1.

Stanisław Koźmian

Podczas Czteroletniej Wojny

30 lipca 1914 r. – 16 listopada 1918 r.

Tom pierwszy

rok 1914.

to przepisane

I tom.

„Treść"

I

Wojna Austro-Węgier ze Serbią.—
Słowa cesarza „Wszystko zbadałem i wszystko
rozważyłem..." Niedostateczność ukarania
Serbii za królobójczą zbrodnię.. Jedyną
trwałą, ~~[illegible]~~, dziejową rękojmią
pogrom Rusi. W przededniu
światowego rozstrzygnięcia. Nastał
czas czynów.— Polacy poddani
habsburgskiego cesarza i ich obowiązki.
Chwila stwierdzenia czterdziestoletnich
wyznawań.

Wiedeń 30 Lipca 1914 r.

Z powodu udziału Serbów z Królestwa w zamordowaniu w Serajewie następcy tronu Arcyksięcia Franciszka-Ferdynanda, Austro-Węgry wysłały 23 lipca 1914 do Belgradu ultimatum.

Nastała chwila oczekiwania. Przewidywałem że w ten sposób podjęta sprawa doprowadzi do wojny i nie widziałem w jakich warunkach. W rozmowie z miarodajnemi osobami i austryjackiemi politykami, wyraziłem obawy iż nie zdają sobie w Wiedniu dokładnie sprawy z następstw przedsięwziętego kroku i że doprowadzi to może do wojny z Rosją. Do wielkiej wojny — mówiłem — monarchja nie jest dostatecznie ani uzbrojona ani zaopatrzona, ani przygotowana i stać się może dla niej katastrofą. Na to przedstawiciel z wybitnego rodu odrzekł „Choćby miało przyjść do wojny, mniejsza, niech raz już się to skończy. Obecny stan zbyt nieznośny, zbyt upokarzający, lepiej aby raz z tem, w ten lub inny sposób, skończyło". Nie byłem tego zdania i zapytałem czy pomoc Niemiec zapewniona na wypadek wojny z Rosją. Odpowiedziano że niewątpliwie. W takim razie odrzekłem

1 (bis) ~~Abo~~ 14

to ~~[illegible]~~ co innego, ale wtedy to europejska wojna [illegible] cesarz, bardziej napięte i wojna [illegible].

Usposobienie ~~[illegible]~~ w kołach rządzących ~~[illegible]~~ było ~~cesarz~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

Minister spraw zagranicznych ~~[illegible]~~ Hr. Berchtold był ~~podniecony cesarz~~, ale nie zapalczywy, stopniowo podniecony. Zdawało się, że Serbię wygna z wojską przypuszczalnie ~~[illegible]~~ a gdyby przyszło ~~do~~ do niej, nie wstąpiono o ~~[illegible]~~ pomoc Niemiec i dalej nie patrzono—

~~Wojna z Serbią pod koniec lipca~~

~~Ultimatum po niedostatecznem uwzględnieniu ultimatum~~

~~Austria-Węgry wypowiedziały w końcu lipca wojnę Serbii—~~

Zdziwiła mnie ta zmiana, po tylu usiłowaniach utrzymania pokoju. Mógł cesarz i to pod koniec ~~[illegible]~~ panowania niebojaźliwego cesarza— europejskiej przypisać, że pozostał zawsze czy też nastała konieczność wielkiej europejskiej ~~[illegible]~~

Dotąd odkładanej ~~wojny~~ wojny.

~~Niebawem po odpowiedzi serbskiego rządu na ultimatum [illegible] wypowiedziały pod koniec~~

~~za niedostateczną Austria-Węgry wypowiedziały~~

~~Za [illegible] lipca 1914 r. wojnę Serbii~~

5

~~1?~~ 1(tekst)

Odpowiedź serbskiego rządu na austryjacko-węgierskie ultimatum z 23 Lipca 1914 potraktowana, początkowo została za niezadawalniającą. Austro-Węgry wypowiedziały wojnę Serbii 28 lipca. Cesarz Franciszek Józef wydał manifest do „Moich ludów" w którym między innemi powiedział „Wszystko zbadałem i rozważyłem".—

Rozpoczęły się z zbrojne ~~walki~~ starcia.—

---

nia 1914. Rocznik LXVII.

Prenumeratę przyjmują: Administracya *Czasu* w Krakowie i urzędy pocztowe. Miejscową prenumeratę księg. S. A. Krzyżanowskiego, handle St. Karlińskiego, trafika w Sukiennicach, Biuro dzien. Hopcasa i Salomonowej. *Gł. Trafika.* We Lwowie „Czas" jest do nabycia w biurach dzien. A. Olszewskiego, S. Sokołowskiego, K. Buchstaba, na stacyach kolejowych w Tarnowie, Rzeszowie, Jaśle, Nowym Sączu na peronie w księgarni kolejowej, tudzież na innych główniejszych stacyach u portyerów kolejowych.

Ceny ogłoszeń: od wiersza petitem za pierwszy raz 20 hal., za każdy następny po 15 hal.: układ tabelaryczny, cyfrowy, skomplikowany, pierwszy raz 40 hal., następny po 15 hal. Nadesłane i Nekrologia od miejsca wiersza drukiem petit. 60 hal. za każdy raz. Głosy publiczności po 2 kor.; komunikaty handlowe po kronice i po dziale ekonomicznym; komunikaty prywatne, śluby, zaręczyny itp. po 1 kor. od miejsca wiersza.

Ogłoszenia i prenumeratę przyjmują: we Lwowie biura dzienników L. Plohna, A. Olszewskiego, St. Sokołowskiego, K. Buchstaba; w Jarosławiu Biuro dzienników; w Podgórzu Poturalski; w Przemyślu A. Juszyński księgarnia i E. Billet; w Rzeszowie M. Weintraub; w Stanisławowie Jasielski i Sp.; w Tarnowie M. Rockach, O. Haul; w Tarnopolu Komaniewski; w Paryżu wyłącznie p. W. Raczkowski, 14 Cité de Trevise; w Wiedniu Haasenstein & Vogler, R. Mosse (także we wszystkich filiach): H. Schalek, M. Dukes, E. Braun, J. Danneberg, Bock & Herzfeld, H. Friedl (tylko prenumeratę H. Goldschmidt & Comp.); w Frankfurcie n. M. G. L. Daube & Comp., w Pradze czeskiej Fr. Hovorka. Listy z pieniądzmi i przekazy pieniężne na prenumeratę i ogłoszenia przyjmuje Administracya *Czasu* w Krakowie. *Reklamacye nieopieczętowane* nie podlegają opłacie pocztowej. *Listów nieopłaconych* nie przyjmuje się. *Rękopisów* nadsyłanych nie zwraca się.

Za każdą zmianę adresu dopłaca się 40 hal.

ADRES REDAKCYI: ul. św. Tomasza Nr 32. — Telefon Nr 54.

zaczepione zostało przez **Rosyę** — w takim razie obaj kontrahenci zobowiązani są pomagać sobie wzajemnie całą siłą zbrojną swoich państw — a następnie zawrzeć pokój tylko wspólnie i w zupełnej zgodności warunków.

W artykule II mieszczą się podobne postanowienia na wypadek, gdyby Austro Węgry lub Niemcy zawikłane zostały w wojnę z jakiem innem mocarstwem. W tym wypadku ustanowiono obowiązek wzajemnego pomagania sobie i wspólnego działania tylko w razie, jeźli jedno z państw zaczepione zostanie przez inne mocarstwo; obowiązek ten odpada natomiast w razie, jeżeli państwo sprzymierzone samo będzie stroną zaczepiającą. Dalej: Jeźli jedno z państw sprzymierzonych zaatakowane zostanie przez trzecie mocarstwo lub państwo, drugiemu kotrahentowi nie wolno w żadnej formie popierać strony atakującej; przeciwnie, zobowiązany jest zachować wobec zaczepionego kontrahenta życzliwą neutralność. Ta atoli klauzula odpada, jeźli w grę wchodzi Rosya. W tym samym bowiem artykule powiedziano:

„Gdyby **atakujące jednego z kontrahentów państwo uzyskało poparcie i pomoc Rosyi**, czy to w formie czynnej kooperacyi, **czy też w formie innych zarządzeń wojskowych**, które zagrażałyby zaatakowanemu kontrahentowi, w takim razie staje się natychmiast prawomocnem postanowienie, zawarte w artykule I, a mianowicie: drugi kontrahent zobowiązany jest zaatakowanemu sprzymierzeńcowi pospieszyć z pomocą całą siłę zbrojną swego państwa i przeprowadzić z nim wojnę wspólnie i jednolicie aż do zawarcia pokoju".

Z treści tego artykułu wynika więc jasno, że Rzesza niemiecka jest zobowiązana stanąć czynnie obok Austro-Węgier już w razie, gdyby Rosya celem poparcia Serbii zagrażała Austro-Węgrom zarządzoną mobilizacyą, co obecnie właśnie się stało.

Część traktatu, odnoszącego się do obowiązku Włoch, postanawia, że w razie zaatakowania Austro-Węgier przez Rosyę, **Włochy** zobowiązane są zachować względem sprzymierzeńca życzliwą nieutralność. Jakie stanowisko Włochy zająć powinny, na wypadek wmieszania się Francyi do wojny Austro-Węgier i Niemiec z Rosyą, nie jest wiadomem, gdyż dotyczących postanowień nie ogłoszono.

Podczas wojny z Serbią.

Pod datą dnia wczorajszego, otrzymujemy z poważnej strony następujące uwagi o sytuacyi politycznej w przeddzień mobilizacyi:

Wiedeń 30 lipca.

Na pięknem przedostatniem posiedzeniu węgierskiego sejmu, które jednomyślnością w ważnej chwili dało świetne świadectwo politycznemu rozumowi narodu, hr. Albert Apponyi rzekł: „W tej chwili ustaje wszelki spór". Także spór o przeszłość: o to — jak powiedział hr. Tisza — że wystąpienie monarchii teraz dopiero nastąpiło; o to — jak zaznaczył hr. Andrassy — iż z dopuszczonym wzrostem Serbii wzmogła się jej nienawiść, że nie wszystko w stosownym czasie zdziałanem zostało, że może należało inną obrać drogę. Stąd też nie pora badać skąd po długiem pobłażaniu, które mogło uchodzić za słabość lub przezorność, zdobyto się na stanowczość. Jedno stwierdzić przychodzi, iż pokazało się — jak łatwo odgadnąć można było — że znacznemi ofiarami utrzymany pokój podczas i po bałkańskiem przesileniu był zgniłym, bezwartościowym, nie trwałym, krótkim.

Teraz trzeba poprzestać na słowach cesarza: „Wszystko zbadałem i wszystko rozważyłem", oraz na tem, że sprawa jest dobrą i słuszną. Ale teraz jest pora jak najlepszego, najskuteczniejszego zużytkowania przedsięwzięcia, nie zmarnowania ofiar krwi i mienia, osiągnięcia istotnych, nie złudnych rękojmi. Po raz trzeci w przeciągu lat sześciu monarchia ponosi wielkie ciężary; nie powinna ich dźwigać bezskutecznie.

Dziejową rękojmią, jedyną trwałą i rozstrzygającą, byłoby odepchnięcie Rosyi od Bałkanów. Nie zależy to wyłącznie od Austro-Węgier, lecz od wspólnego postanowienia i wykonania z niemieckim sprzymierzeńcem, od rozegrania wielkiej europejskiej walki. Powtarzamy cośmy już powiedzieli, że godzina po temu nie byłaby za wczesną, ani dla Austro-Węgier ani dla Niemiec. Narody obydwóch mocarstw zdają się to odczuwać, skoro w publicznych objawach łączą trzech sojuszników i uznają wartość trójprzymierza.

Jeżeli sposobna dla austryacko-węgiersko-niemieckiego sojuszu godzina nie wybije, jeżeli rozprawa i załatwienie nie rozegrają się w wielkim, jedynie stosownym stylu, niechże przynajmniej zerwanie się i wysilenie Austro-Węgier nie będą bezskutecznemi, niechże nie osiągną połowniczych tylko skutków i rzekomych rękojmi. I w tym wypadku należy zastosować słowa Platona: „Nikt rozsądny nie karze przestępstwa dlatego, że popełnionem zostało. lecz aby popełnianem nie było". Tu zaś zapobiedz popełnianiu jedynie można, uniemożebniając takowe. Idzie o to — jak powiedział hr Tisza — „Aby walka, po zbyt daleko posuniętej miłości pokoju, nie zakończyła się, dopóki nie zostaną stworzone dla monarchii stałe rękojmie przyszłego spokoju, bezpieczeństwa i pokoju". Żądania stawione nie dałyby ich; były dla Serbii upokarzającemi, ale dla Austro-Węgier bezwartościowemi, bo bezskutecznemi, czego dowodem, że znaczną ich część przyjął serbski rząd, oraz może i to, że wiedeński gabinet nie zadowolił się serbską odpowiedzią. Żądanie przeobrażenia uczuć narodu, w armii i szkołach, przemienienia nienawiści w miłość, było czemś więcej, jak utopią. Szczegółowe żądania były jedynie chwilowem zadośćuczynieniem. Czyż mógł kto mieć złudzenie, że ich spełnienie zabije wielkoserbską wrogą sąsiedniej monarchii ideę? W memoryale usprawiedliwiającym wobec Europy, napiętnowano ze szlachetnem, silnem oburzeniem, pochwalenie, sławienie jako narodowych [illegible] Belgradzie i w serbskich dziennikach morderców; musiało to sprawić głębokie, wzruszające wrażenie, tem większe, iż przypomniało głosy nietylko usprawiedliwienia, ale uwielbienia dla mordercy Andrzeja Potockiego bezkarnie przebrzmiałe, podczas gdy niebawem tym, którzy za nimi stali, znaczne polityczne korzyści przypadły w udziale.

Skoro wojna Serbii wypowiedzianą została, jej następstwa powinnyby być zupełnie innemi, niż objęte pierwotnemi żądaniami, powinnyby być rozstrzygającemi; wykluczonemi musiałyby być półśrodki, jeżeliby przedsięwzięcie miało być uzasadnionem, usprawiedliwionem, nie jałowem. Upokorzeniem nic się nie wskóra i zawsze nauczającem pozostaje kaudyńskie jarzmo. Wskazaliśmy już poprzednio załatwienia. Jeżeli niema się sięgnąć do źródła złego niebezpieczeństwa, jeżeli niema się dosięgnąć Rosyi, trzeba przynajmniej odciąć jedną łapę niedźwiedziowi.

Pobyt prezydenta Poincaré w Rosyi miał mieć wielkie znaczenie, podkreślić ścisłość związku Francyi z Rosyą i uwydatnić wzmaganie się ich armii. Radykali i socyaliści zakłócili uciechę spotkania prezydenta z carem. Nieudało się im przeszkodzić podróży ani w jej przededniu obalić p Poincaré; wtedy senator Humbert odkrył niedostatki w armii, Clémanceau swoim okrzykiem dopełnił wrażenia. Wartość pobytu prezydenta w Rosyi ucierpiała. Udawał się z uchwaloną trzechletnią służbą i żądaniem nowych Ro-

syi wysileń. Zajścia we francuskim parlamencie ~~utrudniły jego~~ zadanie, chociaż nie należało przeceniać odkryć senatora Humberta. Wystąpienie w Belgradzie Austro-Węgier ~~zakłóciło dopiero znacznie pobyt~~ prezydenta rzeczypospolitej w Rosyi, udaremniło jego skandynawskie próby, ograniczyło je do cichego, niezawodnie bezskutecznego wstąpienia do Stokholmu, skłoniło do zaniechania odwiedzin w Kopenhadze i Chrystyanii znagliło do spiesznego, ~~wcale nie tryumfalnego~~ powrotu do Paryża.

Położenie Rosyi jest drażliwe i trudne. Czuje i wie, że cios, zadany Serbii, dotyczyłby jej pośrednio, czuje i wie, że idzie nie tylko o urok, o wpływ na Wschodzie, ale także o znaczenie w Europie oraz o narzędzie przyszłości. Nie chciałaby dopuścić ~~do odsłonięcia~~ swej niemocy a czuje i wie, że Francya ~~wojny nie chce~~, a Anglia prócz do przyjaźni, do niczego nie jest zobowiązaną. W pierwszej chwili zaskoczona, zaniepokojona, rozdrażniona oświadczyła, że wobec austro-serbskiego konfliktu nie może pozostać obojętną. Więc wystąpiła i w pewnej mierze zobowiązała się. Próbowała w Wiedniu uzyskać przedłużenia terminu stawionego Serbii; nie powiodło się jej. Zawiązała rozmowę z wiedeńskim gabinetem. Wydała bałamutny komunikat, w którym oświadczyła, iż jest i chce niezmiennie pozostać w pokoju z Austro-Węgrami, że przytem stoi na straży godności i interesów rosyjskich. Skrzyżowały się telegramy cesarzów Mikołaja i Wilhelma; nie znaną jest ich treść. Wreszcie Rosya przyjęła w zasadzie wniosek sir Ed Greya, to jest rozjemczą konferencyę czterech mocarstw; jednocześnie wyraziła życzenie dalszej zamiany myśli z wiedeńskim gabinetem, której towarzyszą usiłowania innych mocarstw zażegnania konfliktu. Sir Ed Grey powtórnie i z naciskiem oświadczył w Izbie gmin, że położenie w tej chwili jest nader poważnem. Rosya rada była przedłużyć wysilenia i wydatki Austro-Węgier, z góry zamierzając unicestwić lub ograniczyć rękojmie, które zapewnić im powinny ich wystąpienie i wypowiedzenie wojny Serbii.

~~Anglia nie chce wojny, przedewszystkiem udziału w niej~~. To też sir Ed Grey wystąpił był z dość sztucznem pośrednictwem czterech mocarstw: Anglii, Francyi, Włoch i Niemiec; te ostatnie nie przyjęły wniosku angielskiego sekretarza stanu ze względu na Austro-Węgry. Sir Ed Grey w nagłej potrzebie chwycił się był tego rozpaczliwego środka dla zażegnania niebezpieczeństwa. Mimochodem postawił Rosyę naprzeciw Austro-Węgier, względnie Niemiec.

Świat stoi wobec licznych pytań, zagadek, zawikłań. To pewne, że dla habsburgskiej monarchii nastał czas czynów. W ich bezpośredniości nie wiele warte rozumowania. Teraz nietylko ustają wszelkie spory o przeszłość, o dzisiejsze postanowienia i przedsięwzięcia, ale nastaje czas dla wszystkich spełnienia obowiązku. Uczynią to niezawodnie polscy poddani cesarza w pierwszym rzędzie i najzupełniej. Nietylko skłaniają ich do tego polityczne względy, nietylko dla nich zaważyć musi także, iż pośrednio, ale w wysokim stopniu, idzie o zasłonięcie katolicyzmu przed naporem prawosławia, ale nakazuje im to dobra sława polskiego nazwiska. Nadeszła bowiem chwila stwierdzenia, że wyznawane uroczyście przez lat czterdzieści przywiązanie do monarchy i monarchii jest żywotną prawdą.

Prosimy o rychłe odnowienie prenumeraty celem uniknienia przerwy w dalszej przesyłce dziennika.

KRONIKA.

— **Ruch w magistracie krakowskim.** Dzisiaj z powodu ogłoszenia mobilizacyi, zgłaszały się do specyalnego biura wojskowego w magistracie setki rezerwistów i pospolitaków o wyjaśnienia co do zgłoszenia się do służby wojskowej.

— **Drożenie artykułów żywności.** Pod wpływem ogłoszenia ogólnej mobilizacyi przekupnie i kupcy tutejsi podnoszą ceny artykułów spożywczych. Za bochenek chleba, ważący 2 kg., kosztujący wczoraj 62 h., dziś płaci się 70 hal. Worek pszennej mąki, ważący 100 kg, do godziny 4 popołudniu kosztował 48 koron, w pół godziny podniesiono cenę do 52 koron. Dziś rano mąka zdrożała o dalsze 4 korony. Ziemniaki na miarce podskoczyły o 16 hal. Sklepy z artykułami żywności i korzenne są od wczoraj oblężone. Osobna komisya Rady miasta obraduje nad zaopatrzeniem miasta w żywność i dostawy najważniejszych artykułów żywności. Podobno rząd pospieszy w tej mierze miastu z pomocą.

— **225 promocyj.** Z dniem dzisiejszym rozpoczęły się na Uniwersytecie Jagiellońskim letnie ferye, które trwać będą do dn. 8 października. W ubiegłym półroczu promowało się ogółem 225 słuchaczy; cyfra ta przekracza znacznie ilość promowanych w ubiegłych latach.

— **Odroczenie wystawy szkolnej.** Komitet wystawy przemysłu szkolnego w Krakowie, zawiadamia, że projektowane otwarcie wystawy w dn. 1 sierpnia, zostaje odroczone. Komitet urzęduje w dalszym ciągu, przyjmując zgłoszenia i udzielając wyjaśnień. O nowym terminie otwarcia wystawy będ ogłoszone komunikaty.

— **Manifestacye Rusinów we Lwowie** Dzienniki lwowskie donoszą: Rusini zebrali się li cznie przed Tow. „Proświty“ w Rynku i udali się prze gmach namiestnictwa. Namiestnik Korytowski wyszed na balkon, a towarzysząca Rusinom orkiestra zagrał „Hymn“ austryacki, poczem przemówił do nich w ki ku słowach po polsku i wzniósł okrzyk na cześ cesarza. Pochód udał się przed jeneralną komendę stamtąd przed kasyno wojskowe na ulicy Fredry potem przed konsulat niemiecki, a w dalszym ciąg rozwiązał się na Gródeckiem.

— **Ojciec św. a żniwa w Galicyi.** W lwow skim *Przeglądzie* czytamy: „Ks. Władysław Sapieh udał się do Ojca św. z prośbą o modlitwę za na szych rolników, nawiedzonych znanemi klęskam w ostatnich trzech latach. Na to otrzymał od Ojca św. następujące własnoręczne pismo: „Bardzo chę tnie połączymy nasze modlitwy z modlitwami do brych Polaków, silnie ufając, że Pan je wysłucha że ich uwolni od nieszczęścia i da wszystkim rolni kom, szczególnie w tym roku, tak obfite żniwa, iż hojnie im wynagrodzi straty, poniesione w ubiegłych latach; w tej miłej nadziei udzielamy wszystkim z serca Apostolskiego błogosławieństwa. *Pius X*“. Prócz tego pisma Ojciec św. kazał powiedzieć, że przy Mszy św. będzie polecał nasz nieszczęsny kraj i stan rolniczy Najśw. Sercu Jezusowemu i będzie stale łączył się w modlitwie z nami.

— **Przestroga na czasie.** Z Tryestu donoszą: Mieszkanka Tryestu p. Olimpia Valis, przerażona wybuchem wojny z Serbią, wycofała swoje wkładki oszczędności w kwocie 2,000 k. Gdy wracała z kwotą tą do domu, jakiś rzezimieszek ukradł jej torebkę, zawierającą pieniądze i znikł bez śladu. Pieniądze, które były pewne w kasie, przepadły.

— **Prawo wojenne.** *Gazeta lwowska* ogłasza rozporządzenie całego ministerstwa z dnia 25 lipca 1914 r.: Na zasadzie § 14 ustawy z dnia 5 lipca 1912, Dz. u. p. Nr 131, o postępowaniu karnem wojskowem dla obrony krajowej, wydaje całe ministerstwo następujące zarządzenie z mocą obowiązującą dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych: „Osoby, podlegające cywilnemu sądownictwu karnemu, poddaje się, począwszy od dnia ogłoszenia niniejszego rozporządzenia, sądownictwu obrony krajowej, co do zbrodni nieuprawnionego werbunku, nakłaniania do naruszenia zaprzysiężonego obowiązku służby wojskowej, lub udzielania w tym względzie pomocy, szpiegostwa i innych porozumiewań się z nieprzyjacielem lub co do wszelkich innych czynów, mających na celu wyrządzenie szkody sile zbrojnej lub jej wojskom sprzymierzonym, albo przysporzenia korzyści nieprzyjacielowi; następnie co do nakłaniania do nieusłuchania rozkazu, powołującego do wojska, lub co do czynu karygodnego przez takie działanie, a podlegające surowej karze. Za czyny karygodne, popełnione przed tym czasem, winny ścigać sądy cywilne“.

— **Szpiedzy wojenni.** Przepisy międzynarodowe o szpiegach wojennych, unormowane są na podstawie uchwał drugiej konwencyi haskiej z d. 18 października 1907 r. Na podstawie uchwał konwencyi za szpiega wojennego uważanym jest ten, kto potajemnie lub w przebraniu zbiera wiadomości na terenie operacyjnym o jednej ze stron, prowadzącej wojnę lub je zebrać usiłuje w celu dostarczenia ich stronie przeciwnej. W myśl tego postanowienia nie należy za szpiega uważać osób wojskowych w uniformie, które przedostają się na teren nieprzyjacielski. Również nie mogą być traktowani jako szpiedzy i za szpiegów uważane osoby tak należące do wojska jak i osoby cywilne, które jawnie starają się o zebranie wiadomości o stronach wojujących, jak również aeronauci i piloci, przewożący zebrane wiadomości lub utrzymujący kontakt między poszczególnemi częściami armii lub terenu operacyjnego. Szpieg, schwytany na uczynku nie może być karanym bez poprzedniego wyroku. Szpieg, który powrócił do armii z zebranemi wiadomościami, a później przy jakiejś sposobności innej zostanie wziętym do niewoli, musi być traktowanym, jako jeniec wojenny i nie

STANISŁAW WIGURA.

lub utłuczone nogi. Broń, i wszystko co na wozie mieli, wysypało się do błota. Brak latarki i światła utrudniał ratunek.

3 (bis)

Wypadki szły spiesznie i zbliżała się wielka wojna. Carskim ukazem z 30 lipca zarządzoną została mobilizacja rosyjskiej armii.– Niemcy postawiły Rosji ultimatum. Stwierdziły w niem, że rosyjska mobilizacja uniemożebniła pośredniczącą, niemiecką robotę we Wiedniu podjętą na życzenie cesarza Mikołaja; cesarski, niemiecki rząd zawiadamia rosyjski, że przedsięwziętą zostanie mobilizacja niemieckiej armii, że cofnięta nie będzie, co znaczy wojnę, jeżeli Rosja „w dwunastu godzinach nie zaniecha wojennych przygotowań.“– Ultimatum postawione zostało 31 lipca.– Tymczasem konferencja zapoczątkowana przez angielskiego ministra spraw zagranicznych Sir Edwarda Greya nie przyszła do skutku. Niemcy nie zgodziły się na nią ze względu na Austro-Węgry. Jednocześnie z ultimatum wręczonem Rosji zapytały francuski rząd o zachowanie się Francji na wypadek niemiecko-rosyjskiej wojny. Odpowiedź zastrzegała sobie wolność postanowienia i zapowiadała udział we wojnie przeciw niemieckiej armii, tem samem cesarstwu.–

Na nadeszłą z Petersburga wiadomość o przeprowadzeniu ogólnej mobilizacji rosyjskiej armii – po poprzedniej zamianie telegramów między cesarzem Wilhelmem i carem Mikołajem – i niezaczynienia zadość niemieckiemu ultimatum – rozpoczęła się między Niemcami i Rosją wojna, do której przyłączyła się Francja, następnie Anglia, przeciw środkowo europejskim dwom mocarstwom; podczas gdy Włochy ogłosiły neutralność.–

Cesarz Wilhelm wygłosił przed berlińskim zamkiem ognistą mowę, która otwierała wojnę.–

3 (teraz)

Austro-Węgry zarządziły były ogólną mobilizację i wraz z Niemcami rozpoczęły europejską, wielką wojnę.- Belgia przedsięwzięła mobilizację. Niemieckie wojska wkroczyły do niej, pomimo jej zapewnionej traktatami neutralności. Niemiecki kanclerz Bethmann-Hollweg przyznał w parlamencie, że jest to zgwałceniem neutralności, uzasadnił je koniecznością i bezpieczeństwem Niemiec, stojącemi ponad wszystkiem.- Anglia przy przystąpieniu do wojny powołała się na pogwałcenie neutralności międzynarodowem prawem, zapewnionej Belgii.- Szybkiemi były zwycięstwa Niemców w Belgii, opanowali ją, zdobyli twierdze przy współudziale austryjacko-węgierskiej artylerji, zajęli francuskie graniczące depar=tamenty. Powodzenia ~~[illegible]~~ były ~~[illegible]~~ przewidziane światowym mocarstwom.- Japonia związana traktatem z Anglią wydała wojnę.-

Odtąd kreślę wypadki wielkiej wojny.-

II

25go Sierpnia 1914 r.

II ~~Treść~~

~~Wstęp~~ ~~I~~ Rozmowa o Polsce wobec wybuchu wojny.–
Austryjacko-polska polityka.–
Wojna Austro-Węgier i Niemiec z Rosią.–
~~Księga~~ do przyczyny z tego.– i Niemiec Zaleciała
z ciosu od cesarza Wilhelma.) Cesarz
Wilhelm.– Powody wojny dla Austro-Węgier
i dla Niemiec.– Widoki powodzenia.–
Neutralność Włoch i udział Anglii we
wojnie pogarszają je.– ~~Wkroczenie~~ Japonia
~~wojsk niemieckich do Belgii~~
pociągnięta przez Anglię.– Wkroczenie niemieckich
wojsk do Belgii.– Neutralni.– Brak dyplo-
-matycznego przygotowania ~~[illegible]~~ środkowe
mocarstwa. ~~Stąd~~ Wielki dla nich ciężar
wojny. Tytaniczna walka, nieobliczalna–
Polski naród. Monarchia habsburgska
~~[illegible]~~ mocarstwem, na którego istnieniu
zależeć musi i zależy Polakom.– ~~i~~ Przyczyna
wojny, ~~[illegible]~~ Niemiec potęga.– Pierwsza wojna między
trzema rozbiorowemi Polski mocarstwami. ~~Wie~~
Ostateczna to dla polskiego narodu rękojmia.– Każdego
Potrzebna jest jeszcze wielka polityka.– Austro-Węgier
mocarstwa wielka polityka. przyłączenie polskich
jedyna wielka polityka, przyłączenie dla polskiej
Ziem– ~~[illegible]~~ zadaniem narodu rękojmią.–

Wiedeń
28° Sierpnia

II

Odwiedzili mnie we Weidlingau Zdisław Morawski zawiadowca ministerstwa dla Galicji po ustąpieniu ministra Długosza i radca dworu, poseł do Rady Państwa Ignacy Rosner dla omówienia naszego położenia w następstwie wojny pomiędzy trzema rozbiorowemi mocarstwami, pierwszej jak rzekł Rosner od podziałów Polski a którą poczytał, za nader dla niej obiecującą i korzystną. — Zauważyłem, że pociągnie za sobą dla Polski ciężkie ~~ofiary~~ straty i bolesne ofiary krwawe, że dziś jest dla niej zagadkową, że wskazanem się Polakom ostrożności, baczności, wstrzemięźliwości. Wyraziłem przekonanie, że Polacy winni stać przy Austro-Węgrach już dla tego, iż nie mogą i nie powinni przekreślić pięćdziesiąt lat narodowego bytu w Austryi, podczas okresu, w którym przyszło im na przemian ciężkie to znów okrutne znosić prześladowania, w dwóch innych zaborach, i że nie mogą zadać sobie samym kłamu, swoim zapewnieniom lojalności względem cesarza i dynastii, także przynależności do monarchii; że ich polityka prowadzoną była w przewidywaniu wojny Austro-Węgier przeciw Rosji, najpierwszemu, nieubłaganemu i najgroźniejszemu polskiego narodu wrogowi; że wreszcie — co najważniejsze — Austro-Węgry są jedynem rozbio=rowem mocarstwem, które nie ma zgoła politycznego powodu gnębienia i tępienia polskiego narodu, przeciwnie, powinnoby ująć w ręce polską sprawę i rozwiązać ją dla własnej korzyści terytorialnej i politycznej a zabezpieczenia i utrwalenia polskiego bytu. — Przyznano mi słuszność. Rosner zauważył — że o ile mu wiadomo — Niemcy nie zgodzą się na takie rozwiązanie a Polacy zechcą utworzenia niepodległego samodzielnego państwa. Nie zachwiało to mojego zapatrywania, utwierdziło je. — Z tem pożegnałem moich gości. —

II

II

W długim publicystycznym zawodzie od 1863 r. byłem zdania że przyszłość habsburgskiej monarchii jest w polskich ziemiach zagarniętych przez Rosję, że zatem czynna austryjacko-węgierska polityka winna być w ich stronę zwróconą; z czem łączyłem tej monarchii i polskiego narodu losy oraz bezpieczeństwo i korzyści. Było to jednem z wyznań stańczykowskiej szkoły. Wyłożyłem kilkakrotnie zasadniczo i szczegółowo powody. Mianowicie w książkach: <u>Rzecz o 1863 roku</u>. <u>O działaniach i dziełach Bismarcka</u>. <u>Rosyjsko-turecka wojna 1877 r. i habsburgska monarchia</u>. – Powstawać się nie potrzebuję do chwili, w której cel mógłby być osiągniętym, urzeczywistnionym. Dość przypomnieć słowa Marii Teresy: „Ten tak bardzo niesprawiedliwy a tak bardzo nierówny podział”. –

5

Skoro wystąpienie Austro-Węgier w Belgradzie miało być, w połączeniu z Niemcami, wstępem do wojny z Rosją, wszystko stawało się zrozumiałem, uzasadnionem, usprawiedliwionem; sięgała ona bowiem do przyczyny z tego nie ograniczała się do jej następstw. Można było mieć wątpliwości o politycznej skuteczności wojny ze Serbią wywołanej gwałtowną notą, małej wojny wywołanej wielkim gestem, nie o potrzebie dla sojuszu austryjacko-węgiersko-niemieckiego rozprawy z Rosją, wielkiej rozprawy. –

14

Stanisław Koźmian.

Podczas Wojny 1914. r.

Jest to dalszy ciąg Zapisków politycznych w Czasie, zakończonych w N. 313 pod nagłówkiem: Podczas wojny ze Serbią.

W długim publicystycznym zawodzie od 1863. r. do ostatniego w Czasie odezwania się, byłem zdania, że przyszłość habsburgskiej monarchi jest w polskich ziemiach zagarniętych przez Rosię, że zatem czynna austryjacka polityka winna być w ich stronę zwróconą; z czem łączyłem tej monarchi i polskiego narodu losy oraz korzyści. — Było to jednem z wyznań stańczykowskiej szkoły. — Wyłożyłem kilkakrotnie zasadniczo i szczegółowo powody. Powtarzać ich nie potrzebuję, w chwili, w której mógłby być cel osiągniętym i urzeczywistnionym. Dość przypomnieć słowa Mari Teresy: „Ten tak bardzo niesprawiedliwy a nierówny podział.“

Skoro wystąpienie Austro-Węgier w Belgradie miało być, w połączeniu z Niemcami, wstępem do wojny z Rosią, wszystko stawało się zrozumiałem, uzasadnionem, usprawiedliwionem; sięgała ona bowiem do przyczyny złego, nie ograniczała się do jéj następstw. Można było mieć wątpliwości o politycznej skuteczności wojny ze Serbią, małej wojny, nie o potrzebie dla sojuszu austryjacko-węgiersko-niemieckiego rozprawy z Rosią, wielkiej roz-

~~prawy~~. Żałować jedynie przychodziło, iz wczesniéj podjętą nie została. Zależała ona zawsze od cesarza Wilhelma. Tak przez przebieg wypadków, od aneksi do wypowiedzenia wojny Serbi, oceniałem położenie. Cesarz Wilhelm w nowem okazał się swietle, ostatecznie nietylko ognistym mowcą ale także mężem czynu, zdolnym doniosłych postanowień i przedsiewzięć; ~~zręcznym, monarcha, który~~ w dziejowej chwili, Bożego Sądu, potrafił się wznieść nad przesądy, nienawiści, namiętności, małostki i wyrządził sprawiedliwość, powołaniem na arcybiskupią, gnieznieńsko-poznańską stolicę, zasiąść na niej najgodniejszego, kapłana i Polaka, Kś. Ar. Likowskiego. Przy czem przekonać się mógł zaraz przy pierwszych starciach, iż przydało mu się, że jego polscy żołnierze mówią po polsku, pomimo iż zakazywał im tego jego rząd. —

Nietylko nieznośnem, szkodliwem, niebespiecznem, już groznem było parcie Rosi i prawosławia na Austro-Wegry; podkopywanie ich bytu, co znacząco i silnie napiętnewał był, prezes ostatniej, austryackiej delegaci. Monarchia nasza ponosiła wciąż bez wojny jej ciężary, wystawioną była wewnątrz na odsrodkewe wichrzenia, na ciągły niepokój, na stopniową finansową rujnę. Niemożliwem stawało się sąsiedzkie pożycie. Dziejowe i polityczne, rełigijne i kulturalne sprzeczności coraz bardziej uwydatniały oraz zaostrzały się i przychodziło przytoczyc wiersz z Wallensteina:

Krieg ist ewig zwischen List und Argwohn
Nur zwischen Glauben und Vertrauen ist der Friede!

Ciągłe, jawne, zbrojne przygotowania Rosi i Franci przeciw Niemcom, były nietylko grozbą ale nieprawidłowem

położeniem, wymagającem niezmiernych wysileń, które już dosięgały w Niemczech ostatnich granic, podczas gdy przeciwny obóz mógł się z każdym rokiem wzmagać. Rosia zamierzała pozbawić Niemcy korzyści dotychczasowego handlowego traktatu. Zazdrośna to znowu zaniepokojona rozwojem niemieckiej petęgi ~~na lądzie~~, zwłaszcza na morzu, Anglia, zaprzyjazniła się była z wrogami Niemiec i pomimo chwilowych odmiennych pozorów, dzieło Edwarda VII okolenie niemieckiego cesarstwa głaskane i dalej prowadzone było przez trójporozumienie.

Każdy czuł że wcześniej czy pozniej przyjść może do europejskiego starcia do wielkej wojny. Nikt nawet pacyfiści przypuścić nie mogli, że podział Europy na dwa obozy które wiąż uzbrajały się, zapewni wieczny pokój. Nikt niewiedzał, kiedy przyjdzie do wojny bo nieobliczalne zdarzenie mógło ją zawsze wywołać, jak też jej groza oddalić ją. Najzuchwalszym paradoksem było twierdzenie, że ~~bezbrzeżne~~ uzbrojenia utwierdzają pokój. — Skoro przyjść miało do wojny, lepsza dla dwóch środkow europejskich mocarstw, wczesna niż odwlekana. Także dla świata. Dopiero po niej odetchnąć może, wprawdzie po strasznym jej ucisku.

Jest to rozstrzygające wysilenie naszej monarchi, podejmuje je w możliwie i względnie korzystnych warunkach na szlachetnem, etycznem tle. — Podejmuje je przezorny, wielką cierpliwością obdarzony monarcha, ożywiony miłością swoich ludów, w osiemdziesiątym czwartym roku życia, co zdawało się oddalać wojnę, do której przystąpił „zbadawszy i rozważywszy wszystko." Zatem historia niezawodnie wykaże że była konieczną.

8

Gorąco, serdecznie pragnąc trzeba, aby nie przyszło jéj stwierdzić, że była spóznioną.

Ŋie należy wyprzedzać wojennych i politycznych wypadków. Wiedzieć nie można jak po wojnie, przypuszczalnie zwycięskiej dwóch środkowo europejskich mocarstw ukształtowałyby się, stosunki, jak karta Europy. Są znaczne dane które za nią acz nie łatwą, przemawiają. Wzorowa mobilizacia, sprawność żelaznych kolei, przedewszystkiem wyborny duch ludności, także początkowe powodzenia, są to pierwsze, ważne, niezbędne zadatki. — Rosia nie życzyła sobie dziś wojny ale spostrzegła że tym razem już nie uniknie jéj nawet kosztem upokorzenia. — Jest to ogniowa próba nietylko sejuszu dwóch środkowoeuropejskich mocarstw, także trójprzymierza; z drugiej strony trójporozumienia. — Szło w pierwszym rzędzie o Włochy i Anglię. Odpowiedź nie wypadła pomyslnie dla trójprzymierza; inna była pożądaną. Przy uroczystych oświadczeniach wierności dla sprzymierzeńcow, Włochy były od początku sztywno wstrzemięźliwe, wreszcie zapowiedziały neutralnosć. — Może czekać chcą po której stronie okaże si przewaga aby ją wyzyskać; przyczynić się do niej nie pragną. To było do przewidzenia. Zrozumieć trzeba, że wystawione by były na angielsko-francuskie ciosy zanimby sprzymierzeńcy zdołali je zasłonić. Wewnętrzne prądy stać mają także na przeszkodzie ich z niemi współdziałania. Ponoś zażądały zapewnienia z góry korzyści, odstąpienia. Od tego czynić miały zawisłym czynny udział dla zjednania dla niego narodu. — Austro-Węgry mogłyby zadwolnić się neutralnością byle do kónca pozostały bezstronne.

Anglia wydała wojnę Niemcom i Austro-Węgrom, pociągnęła za sobą Japonię. Życzyła sobie utrzymania pokoju, ale znawcy stosunków twierdzili zawsze, że w razie wojny stanie po stronie Franci, wzylędnie Rosi. Chce zapobiedz wzmożeniu i ustaleniu się hegemoni Niemiec, niechce dopuścić, aby Belgia i Hollandia stały się przedmiotami łupu. — Niemcy wyżej oceniły pogwałcenie neutralności Belgi niż pokój z Anglią; nie w zaslepieniu i niedocenieniu angielskiej potęgi, ale ze strategicznych względów, przedewszystkiem w przekonaniu że żadnem ustptwem nie zażegnałyby już z nią wojny. — W zeszłym roku cesarz Wilhelm w rozmowie z osobą zajmującą wysokie społeczne stanowisko w naszej monarchi rzekł, iż bezwarunkowo przyjdzie z pomocą i walczyć będzie wspólnie z Austro-Wegrami ale dodał „trzeba wiedzieć że będę miał wojnę na trzech frontach, z Rosią, Francią i z — Anglią." — Udział jej w wojnie zmienia jéj znamiona, utrudnia i pogorsza położenie oraz zadanie dwóch średkowo-europejskich mocarstw.

Małe państwa szukają bezpieczenstwa w zbrojnej neutralności, nie wszystkie zwłaszcza bliskie wielkich wojennych zdarzeń znajdą je w niej. Wszystkie radeby, za przykładem Włoch, wyczekać przechylenia się szali. Nie znać wogóle przygotowawczéj roboty dyplomaci dwóch środkowo européjskich mocarstw, albo nie była powodzeniem uwieńczona; tak iż cały ciężar dzwigać muszą sprzymierzone wojska, które mają do czynienia, z licznemi, zbyt licznemi wrogami; każdy niemal dzień przyspażał ich — Wypadki okazać się mogą silniejszemi od ludzi, jak to nieraz stwierdzają dzieje najsilniejszych

10

państw, rządów, mężow stanu. Tytaniczną jest obecna walka, nieobliczalna, losy wojen są zresztą zwykle niepewne, zmienne i na wszystko trzeba być przygotowanym mężnie, bez zwątpienia także bez upojenia. —

Następca tronu Franciszek-Ferdynand doczekał się, olbrzymiego, wszechświatowego pogrzebu przy świetle pochodni wojny, rozmiarami i narządziami zniszczenia najstraszniejszej, największej może w histori. — Wielu z nas przeżyło nadzwyczaj doniosłe zdarzenia, przeobrażenia, upadki, wzrosty, teraz jesteśmy świadkami nierównie większych, bardziej zagadkowych wypadków. Wysoka, gruba gra świata! Jedna strona rzuciła rękawicę w imie moralnych, etycznych praw, drugiej przypadło podnieść ją w hańbiącej obronie tych którzy je zdeptali— Powinnoby to zaważyć, niestety nie zawsze przeważa szalę.

Co się tyczy polskiego narodu, przewidywania byłyby przedwczesnemi. On i jego ziemie wystawione są na ciężary wojny i okrutne jej wymagania, bolesne nieraz zwłaszcza, kiedy toczy się między mocarstwami które panują nad rozdzielonemi narodu częściami. — To jest widocznem i pewnem. — Pewnem jest także, że na wszelki wypadek, dodatnio może tylko wpłynąc na polskie losy wierne, dzielne, męskie, wytrwałe zachowanie się i postępowanie polskich poddanych monarchy, habsburgskiej monarchi, względem niej, co obecnie jest, jedynem państwem, na którego istnieniu zależeć musi i zależy Polakom, którego też wzrost i wzmożenie pożądanemi im są. — Przegrana dwóch sredkowo-europejskich mocarstw byłaby kleską polskiego narodu oraz, w tej części Europy, katolicyzmu, pogromem. —

11

Nie można i niepotrzebnem jest żądać od Polaków, aby równie cenili sobie byt w Austryi jak życie w pruskiem państwie. — Dość, aby uwzględnili dziś, że Niemcy są sprzymierzeńcami Austro-Węgier przy czem nie powinni pominąć początków naprawy krzywd, które więcej warte niż

Wojna rozpoczęła się nie między Rosią i Austro-Wegrami ale miedzy Rosią i Niemcami, co odpowiada temu, że główną przyczyną konfliktu jest przewaga Niemiec stworzona przez Bismarcka i wielkie ich zwyciąstwa, znakomity rozwoj ich pomyslności; wyznał to cesarz Wilhelm w ostatniej, tronowej mowie. — Nie było między habsburgską monarchią a Rosią wojny, obecna nie jest nią, lecz Niemiec i Austro-Wegier z Rosią. Pierwsza to wojna między trzema rozbiorowemi Polski mocarstwami. Podzial Polski przestał być między niemi łącznikiem może dlatego że był „Tak bardzo niesprawiedliwym a nierównym.“ — To jeszcze nie rękojmia dla polskiego narodu t. — Rękojmią stać by się mogła dopiero austryjacko-węgiersko-niemieckego sojuszu wielka polityka która stanowczo i ostatecznie zabespieczyła by sprzymierzone mocarstwa i rozwiązała historyczne zadanie. Niema wielkiej polityki bez wielkiej wojny, ale wielka wojna nie jest jeszcze wielką polityką; ta objawia się dopiero w celach pierwszej i w osiągniętych skutkach. Tak wielka wojna jak obecna powinna by, zwycięska obozu, przynieść, nie połowiczne zatatwienie.

Francia chce odzyskać Alzacię i Lotaringię z dalszym widokiem granicy Renu. Rosia pragnie zapanować nad prawosławną słowianszczyzną, apostazi lub znicestwienia

12

nieprawosłnawnej, z dalszym widokiem Konstantynopola i ciesnin. Anglia radaby skorzystać ze sposobności aby zniszcyć rozwój niemieckiego handlu i floty, może zagarnąc kolonie. Włochy mogą zwracać swoją peżądliwość w stronę Sabaudi i Nicy, Tunezi, w którj więcej jest Włochów niz Francuzów a która w rękach Franci była im zawsze solą w oku; lub też chcieć zużytkować wypadki dla przywłasczenia sobie południowego Tyrolu oraz zapanowania na Adriatyku od Triestu do Walony. — Byłyby to wielkie polityki. W razie pokonania przez Niemcy trzech przeciwników przypadła by im, w ten lub ów sposób, lwia część. Jest to także wielka polityka.

Austro-Wegier wielkiej polityki celem może być tylko odepchnięcie Rosi od Bałkan i zabespieczenie się, przez wzmożenie się. — To stać się może jedynie zwiększeniem się polskiemi nabytkami, nowemi polskiemi posiadłościami, w należytej politycznej mierze, coby zarazem było najlepszą, najistotniejszą, nie wątłą i nie zawodną rękojmią bytu, dla polskiego narodu, dla jego religi, wiekowej kultury. — Sztandar habsburgskiej monarchi zasłania go przed licznemi niebespieczenstwami i gorszkiemi zawodami. — Nie trzeba rozporządzać skórą niedźwiedzia dopuki nie ubity ale kilka razy nie uchwycona sposobność — co zwykle msci się — uczy, iż obecnie, gdyby zwyciąstwem dwóch sprzymierzenców powstała, nie powinna by być przez Austro-Wegry zmarowaną ani też nie powinnyby dopuścić, jéj zwichnięcia. — przez Kozukolwiek —

Wiedeń

25go Sierpnia

Każde zboczenie z austryjackiego gruntu ...

Drukarnia Austryjackiego Katolickiego szkolnego związku,
VI, Mariahilferstraße 49.

...om Präsidium des Herrenhauses des Reichsrates.

III

An Seine des Herrn

WIEN REICHSRAT 17.V.18 – 1

18

Schriftstellers, Mitgliedes des Herrenhauses des Reichsrates 2c. 2c.

Stanislaus von Koźmian,

Hochwohlgeboren.

30 Sierpnia 1914 r

Präsidium des Herrenhauses

~~Krakau.~~

Wien,

IV., Mayerhofgasse 11.

In Reichsratsangelegenheiten.

III

Wojna europejska w całej pełni. Jej groza. Zwycięstwa
Niemców nie rozstrzygające. Światowe mocarstwa
bez sojuszników. – Zdobycie Szabacu i zamilczanie
na razie pokonania Serbii. – Zbyteczne ~~[illegible]~~ wypadki
pogromu Rosji. – Pozytywne pomysły walki na gali=
=cyjskiej granicy nie przeszkodziły wkroczeniu
nieprzyjaciela. Bitwa zbliża się do Lwowa. –
Dankl pod Kraśnikiem. „Niemcy pobiją Francuzów,
my straciliśmy Galicję!!" – „Włochy wyczekują, Anglia
zawsze wytrwała była." – Ostatni [illegible]. – Usposobienie
ludności w Austrji. – Zwycięstwo nie łatwe. – Nabytek
polskich ziem. Proklamacja W. Ks. Mikołaja Mi=
=kołajewicza „Do Polaków". – Nie można mieć dwóch
celów. – Wolna niepodległa Polska i polskie ziemie zespolone
z habsburską monarchią. – Stanowisko Niemiec. Rzecz dotąd
nieporuszona między dwoma sprzymierzeńcami. – Zjazd w
Krakowie. Legiony. – Naczelny Narodowy Komitet. –
Coś w rodzaju Rządu Narodowego. – Rząd obok rządu. –
Konserwatyści ~~[illegible]~~ wzięci na lep radykalnych żywiołów. –
Maślaną zgodą marnują narody. Dawne błędy. –
Wzór adresu do Cesarza Jana Stadnickiego. – Pozwolen[illegible]. –
Austryjacki rząd wobec N. N. Komitetu. – wobec wolnych strzelców. –
Baron Conrad i wojskowe władze wobec [illegible] – Zdanie zastępcy galicyjskiego ministra – Zdobycie [illegible]
Wojskowe władze i nadzieje powstania w Królestwie Polskiem. –

Zarządzenia w zajętych częściach ~~Królestwa Polsk~~
Królestwa-Polskiego przez austrjacko-węgierskie
wojsko. Gubernatorem ~~miał~~ ma być jenerał Colard
jego ~~pomocnikiem Leon~~ doradzcą Ex. II. Bobrzyński był namiestnikiem
Galicji — ~~Czy~~ ~~Bobr~~ Michał był Bobrzyński —
Czy cesarz Wilhelm postanowił wojnę? 2 Potęga
Niemiec pragnęła wojny. — Trójporozumienie nie
narzuciło ją Niemcom. — Przestańcie i wskazówki...
Kto podjął wojnę? Rosja nie pragnęła jej w
tym roku — Jeżeli podjął ją cesarz Wilhelm,
zrozumiał że była konieczną. ~~Nie łatwa~~
~~rzecz groźna~~ Chociaż nie łatwa rzecz
groźna, postanowienie ~~podj~~ podjęcia jej byłoby
~~raz~~ politycznem a w jego braku byłoby
bezmyślnym. Czy ~~nie~~ już nie spóźnione? 2 —
Rozgrywa się pod Lwowem. Albo Austro-Węgry
zdobędą Królestwo Polskie albo stracą Galicję —

III

13

20

Wojna w całej pełni i niezwykłą jest jej groza. Przy czem zaprzepaszczono w przededniu walki a nawet podczas niej dawniej obyczaj: Comitas nationum.-

Wyższość niemieckich wojsk nad francuskiemi była do przewidzenia, odniosły też już zwycięstwa nad połączonemi francuskiemi, angielskiemi, belgijskiemi siłami, znakomite czyny, jeszcze nie rozstrzygające. Książęta nasi stoją na ich czele lub w szeregach i ponoszą żołnierską śmierć.- Niepospolity naród w którym wielka moc, bo dla tego zapewne, że jest najzdrowszym.-
Jednocześnie mnożyli się wrogowie dwóch sprzymierzonych cesarstw, i w dalszym ciągu nie przybył ani jeden sojusznik. Dowód że ich dyplomacja nic nie przygotowała ani nagromadziła. Zdaje się że Niemcy ufały we własne siły niezawodnie niezmierne.-

Taka pewność mogłaby zawieść. ~~w każdym razie~~ pociąga za sobą nadmierne, wyczerpujące wysilenia. Politycznie zaniedbano przedsięwzięcie i oparto się wyłącznie na sojuszu dwóch środkowo europejskich mocarstw i ich armiach. Bismarcka sztuka polegała na odosobnieniu przeciwnika. Cesarz Wilhelm ~~[illegible]~~ ciskał aż się skojarzyli się przeciw ~~[illegible]~~ Niemcom i Austro-Węgrom ~~wszystkich ich wrogów~~ wszyscy ich wrogowie. – Powiedział kiedyś „Rosja już nigdy gotową nie będzie" a w ministerstwie spraw zagranicznych w Berlinie lekceważono ją sobie. –

Nasza armia nie zgniotła serbskiej, ~~zachowała~~ zdobyta nie małemi ofiarami Szabacz, ~~a zwarszy~~ po czem cofnęła się, zaniechała pozbycia się tego nieprzyjaciela co pozwoliłoby zużytkować stojące naprzeciw niego wojska, na głównem, rozstrzygającem polu walki. Twierdzą iż ~~właśnie~~ z trwogi zaniechano dalszej zaczepnej tam wojny, [illegible] znaczną część przeznaczonych do niej sił przerzucono na tamto pole i tem właśnie osiągnięto to samo co natychmiastowem pogromem Serbów. – Nie zupełnie. Skoro bowiem oczekiwane tam szybkie zwycięstwo odniesionem nie zostało, brakło wrażenia bezwzględnej wyższości a nie brakło zawodu. – Nie został danym dowód siły. Zamiast ukarania i zdobycia Serbii, przychodzi bronić Bośni – I dziwnie brzmi teraz spiżowa nota przesłana do Belgradu ~~w czerwcu~~

Wprawdzie jeżeli pokona się Rosję i odepchnie się ją od Bałkanu, Serbia straci na znaczeniu, przestanie być niebezpieczeństwem i bodaj czy jej pogrom nie okaże się zbytecznym. — Wtedy dopiero dzisiejsze zaniechanie takowego uzasadnionem by się okazało. — Po przegranej Rosji, byłaby Serbia oddaną na łaskę i niełaskę Austro-Węgier. — Początkowe walki na galicyjskiej granicy wykazały wyższość nad Rosjanami, zapobiegły zalaniu kraju przez nieprzyjacielskie zastępy nie przeszkodziły jego wkroczeniu, skoro kilkudniowa bitwa rozgrywa się wciąż jeszcze na austryjackiem terytorium, koło Rawy-Ruskiej, Złoczowa i zbliża się do Lwowa. — Walki pod Kraśnikiem jenerała Dankla były zaszczytne, ale dalekie od rozstrzygających. Raporta głównego sztabu i sprawozdania dzienników wyzyskują je, niezmiernie dla podniesienia ducha i dla dogonienia niemieckich zwycięstw, na które przecież znanie

w tyle pozostają. Nasze wybrzeża Adriatyku wystawione są na ciosy połączonych francuskich i angielskich flot i nie zrozumiałem jest, że dotąd nie są zadane. – Gdyby Anglia i Francja które chcą ~~upad~~ pogromu i upadku Prus a nie Austro-Węgier oszczędzały je w przewidywaniu przyszłości, byłoby to roztropnem. Innej jednak jest zapewne powód i ich ostrzeżenie (?) [illegible]

Rozmawiałem ~~przed kilku dniami~~ na początku wojny z posłem Ignacym Rosnerem. – Jego dwie wytworne mowy w delegacjach ~~i~~ znakomite sprawozdanie we wojskowym wydziale wyrobiły mu stanowisko ~~w~~ w rządzących kołach i stosunki polityczne. Zapytałem go czy nie wie ile Korpusów Niemcy ~~w razie~~ przyszle nam w pomoc. Odpowiedział, że o ile mu wia= domo na razie pozostawia austryjacko-węgierskiej armii całe zadanie. Jeżeli tak – rzekłem – to Niemcy pobiją Francuzów a my stracimy Galicję. Jak można w ~~?~~ [illegible] tak czarne ~~[illegible]~~ mieć myśli? Wierzyłem we waleczność naszych wojsk. Widziałem że armia nie jest dostatecznie liczną. Dowódzcy ~~a~~ znałem ~~[illegible]~~ których, nie budzili we mnie zaufania. – Poseł Rosner który jako referent wojskowego budżetu w delegacji, ~~[illegible]~~ zetknął się był z wojskowemi i bliżej ich poznał, zauważył że w nowem pokoleniu oficerów i jenerałów jest zmiana na lepsze i znaczny postęp, że ~~[illegible]~~ szablon zastąpiła inteligentna praca. Pożegnałem go ~~[illegible]~~ pragnąc aby on miał słuszność a ja się mylił.

X D 17

24

– Włochy wyczekują, bądź co bądź zagadkowo. Podobno mają obietnicę, z naszej strony, terytorialnego wynagrodzenia za życzliwą neutralność. – Wolnomularze francuscy wywierają wpływ znaczny na włoskich. Wojna przy boku Austro-Węgier byłaby wstrętną narodowi. jedyną z którą by się pogodził byłaby przeciw habsburskiej monarchii.

Porażki angielskich wojsk we Francji nie są ostatniem słowem Anglii; umiała zawsze je znosić cierpliwie, bez zachwiania, prawdopodobnie okaże się i tym razem twardą, wytrwałą. Wielka jej potęga nie wyczerpie się ani jej męstwo, nie przestaje być ważnym czynnikiem, sprowadziła wszystkie wojska, wielkie przedsięwzięcia buntów przeciw jej panowaniu zawodzą, podczas gdy nie zawiodło współdziałanie z nią Japonii. W Brytania postawiła zawsze

przysparzać przeciwnikom wrogów. – Gotuje się do długiej walki i chce ją narzucić sprzymierzeńcom. Chce zniszczyć handel Niemiec, jego współzawodnictwo. – Kanclerz skarbu Lloyd George rzekł w tych dniach, że o losie wojny rozstrzygnie ostatni miliard. Machiavell był innego zdania. „Wszelkie skarby – pisze – są niczem bez dobrego wojska. – Złoto nie dostarcza dobrego wojska, ale dobre wojsko dostarcza złota”

Usposobienie ludności, jej duch oraz rozmaitych narodowości w monarchii z wyjątkami dobre to jest lepsze niż mniemali nieprzyjaciele. – Patryjotyczne demonstracje nauliczne które zawsze urządzić można ~~na ulicy~~, nie powinny zbyt łudzić. Widziano je w Pradze i zbratanie Niemców z Czechami. Nawet słyszano niby tych ostatnich okrzyki na cześć cesarza Wilhelma i niemieckiego cesarstwa przed niemieckim konsulatem. – Wydaje się to nieco sztucznie zapoczątkowane. Czescy przywódcy są ostrożniejsi, milczą i czekają, podczas gdy inni spieszą z gorącemi oświadczeniami patryjotyzmu. Czescy przywódcy nie chcą w razie naszego zwycięstwa wystawić się i naród na prześladowania, ale też unikają narazić się drugiej stronie. Zresztą stan wyjątkowy, doraźne sądy wojskowe swoje sprawiają; wstrzymują wywiadowcze żywioły. ~~Niedola nie tylko zachowany jak podczas wojny, jest rozciągany, [illegible] [illegible] w Kownie [illegible]. Wiemy [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dotąd widoku niemiecko-austryjacko-węgierskiego zwycięstwa ale [illegible] trudnego, ciężkiego, [illegible] politycznie [illegible] i wojenne. Skutki [illegible] na wszelki wypadek, więc na [illegible] zagadkowe przeobrażenie Europy. Dla naszej [illegible], dążymy [illegible] [illegible] [illegible] – po pokonaniu~~

19

~~Rosji, wzmocnienie się polskiemi nabytkami, polskiemi ziemiami, polską, katolicką, zachodnią ludnością jaknajwięcej, jaknajmniej lub całkiem nie ruską, prawosławną, wschodnią. Jest to walka dwóch krzyżów jednoramiennego i dwóramiennego.~~

Wiedeń nie tyle zachwycony jak podniecony, rozwiekaniony, płytki, lekkomyślny. ~~ex~~ patryjotyczny. Rezerwiści śpiewają i na wagonach ~~malują~~ rysują karykatury licznych wrogów. Zabawnem jest zdziwienie milionerów, którym na raz zabrakło gotówki, na codzienne potrzeby.—

Są dotąd widoki niemiecko-austryjacko-węgierskiego zwycięstwa ale nie łatwego, ciężkiego. Niewykluczone są polityczne i wojenne niespodzianki. Na wszelki wypadek skutki ważne nie obliczalne, zagadkowem przekształcenie Europy. Dla naszej monarchii, jedynym, niezmiennym celem – bo innego dla niej nie ma – po pokonaniu Rosji, powinno być wzmocnienie się jaknajwięcej polskiemi nabytkami, polskiemi ziemiami, jedyną słowiańską nie prawosławną katolicką ludnością, krajem ze zachodnią kulturą, ~~jaknajwięcej~~, jaknaj=mniej lub całkiem ~~nie~~ nie posiadającym ~~ruskiem przytoczonem~~ ruskiem prawosławnym, wschodniem plemieniem.

Jest to walka dwóch krzyżów. ~~jednoramiennego i dwóramiennego.~~

~~Jest to walka dwóch religii jedynowładnego z dwuwładnego~~ — To wzmocnienie się polskiemi ziemiami habsburgskiej monarchii jest zarazem ~~jedynem~~ w tych okolicznościach, wyjściem dla polskiego narodu, ~~jedynem~~ korzystnem ~~[illegible]~~ jedynem prawdziwem zabezpieczeniem jego narodowego istnienia, oraz polityczno-państwo-wego bytu. — Proklamacja W. Ks. Mikołaja Mikołajewicza obiecująca, spóźniona

która obiecuje połączenie W. Ks. Poznańskiego i Galicji z Królestwem Polskiem i byt narodowy pod rosyjskiem berłem

nie może ~~[illegible]~~ w błąd wprowadzić, albowiem gdyby nawet była naprawdę prawdą, to musiałby Polacy wyżej sobie cenić autonomiczny byt pod katolickiem i zachodniem berłem, niż pod prawosławnym ~~[illegible]~~ wschodnio-bizantyjskiem, w państwie cywilizowanem, niż w barbarzyńskiem; w państwie które jest w składzie ~~[illegible]~~ składowych [?] jego części musi uszanować ich narodowy i polityczny byt, niż w carskiem, które musi pozostać biurokratyczno-centralistycznem. — Niezawodnie lepiej niż wojna daje siła rzeczy, kształt państwa niż zła ~~lub~~ czy dobra wola ludzi ~~lub~~ względy ~~na~~ zewnętrznej polityki. Rosja po japońskiem pogromie i rewolucji nie uczyniła ustępstw Polakom ~~jak~~ jak zapowiadano [?] aby nie narażać sobie Niemiec, po pogromie Niemiec, nie uczyniłaby ich, bo by nie potrzebowała bać się Niemiec — tem mniej jeszcze ~~[illegible]~~ wszystkie zdarzenia nie nakłonił się do ustępstw dla Polaków po klęsce i upokorzeniu ~~[illegible]~~ byłaby — wy-nagradzając się do nich po dziedzictwie Rosji. Ukrócił by się niezliczenie co dnia i jego ustępstwa ~~[illegible]~~ tępieniem —

We wielkich wypadkach nie można mieć dwóch celów, szkodzi się jednemu próbując osiągnąć drugi i jak w ~~bajce~~ bajce wypuszcza się kawał mięsa dla jego cienia. Wszelkie zatem zboczenie z austryjackiego gruntu byłoby błędem który musiałby się zemścić. Próby zaznaczenia jako celu, stworzenie samoistnego, polskiego państwa są niewdzięczne, szkodliwe, niebezpieczne, ~~[illegible] popularności, lub zastępienia~~ podsuwać go polskiemu narodowi. Czyni to podobno niemiecki rząd, czem przypomina zachowanie się Prus podczas rozbiorów. ~~[illegible]~~ Wykluczonem jest aby Prusy zgodziły się na żywotną, silną Polskę, stała ~~byłaby~~ i wątła byłaby na ich łasce a że taką w ich myśli byłaby, nie zatają, bo z góry — co są z resztą, rozumie — odbierają od niej własne i austryjackie, polskie posiadłości. Zgadzają się zatem na coś coby było zwiększoną rzeczpospolitą Krakowską pod ich i Austryi protektoratem, z ciągłem mięszaniem się w sprawy tego niedołężnego państwa, aż do czasu, w którym zgotowałyby mu los Krakowskiej rzeczypospolitej, do czego nie mogłoby braknąć powodów, czy pozorów, albowiem niemieckie powstałyby dwie polskie irredenty. ~~[illegible]~~ Niemiecki rząd niechętnie zaś ocenia połączenie polskich ziem i Warszawy z Austrią, bo nie życzy sobie ani znacznego jej wzmocnienia ani rozkwitu i rozwoju polskiego narodu. — Próbuje ~~[illegible]~~ prowadzić politykę Tatarowszczyzny i tanim kosztem i marnemi sposobami! — Cesarz Wilhelm obiecał Arcybiskupowi Likowskiemu że po zajęciu ziem Rosyi, sprowadzi Matkę Boską Częstochowską skradzioną diamentową koszulkę — Kanclerz Bethmann, w rozmowie z Arcybiskupem podniósł że wywłaszczenie było ~~[illegible]~~ nie praktykowanem — ~~[illegible]~~ zastosowane wstrzemięźliwie a ~~[illegible]~~ minister rolnictwa Schorlemer ~~[illegible]~~ zaznaczył, że okazało się nie praktycznem

Niemiecki rząd zjednaniem sobie na ustępce Polaków mniema zaręczać wzmocnienie się Austro-Węgier polskiemi, znacznemi nabytkami.—
Woli słabego sprzymierzeńca niż silnego sąsiada.— Obawiać się zdaje, że w przyszłej habsburgskiej monarchii, Węgry i Polacy mogliby kiedyś przechylić szalę przeciw przymierzu z Niemcami.— ~~Zapewniają i zapewniają~~ Zapewnia więc że Prusy nic z ziem polskich przyłączyć nie chcą ~~do Prus~~ ale że dałoby się utworzyć coś w rodzaju Królestwa Kongresowego.— Zapomina że miało ono powód bytu w połączeniu z Rosją. Tutejszy niemiecki ambasador Tschirschky nazywa to Królestwa Pufferstaat i jedynie przypisuje jego utworzeniu, co powiedział posłowi Koźmianowi.— Zadaniem austryjacko-węgierskiej dyplomacji, wobec tego, zapewnić sobie jedyną korzyść, jedyne bezpieczeństwo jakie jej ta wojna przynieść może! Do tego potrzeba nietylko dyplomatów ale mężów stanu. Dotąd rzecz nie była między dawnemi sprzymierzonemi mocarstwami omawiana.—

~~Polskie zachcianki i praktyki niezgodne z powyższym celem próby przestawienia coniunctury dawnej ważności, są ... grzechami, są smutnym dowodem~~

~~X~~ 23

Wprawdzie hr. Berchtold i hr. Stürgkh minister prezydent nie przypuszczają innego rozwiązania jak przyłączenie zdobytych polskich ziem, wykluczają ~~[illegible]~~ wszelkie inne załatwienie ale ~~[illegible]~~ nie w nich to zawiste.—

~~Lecz~~ Naczelnik głównego sztabu Conrad, ~~[illegible]~~ wie że monarchia potrzebuje Korpusów które jej dostarczy Królestwo Polskie, ale ~~nikt~~ jest on w tej chwili mitem, wszechpotężnym ~~[illegible]~~ niewidzialnem bóstwem wojny; nikt nie ~~[illegible]~~ umie powiedzieć gdzie się znajduje a tymczasem ~~[illegible]~~ za jego zapowiedzią ~~[illegible]~~ dzieją się w Krakowie i Galicji niepożądane ~~[illegible]~~ rzeczy.—

Polskie zachcianki i praktyki niezgodne z pożytkiem ~~Austrji~~ Austro-Węgier i naszego narodu dzisiejszym ~~[illegible]~~ celem, próby powstania, wojennej zorganizowanej i przygotowanej współczesnej polskiego zadania ~~[illegible]~~ państwa, są ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ grzechami, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dowodem, że się nie umie

osądzać tę ważniejszych ani korzystać z przeszłości. – Nierozwagą jest wytwarzać stosunek polskiego narodu do Austro-Węgier jako potęgi do potęgi, jako państwa do państwa. Zużytkować to mogą tylko Niemcy lub wywrotowe żywioły ale nie wspólna polsko-austryjacka sprawa. – Nie w Austrji ale obok Austrji jest, błędem. I tak powstała stałyna się stawiać rzecz. Dowolnie zaś utworzone zebranie posłów w Krakowie ustanowiło, do czego upoważnionem nie było, Naczelny Komitet Narodowy, przelało na niego przywłaszczoną władzę i powstał w Galicji rząd w rządzie.

Szesnastego sierpnia osiągnięta wszystkich stronnictw w Krakowie zgoda (łącznie ze socjalistami) powinna ją błąd wprowadzić; jest dobrym znakiem u nas manowców. – W Polsce zawsze było i jest łatwo osiągnąć zgodę dla rzeczy szkodliwej, rzadko dla pożytecznej. (zawsze dla niedorzecznej, nigdy dla rozumnej –)

32

25

~~Jednomyślność w sprawie legionów którą osiągnięcie uważę, jako wielkie narodowe zwycięstwo~~

Ta jednomyślność polska którą osiągnięcie w utworzeniu owego Komitetu Naczelnego ~~sprawie legionów~~ uważę jako wielkie, narodowe zwycięstwo, unicestwiła polskie sejmy, co zniszczyły Polskę. Ona bowiem wywołała liberum veto. Miała i ma dziś w sobie anarchiczny pierwiastek. Cieszyć może tylko dobrodusznych polityków lub politycznych krótkowidzów. – Zresztą ta pozorna w Krakowie zgoda jest faktem opartym na dwuznaczności. Jest to owa Szujskiego „Maślana zgoda która niszczyła narody". – I to przekonać nie może, że jawne działanie zastępuje tajne, bowiem jawna czy tajna szkoda, jest szkodą. Dla wielu tej jedności zachowawcze stronnictwa ~~dzisiejsze~~ biorą udział w rzeczy której nie pochwalają i zrzekają się prawa stawiania jej i jej następstwom czoła. Dawne więc błędy. – Ale najgorszą polityczną pomyłką jest, radykalizmem zadowalać ...

rozpowszechniono kłamstwo, zwycięstwem polskich strzelców w Miechowie, którzy mieli tam ubić osiemset kozaków i stracić sto czterdzieści niedorostków, podczas gdy bezkrwawo wkroczyli wraz z austryjacko-węgierskiem wojskiem, albowiem nie było w Miechowie ani jednego Moskala. – Nieprawda ta tak daleko się przyjęła że święcono w Galicji bohaterstwo, że w Haal polscy goście urządzili żałobne nabożeństwo za poległych, które by pomogło do zbawienia żyjących a ar. Karol Stefan w przemowie do sokołów w Żywcu wielbił męstwo tamtych rycerzy z pod Miechowa. A że wszystko było bajką nawet

Czas który rozbrykał się, nie wspominał o zwycięstwie w Miechowie. Pierwsze spotkanie strzelców z Rosjanami nastąpiło na dalszej drodze do Kielc. Dzielnie walczyli pod dowództwem Piłsudskiego, który wyprowadził ich był z Krakowa – i wkroczył do Kielc. –

~~D~~ ~~15~~ 27

34

Powstał więc

~~więc~~ ~~Jak powiedziałem, powstał~~, za zgodą wszystkich stronnictw w Krakowie Naczelny Komitet Narodowy na zachodnią i wschodnią Galicję i uchwalono utworzenie dwóch legionów z polską komendą i polskim ortem, które walczyć mają „w łączności" z armią austryjacko-węgierską. Powstał tym sposobem „Rząd" Narodowy z powstańczemi oddziałami Komisarzami i bardzo tylko wieszających żandarmów „Wiarusa nie budzi ich" [illegible] poset wiosen"; ale już ów Komitet nadmienił w Czasie o narodowym podatku. W Kielcach ~~się~~ ~~jakiś~~ [illegible] ogłosił się dyktatorem z ramienia polskiej władzy wojskowej i zalecił „wspieranie armii Austro-Węgier". Czas ogłosił jego odezwę, jako przykład budzącego się ducha — Wszystko to żywo przypominało wypadki rozpoczęte nie ~~[illegible]~~ wymyślona, ~~[illegible]~~ był ~~po~~ świeżych prawdziwej klęską, Kuriatury polskiej młodzieży pod Miechowem.—

~~Pomijając~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~Kraju wyczerpanego finansowo i gospodarczo na pieniężne ofiary~~ ~~[illegible]~~, ~~które [illegible] [illegible] [illegible] do [illegible] oraz werbowanie~~

Pomijając, że Kraj już znacznie jest wyczerpany ~~[illegible]~~ czas ~~werbowanie~~ pomijając werbunek

28

tam, gdzie wszyscy zdolni nosić broń powołani zostali do obowiązkowej służby zatem werbunek pośledních sił lub zbyt młodych, legiony owe które prawdopodobnie nigdy nie wyruszą w pole, nie mogłyby zaważyć na szali wojny ani polityki, a dwulicowe, ukrywają w sobie zgubny dualizm celu. – Niepodobna aby przedstawiały siłę z którą wojskowo i politycznie przyszłoby komukolwiek się liczyć, aby wpłynęły na ukształtowanie się stosunków politycznych po wojnie, aby zaznaczyły moc narodu. Nawet pozornie wystąpić dowody siły, ale unikać dyagnozy słabości. – To co się robi w Krakowie jest, wśród olbrzymich światowych zapasów, brzęczeniem muchy z bajki która mniema że pomaga do jazdy. – Z dwulicowości zachowania się [illegible] Mówi się [illegible] i rządowi że idzie się walczyć za Austrię a radykałom polskim [illegible]: bynajmniej idziemy z gorącą wiarą [illegible] we wspólnych celach [illegible]. – Konserwatyści mogą się posługiwać skrajnymi żywiołami jako narzędziami dla wielkiego celu, ale w Polsce zmierzają do ich celów – że wszyscy [illegible] narzędzia a stają się ich narzędziami [illegible]

Pod nadużytym przedwczesnym hasłem ~~niedowarzonego~~ patryjotyzmu i w imię zgody w ten sposób utworzony ~~Legiony~~ z N. N. Komitetem z wieczprzewczesem socjalistą Daszyńskiem już wtedy kierowan[illegible] wstępstwem dla skrajnych, radykalnych, niedowarzonych żywiołów. ~~i dla Daszyńskiego~~. Stwarza wykolejonym politykom do zabawienia się w Dyktatorstwo w stylu 1863 r.: Dziewięcińskie z Leo przez Kota Jaśkiego, którego znam polityczne zdolności, którego trzeba sąd cenitem nadaje jakiś obrót i kształt + sprzyjające i zdaje się zadawalniać porównaniem powodzeniem. Powodem bowiem ma być chęć położenia końca rozmaitym wojskowym organizacjom w kraju, zachowanym w przeciągu dwóch lat, przez naczelnika głównego sztabu bar. Conrada i wojskowe władze. — ~~Legiony miały być podstawić p. Conradowi~~ [illegible]

Należało więcej skorzystać z wyjątkowego położenia w którem cel [illegible] osiągniętym ma być, ipso facto dopiętym zostanie, zezwoleniem ~~Austro-~~ Węgier i Niemiec najwyższych mocarstw, w czem zgoła zaważyć nie ~~mogę~~ mogę

~~18~~ 30

Polacy, [którym nie porastające ... tylko] ~~jeżeli~~ nie zostali spełnieniem obowiązków względem habsburgskiej monarchii, w monarchii, bynajmniej obok monarchii. ~~Tymczasem w sprawie legionów znowu porwani i rządni ludzie weszli i prowadzą błędnem, dwulicowem działaniem. Którzy powzięli uchwały dwumarne uchwały w Krakowie o legionach i ustanowili coś podobnego do Rządu Narodowego ... na ucho że nie trzeba do legionów werbować ani łożyć na nie. — Hr. Gołuchowski [illegible]~~

Ale są ludzie którym się zdaje że słońce nie zejdzie jeżeli nie zapieją. — Rzucili mylne hasła a porwani i rządni ludzie znowu weszli na błędną drogę [nie wiedząc dokąd prowadzi] ~~i prowadzą dwulicowem~~ działaniem. Niektórzy z tych ... powzięli dwumarne uchwały w Krakowie i ustanowili coś w rodzaju Rządu Narodowego. Mówią na ucho, iż ani werbować do legionów ani łożyć na nie nie trzeba. — ~~Hr. Gołuchowski~~ [Oględny i dyskretny ... były minister spraw zagranicznych hr. Gołuchowski] pukał mię zdanie: Musi przecież znać się na rzeczy a zdrowy jego rozsądek nie zawodzi. — Tak samo a inaczej nie N. N. Komitet rozumie żądanie Jan Stadnicki. — Prałat ~~nie~~ ma piękną silną oderwę:

31 ~~18~~ ~~17~~ 38

Najjaśniejszy Panie

Niezłomny poczuciem prawa i sprawiedliwości wypowiedziałeś wojnę państwu rosyjskiemu, temu państwu, które od lat szeregu było wrogiem monarchii austro-węgierskiej i ciemiężycielem narodu polskiego.

Polacy w tej wojnie biorą udział pod Twoimi sztandarami, a o ile im sił starczy i Wszechmogący Bóg dopomoże, przyczynią się do zwycięstwa Twej wielkiej i sławnej armii.

Krzywdy narodowi naszemu od dwóch wieków wyrządzone zostaną pomszczone, a za Bożą pomocą i za sprawą Twoją Najjaśniejszy Panie nowa era się rozpocznie od źródeł Wiary i świętej

moji Francischke Lipse
I 8

32 ~~29~~ 12 ~~12~~

aż daleko na wschód dojdą oręże chorą-
gwi austro-węgierskich.

39

Naród polski, jak zawsze, tak i teraz w peł-
ni zaufania i miłości do Twej osoby
Najjaśniejszy Panie, składa już dzisiaj
swe losy w Twe ręce potężne.
Proklamacya wydana przez dowództwo
Twojej armii i dowództwo sprzymierzo-
nej armii niemieckiej, zapowiada
nam wyzwolenie z pod jarzma carsk-
kiego panowania.
Jesteśmy gotowi do wszelkich ofiar by
dopomódz do uzyskania tego wyzwo-
lenia i przez nas gorąco upra-
gnionego celu.
Czekamy na Twe rozkazy Najja-
śniejszy Panie, a modlimy się do
Pana Zastępów o powodzenie Twojej
i Twoich hufców podnosimy wszy-
scy bez różnicy wyznania społecznego
wyznania i politycznego stronnictwa
okrzyk, który tylekrotnie powta-
rzaliśmy za Twego panowania
Oby Bóg strzegł i błogosławił po
wszystkie czasy naszego Cesarza
i Króla Jego Cesarską i Królewską

Tak należało postawić rzecz od początku i utrzymać ~~do końca~~ ją.–

Wypadki te zbiegły się ze zniknięciem znakomitych, politycznych ludzi w naszym życiu publicznem, ze zapomnieniem i zaprzepaszczeniem silnych zasad, zdrowych, trzeźwych poglądów lub z przeniewierzeniem się im. I zawsze pod płaszczykiem miłości ojczyzny pełno niłościwstanych. – A może i to większ[e] trzeba w rachubę że najczęściej ludzie którzy zaprawili się na małych zdarzeniach nie umieją sprostać wielkim wypadkom. –

~~Wina nie po jednej tylko stronie. Ponosi ją co~~ Austryjacki rząd jest albo za słabym albo z umysłu nie stanowczym. – ~~dwuznacznym z czego niechę wnosić aby był podstępnym~~

Dość że bawi się także w dwuznaczność i przewrotna ją. Zdaje się że od ogłoszenia manifestu W. Księcia Mikołaja Mikołajewicza do Polaków obawia się ~~nawet~~ wtrącenia Polaków w ojczyzna Rosji. – ~~Czy jest za mało roztropnym i przewidującym aby nie widzieć tych szkodliwych następstw pobłażania nie mówiąc już, zachęcania, dość że pozwala~~ dawać na początku ~~sobie stadny~~ i wielce cieszył się tem że pozyskał Daszyńskiego przywódcę socjalistów i że ten mu obiecał poparcie.

Czy jest za mało roztropny i przewidujący aby nie widzieć z tych szkodliwych następstw pobłażania, nie mówiąc już zachęcania, dość że pozwala i

na rząd w [illegible], na wojsko obok wojska ~~[illegible]~~ a osiąga się z wcieleniem owych polskich ochotników do armii, z postawieniem ich pod austryjacko-węgierskiem dowództwem ~~[illegible]~~ – ~~[illegible]~~ w początkach powstania 1863 r. rząd austryjacki ~~zerwał na to wszystko~~ przypatrywał się jawnemu werbowaniu do powstańczych oddziałów, przepuszczał je przez granicę; w końcu zaś zaprowadził, lub zmuszonym był zaprowadzić stan wyjątkowy, i wtrącił do kazamat Ziemiałkowskiego, Adama Sapiehy, Stanisława Tarnowskiego i tylu innych. Naczelnik głównego sztabu Conrad miał od paru lat zachcieć nawet otaczać opieką wszelkie ochotnicze wojskowe organizacje w Galicji, coby świadczyło że jest ~~[illegible] i idealistą~~ ~~[illegible]~~

~~zamiłowanie w działaniach. Uznam [illegible]~~

~~[illegible] i stąd utworzenie Koła Polskiego [illegible]~~

~~Że doprowadziło to do jednego [illegible]~~

nie tylko romansowym ale także romantykiem -

~~romantykiem~~ - Powstało z tego zabałamucenie ~~pomieszanie pojęć~~, z którego wynikły obecne zboczenia - Rzeczką galicyjskiego ministerstwa Władysław Morawski obstawał od początku, zatem, aby skoro już są w polu polscy strzelcy a mają powstać legiony, ~~od razu~~ stanęły ~~pod sztandarem austryjackim legiony i~~ ~~wielkim ostem~~, jako część składowa armii ~~armii~~ a nie obok armii. Ale dzięki nie pojętemu zaniedbaniu i ~~błędom~~ niezdrowym względom ~~p. Morawski~~ nie ma w tak ważnej sprawie ministra ~~nie jest ministrem i tem~~ dla Galicji a głos p. Morawskiego ~~Galicyjskim głos jego~~ jako urzędnika złotej ręki nie waży tyle na radzie ministrów, ileby ważyć gdyby był ministrem ~~powinien~~. Tłomaczą całe, to w Krakowie działanie ~~usiłowanie Koła Polskiego~~ chęcią zaprowadzenia w chaosie wojskowych, różnych organizacji ~~zaprowadzenia~~ ładu; dotąd tyle sprawiano że sprowadzono do jednego mianownika pomieszane ~~pojęcia modnemi~~ pojęcia i ~~chęci~~ ~~[illegible]~~ chorobliwe zachcianki -

Główny sztab użył sobie polskich strzelców i powstania w Królestwie Polskiem ~~[illegible]~~ we wojskowych celach a dla utaturenia, próbował grać na patryjotycznych uczuciach. ~~[illegible] bez żadnej myśli politycznej~~ - Przeceniał pomoc jaką by to przynieść mogło, a o inne następstwa nie troszczył się - ~~Jest to [illegible] z [illegible]~~ zyskało znowu ~~Bez~~ komplikacje -

17   ~~25~~ 37   Naczelny Narodowy Komitet nie jest wytrącenie wojskową sprawą   44

Urząd ponosi część odpowiedzialności. ~~Kwor nie jest wytrącenie~~ wojskową lecz także polityczną i o ile bez wojskowej doniosłości o tyle politycznie niewłaściwą, niekorzystną dla monarchii i polskiego społeczeństwa. Mieliby tu słowo do powiedzenia hr. Berchtold i wrzeszcz gabinetu [?] hr. Stürgkh. Milczą. Zasłaniają się tem, że wszystko w rękach wojskowości, to jest Naczelnika głównego sztabu Conrada. Doniosłość czy dowolność. Hr. Stürgkh który przy swej zacności i gorliwości dla Polaków wyrządził im szkodę wymuszeniem ruskiej sejmowej wyborczej reformy, dla ułatwienia głosowania w Radzie Państwa, następnie nie obsadzeniem w tak ważnych wypadkach ministrem galicyjskiego ministerstwa, dla nieutrudnienia sobie przyszłej parlamentarnej sesji, nie zdołał czy nie może zwłaszcza N. N. Komitetu spiesznie i właściwie załatwić sprawy galicyjskich wojskowych organizacji i wolnych strzelców. Byłby sposób pogodzenia wszystkiego. Jest precedens. We wojnie 1866 r. za radem [?] rawne [?] zapoczątkowaniem

Adama Potockiego wystawiono w Galicji pułk Krakusów. Cesarz mianował regimentarzem hr. Kazimierza Stadnickiego i oficerów, pułk zaliczono do armii. Obeszło się bez N. N. Komitetu i rzecz przyniosła wyborne, polityczne skutki: prawdziwe zbliżenie dynastii do kraju, obudzenie do niego zaufania monarchy. ~~i stąd~~ Obecnie jest to już ~~nie potrzebnem~~ zbytecznem, ~~dla~~ a dwulicowość zaś ~~Legionów~~ ~~N. N. Komitetu~~ nie może mieć ani dla Polaków ani dla monarchii dobrych skutków. Należało się jej wystrzegać, należałoby ją jaknajśpieszniej usunąć. — Odsyłają od Annasza do Kajfasza. P. Morawski udaje się do hr. Stürgkha, ten zasłania się bar. Conradem, nikt nie wie gdzie się on znajduje, nie widział przez jeden dzień cesarz i otwartem powstaje pole dla szkodliwych, galicyjskich eksperymentów, dla pseudo patryjotyzmu i radykalizmu pod zasłoną konserwatywnej firmy; ~~dla tych którym się zdaje że stoimy [illegible] jeżeli nie [illegible]~~

~~Nieldatna~~ ~~Niezdarna~~ Odezwa głównego dowództwa austryjacko-węgierskiej armii przy wkroczeniu do Królestwa Polskiego, powinnaby być dla Polaków przestrogą. Wydana w porozumieniu z niemieckim rządem miała tę dobrą stronę, że nie tuszyła i to tak daleko, że nawet o narodowym bycie nie wspominała, lecz tylko o kulturalnym, o usunięciu rosyjskiego panowania a w najnieszczęśliwszy sposób, skromnie i pokornie zrównała los Polaków w Austryi i Prusach. Odezwa kultowała Polaków ~~[illegible]~~ niemiecką kulturą. — Próbowała porywać ~~Polaków~~ nienawiścią Rosji —

Była nieudolną, bezwładną, czczym tworem, ale nawracającym. —

Podobno w łonie rządu pokutują jeszcze wszelkie ideały ... gadne albańskich. — Jeżeli myśli się o przyszłości po zwycięskiej wojnie, nierozważnie wszelka polityka przedstawia się jako nierozwiązalna, jeżeli po nieszczęśliwej, niewątpliwie jako gordyjskie rozczarowanie. Podobno hr. Berchtold wolny jest od wszelkich złudzeń czem by odkupił albańskie. — Zna Rosję z czasu swej w Petersburgu Ambasady. —

Gdyby Austro-Węgrom powiodło się zdobyć czy zająć Królestwo Polskie i nie przejściowo tylko opanować, musiałyby ubić ćwiek w razie i przyłączyć je, mniej więcej jak to było z Rzeczpospolitą uczyniły. Niezbędnem jednak byłoby tu zezwolenie sprzymierzeńca.—

Zamierza się, tymczasem zaprowadzić w zajętych częściach Królestwa austryjacko-wę=gierską administracyę, podległą zbrojnemu dowództwu. Za przykładem Niemiec w Belgii wojskowemu gubernatorowi, dodany będzie Komisarz. Ma nim być były namiestnik Galicii Bobrzyński. Właściwiem by było powierzyć mu jedną z tek w gabinecie hr. Stürgkha, którą powinien by, w tych ważnych czasach, piastować Polak. Mąż prawy, patriota, uczony, znakomity mówca i pisarz, myśliciel, Michał Bobrzyński zna się może nieco za dobrze na wszystkiem, stąd jest często wyrokującym, autokratycznym, apodyktycznym, ale nigdy tym, którym. Chociażby nie przyszło czasem nie podzielać jego zdania, nie można nigdy odmówić mu wartości.— Niezwykłym objawem jest, że jest on Doktrynerem — oportunistą.— Jest siłą którą w każdym narodzie, państwie i władzie zużytkować należy.— Jak wielu niepospolitych ludzi ma dar robienia sobie nieprzyjaciół. Nie trzebaby, na wstępie zrażać, tam gdzie należałoby jednać.—

41

48

Powodowani pięknem uczuciem wdzięczności, posłowie, których p. Bobrzyński wprowadził na parlamentarną arenę, chcieliby mu zgotować odwet za porażkę w ruskiej sejmowej reformie wyborczej, pragną, aby mu europejski krakaliem dał zadośćuczynienie. Zaś prezydenta ministrów hr. Stürgkha, którego zna troskę, wśród niego, jest — Racja Państwa. — Jednak główne rozstrzygało zdanie cesarza, który wysoko ceni p. Bobrzyńskiego i od pozycji w sprawie sejmowej reformy wyborczej wiele mu ufa. P. Bobrzyński jak każdy niemal polityk mógł popełnić błędy ale jest zbyt prawym mężem i Polakiem aby stawiał osobiste względy nad publicznemi, czego złożył dowód, warunkiem od którego uczynił, zaleceniem objęcia wyznaczonego mu w Królestwie Polskiem stanowiska.

Nie zawsze zgadzam się z nim w sprawach publicznych, niewątpliwie jednak poczytuję go za męża, niezwykle uzdolnionego patryjotę, którego w przyszłości trzebaby właściwie użyć, w czasach ubogich w naszym narodzie i statystów. —

P. Bobrzyński zgromadził był w Krakowie (Delegata Fedorowicza ostatnimi czasy) naradę i krakowskiego stronnictwa między innemi hr. Stanisława Tarnowskiego, hr. Antoniego Wodzickiego, redaktora Czasu p. Władysława Leopolda Jaworskiego. Zawiadomił, że ma wezwanie na c.k. Komisarza dla Królestwa Polskiego przy boku gubernatora jenerała Colarda, który niebawem przybędzie do Krakowa. Jakoż jenerał ten nadjechał. Mówił poprawnie po polsku, zapoznał się z wielu obywatelami, lecz zbyt dobrego nie zrobił wrażenia. Wybierał się w drogę do Królestwa z p. Bobrzyńskim. Dobry myśli pełni ważnicy zadania. — Kiedy nadeszła znana odpowiedź warszawska na proklamacji W. Ks. Mikołaja, stropiła nieco jenerała. Hr. Ant. Wodzicki starał się zmniejszyć jej znaczenie, i — Zwrócił uwagę na p. Dmowskiego;

Jenerał Colard zapytał: Kto to taki ten p. Dmowski? co świadczyło że nie był był
przygotowany do zadania. Wprawdzie jego adlatus wiedział dobrze kim jest p. Dmowski.–
Hr. Wielicki zawiózł automobilem jenerała do Miechowa aby mu pokazać ziemię którą miał
zarządzać. W dobrem usposobieniu przygotowywano się do przedwczesnych rządów w Królestwie
Polskiem. P. Bobrzyński rozdzielił już był wszelkie urzędy i godności; trafny podobno miał uczynić
wybór w obywatelstwie Królestwa. Towarzyszący mu miał dobry jego stosunków znawca p. Podczaski
z tutejszego ministerstwa obrony krajowej. Mówiono że p. Bobrzyński przeznaczał dla siebie stanowisko
polsko-austryjackiego Wielopolskiego. Było także miejsce zachowane dla ~~austryj~~ polsko-austryjackiego
Enocha.– Oczekiwano dalszego opanowania Królestwa Polskiego przez austryjacko-węgierską armiję
obawiano się uprzedzenia jej przez niemiecką.– Były minister Kolei, ~~a~~ przywódca galicyjskich wszech=
=polaków czyli demokracji narodowej pisał do swojego we Warszawie stronnictwa „Wybór Bobrzyńskiego
nieszczęśliwy ale z patryjotycznych względów nie trzeba mu stawiać trudności!“.– byłyby tam niechętnie przyjęte. Powinny
Galicyjskie rządy w Królestwie nie były trafnym pomysłem;
być C. Królewsko-polskie, nie galicyjskie.–
P. Bobrzyński przezornie postąpił. Jako warunek przyjęcia postannictwa powierzonego mu, zażądał zgody na
rękojmi, iż Królestwo Polskie przyznanem zostanie habsburgskiej monarchii wraz z Warszawą oraz ~~zgodzić się~~ przystać nie chciał, twierdząc że nie biorę a wtedy p. Bob-
to, Niemiec i ich désintéressement. ~~Tego~~ Na to rząd niemiecki, – Nie dał désintéressement do niego mog, rzekł, iż nie trzeba rękojmi na
przed ukończeniem wojny, co jest ~~było~~ zły omatka jego zamiarów.– pełnomocnictwo dla poczynienia gdyż bez żądanych rękojmi
= wyjaśni. Kiedy mu przedłożono nadawać go do cesarskiego podpisu, nie przyjmie go.–

44 Liczne są obawy ściśnięcia, zwichnięcia tego co poczytywałem zawsze za najpożądańsze dla habsburskiej monarchii i dla polskiego narodu, co i dziś jest dla obydwóch wyjściem z obecnych zdarzeń. — Ale w polityce wszystko co spóźnione może być chybionem. — Więcej niż kiedykolwiek liczyć trzeba w tych olbrzymich wypadkach, na berło Opatrzności, im mniej do nich ludzie dorośli: — Dorósł by do nich dotąd — o czem długo wątpiłem — cesarz Wilhelm. — gdyby on istotnie postanowił wojnę, spostrzegłszy nareszcie — że nie za późno — że jest niezbędną, że z każdym rokiem okazałaby się cięższą, trudniejszą, spóźnioną

~~7~~ ~~30~~ ~~38~~ 45 52

jeżeli ma ~~jeśli~~ utrzymać i zachować wielki, odziedziczony spadek. – Wojna ta jest bowiem następstwem stworzonej za poprzedniego panowania potęgi Niemiec i jej rozwoju za obecnego. – Taki wzrost jednego państwa wywoływał zawsze przeciw=działanie innych, takowym zagrożonych. „Najprawdziwszą przyczyną tej wojny – pisze Thucydides – ta o której zachowywano najgłębsze milczenie a która jednak uczyniła ją nieuniknioną była, mniemam, wielkość do jakiej doszli byli Ateń=czycy i trwoga jaką wzbudzali w Lacedemończykach". – Austro-Węgry są ~~[illegible]~~ pobocznym dodatkiem w skutku, dla wielu powodów, niezbędnego ~~przymierza~~ sprzymierzenia się z Niemcami –

~~Zaczynam~~ ~~Jeżeli się uzna tę prawdę to ostatnie trójporozumienie narzuciło Niemcom wojnę, ale chwilę do przyjścia w ten sposób~~ stąd ~~nieuniknionej, obrał cesarz Wilhelm. Zaczynam wątpić rozumieć że początek postanowienia odnieść przyjdzie do ostatniego~~ pobytu ~~cesarza Wilhelma pobytu w Konopiszcie i narad z następcą tronu Arc. Franciszkiem-Ferdynandem. Wskazówka nie jest tu mowa prasa ostatniej austryjackiej delegacji hr. Silva Taroucca~~

Godnem uwagi jest że pomimo iż Niemcy zatrzymały się, zaniechały dalszych terytorialnych podbojów i schowały w pochwie potężny oręż, przecież wywołały przeciw sobie koalicję, która

zaś ignać było witowaniem Bismarcka. 46

Jeżeli się uzna że stworzenie i rozwój potęgi Niemiec są powodem wojny, to trzy powszechnie narzucono ją Niemcom zamiarem coraz wyraźniej szym ograniczenia ich względnie zniweczenia hegemonii Prus ale zrozumiałem, bo uzasadnionem by było, gdyby cesarz Wilhelm nie zawachał się podjąć nieuniknionej wojny i rozpoczął ją. – W roku 1860 Bismarck mówił „Pokój wystawiony na zakłócenia każdego dnia, każdego tygodnia nie ma wartości pokoju; nawet wojna mniej jest szkodliwą dla ogólnego dobrobytu, niż taki niepewny pokój." Takim niepewnym pokojem był stan Europy w lipcu 1914 r. –

Można by początek postanowienia wojny połączyć z ostatnim pobytem cesarza Wilhelma w Konopiszt i naradą z następcą tronu arc. Franciszkiem-Ferdynandem. Wskazówką mogła by być mowa prezesa ostatniej austryjackiej delegacji hr. Silva-Tarouca

zaufanego przyjaciela następcy tronu, w której niezwykle silnie i bez ogródek napiętnował wszystkie wichrzenia na granicy monarchii i nie oszczędził wszystkiego urzędu.– [dosięgnął do zwolenników tego] Wtedy przyszłoby dalej z tem potęgujące wyzywające na serbskiej granicy manewra Następcy tronu i jego pobyt w Serajewie, w rocznicę bitwy na Kosowem polu. Tragiczny jego ~~[illegible]~~ zgon nie mógł być powodem wojny, ale też nie mógłby zmienić zamiaru ~~postanowienia~~ podjęcia jej.– Nie podobna przypuścić po całej przeszłości Austro-Węgier i ich monarchy aby w tak późnym wieku, on, a jak zgoła jego ministrowie powzięli myśl europejskiej wojny, zwłaszcza skoro zaniechali jej podczas bałkańskiego przesilenia. Niezrozumiałem było to aby z własnej woli, wydobyli ze siebie ~~tyle sił~~, na raz, tyle świeżości, tyle stanowczości, tyle energii ile ich okazali wystąpieniem w Belgradzie.– ~~Prawdopodobnie cesarz Wilhelm przedłożył cesarzowi Franciszkowi-Józefowi konieczność wojny z Rosją, powiedział że już nie ma czasu do stracenia i postawił ją jako warunek dobrego istnienia przymierza. Może dodał że mniej [illegible] w żadnej innej kombinacji. Aut aut.–~~

55

~~[illegible]~~ 48

W pierwszej chwili rządy austryjacko węgierskie ~~[illegible]~~ nie myślały
o ~~jakiemś wielkiem~~ wystąpieniu z powodu sarajewskiej zbrodni
chociaż ~~[illegible]~~ znały jej pochodzenie, wiedziały że bomby sporządzone
zostały w ~~[illegible]~~ serbskich arsenałach.- ~~[illegible]~~ zamierzano ~~[illegible]~~
o tem nie wiedzieć, nawet zapobiec aby nie wywoływać
konfliktu z Serbią; na co namiestnik dolnoaustryjacki
Książę ~~Alois~~ Alojzy Liechtenstein obstawał się przedewszystkiem. ~~O[illegible]~~ Po uśmierceniu
O pomszczeniu ~~[illegible]~~ następcy tronu ~~[illegible] nie myślano~~ ~~[illegible] z katastrofy~~
Zbrodnia większa sprawiła była uważana niż strata.- ~~[illegible]~~ Następca tronu [illegible]
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wszystko co monarcha woli. ~~[illegible]~~
= tem. ~~[illegible]~~ Ministrowie, wyżsi urzędnicy, dygnitarze dworscy wiedzieli, że [illegible] byliby gdyby [illegible]
~~[illegible]~~ przy wstąpieniu na tron nowego monarchy [illegible]
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Cesarz Wilhelm przedtem [illegible] Franciszek [illegible] do stracenia.
= niemożności wojny z Rosją; powiedział że już nie ma czasu do stracenia.

Okazać się mogło że wojna była warunkiem dalszego istnienia przymierza; że albo należało do niej bezwłocznie przystąpić, albo przyszłoby szukać innej kombinacji. Aut aut. – ~~Wtedy~~.

Wtedy nie byłoby wyboru i serbjeńska zbrodnia nadawałaby się do pięknego etycznie wywołania rozprawy z Rosią. Odtąd wszystko do niej zmierzało, więc mniej więcej byłoby można że była postanowioną a nieunikniona europejska, że etapy były obmyślane, że bardzo ostre, upokarzające dla Serbii a dotkliwe dla Rosji wystąpienie wiedeńskiego gabinetu w Belgradzie, zaiste z jego strony nieżyczliwe, miało doprowadzić do ostateczności, podrażnieniem Rosji a opartem było na pewności, że cesarz Wilhelm uchwyci sposobność na którą czekał. – że gdyby Serbia była uległa nie zmieniłoby to ale tylko utrudniło przeprowadzenie powziętego zamiaru. Atoli wówczas byłoby się niebawem znalazło inny sposób i inny powód zbrojnej z Rosią rozprawy, dwóch środkowo europejskich mocarstw. Zdaje się że Rosia to odgadła, zrozumiała i wolała przyjąć walkę przed niż po upokorzeniu. – Wojny w tym roku jeszcze nie pragnęła. –

51

Kiedy rokowania we Wiedniu z Petersburgiem w
ostatniej chwili, zdawały się prowadzić do porozumienia a raptem zerwane
zostały i wybuchła wojna, ambasador Szebeko nie mógł sobie tego wytłomaczyć
i wcale nie udawał zdziwienia, lecz był istotnie zaskoczony i zdumiony.

Przypominam sobie, że kilka tygodni przed wojną, na początku czerwca
nadmieniłem mu o tem że, spóźniony jego do Wiednia przyjazd, jak też odkładany wyjazd
do Petersburga naszego ambasadora hr. Szapáry poczęto tłomaczyć w niepokojący
sposób. P. Szebeko powiedział na to, że jedyną ale podwójną przyczyną była choroba
żony. — Mówił że z gwardii przeszedł do dyplomacji, przydzielony do
ambasady we Wiedniu rozpoczął tu zawód i ściągnął na siebie uwagę ówczesnego ambasadora
Kapnista, „Iż zapewne lepiej włada pałaszem niż piórem". Odpowiedziałem że odtąd
pióro niezawodnie dogoniło pałasz. Rozmowa ostrożnie dotknęła potrzeby Potakiwał mi i
Kiedy wyraziłem zdanie, że europejska wojna tak wielkie sprawiłaby spustoszenia i
straty zwyciężonym i zwycięzcom, że okoliczności byłyby uzasadnione do niej i powagi, wszyscy
cofają się przed nią, bo nikt obliczyć nie może ogromu zniszczenia nieprzewidzianych by dyskusji
Przed wręczeniem ultimatum w Belgradzie, hr. Berchtold był niezwykle podniecony, wbrew wro=
=dzonemu usposobieniu wcale nie wahającym lecz stanowczym, na wszystko przygoto=
= wanym —

~~Hr. Berchtold był niezwykle podniecony – Wbrew wiadomemu usposobieniu tym razem nie ...~~

Po wręczeniu ~~ultimatum w Belgradzie~~ ultimatum w Belgradzie mówiono na Ballplatzu, że cesarz Wilhelm życzy sobie wojny z Rosją, dodawano że potrzeba jeszcze tygodnia do przygotowań. –

Dla cesarza Wilhelma mogły być także przestrogą niektóre odzywające się głosy w Austrii a nawet już na Węgrzech przeciw przymierzu z Niemcami. W Austrii działało oburzenie z powodu upokorzenia monarchii przez Serbię, odzywała się dawna habsburgska duma, bez obliczenia następstw zadośćuczynienia jej.– Próbowała nadać jej wyraz niezwykle wymowna i ostra nota wręczona w Belgradzie. Pisał ją minister pełnomocny urzędujący na Ballplatzu baron Mussulin Kroata. Wielu poprawiało ją, dodawało, wyjmowało ale wyszła taka jaką znamy.– Kiedy na wyścigach w Königsbrunn nadeszła – mylna jak się okazało – wiadomość że Serbia wszystkie przyjęła warunki odmalował się jakby zawód na twarzach ~~dygnitarzy~~ wtajemniczonych dygnitarzy i dyplomatów.– Zdaje się że już wtedy chciano wojny w nieograniczonem zaufaniu do potęgi Niemiec i ich pomocy.– Podobny zawód i niezadowolenie zauważyła pani Romanowa Potocka w Karlsbadzie u naczelnika niemieckiego głównego sztabu Moltkiego i ochmistrza hr. Reischacha.– Tydzień przed tem osoby dobrze zawiadomione:

przestrzegały mnie że się przygotowują wielkie wypadki i radziły — co było zbytecznem — abym nie kupował papierów. Mówiły: wystąpienie nasze w Belgradzie będzie bardzo stanowcze, ostre, że zamiarem wywołania wojny, trudno przypuścić aby Rosja obojętnie to zniosła, prawdopodobniejszem jest, że stanie w obronie Serbii, wtedy przyjdzie

Do wojny z nią..- jakto - zapytałem - Do wojny Austro-Węgier z Rosią?.. Niemcy - odpowiedziano - niewątpliwie pospieszą nam z pomocą.- Zatem rzekłem, wojna europejska.- Przyznaję że nie wierzyłem iż wybuchnie w bieżącym roku i to z powodu serajewskiej zbrodni. Dla tego głównie, że czytałem ją zawsze zawisłą od cesarza Wilhelma a ~~[illegible]~~ że kilka razy nie podjął jej w sposobnej chwili; nie przypuszczałem aby się na nią zdobył i raczej mniemałem, że przyjdzie do niej wtedy kiedy trójporozumienie dokończy ~~swoje~~ wojskowe przygotowania i poczuje się dorosłem do niej.- ~~Pomyślałem się. Czy teraz cesarz Wilhelm, tak samo jak Bismarck trafnie wszystko obliczył i stosowną a już nie spóźnioną obrał chwilę, niebawem dowiemy się~~

Już kilka razy twierdzono we Wiedniu, podczas aneksji Bośni i bałkańskiego przesilenia że cesarz Wilhelm życzy sobie wojny a okazało się że pragnął pokoju.- ~~Czy teraz tak samo jak Bismarck trafnie było wszystko obliczył i stosowną a nie już spóźnioną obrał chwilę, niebawem dowiemy się dowiemy się~~

62

~~27~~ ~~58~~ 55

Jeśli [tym razem] cesarz Wilhelm powziął [istotnie] postanowienie wojny, to zręcznie zrzucił na Rosję odpowiedzialność za rozpoczęcie jej, ~~potrzeb~~ i ta długo ciężyć będzie na niej. Potrzebnem [byłoby] ~~to~~ to [cesarzowi] wobec niemieckiego narodu. W przypuszczeniu tem, Austro-Węgry byłyby tylko musiałe wykonały postawiony program i czerpały by otuchę nie ze siebie, ale z wojennej ochoty cesarza Wilhelma czy [też] ~~ołtarz~~ niemieckich, wojskowych kół. Zawsze w tem przypuszczeniu, cesarz Wilhelm, zachowując wciąż pokojowe pozory, aż do udania się w północną podróż, zdołałby do zbrojnego z Rosją starcia; ~~już~~ ostatecznie [postawionem] ~~stawionem~~ jej żądaniem, rozbrojenia w dwunastu godzinach. I ~~dalej~~ w tem przypuszczeniu, cesarz Wilhelm ocknąłby się był i porzucił, marzenie, górowania nad europejskiem położeniem potęgą Niemiec, bez użycia jej i nie zawachałby się, zerwać się, do wielkich czynów, do wielkich rzeczy, przystąpiłby do nich z całą potrzebną stanowczością, że siłą i mocą których w nim domyślać się nie można było, które [dotąd] ~~dotąd~~ dopiero przeciw trzem potęgom z którymi, bądź co bądź, zapasy nie są łatwemi, raczej są groźnemi.

Jeżeli by danem nie było ~~będzie~~ odnieść ostateczne zwycięstwo, sprostać olbrzymiej walce zająłby jedno z największych, najznamienitszych miejsc w dziejach i epigon wielkich ludzi swojego narodu, zrównałby ~~[illegible]~~ się z niemi. – Aleksander [illegible] Pierwszy – ~~Zapytać jednak nie~~ Jakikolwiek będzie skutek nie po nim przystoi ~~przyjdzie~~ sądzić postanowienie i przedsięwzięcie. Były one bowiem niezbędnemi. Członek parlamentu przywódca robotniczego stronnictwa J. Ramsay Macdonald pisze w The Labour Leader „Potrójne porozumienie, gdyby teraz Niemcy nie były uderzyły, zmusiłoby je było po dwóch latach do wojny, gdyż wtedy Rosja byłaby zbudowała strategiczną sieć żelaznych kolei, przeciw Prusom Wschodnim i znacznie wzmocniłaby swoją armię.”

~~Zapytać jednak można czy cesarz Wilhelm nie ułatwiłby był sobie i Austro-Węgrom zadanie wcześniejszem uznaniem konieczności podjęcia wojny z Rosją i podjęciem jej w sprzyjających chwilach, japońskiej wojny, aneksji Bośni, bałkańskiego powstania, czy [illegible] najważniejszym a najlepszym powodem nie było utrzymanie status quo w Bałkanach.~~

64

57

Byłyby zatem liczne powody iuskazówki, że cesarz Wilhelm rozpoczął z rozmysłem nieuniknioną wojnę. Gdyby jeżeli jej nie postanowił, okazałoby się że środkowe mocarstwa zostały w nią bezwiednie wyciągnięte. I jakikolwiek będzie jej koniec jakikolwiek wynik, postanowienie podjęcia jej byłoby politycznem w braku którego bezmyślną byłaby ta ze strony środkowych mocarstw wojna. – Nie trudno zrozumieć co większą miałoby wartość. –

Bez rozmysłu środkowych mocarstw, wojny z Rosją, wszystko, wraz z notą w Belgradzie i żądaniem aby Rosia w dwunastu godzinach rozbroiła, byłoby świadectwem zaniku politycznego przewidywania, politycznego zmysłu, politycznego poczucia, szeregiem politycznych pomyłek, błędów. – Jeżeli cesarz Wilhelm z rozmysłem rozpoczął wojnę, czy także jak Bismarck trafnie wszystko obliczył, stosowną a nie już spóźnioną obrał chwilę, pokaże się niebawem –

W marcu, na objedzie u hr. Berchtolda, wspólny minister wojny Krobatin w rozmowie ze sąsiadką, księżniczką Aleksandryną Windisch-Grätz dał do zrozumienia, że wojna niedaleka, że nie będzie można jej uniknąć, a kiedy nadmieniła o opiece nad wdowami i sierotami po wojskowych, w której bierze udział, rzekł, iż niebawem większe będzie [potrzeby], nie mało będzie miała do czynienia. —

Nie przywiązywała do tego zbytniej wagi; wspomniała aby cesarz który kilkakrotnie w Berlinie, tak bardzo okazał się wojnie przeciwnym, podjął ją. — Zmieniła zdanie, kiedy w wojskowych kołach powiedziano jej, że wprawdzie cesarz Wilhelm nie chce wojny, broniłby się ją rozpocząć, nie chce wziąć cięższej wobec narodu odpowiedzialności, ale musi się zgodzić na jej podjęcie „Albowiem teraz mamy jeszcze widoki zwycięstwa a za dwa lata, mieć ich nie będziemy!" — Jeżeli nie cesarz Wilhelm, to główne sztaby środkowych mocarstw, przekonane były o konieczności wojny. —

Zapytać można czy cesarz Wilhelm nie ułatwiłby był sobie i Austro-Węgrom zadania, wcześniejszem uznaniem tej konieczności i potrzeby, rozpoczęcia rozprawy z Rosją, rozpoczęcia w sposobnych chwilach, jakiemi [?] powodem dostatecznym nie było [?] japońskiej wojny, aneksji Bośni, bałkańskiego przesilenia i czy [?] z ministerstwa hr. Gołuchowskiego utrzymanie status quo na Bałkanach? Pamiętam iż już po ustąpieniu [?], wcześniej czy później wojna z Rosją pomimo zbliżenia się do Rosji i umowy w Mürzsteg, był zdania, że jest nieuniknioną. —

Austro-Węgry same nie mogły podjąć ~~wojny~~ wielkiej wojny. – Być może że militarne względy wchodziły w rachubę cesarza Wilhelma, zwłaszcza opóźnienie należytego uzbrojenia austryjacko-węgierskiej monarchii – jak się okazuje dziś jeszcze nie dostatecznego – a polepszonego nieco dwoma poprzedniemi mobilizacjami, – wstrzymywane zaś przez lat dziesięć parlamentarnemi niesnaskami i obstrukcjami w Austryi i na Węgrzech, nieporadnością rządów wobec nich. – Wcześniej należało tak postąpić z parlamentarni i obstrukcjami, jak teraz, usunąć je. – Wtedy armia byłaby lepiej gotową. –

Habsburgska monarchia opóźniła się z tem co winno było być zawsze jej żądaniem i dziś także niem jest, z odepchnięciem Rosi i wzmocnieniem się polskiemi ziemiami; kilka razy nie uchwyciła sposobności; podczas Krymskiej wojny i w 1863 r. – Potem już nie od niej zależało stworzyć ją, lecz jak obecnie, tylko wspólnie z Niemcami. Byle cel został dopięty nie przyjdzie ubolewać nad spóźnieniem a i galicyjskie niedowarzone gesty znikną

w olbrzymiej grze światowej, jak bańki mydlane.—

Rzecz się rozgrywa w tej chwili pod Lwowem i nie przestaje być prawdą, że albo Austro-Węgry zdobędą Królestwo Polskie albo stracą Galicję.—

30 Sierpnia

68

IV

3° Września 1914

IV

Niemieckie zwycięstwa. Nie stanowcze.
Austryjacko-węgierskie i niemieckie
działa ciężkie.— Bezsilność
Francuzów. Bis in idem. Polacy i
pogrom Francuzów.— Walki Dankla
pod Lublinem, Auffenberga pod Komarowem
i Zamościem. Wojsko bitne ale nie dość
liczne. Toczy się bitwa pod Lwowem —
~~Wiekopomne~~ zwycięstwa Hindenburga pod
Insterburg i Tannenberg nad Prusianami.—
Walki austryjacko-węgierskich armii
umożliwiają zwycięstwa Niemców zapasy—

3 września

~~IX~~ ~~39~~ ~~40~~ ~~48~~ 1ci ~~X~~ 61

70

~~Wtorek 3go Wrzesnia~~

~~Niet~~ Piorunujące są niemieckie zwycięstwa w Belgii i Francji, i ~~w Anglii Rosyi~~ ~~jeszcze~~ jednak nie stanowcze. Belgijskie i francuskie twierdze źle bronione zdają się dzielnie padły jak karciane domy pod ciosami niemieckich i austryjacko-węgierskich dział. Francuski opór jest mniej silny niż przypuszczali, mniej być powinien. Czy to ozna[czało] ~~osłabienie~~ słabość wojska? Czy to wina złych rządów czy błędy dowództwa? ~~i czas uwalnianie, długie wojny~~ — Paryż zagrożony, chociaż Nancy trzyma się jeszcze. Paryż w trwodze, prezydent Poincaré i ministrowie, władze i dzienniki przenosiły się do Bordeaux, jak i powstawał się 1870r Zawsze bis in idem; tylko spieszniej mniej bohatersko.— Jak Rosyanie w japońskiej wojnie, tak w tej Francuzi ani jednego nie odnieśli dotąd zwycięstwa.— Co za dziwny, przykry i bolesny

Na nas zwrot w rzeczach ludzkich, żebyśmy my Polacy mieli wyczekiwać pogromu Francuzów, bo sprzymierzona z Rosją.—

Dziś przybył następca tronu z głównej kwatery do Schönbrunn. Oczywiście ma to związek z bitwą pod Lwowem. Ta jest główną, najważniejszą. Zwycięstwa Dankla pod Lublinem, Auffenberga pod Komarowem i Zamościem zaszczytne ale nie rozstrzygające ani stanowcze, skoro dalej walczyć musi. Dziś pokazało się, że nasza armia nie dość liczna, dzięki dziesięcioletniemu zaniedbaniu podniesienia kontyngentu. Nasze wojsko walczy znakomicie, ale go za mało. Nie może korzystać z powodzeń. Auffenberg musiał otoczonych Rosjan wypuścić, bo nie miał dostatecznych sił, aby wszystkich wziąć do niewoli.— Nie do uwierzenia, że Auffenberg znany jako wspólny minister wojny w delegacjach wyrósł na bohatera i zwycięskiego wodza. Jeśli kiedy, to tu pozory myliły.— Idzie o to, czy taktyczna wyższość naszej armii nad rosyjską zdoła zrównoważyć jej liczebną przewagę.

1 ~~35 · 43~~ ~~[illegible]~~ 63

Wiktuagtówka toczy się więc pod Lwowem ~~[illegible]~~ ostatecznemi setami i połkacie ~~na~~ Sięg, aby ks. Konrad stanie w jednym rzędzie z ~~Arc. Karolem Daunem~~ Montecuccolim, Księciem Eugeniuszem, ~~[illegible]~~ Daunem, Laudonem, Arc. Karolem, Radetzkim, aby też z Melasem, Mackiem, Giulajem, Benedekiem. — Kiedy ~~[illegible]~~ wraz z Arc. Franciszkiem Ferdynandem zaprowadził i urządzali manewra na nowy sposób, ~~[illegible]~~ strony wojujące nie spotkały się, a rano jednego znaczna część Komi zbiegła w nocy z ~~[illegible]~~ obozu. —

„Arcyksiążę przed wyznaczonym terminem odwołał. Kazał zakończenie manewrów. — Aby nadzieję się stało na wojnie. — Na wszelki wypadek powiedzenia jest także „genialny!“ — Toczy się bowiem jeszcze spór między genialnością a niedołęstwem. — ~~[illegible]~~

~~„Wojny na wszystkich frontach idą dowództwa. — Pod Insterburgiem ~~[illegible]~~ z Tannenbergiem [illegible] [illegible] zwycięstwo [illegible], znamienity, na zawsze pamiętny czyn wojenny pod generała Hindenburga, który z [illegible] nie [illegible] setami [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ Kozaczy, wrót do niewoli [illegible] tysięcy i dwóch generałów. Zabrał [illegible] wiele~~

~~A~~ Tymczasem Niemcy na wszystkich frontach odnoszą zwycięstwa. Między Rosjanie nie mogą im stawić czoła. — ~~Z~~ W Prusach Wschodnich pod Insterburg i Tannenberg, nad mazurskiemi jeziorami spełnionemi zostały niezwykłe, znamienite, na zawsze pamiętne wojenne czyny przez jenerała Hindenburga. Z mniejszemi niż nieprzyjaciel siłami, ~~pobił~~ zwyciężył liczne, wojskie zastępy, wpędził je w mazurskie jeziora, jak Napoleon pod Austerlitz na stawy, zniszczył trzy korpusy, wziął do niewoli dziewięćdziesiąt tysięcy żołnierzy, dwóch jenerałów; pobił pod Tannenbergiem Samsonowa, pod Insterburgiem Rennen-Kampfa, zabrał wiele dział i zapasów. — Uwolnił ojczyznę od nieprzyjacielskiego najazdu i zasłonił ją przed nim. Ścigał Rosjan aż ~~pod~~ do ~~Suwałki~~ Suwałk. — Wszystko to działał mądrą strategią. Przypominał Moltkego.

Te ciągłe niemieckie zwycięstwa, w porównaniu z nielicznemi i wątpliwemi austryjacko-węgierskiemi mają dla naszej monarchii ujemną polityczną stronę; mogą zaważyć przy ostatecznym obrachunku. Jednak walki naszych armij z wojskiem, jakie [illegible] są one, umożebniają niemieckie zwycięstwa na Zachodzie i najpotrzebniejszym[?] Wschodzie. Ale to warunek ~~przymierza~~ i obowiązek przymierza. —

3go Września. —

V

7 Września 1914

75

V

Benedykt XV Papieżem.—
Malutkie sposoby we wielkich wypadkach
Boikot światowych języków. „Lwów
jeszcze w naszych rękach!"— Lwów
opuszczony.— Ambasador Dumba
o powodach wojny.— Nie weszliśmy do
Lublina. Rosjanie zajęli Lwów. Ruskie
zdrady.—

~~Wszystko to zdziałał mądrą strategią. Przypominał Moltkego. Że wzięte niemieckie zwycięstwa w porównaniu z ... angielskie ... mają już dla naszej ... ziemi ... przy ostatnim obrachunku. Jednak ... one są. Ale to warunek powiedziano. —~~

~~... zwycięstwa ... zachodzie na północnym wschodzie. Ale to warunek~~

V

~~7go Września~~

Zbiegł się z wybuchem wojny zgon papieża polityka Piusa X, głowy Kościoła pokoju. Wstąpił na stolicę Piotrową Benedykt XV, margrabia della Chiesa. ~~...~~ XV wodzu. Wśród wielkiej gry świata, wielkie zdarzenie we wszechświatowym Kościele i Katolickim świecie. — Rozdźwięk w świeckiej dziedzinie ~~dziedzinie, a dalszy ciąg~~ współdziałaniem w ~~...~~ duchowej. ~~Pominąć pierwszego, drugi z uwagą ... Zwiastun~~ Pierwszy nie odwrócił uwagi ludzi od drugiego. —

~~mówmy w duchowej - w stronę drugiej - Pierwszy nie zwrócił uwagi ogółu w drugiej~~

Tu w publicznych miejscach i na ulicy narażonym się jest, na zniewagi, jeżeli mówi się po francusku lub angielsku, nawet ~~po polsku~~ odezwanie się po polsku wywołuje objawy niechęci, bo biorą je za rosyjską mowę.- Malutkie sposoby we wielkich wypadkach.- Każdy bojkot jest niedostateczną słabą, obosieczną bronią; ale bojkot światowych języków jest barbarzyństwem. Wypadki przerastają ludzi i oni tracą w nich równowagę.-

Od kilku dni donoszono z głównej naszej kwatery jedynie że położenie jest korzystne, milczano o bitwie pod Lwowem. W jednym z ostatnich biuletynów powiedziano: "Lwów jeszcze w naszych rękach". Wreszcie zawiadomiono że opuszczonym został, z dodatkiem, że zgodnie z ogólnym planem, dobrowolnie, niemal że nie powiedziano, że sobie tego życzono.- Jeżeli po kilkudniowej walce pod Lwowem, opuszczono Lwów, to jasnem ~~jest~~ było że bitwy pod Lwowem nie wygrano

~~N 46.~~ 87

~~iż którego pod Lwowem nie wygrano~~ i że nie dobrowolnie oddano go w ręce nieprzyjaciela. ~~lecz dla tego, że z tych czy owych powodów, zmuszonym się do tego było.~~ Opróżnienie Lwowa nastąpiło 3go t.m., dopiero cesarzowej zawiadomiono o niem, co także świadczy iż nie było [illegible] z dwu spieszyć. — Wiadomość [illegible] przywiózł do Schönbrunn następca tronu, ale w najlepszem usposobieniu z zapewnieniem stereotypowem że wszystko dobrze idzie, że potoczne ~~Kaprysy~~ i gai comme un pinson. — ~~Cesarz zrozumiał, że rachunek [illegible]~~

~~[illegible] Cesarza [illegible], że [illegible] Ujrzał go w tej cenie [illegible], ale jakikolwiek będzie jej skutek, [illegible] złote, albowiem była Koniecznie [illegible] a [illegible] cesarza nie miał być przeszkodą w przyjęciu jej.~~

~~Zobaczony został wrogiem, w której następcy tronu z [illegible] cesarza. — Oddanie Lwowa byłoby istotnie [illegible], gdyby nie świadczyło o powodzie z tych czy owych powodów, chwilę tylko liczbowej [illegible].~~

Cesarz zrozumiał. Zachmurzył się i ze smutkiem rzekł „Zawsze mówiłem że nie chcę wojny" – Wtrącił cesarza w nią Wilhelm II" czy też niemiecka i austryjacko-węgierska wojskowość". Jakikolwiek będzie jej skutek cesarz Franciszek Józef musiał się na nią zgodzić, albowiem była konieczną i nieuniknioną a podeszły wiek monarchy nie mógł być przeszkodą w podjęciu jej

Nasz ambasador w Waschingtonie Dumba pisze w North American Review

„Wojna między Austro-Węgrami i Rosią winna być poczytaną za wynik sprzecznych kultur i sprzecznych celów. – Spory między dualistyczną monarchią i serbskiem Królestwem odgrywają tu tylko rolę epizodu. Interesy Austro-Węgier w bliskim Wschodzie są gospodarcze a bynajmniej nationalistyczne. Interesy Rosi są wyłącznie nationalistyczne. Austro-Węgry wysyłają do Bałkan kupców i handlowych komiwojażerów, Rosia księży, agitatorów i apostołów panslawizmu. Rosia jest reakcyjną w polityce wewnętrznej, rewolucyjną w całej swej zewnętrznej polityce. Istotą wszystkiej agitacji w austryjackich, słowiańskich prowincjach była na wskroś rewolucyjną. Doświadczenie nauczyło rząd monarchii iż Serbię należy poczytać za torpedę którąby Rosia skierowała przeciwko Austro-Węgrom. Dlatego po serajewskiej zbrodni nie pozostało austryjacko-węgierskiemu rządowi inny wybór jak stanowczego działania. –

Każde wahanie, każdy półśrodek wobec niemożliwego stanu rzeczy, stworzonego przez wszystko-serbską propagandę w austryjacko-węgierskich dzielnicach, byłoby ustaliło niebezpieczeństwo, jeszcze gorzej byłoby ukształtowało położenie i równałoby się abdykacji Austro-Węgier z ich panowania nad własnemi terytoriami."

~~47 (II)~~ 70

Zużytkowano też ~~wiernie~~ zręcznie przedstawiony stan rzeczy, wskazano chwilę, aby przekonać i pchnąć sędziwego monarchę i stawiającą monarchię w europejską wojnę. — Zobaczymy czy usposobienie pogodne następcy tronu było uzasadnionem czy też troski i smutek cesarza! — Oddanie Lwowa byłoby istotnie szczególnem

82

gdyby jedynie było sprowadzonem liczbą 71 na sparcie przewagę Rosjan.-
rozdzielenia Galicji nie zasadza się jeszcze wcale o dobroci rosyjskiego wojska i
dostatecznem przygotowaniu, lecz że austryjacko-węgierskie jest
że Austro-Węgry nie są w zupełności uzbrojone.
niedostatecznie liczeni Niemieckim wojskom, tak jak

26 japońskim rosyjskie, stanie dotąd złota nie mogę.- Do

Myśmy do Lublina nie weszli ale Rosjanie weszli do
Lwowa. Przykro by było i stać by się mogło niebezpiecznem gdyby Niemcy
zwyciężyli Francję na Rosjanie Austro-Węgry.-

Nareszcie rząd w komunikacie przyznać musiał, że działania wojenne we wschodniej
Galicji utrudnione zostały ruską zdradą.- Była ona wszędzie gdzie
się znajdował Rusin; w chłopskiej chatupie na plebanii popa
w służbie kolejowej, sądowej, administracyjnej.- Kara

za zaślepienie Austryi i tylu jej rządów ~~za~~ związanie z dzisiejszym. Metro-
=polita Szeptycki na widok licznych księży prowadzonych pod eskortą
wojskową przez ulice Lwowa, których publiczność przeklinała, udał
się do głównodowodzącego we Lwowie jenerała Kolosvary, z prośbą
aby nie można tego ciągle urządzić i aresztowanych przewozić podwo-
=dami, na co otrzymał odpowiedź, że gdyby przyszło przewozić wszystkich
ruskich zdrajców, nie starczyłoby koni w Galicji. – Jenerał dodał wyraz
uszanowania dla metropolity, z radą aby się w te rzeczy nie wtrącał. – „Ja
znam – zakończył – excellencję i jego sposób myślenia, ale kto inny na mojem
miejscu, mógłby sobie źle wytłomaczyć krok Waszej ~~[illegible]~~ Przewielebności!" –
Jenerał Ulanowski wzięty do niewoli w pierwszych w Galicji spotkaniach
i śmiertelnie ranny, ~~został odbity~~ dziękował, za troskliwe, ~~w szpitalu we [illegible]~~
~~[illegible]~~ ludzkie, szlachetne obchodzenie się z nim w szpitalu lwowskim ~~[illegible]~~ i przed zgonem rzekł,
„Mogę wam teraz powiedzieć, że my tu w Galicji mamy wielu przyjaciół i że ją znamy lepiej
niż wy." Popi, ~~[illegible]~~ uczyli, nieraz lud nasz to „Do Austryjaków strzelać, wobec
Rosjan strzelać na wiatr ~~[illegible]~~" Mówią że nawet nadużywali spowiedzi –

W polskich domach od dwudziestu lat służyli kamerdynerzy, płatni rosyjscy szpiegi. — Wobec tego wszystkiego niesłychane a zuchwałe są zabiegi ruskich, tak nazwanych ukraińskich przywódców, którzy aby odwrócić burzę bezczelnie probują zwalić winę za ruskie zdrady na austryjacki rząd i Polaków. — Łamanemi sztukami, wezwani i manifestami do Europy, zaznaczają różnicę między moskalofilami i ukraińcami. — Przebiegli intryganci i krajoznawcze, wyśmienici kuglarze, ukraińscy przywódcy mają za sobą wszystkich Rusinów przeciw Polakom; są wodzami bez wojska przeciw Rosji. I hr. Stürgkh liczy się z niemi, z obawy przed obstrukcją w przyszłej sesji Rady-Państwa, podczas światowego kataklizmu. — I rząd pragnie jeszcze zaufać tym z których szeregów wyszedł morderca cesarskiego namiestnika, tym którzy tę zbrodnię pochwalili i nazwali bohaterstwem! Z obawy przed niemi, pod ich naciskiem rząd wydaje drugi komunikat który rozróżnia ukraińców od moskalofilów. — Uspakawiająca słabość czy też zaślepienie? Niechże więc austryjacki rząd szczyci i cieszy się swojemi wschodniemi Tyrolczykami, których zdrada dotkliwiej czuć się dała! Takie postępowanie budzi czasem wątpliwości o tem co może przynieść zespolenie z taką polityką. —

7ᵍᵒ Września

VI

10 Września 1914

VI

Wyjazdy ze Lwowa. Przestali –
~~Gwy~~ z N. N. Komitet i gesty
z 1863 r. Puchanka na
rachunek nieuwiadomej! –
~~Obywatelu~~! Legiony wielkie
Do armii złożyły przysięgę cesarzowi.
~~Odtąd~~ To zmienia rzecz ~~odtąd~~ i
nie należy przeciw nim występować! –
Druga bitwa pod Lwowem – jest ~~daje dużo~~ ciężka
Bitwa ~~Walka~~ nad Marną, ~~porażka~~
porażka Niemców – Umowa trzy porozumienia
o nie zawieraniu osobnego pokoju, podpisana
w Londynie – Tłumią dużą europejską
wojnę. Czy znają traktaty?

10 Września

VI ~~X~~ 74

87

Czeskiego posła

~~Posła~~ Klofasa jawnego rusofila aresztowano. – Wiedeń jest przygnębiony opuszczeniem Lwowa. Spotkał go zawód. Nie przestaje być powierzchownym ~~[illegible]~~ i lekkomyślnym, pocieszą się coraz to gorszemi Wiztrami. Przybywają ranni ~~coraz więcej rannych~~ przeważnie lekko i ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ – Legiony przeputowione stoją na jednej nodze, odkąd Rosjanie zajęli Wschodnią Galicję i Lwów. – Burmistrz Lwowa Neumann sprowadzony uchwaleniem przez radę miejską półtora miliona koron na Legiony, pierwszy szybko opuścił miasto. Został w niem metropolita Szeptycki, pozostali

Arcybiskupi Bilczewski i (ormiański) Teodorowicz ~~2~~ 75

~~Dr Stanisław Henryk Badeni: tytuły namiestnik M. Piniński zgłosił się do obywatelskiej straży wojska wojskowa władza~~, treść z nim w porozumieniu co do bezpieczeństwa ~~miasta~~. Namiestnictwo przeniosło się do Nowego Sącza; Wydział Krajowy do Krynicy.

Sposób (utworzenia) ~~wprowadzenia~~ legionów, skorzystanie zastarzała ze sposobności, aby utworzyć Komitet Centralny czy też Rząd Narodowy z 1863 r. musiała (wyzyskać) ~~władze~~ miękkości tworzących ludzi, gesty z owej epoki, budzenie niezasadnionych (złotych) nadziei, wykrzykiwanie niedopo=
=wiednich i nieodpowiedzialnych haseł, to ~~szkodliwa i~~ lekkomyślna i szkodliwa gra. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Dość było polskich rachunek na własny rachunek aby urządzać jeszcze jedną na rachunek nieżadowej — Czas który straci równowagę nie zamachał się porównać legionów ~~p. Dzierżyka go Jaworskiego~~ Krakowskich z legionami Dąbrowskiego.

P. Władysław Leopold Jaworski wystawia jako naczelnik zachodniej sekcji N. N. Komitetu świadectwa obywatelskich cnót, patenty na patryotyzm. ~~Otrzymał to moje wiadomości~~

~~Nad N. N. Komitet~~ Należałoby uznać ~~przeważnie i kierował~~ że trzeba nawrócić, zaniechać dwulicowości ~~Dostojna polska pani zachwycona legionami udała się do Angielskiej Izabelli o pomoc ich o wsparcie ich~~ i objąć protektorat. Anglicizna współności z radykałami i socjalistami

Dostojna pani zachwycona legionami udała się do arcyksiężnej Izabelli o ich wspieranie. Arcyksiężna żona arc. Fryderyka naczelnego wodza

grzecznie ale stadnie odpowiedziała że nie może pierwszemu życzeniu zadość uczynić bez zezwolenia Naczelnika a protektoratu nie przyjmie, czuć się bowiem już daje nawet Wimmerl w państwowem ciele. Zatem zaświadczyło Temu może przy=pisać należy, że z obydwóch stron przewidziano uznanie i legiony uznał rząd za część składową armii, za zezwoleniem cesarza, który przyjął i odpowiedział Taskanie na ich hołd, podczas gdy one złożyły przysięgę monarsze, w obecności wojskowych władz. To zmienia rzecz i odtąd uznać należy Legiony wcielone do armii. – Legiony stanęły na legalnym lojalnym gruncie. Nie zawarły ani wojskowo ani politycznie; Zupełnie zbytecznym było dla nich utworzenie Rządu Narodowego w styczniu 1863 r. w żaden sposób zgodzić się nie można było na dwulicowość, nad twarzą jedną zwróconą do habsburgskiej monarchii drugą zwróconą z tym samym uśmiechem do radykalnych A że tak było dowodem iż N. N. Komitet chciał dodać do przysięgi legionów formułę obejmującą sprawę polską. Gtawindowa– –dący Arcy. Fryderyk wykreślił ją i pozostawił przysięgę ściśle i wyłącznie cesarską – Dwóch przysiąg nie może być w armii – ani dwom panom służyć nie można. –

Wczoraj rozpoczęła się druga bitwa pod Lwowem, pod bezpośrednim dowództwem jenerała Conrada, w obecności naczelnego wodza Arc. Fryderyka i Następcy tronu Arcy Karola Franciszka Józefa. Na wschód od Paryża przyszło nad Marną do bitwy niemieckich wojsk z francuskiemi i nielicznemi angielskiemi. Prawe skrzydło Niemców, pod naciskiem przeważających nieprzyjacielskich sił, zmuszonem zostało cofnąć się. Tyle urzędowe doniesienie mówi. Widocznie Niemców przegrana, której rozmiary nie znane nam dotąd, musiała być znaczna, wstrzymała bowiem pochód na Paryż. Nigdzie łatwo nie idzie dwom sprzymierzonym mocarstwom, ani na zachodzie ani na wschodzie.

Gdyby Niemcy mogły przyjść z pomocą Austro-Węgrom w Galicji i zastąpić niedostateczne ich siły, wojna przybrała by tam pomyślny obrót, ale będą oni mieli jeszcze długo i dużo do czynienia we Francji i Belgji. Samych mają nieprzyjaciół mocarstwa środkowe, ani jednego sojusznika.

Pod Lwowem i nad Marną rozstrzygają się jednocześnie losy kampanji chociaż nie już wielkiej wojny. Mocarstwa trójporozumienia zobowiązały się protokułem podpisanym w bieżącym miesiącu w Londynie, iż nie zawrą ani osobnego rozejmu ani osobnego pokoju. Anglia liczy na przedłużenie wojny. Lloyd George rzekł, że srebrne kule rozstrzygną. — Ten kanclerz skarbu okazuje [?] [niezgięta wola zwycięstwa]

Turcja skorzystała z ogólnego zamętu aby znieść kapitulacje. —

28

~~47~~ ~~55~~ 79

92

Turcja zużytkowuje wojnę 1914 r. jak Rosja wykorzystała sposobność wojny 1870 r. aby wyzwolić się z artykułu paryskiego traktatu który wzbraniał jej posiadania wojennej floty na Czarnem Morzu! Cóż znaczą traktaty! Ambasadorowie ~~nie~~ których mocarstw w Konstantynopolu zastrzegli się przeciw jednostronnemu zniesieniu Kapitulacji. – Wtedy zobowiązały się traktatem w Lausanne zezwolić na ich zniesienie ~~Kapitulacji~~; ale więc twierdzą że Turcja nie spełniła jeszcze wszystkich jego warunków. Austro-Węgry w układzie o przyłączeniu Bośni obiecały popierać zniesienie Kapitulacji. – Czyn Turcji jest politycznie uzasadniony, byle się powiódł. – Ileż to traktatowych zobowiązań nie dotrzymano już! –

10 Września

~~Więc przypomina się ... powiedzenie Bismarcka, że nigdy nie ... tyle jak na polowaniu i wojnie. – Kiedy ... wojna ...~~

VII

12 июня 1914

VII

94

Stwora Bismarcka — Gdzie traktaty i konwencie; gdzie przymierza, uchwały różnych Konferencji, wojenne prawodawstwo?
Wiedeńskie dzienniki. — Tyle jest zdrad że nie ma żadnej. — Jeszcze rosskie zdrady.
Wschodnie pozyskuja rozciągać je na Galicji całą zatem i na Polskie. — Przeciw wojna tocząca się o wolność Polski — mówią. Odpowiadam — o potęgi Niemiec. Przymierze i wolność Greci. — Żądanie powstania w Królestwie Polskiem. N. N. Komitet i Królestwa Polskie. We Francji wzrasta nawet pomimo dla Niemców trudności. — w Prusach Wschodnich ~~w Prusach Wschodnich~~ —
Serbskie wojska na terytorium monarchii — Księżyta powracają do domów na ~~…~~ walki —
Partia ~~przegrana~~ wolna walki w Albanii —

12 Września

Wciąż przypomina się powiedzenie Bismarcka – że nigdy nie kłamie się tyle jak na polowaniu i wojnie. – Przekonać się można codziennie (że wszelkie traktaty, umowy, zobowiązania, konwencje, międzynarodowe przepisy i prawa, Hagska Konferencja, Genewska Konwencja, neutralność) mają wartość tylko podczas pokoju, tracą ważność podczas wojny. – Co się stało z uchwałami Hagskiej Konferencji? Jaki przyniosła pożytek? Traktaty i przymierza dotrzymywane są tylko wtedy, kiedy odpowiadają interesom obydwóch stron, dlatego niemiecko-austryjacko-węgierski sojusz jest wykonywany a trójprzymierze jest martwą literą. – Mocarstwa oskarżają się wzajemnie o okrucieństwa, barbarzyństwa, nadużycia, zbrodnie tak samo jak to czyniły bałkańskie państwa. – Wojenne prawodawstwo przeistoczone od starożytnych czasów ale srogość wojny pozostała ta sama. – Ustawy zmienić można nie ludzkość. –

Dzienniki tutejsze ckliwe, nieznośne, powtarzają jedno i to samo. Neue Freie Presse straciła orientację odkąd gazeta zamknięta, ma znamiona upadłej wielkości. Dzienniki podlegają cenzurze. Coby to było gdyby jej nie było! Żydowskie dzienniki są nieocenione kiedy dużo we wojennej sprawie, nastrajają się na bohaterstwo i patryjotyzm, podsyłają wojskom ukłony! Przypiął kwiatek do kożucha. –

W Austro-Węgrzech tyle jest urzędów że w takich zwłaszcza chwilach nie ma żadnego. Wszystkiem włada jest jedyną która się waje.

Musimy wszystkich stanów, od chłopa, popa, kanonika do urzędnika i kolejarza, schwy-
=tanych na szpiegostwie i zdradzie przewieziono przez Wiedeń do fortec. Innych rozstrzelano
na miejscu. — We wschodniej Galicji koleje nie dopisywały podczas mobilizacji bo wszyscy
urzędnicy z umysłu przeszkadzali. Lekkomyślna, wiedeńska publiczność Wiednia
nie zna stosunków i o niczem nie wie dokładnie, tu i owdzie nie rozróżnia i oskarża
przeciw całą Galicję, a że jest polskim krajem zatem Polaków i twierdzi że tworzą
legiony aby pokryć zdradę. Co może głupota! Zarzucają także ludności Królestwa
Polskiego że nie wznieca powstania, „bo przecież wojnę się prowadzi
o wolności Polski". — Odpowiadam że się toczy o potęgę Niemiec.

~~57 bis~~ 82

97

29

Przy wkroczeniu niemieckich wojsk do Królestwa Polskiego głoszono jedynie że przynoszą ze sobą wolność. – Po zwycięstwie nad Macedońskim królem Filipem pod Cynoscephales rzymskie legiony wkroczyły do Grecji i konsul T. Quinctus ~~Flaminius~~ Flamininus podczas narodowych igrzysk na międzymorzu ogłosił przez heroldów: Wolność Grecji! Wolność wszystkich Greków Europy i Azji!

Niezadługo z tej wolności zostały się jedynie filozoficzne szkoły w Atenach. – Powstanie w Królestwie Polskiem ~~...~~ bezużytecznem tem samem ~~...~~ niepotrzebnem, nawet szkodliwem by było. –

Kiedy Lwów jest w rękach Rosjan a Lublina nie zajęły austro-węgierskie wojska, Naczelny Narodowy Komitet sięga już po władzę w Królestwie Polskiem. Tam nie chcą jej władz i żegnają się przed ~~...~~ importem z Galicji.

Druga bitwa pod Lwowem toczy się przy zapewnieniach głównej Kwatery tych samych, co podczas pierwszej, że wszystko dobrze idzie, że wprawdzie z wolna ale zyskujemy teren. We Francji Niemcy mają dużo do czynienia między Verdun i Nancy. Pod Paryżem, przednim oddziałom nie powiodło się ~~nie idzie lepiej~~. Trudności poczynają być znaczniejsze, niż z początku. Za to niemieckie wojska znowu odparły pod Tylżem w Prusach Wschodnich rosyjskie, finlandzki Korpus. Rosyjskie wojska zdają się wyrastać ze ziemi, być niewyczerpanemi.

Nasza główna Kwatera pociesza powodzeniem bez znaczenia nad Serbami i Czarnogórcami. Tymczasem ~~woj~~ Serbskie wojska wkroczyły na terytorium monarchii w Sławonii i w Syrmii. – Serbów ani zdobyliśmy ani ukaraliśmy a bronić nam przyszło Sławonii, Kroacji, Dalmacji i – Bośni. – ~~Zna~~ Znaczny rozdźwięk między tym stanem rzeczy a notą barwną Musulina ~~[illegible] Musulina~~. – Główna Kwatera obwieszcza, ~~[illegible]~~ że głównodowodzący Arc. Fryderyk, Następca tronu i naczelnik głównego sztabu Conrad ukarali ~~[illegible]~~ na polu

bitwy pod Lwowem. Następca tronu otrzymał chrzest ognia.. ~~Książęta niemieccy wszyscy walczą w szeregach armii [illegible], giną w bitwach, padają na placu boju~~ „Wszyscy synowie cesarza Wilhelma – pisze Roosevelt – biorą udział we wojnie, nie pozornie lecz istotnie, znoszą wszystkie jej niebezpieczeństwa i trudy.–"

~~bitwy pod Lwowem. Następca tronu otrzymał chrzest ognia — kiedy go otrzymał Arc. Fryderyk? Książęta niemieckiej wszyscy od początku wojny w wojsku armii lub marynarce w bitwach dowodzą i padają na placu boju.~~

W Albanii partia przegrana. Wid odjechał, nie abdykował ale oświadczył w proklamacji pokornie „Mniemam że lepiej dla ukochanej albańskiej ojczyzny abym się oddalił"!— Do końca wytrwale i logicznie operetka operetkowy.— Mahometanie panami w Durazzo i w kraju. Essad basza wkrótce powraca do dawnego znaczenia udał się do Niszu aby porozumieć się ze Serbią. W Salonice naradził się z włoskim konsulem.— Takie są skutki prowadzeni austro-węgierskiej dyplomacji podczas bałkańskiego przesilenia.—

12 Września

~~Dziś w niedzielę w południe, nadeszła z głównego sztabu wiadomość o ostatecznej drugiej bitwie pod Lwowem. Komunikat dla Zakopia zaczyna od o węgierskiej walce pod Gródkiem na południu od Rawy, ...~~

101

VIII

13 [illegible] 1914

VIII

Druga bitwa pod Lwowem przegrana. — Przewaga ilości nad jakością. — Ogólny odwrót austryacko-węgierskiej armii. Zwycięstwo Hindenburga w Prusach Wschodnich i wkroczenie w granice Rosji. —

13. Września

86 103

Dziś w niedzielę, nadeszła w południe z głównej kwatery ~~wiadomość~~ [VIII] wiadomość głównego sztabu o czterodniowej, drugiej bitwie pod Lwowem. Komunikat dla zakrycia przegranej ~~[illegible]~~ zaczyna, od doniesienia o rosyjskiej walce pod Gródkiem, na południującej stosy wzięciu w niewolę tysięcy Rosjan, zdobycia armat, wyparcia nieprzyjaciela; przyznaje że z tego powodzenia, w całej pełni skorzystać nie można było, bo przeważne siły od Rawy-Ruskiej zagrażały naszemu północnemu skrzydłu, ~~a~~ nowe nacierały na armię Dankla, inne ~~[illegible]~~ wcisnęły się, między nią a lwowską, że zatem wobec tej bardzo wielkiej przewagi nieprzyjaciela wskazanem było nasze armie, po trzechtygodniowych niemal nieprzerwanych walkach, zgromadzić na odpowiedniem stanowisku i trzymać w pogotowiu (do dalszych działań. — ~~[illegible]~~

Co znaczy ~~[illegible]~~ cofnąć się. — Zatem znowu przewaga sił. Ileś przemyśliwać jakieś i Komunikat trzeba w ten sposób rozumieć, że pobiwszy nieprzyjaciela nie wygraliśmy bitwy. ~~[illegible]~~ i ~~cofnęliśmy~~ usunęliśmy się na „odpowiednie stanowisko" Manewr Auffenberga ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ na lwowską, rosyjską armię nietylko nie powiódł się, ale ściągnął na ~~[illegible]~~ austryjacko-węgierską ~~armię~~ przeważne, nieprzyjacielskie siły. — ~~Dankl nie zdobył Lublina~~

~~[illegible]~~

~~cofnął się przed przeważającemi siłami do Galicji. My nie odzyskaliśmy Lwowa. — [illegible]~~

~~Jednocześnie wiadomość o zajęciu znowu pozycji Rosjan w [illegible], [illegible]. To jest [illegible]~~

~~Rosjanie zostali, w czwartek, [illegible] wojska [illegible] na węgierskie terytorium [illegible]~~

~~Nasza armia nie została zwyciężoną, ale nie zdobyła zwycięstwa. Trzeba [illegible] że bez [illegible] lepiej [illegible]~~

30

Dankel nie zdobył Lublina i wycofał się przed przeważającemi siłami do Galicji. Conrad nie zdobył Lwowa. Naczelnym dowódcą wszystkiej armii pod Lwowem był jenerał-adjutant Ruzskij. Gubernatorem Lwowa i okręgu ustanowiony został hr. Szeremetiew.-

Jednocześnie nadeszła wiadomość o doszczętnem znowu pobiciu Rosjan w Prusach Wschodnich znowu przez Hindenburga. Rosjanie wszędzie, w ucieczce, niemieckie wojska weszły na wszystkie terytorium. To jest zwycięstwo.- Nasza armia nie zwyciężona ale zwycięstwa nie zdobyła.- Jest w odwrocie i pierwsza część kampanji przegrana. ~~Nie udała się tak samo jak nie wprowadzone manewry~~. Może bar. Conradowi powiedzie się lepiej odporna ~~wojna~~ wojna która umiejętnie prowadzona może być korzystną i zapewnić ostateczne zwycięstwo. Dowodem Fabius Maximus i Kutuzow i tylu innych wodzów. Próba zaczepnej wojny nie była szczęśliwą. Pierwszy plan bar. Conrada nie dojrzał, tak samo jak jego manewry. Ocalił przynajmniej armję. Rosjanie są słabszemi w zaczepnem działaniu niż w od=pornem. Nasza armia mogłaby się doczekać pomocy niemieckich korpusów.

13 Września

105

IX.

20 Września 1914.

IX

O szybkiem zakończeniu francuskiej kampanii już myśleć nie można. Obłężenie Troi. — Kozacy we Wiedniu — Oddaleni jenerałowie. Hindenburg jedyny wódz. — Nasza armia. Ewakuacja Krakowa. — Żywioły a wojna. Na serbskiej granicy. Telegram bar. Conrada do burmistrza Weiskirchnera. — Pogłoski. — O co się walczy? — Zagadka neutralnych. — Turcja. Liban i międzynarodowe prawo. — Nic nie jest z polityki wykluczonem. — Przypuszczalna zmiana polityki i przywódcy Austro-Węgier. — Brak natychmiastowej wojskowej pomocy Niemiec. — Hindenburg ma nadciągnąć. Słowa cesarza Wilhelma. — Przypuszczenia o nim. czy podbójcze państwo może się zatrzymać?

20go września

IX

Nie cesarz Wilhelm przyszedł z pomocą Austro-Węgrom lecz Austro-Węgry cesarzowi Wilhelmowi. Umożliwiają mu walki na zachodzie. Jeszcze 18.7. w trwała wielka bitwa między Verdun i Paryżem bez rozstrzygnięcia, w rozciągłości przeszło dwustu kilometrów. Niemieckie prawe skrzydło już w pobliżu Paryża musiało się cofnąć i Anglicy mieli mu zadać straty. Niemcy odparli kilka francuskich uderzeń, próbę przełamania ich środka; ~~pobliże dwu pozycji~~ naprzód jednak nie idą, nie zdobyli ani Verdun ani Nancy. Oporniej im idzie niż z początku. Pierwotne powodzenia nie były ~~rozstrzygającemi. Tem samem nie zdaje się zbliżać niemiecka pomoc dla Austry~~ rozstrzygającemi, o szybkiem zakończeniu ~~Ka~~ francuskiej kampanii już myśleć nie można. –

~~armii którą stoi podobnie między Przemyślem i Jarosławem~~

Raczej zanosi się na walki pod Troją.- Nie zdaje się zbliżać niemiecka pomoc dla naszej armii, która stoi podobno między Przemyślem i Jarosławem.—

Po ogłoszeniu wyniku drugiej bitwy pod Lwowem, Wiedeń posmutniał raczej nie spoważniał o co mu najtrudniej. Wiedeńczycy widzą już Kozaków na ulicach stolicy a stare panny utyskują że stracity pod Lwowem narzeczonych. Oskarżają o nieudolność kilku jenerałów; oddalono kilku i są na wiedeńskim bruku. Jedni za późno, drudzy za wcześnie uderzali na nieprzyjaciela. Dotąd tak w niemieckich jak austryjacko-węgierskich oraz trójporozumienia armiach są dowódcy ale jest tylko jeden wódz – Hindenburg.- Po jego zwycięstwie w Prusach Wschodnich, ~~nad [illegible] nieprzyjacielem~~ przekroczył granicę zajął suwalską gubernię i zaprowadził w niej pruską administrację.— Cesarz Wilhelm ~~[illegible]~~ jak mówią przysłał mu z armii zachodniej dwa korpusy

błyskawicznemi pościgami. Szybkość legionów Cesara.-- Rosjanie mniemali
że mają do czynienia tylko z pierwotnemi tam niemieckiemi siłami.--
Gdzie jest owo „dogodne miejsce" na które nasza armia cofnęła się czy cofa się
nie wiadomo dokładnie, ani co zamierza główne dowództwo. Wiemy dopiero
o bohaterskiej obronie miasta pod Sieniawą „które po takowej opuszczonym
zostało dobrowolnie" Zdaje się że mamy tę wyższość że wszystko „dobrowolnie"
opuszczamy, podczas gdy Rosjanie wszystko niedobrowolnie zajmują.-- Kraków
opróżniają z cywilnej ludności.-- Z domysłów, z pocztówek nadesłanych z pola
walki, z opowiadań rannych widać, że ~~znuż~~ znużenie jest znacznem, poniekąd
górują. Fizyczne ~~znużenie~~ i finansowe znużenie może zaważyć. Wojna,
taka ustawiczna jak obecna straszniejsza jest katastrofą niż pożar, powódź,

Trzęsienie ziemi, orkan, cyklon, zawała, te powodują miejscowe zniszczenia, ta ogólne. Człowiek może dokonać większych spustoszeń i klęsk niż żywioły.–

~~Lwowski Wydział Krajowy schronił się w Zakopanem także Dyrekcja Skarbowa. Namiestnictwo podobno w Nowym Sączu.. Na terenach nie zajętych jeszcze przez Rosjan w Galicji zastępują stąd kolejową straż, niemiecka..~~

Serbskie wojska wypchnięte zostały ze Syrmii i Banatu. Zaznaczono że nie grozi Semlinowi niebezpieczeństwo. Zatem nie Belgradowi, Semlinowi groziło. Dziwna polityka Krowa czekała aż Serbia wzmoże, podwoi się, z dwukroćstotysięcznej mieć będzie czterokroćstotysięczną armię, aby ~~na nią~~ się z nią rozprawić.–

~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] do klęsk, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~ jących wieści, ~~[illegible]~~

19

1x1

~~ad~~ 92

Baron Conrad przesłał do burmistrza Wiednia Weiskirchnera telegram z podziękowaniem za wyrażone współczucie po zgonie na polu walki syna. – Mówi w nim nietylko o boleści ojca, smętnie także nieco o zadaniu dowódzcy: „Staczamy gorące walki o chwałę Austro-Węgier z przeważnym nieprzyjacielem. Oby pomimo tego wszystkiego spełniły się przeczucia mi życzenia – zwycięstwa". – Kondeusz mawiał: C'est avec les ~~pet~~ petites armées qu'on gagne les grandes batailles. –

Inne czasy, inni ludzie –

32

Urzędnicze pogłosek, fałszywych wiadomości, wymysłów, bajek – pełno. – Niemożna zgoła nikomu wierzyć, prócz niemieckiemu sztabowi. W austryjacko-węgierskich doniesieniach czytać trzeba między wierszami. Przygotowuja do klęsk a chcą budzić nadzieję.

W mieście wiele niepokojących wieści, mówią o utracie

~~6~~ 93 112

całego Korpusu pod Lwowem. Nie wiadomo jakie są nasze istotne straty pomimo ogłaszania spisów poległych i rannych. Wielkie wojny są okresem, wielkich kłamstw.—

Każdy z dwóch walczących obozów przywłaszcza sobie obronę sprawiedliwości i wolności ~~dobrej~~ słuszności, dobrej sprawy. Mowa tronowa przy otwarciu angielskiego parlamentu stwierdziła że Anglia w ich obronie wydobyła oręż.— Czcze samochwalstwa! Każdy walczy o swoje interesy, bezpieczeństwo, byt i każdy ma do tego prawo. Nie chodzi się może tylko o to czy o dobrze zrozumiane interesy i czy umiejętnie.—

Wisi nad światem zagadka neutralnych. Urzędowy włoski Kommunikat opiewa „Rząd jest świadom ciężkiej odpowiedzialności i doniosłych zadań które mu przypadają. Spełni je sumiennie i powodować się przytem będzie wyłącznie interesami Włoch" <u>Avis au lecteur</u>.— Kapitulacje miała znieść Turcja na trwanie czasu przez wypowiedzenia

autonomii Libanu, zawarciu przez mocarstwa. Na mocy traktatu
1861 r jest Liban autonomiczną prowincją, z chrześcijańskim guberna-
=torem, mianowanym na pięć lat przez sułtana. Traktat zawarty po
rzezi chrześcijan w 1860 r ma powagę mocarstw podpisanych na
paryskim. Komu to dogadza, ten przedziurawia dowolnie,
w tym ~~Kat~~kierunku, międzynarodowe prawo.—

Nic nie jest z polityki wykluczonem.— Kiedy Austro-Węgry stanęły przed wojną,
[illegible] o byt ~~Niemiec~~ Prus i ich potęgę pomyśleć mogły o potęgowaniu się z trójporo-
=zumieniem, nie śmiało dowodzonem im przez nie całe. Prusy byłyby wtedy zgubione
Austryjacko-węgierskie i rosyjskie armie uderzyłyby na zespolone pod [illegible]
Niemcy. Był to zamiar króla Edwarda VII, odepchnięty stanowczo przez cesarza
Franciszka-Józefa w Ischl. Następstwem byłoby rozbicie dzisiejszego cesarstwa niemieckiego, przed 1866 r. i powrót
programu Prus; powrót mniej więcej do niemieckiego związku
do niego Austryi z przewodnictwem w nim habsburskiego domu. Jakie byłyby dalsze przekształcenia
karty Europy, dokładnie oznaczyć nie można. Austro-Węgry musiałyby

~~67~~ ~~64~~ 95

zapewne okupić powrót ~~Austrji~~ Habsburgów do Niemiec ustępstwami na rzecz Rosji. ~~Najkorzystniejszą za byłaby~~ Mogłaby dokonana być zamiana wschodniej Galicji na Królestwo Polskie. Austro-Węgry pozbyłyby się z drażliwej ruskiej ludności, nabyłyby bitną polską. Trudno widzieć aby by do takiej zamiany przyszło. Zmie=
=niłaby ona austrjacko-węgierską orientację, ~~[illegible]~~ zwyciężyłaby ją coś właściwą polityczność i katolicki kierunek. ~~Jej~~ ~~Dla~~ słowiańskie posiadłości monarchji, zostawiona południowo wschodnie stałyby co najmniej ~~na~~ Dla niej na martwym punkcie ~~[illegible]~~, wystawione na ciężenie do Rosji skoro nie byłaby zwycięską ~~[illegible]~~ lecz ~~[illegible]~~ nieznaczną uczestniczką zwycięstwa. – Gdyby zaś do tego ~~jeszcze~~ monarchja nie znalazła wynagrodzenia w polskich ziemiach Austrja wprawdzie powróciłaby do Niemiec, ale Austro-Węgry przestałyby być mocarstwem – Austrja jednak to dom habsburgski. – Do takiego w polityce zwrotu trzebaby wielkiej śmiałości i ruchliwości a ~~mistrzostwa~~ mistrzostwa aby go uzyskać bez szkody. Trzebaby wyjątkowych mężów stanu. Sprzeciwiliby mu się austryjaccy Niemcy, którzy bądź co bądź ~~[illegible]~~ mają przeważne w monarchji stanowisko, także druga potęga monarchji pod panowaniem Węgrów. ~~[illegible]~~ Sprzymierzenie się z Rosją nie wydałoby się Polakom pożądanem ani też ~~[illegible]~~ korzystnem dla nich powrót Austrji do Niemiec. – Włochy wprawdzie nie mogłyby uzyskać na rzecz tego zwrotu. – Lecz z powyższych powodów nie byłby on takim, zapewne byłby nie możliwym a zysk jego dla monarchji nader wątpliwym. Monarchja prawdo=
=podobnie nie zważałaby się na niego, a dzisiejsi ministrowie na samą jego myśl strachliwi by– Wreszcie

zwrot nie dopiero przed obecną wojną wydawać się mógł niebezpiecznym, dla tego, i mógłby był kosztem Austro-Węgier spowodować porozumienie Niemiec z Rosją i Francją. Wszakże zbytni wzrost Prus i pod ich przewództwem niemieckie cesarstwo, potrzeba i chęć poskromienia jego wielkiej potęgi stwarzać mogła przemienienie się habsburgskiej monarchii, za rękojmię – Nic nie jest z polityki wykluczonem – Gdyby po wysileniach Niemcy pokonały Francuzów i Anglików a Austro-Węgry nie dały sobie rady z Rosją, mógłby ich kosztem zawarty być pokój. To pewne że wobec konieczności wojny Niemiec z Rosją Austro-Węgry albo musiały ją wspólnie z niemi podjąć albo połączyć się z trójporozumieniem. Dziś jeszcze zwrot Austro-Węgier i przystąpienie ich do trójporozumienia byłyby zgubą Prus zarazem pod ich przewództwem zjednoczonych Niemiec. Tłomaczy to dlaczego zawsze dbały szczerze o przymierze z habsburgską monarchią. Austro-Węgierska dyplomacja powinnaby to wyzyskać w stosunku do Niemiec i w razie zwycięstwa zapewnić sobie należyte korzyści, nabytki, możliwe tylko w polskich ziemiach. – Zapytać można dlaczego

ministerium spraw zagranicznych Austro-Węgier i główny sztab wobec liczebnej niższości naszej armii nie zapewniły sobie natychmiastowego współudziału wielkich niemieckich korpusów przeciw Rosji. Być może i prawdopodobnem to jest, że Niemcy nie mogły na razie go udzielić, skoro mają do czynienia nietylko z Francją i z Rosją w Prusach Wschodnich, także z Belgią i Anglią. — Ale wtedy prawdą jest, że dotąd nie cesarz Wilhelm przyszedł z pomocą habsburgskiej monarchii, lecz ona niesie mu ją. — Dowiaduje się dziś, że Hindenburg przybywa z poważnemi siłami na pomoc naszej armii. To zmienić może postać rzeczy. — Cesarz Wilhelm powiedział ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ po ogłoszeniu wyniku drugiej bitwy pod Lwowem, w poniedziałek 14. t. m. widziano znowu we Wiedniu w automobilu następcę tronu. Dzienniki zamilczały o tem. — Wiedeń posmutniał, zaczął się spoważniać, o to ostatnie najtrudniej mu. Wiedeńczycy widzą już Rosjan na ulicach Wiednia. A starsi panny utyskują, że stracili na wojnie narzeczonych. — Oskarżają tu o nieudolność wielu jenerałów. Wielu oddalono i są na wiedeńskim bruku. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ — ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Dotąd ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ skazani na śmierć rozkazem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ tak w niemieckiej jak ~~austro-węgierskiej armiach~~ ~~[illegible]~~ ~~Jedni za późno~~ drudzy za wcześnie uderzali na nieprzyjaciela. Zwrot dotąd

~~98~~ ~~72~~ ~~89~~.

117

„Chciałbym mieć austryjacko-węgierskie wojsko pod dowództwem moich jenerałów!" —

Są zdania że zawsze marzył o wojnie, bo mu laury dziadka zakłócały sen, że do niej od dawna przygotowywał się i nie byłby dopuścił aby minęło bez niej jego panowanie. — Nie zdaje mi się to trafnem przypuszczeniem, już dla tego że Wilhelm II wie iż nie jest wodzem a jest wielce osobistym.. Mniemam raczej że ~~przekonano go~~ doszedł wreszcie do przekonania, że wojna jest nieuniknioną i że opóźniona jeszcze, ~~najgorsze mogłaby mieć warunki.~~ utraciłaby warunki powodzenia. —

Urzędówka "Nordd. Allg. Zeit." zapewnia że „Niemiecki naród nie złoży broni dopóki nie otrzyma dla swej przyszłości, w świecie, potrzebnych rękojmi" —

99 ~~73~~ ~~71~~ ~~72~~ ~~70~~ 118

~~Ostatnie~~ Pokazuje się że podbójcze państwo nie może się zatrzymać, że osiągnąwszy wysoki stopień potęgi nie może się nim zadowolnić i odpoczywać, lecz dążyć musi do coraz większej ~~doskonałości~~ jak człowiek w duchowem życiu, ~~do coraz większej~~ doskonałości. Musi albo zapanować nad swoim światem jak Rzym lub runąć jak Napoleon. Napoleon to rozumiał. Wiedział że nie miał wyboru i to jest tajemnica jego wojen: <u>J'abattais pour ne pas être abattu</u> powiedział na St Helenie.–

Bismarck przeciwnie próbował, roztropnie zatrzymać się, aby zachować. Starczyło to na jego życie, nie dalej. I lepiej było użyć wszystkiej siły a słabości Rosji aby ją pokonać zamiast jak Austro-Węgry i Bismarck pozwolić jej na wojnę z Turcją w 1877r., na podkopanie tureckiego panowania, na bałkańskim półwyspie, na wytworzenie ~~państw~~ lennych wszystkich państw, za cenę Bośni którą tylko zmyśliła austryjacko-węgierska niewinność ~~[illegible]~~. Trzeba było ~~natomiast~~ zgnieść Rosję kiedy zawarła traktat w ~~St~~ San-Stefano, i przy podpisaniu zapomniała o zobowiązaniu, o umowie z habsburgską monarchią co do Bośni i kiedy jej armia wycieńczona znajdowała się za Dunajem, jak w pułapce.– Ale Bismarck tego nie chciał, bo potrzebował Rosji aby zapewnić sobie wierność Austro-Węgier a Austro-Węgier aby stawić czoło Rosji.– I skończyło się na berlińskim traktacie.–

100 ~~74~~

119

~~i przy jego podpisaniu zapomniano o zobowiązaniu, o umowie z Habsburgiem~~
~~wymawiając, co do Bośni i kiedy jej armia wycieńczona znajdowała się za Dunajem~~
~~w potrzebie~~. Trzeba było Niemcom, względnie środkowym mocarstwom, rozprawić się z każdym nieprzyjacielem z osobna, zanim powstała przeciw nim koalicja wszystkich.– Co było nieuniknionem stało się teraz, tylko że w niezmiernie gorszych, cięższych warunkach dla środkowych mocarstw. Niedokończona potęga Niemiec umożliwiła i wywołała dzisiejszą koalicję przeciw niej.– Dlatego że Bismarck zatrzymał się, za wcześnie, dzisiejsza potworna wojna stała się nieuniknioną.–

20 Września

120

Hoch Deutschösterreich!

30 Września 1914r

IX

7020

X

Obecna wojna. Austryjacko-węgierska armia spełniła zadanie [illegible], nie sprostała własnemu. Zwycięzca z pod Lwowa jenerał Ruzski. — Zdrada Redla. Oficerstwo rozmyślne lub bezmyślne. — Nasza armia oparta się o Karpaty. Rosjanie wkroczyli do Węgier. — Sprawozdania Höfera i Steina. Szpiegostwo w Hotelu Polonia w Krakowie. Niemcy nadciągają. — Hindenburg w Krakowie. Ofensywa niemiecko-austryjacko-węgierska. — Polskie ~~[illegible]~~. — Opóźnienie ziemie w rękach ~~[illegible]~~ Niemiec i Austro-Węg. — różne ~~[illegible]~~ do tego zapatrywania. — Finanse. — Żołnierz. — Uzbrojenie monarchii. — Austro-Węgry nie dostatecznie do wojny przygotowane. — Kto do niej pchnął? Niemiecka przewaga wówczas zważ zatajenie angielskie okręty. Francuski opór zwycięstwa silniejszy. — Pokonanie francuskiego ~~[illegible]~~ nad Marną w 1914 11 września. Reims opuszczony przez Niemców. — Druga kampania dla Niemców twarda. — Stan Francji o wiele lepszy niż przypuszczano. — Mylne pierwsze porażki

idzie ku ~~ku~~

Hindenburg ~~o dzie~~ ~~do~~ Warszawie. ~~Rosjanie~~

Rozejście ofensywa w Suwalskiej gubernii. Twierdza

Osowiec — Zdziwienie że Królestwo Polskie

nie powstało. Odpowiedź. Powody i przyczyny.—

Środkowe mocarstwa wobec Polaków w przedsięwzięciu.— Położenie

Zachowanie się Polaków w Łodzi.—

polskiego narodu.— Mój system. Podczas

pokoju. Podczas wojny.— Polacy bezsilni we

wielkiej polityce.— Legiony a N.N. Komitet.—

Polscy wychodźcy we Wiedniu. Rozgoryczenie

i oszczerstwa. Urzędowy Komunikat. Ukraiński

Ćwiek.— Możnaby się pozbyć Galicji.—

Rosjanie we Lwowie. Metropolita Szeptycki

uwięziony.— ~~W~~ Pogłoski o zachowaniu się

Wice-burmistrza Katowskiego. W Czerniowcach.—

Wartość Galicji dla polskości, na wypadek status quo ante.

Z niedalekiej przeszłości. Proklamacja W.Ks. Mikołaja; ~~zamiar~~ utrudniony

~~Hr Tisza wobec polskiego zadania — Odpowiedź hr Tiszy~~ — Niepowodzenia ~~Hr~~ Hr. Stürgkh i

zadanie; nie powinny zmienić celu.—

Hr. Berchtold.— We Włoszech.— Turcja

Goeben i Breslau a

zamknięta Dardanelle.—

Anglia.— Poseł w Zofii hr. Adam Tarnowski.—

Austria i dom habsburski.— Broń przed

Rogg.— Wszystko zagadką.— 30 Września

X

We wojnie tej szło w grze losy państw, narodów, jednostek. Nikt nie wie jaką go czeka przyszłość", pod czyjem znajdzie się panowaniem, co posiadać będzie.–

Armia austryjacko–węgierska spełniła spoczywające na niej zadanie, powstrzymała wojska zasłoniła ~~D.~~ Śląsk, Berlin, Niemcy, umożebniła walki na zachodzie. Nie ~~spełniła~~ sprostała zadaniu zasłonięcia własnych posiadłości, tem mniej zdobycia polskich ziem Rosji.

Pod Lwowem wojskiem armii dowodził jenerał Russkij. Po oddaleniu jenerał-guber–natora Warszawy Żelińskiego, naczelny wódz W. Ks. Mikołaj powołał Russkiego

i ~~oddał~~ [powierzył] mu dowództwo galicyjskiej armii. Niewykształcony ani podobno oczytany Russkij miał być znany, na podrzędnem stanowisku w Kijowie. Oddał się był gorliwie z badania Galicji, tak jak Hindenburg Prus Wschodnich. Spowodowało to jego powstanie.– Zdrada Redla dała się wszakże ~~tem~~, że wydał rosyjskim władzom austryjacko-węgierskich szpiegów, całą wywiadowczą służbę, tak iż przy rozpoczęciu wojny, nasz główny sztab [mało] ~~nic nie~~ wie=
=dział o nieprzyjacielu, ten zaś bardzo wiele, zwłaszcza za pomocą Rusinów.

Pod tym względem Austro-Węgry były rozbrojone, Rosja doskonale uzbrojoną.–

~~Bez rozróżnienia~~ Zrzucają też winę ~~na Rusinów i Polaków~~ zdrady i szpiegostwa bez rozróżnienia na Rusinów i Polaków, na polski kraj – Galicyę.–

~~Dowództwo~~ jeśli nie rozmyślne to bezmyślne

Dnia 24 września główne dowództwo z naczelnikiem sztabu [Conradem i] Arcyks. Fryderykiem

znajdowało się w Nowym Sączu. Armia zatem oparła się o Karpaty. Rosjanie nie zbyli się trwogi z uderzeniem, nie uzyskali podwójnego pod Lwowem zwycięstwa. Nasi także znużeni i osłabieni. Kraków dalej opróżniany. Weszły doń niemieckie wojska. ~~Mówiono że 25 Rosjanie ostrzeliwali Przemyśl.~~ Galicyjskie namiestnictwo przeniesiono ze Lwowa do Nowego Sącza. Księgi, wydaje teraz w Białej. Wydział Krajowy w Zakopanem. Mówiono że 25go Rosjanie ostrzeliwali Przemyśl. – Pod koniec miesiąca wkroczyli do Węgier, stoczyli walki w Karpatach w Komitatach Ungi i Maramos; z Peszta wszędobylskie doniesienia że wrogi odparto z pola walki. – Zaczynają grasować choroby, z tyfusem biegunka zawaliła się małe wojsko pod Kraśnikiem. Pojawia się cholera –

Sprawozdania jenerała majora Höfera zastępcy naczelnika głównego sztabu Conrada różnią się od wrogich, jaskrych, istnie lapidarnych jenerała referenta głównego niemieckiego sztabu Steina. Prawda że przyszło temu do czasu ~~...~~ donosić o zwycięstwach co znacznie ułatwiało sądzenie. Powstaniec nie stawa mistrzowskiego sprawozdawcy – ~~Pro...~~ został na dowódcę Korpusu –

W spisie gości w Hotelu Polera w Krakowie z 27° września wyczytałem: Ks. Coburg-Gotha, Ks. Meiningen, Ks. Reuss i Waldek, jenerałów Dieffenbacha, Wagnera, Hillsen, Hanstein, hr. Moltke krewnego naczelnika głównego sztabu, Barona Wangenheima, bar. Goltz, Massowa, Muma, radcy sądu wojennego Kumlera, Koela Lewego, Karla, Schustera, Wunscha, Lucasa jenerała Hopfengärtnera, Księcia Weicingerada, pułkowników Wangenheima, Düringa, Grossa, Heinrichsa.— Nie przybyli żadni z Krakowa, widocznie należą do pomocniczego, niemieckiego wojska.— Jakoż niemieckie,

~~Jenerał majora~~ Höfera zastępcy naczelnika głównego sztabu Conrada ~~nie [illegible]~~ sprawozdania z pola walki zjawia się ~~[illegible] inne~~ od znakomitych, ~~[illegible]~~ jasnych istnie ~~jenerała~~ ~~[illegible]~~ Steina, jenerała ~~niemieckiego~~ ~~[illegible]~~ referenta ~~zastępcy~~ ~~[illegible]~~ głównego, niemieckiego sztabu. Prawda że dotąd ~~przyszło im donosić tylko~~ o czynnościach co utaiło znaczenie zadania.— ~~Powstanie na stawa~~ ~~[illegible]~~ sprawozdawcy, powstaniem ~~[illegible]~~ został dowódcą korpusu.— pozytki nadzwyczaj w sile kilku ~~[illegible]~~ korpusów.— Jenerał Hindenburg przybył do Krakowa automobilem hr. Ledebourga; odbył naradę z bar. Conradem powrócił do swej armii.—

Niebawem nadeszła wiadomość o pierwszem, wspólnem działaniu austrjacko-węgierskich i niemieckich wojsk. Rozpoczęły ofensywę, rosyjskie siły w Galicji ustąpiły: Nasza Konnica rozproszyła pod Bielem wojska. Na północ od Wisły niemiecka zwycięsko uderzyła na nieprzyjaciela.–
To wspólne wystąpienie podniosło tu ducha, co znamionuje usposobienie i położenie. Nie ufano już własnym siłom.– Niemieckie współdziałanie ma istotnie większe znaczenie dla powodzenia Konnicy o których doniósł jenerał Höfer

— Niezbędność niemieckiej pomocy, niemożliwość zajęcia samodzielnie Królestwa Polskiego mogą się dać ocenić przy ostatecznych układach i przechylić szalę na korzyść niemieckiego zaboru lub niemieckiej kombinacji której ślady znajdują w urzędowym organie niemieckiej wojskowej komendy, wychodzącym po niemiecku i polsku, jako tygodnik, pod redakcją naczelnego dowództwa armii. Pierwszy numer ukazał się 22ᵍᵒ września; wstępny artykuł kończył się słowy „Zwycięstwo Niemiec znaczy wolność Polski. Zwycięstwo Rosji byłoby końcem Polski". „W drugim artykule wzywa się Polaków aby zawierzyli Niemcom i byli przekonani że niezależna Polska i upokorzenie Rosji odpowiadają politycznemu interesowi Niemiec" Zatem słaba Polska, okrojona, bez W. Ks. Poznańskiego i Galicji odpowiada zapatrywaniu i zamiarom Prus, nie zaś potęgowanie Królestwa Polskiego z Austrią, albowiem nie chcą one ani silnej Austrii ani żywotnej Polski; która

zespolona z Austro-Węgrami miałaby rękojmię bytu i oparcie wobec Rosji i wobec Niemiec. Przecież i we Wiedniu wcale nie rozumie i nie uznaje korzyści dla Austryi przyłączenia Królestwa Polskiego. Niemcy austryjaccy obawiają się przewagi Polaków z wzrostem ich w monarchii stanowiska. Co Węgrzy o tem myślą niewiadomo; i polscy przywódcy powinni by się dowiedzieć. – ~~Powinniby~~ Węgrzy by musieli zrozumieć że niepodległa, słaba Polska, której niepodległość ~~zależ~~ chwilowa zależną by była od Niemiec, byłaby złudzeniem i żadną ani dla Austro-Węgier, ani wobec Rosji rękojmią i wałem. – Niemcy austryjaccy przeciwni byli zajęciu Polski, Węgrzy nie zbyt mu sprzyjali, ale przecież zajęta została. –

~~Na granicy Galicji i Węgier w Karpatach toczyły się uporczywe walki; i ...~~

~~... dawnie doniesiono że odparto Rosjan.~~ –

Jedną z przyczyn niższości naszej armii jest ogromnie liczebna przewaga wszystkiej artylerii. Natężenie znowu dziesięcioletniego zastoju wojskowego

Podwyższono na około spieszne się uzbrojono oddziału, Austro-Węgry pozostawały w tyle i w półtora roku przed wojną, nową a jeszcze niedostateczną, wojskową ustawą odzyskać zmarnowanego czasu i dogonić innych, nie podobna było. — Skutek grzesznej bezradności wobec obstrukcji w parlamentach obydwóch części monarchii. Austro-Węgry zasiliły armię dopiero u progu wojny i to za skąpo a nowa ustawa wojskowa nie mogła wejść w życie, w całej pełni. —

Nie były w stanie prowadzić sam na sam wojny z Rosją; wraz z Niemcami z wyższością wobec nich. Monarchia w ogóle nie była gotową do wielkiej wojny a miała być raczej bezskuteczną. I można by powiedzieć że europejską wojnę wywołały potęga Niemiec i słabość Austro-Węgier. —

Żołnierz jest dzielny i jemu zawdzięcza się że nie przyszło do wielkiej (stanowczej)

główny sztab zgoła nic nie widział o nieprzyjacielu, on zaś bardzo wiele, zwłaszcza za pomocą ~~zdrady~~ Rusinów. Pod tym względem Austro-Węgry były rozbrojone, Rosja wstąpi do sławy uzbrojoną. Teraz już bez rozróżnienia na Rusinów i Polaków zwracają tu uwagę za ~~zdrady [illegible]~~ —

~~Prasa~~ Dowódcy ~~Pociągu~~ sanitarnych pociągów Kawalerów Maltańskich mówią mi, że ranni żołnierze są godni podziwu, cierpliwością, poddaniem się losowi, łagodnością, koleżeństwem, patryjotyzmem. Prości zwłaszcza żołnierze pragną jaknajspieszniej powracać do szeregów. Ks. Franciszek Liechtenstein jest ~~pełny podziwu~~ pełen zachwytu dla nich, mówi, że mają bohaterski zakrój. Wiedeńczycy przebywają operacie, nawet amputacje z witzem i uśmiechem na ustach. Jeden ~~mówi~~ rzekł: mam w domu czworo dzieci, każde odrobinę od drugiego wyższe. Tyrolczycy, ojcowie rodzin ~~nie okazują~~ nie okazują chęci powrotu na plac walki za granicami ich kraju, w których bić się jest u nich tradycją..

~~Z Krakowa przybywają tu gromadnie mali i wielcy, [illegible]~~ ~~uratowany także. Jest najlepszy odseria przyjaciół i polityczny towarzysz? z drogich moich przyjaciół Stanisław Tarnowski~~

~~ambasador Bunsen twierdził że wojnę wywołały Niemcy. [illegible]~~
~~[illegible]~~

Jak wyglądają finanse monarchii? Oczywiście faktem jest, że na wojnę zawsze znajdą się pieniądze, znajdą się zapewne, ale takie które podczas lub po wojnie nie będą miały wartości. – Już minister skarbu Zaleski poczytywał finanse za piętę Achillesa monarchii, za najbardziej, w razie wojny, narażone i nie nadające się do niej. – Austro-Węgry nie były zgoła przygotowane do wojny ani finansowo, ani wojskowo, ani dyplomatycznie, na własną rękę w żaden sposób podjąć jej nie mogły, i do wspólnej z Niemcami były zmuszone. ~~Pruski jenerał Imhoff twierdzi że [illegible] zamierzała wojnę [illegible] 1916.~~

~~Jedną z przyczyn niższości naszej armii jest liczebna przewaga rosyjskiej artylerii. [illegible] dziesięcioletniego zastoju w austryjackiej [illegible]~~

W sprawozdaniu z Wiednia, angielski ambasador Bunsen twierdził, że wojnę wywołały Niemcy! – Pruski jenerał Imhoff mniemał,

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ 111 132

że trwj porozumienie zamierzało ją dopiero w 1916 r. Kancelarska

Nordd. Allg. Zeit. zadaje sobie wiele trudu aby temu zaprzeczyć
przychodzi:
i powiedzieć ~~[illegible]~~: ~~qui s'accuse~~ qui s'excuse s'accuse.—

Nie mało sprawiło wrażenie zatopienie 22 września przez niemiecką
podwodną łódź U.9 trzech angielskich pancerników Aboukir, Hogue, Cressy,
o dwadzieścia mil morskich w Hoek von Holland. Łódź zatopiła
Aboukir, nie ustąpiła się w przypuszczeniu, że inne pancerniki pędzą ~~[illegible]~~
z pomocą, uciekała, gdy nadeszły, zniszczyła i wszystkie. Znamienity czyn,
większy niż wyrządzona szkoda. Niemiecka dzielność składa na lądzie
i morzu niezbite dowody.—

W drugim okresie wojny francuskie i angielskie wojska okazują większą wytrwałość i
dzielność niż w pierwszym. W doniesieniu głównego, niemieckiego sztabu z 26. t.m.
[illegible] musiało że Rheims znajduje się we francuskim froncie. Zatem Francuzi
wybrali Rheims. Niemcy ostrzeliwują miasto i sławna Katedra zawalona być może na uszkodzenia

Bitwa nad Marną trwała od 1go – 11go Września ; i – o czem dokładnie nie wiedzieliśmy – była ciężką porażką Niemców która wstrzymała ich pochód. Francuzi połą=czeni z Anglikami odnieśli zwycięstwo nad niebacznie zbyt wypoczętą niemiecką armią. – Zwycięstwem wszystkiem dowodził jenerał Foch, tak jak Joffr. hiszpańskiego pochodzenia. Zasługa nie mniejsza drugiego który przygotował zwycięstwo. –

~~87~~ 113 134

Niemiecka armia – nie ulega już wątpliwości – pomimo pod Paryżem i nad Marną ~~[illegible]~~ przegranej, pod silnym naporem cofnęła się. Odzyskuje z wolna teren w krwawych walkach, zdobyła Camp des Romains. Główny sztab niemiecki donosi że ~~na prawem skrzydle~~ odparto francuskie wycieczki z Verdun i Toul. Rozpoczęto 28. t.m. ostrzeliwanie kilku fortów Antwerpii. –

„Na prawem skrzydle toczą się nierozstrzygnięte dotąd walki". – Dowód dzielnego, silnego oporu Francuzów i Anglików. Niemcom twardo iść poczyna. – Zdaje się że jeneralissimus Joffre umiejętnie obmyślił drugą kampanię. Niemcy ~~których się ta~~ spotyka pewni przecież zwycięstwa i skutecznej dla nas pomocy. –

Wbrew jednak rozpowszechnionemu tutaj także zapatrywaniu, wprawdzie rządzące warstwy we Francji nic nie warte, lecz – zapewniają mnie – duch narodu jest dobry, patryjotyczny, rycerski, odrodzony do pewnego stopnia. Niektórzy zauważyli, że dało się to już czuć w najnowszej francuskiej literaturze. –

114

Nie ma niesnasek ani niepokojów, ulicznych rozruchów i nieporządków; wszystkich ożywia i nad wszystkiem góruje nienawiść Niemiec, postanowienie walki do upadłego. Ofiarność jest budująca. Mogły być popełnione z początku wojskowe błędy, ale opór wcale nie przełamany i armia przedstawia znaczną siłę. Waleczność jest, co nawet nieprzyjaciel przyznaje. W ostatnich walkach, w niekończącej się bitwie Niemcy ponieśli porażkę. Pozorną była – jak się zdaje – w pierwszych chwilach francuskiej armii, porównym upadek ducha. Zasoby Francji są znaczne, znanym upór Anglii. Zapowiada to zapewne dłuższą conajmniej wojnę, oddalić może skuteczną, rozstrzygającą pomoc Niemiec, pożądaną dla Austro-Węgier. Że jest niezbędną także świadczy publiczny głos tutaj który ważny jej wzywa i oczekuje będącej nie jako zbawienia. Ciągłe odwoływanie się naszego głównego sztabu na przeważające siły nieprzyjaciela nie może obudzić otuchy a wojskowo uzasadnienia nie jest. Najświetniejsze zwycięstwa odniesione zostały przez mniejsze nad większemi siłami i sztuką wojenną

sztuka wodzów na tem polega, aby je odnosić. Świeży tego dał przykład jenerał Hindenburg, który ma zdążać już do Warszawy i może nietylko strategicznie ale i politycznie uprzedzić Austro-Węgry. — Rosjanie jednak rozpoczęli ponownie ofensywę także z suwalskiej gubernii, nie udatną wprawdzie ale która świadczy że Niemcy mają tam do czynienia z nowemi siłami i że zwyciężali na miejscu. Wytoczyli też działa przeciw twierdzy Osowiec.

Tutaj i na Ballplatz także uskarżają się na niedostateczny polski współudział. Najprzód co by on mógł przeprowadzić, jak i czem zaważyć na szali? Dziwią się i pytają dla czego Królestwo Polskie nie powstało? Królestwo Polskie mogłoby się dziwić i zapytać dla czego Austro-Węgry i Niemcy nie zdobyły, czy też nie zajęły Królestwa? Powstanie było tam niemożliwe, tak samo jak zdobycie i zajęcie okazały się niemożliwemi. — Trudno powstać bez broni a kto dostarczył jej Królestwu? Trudno wywołać powstanie bez przygotowania a czy o niem kiedykolwiek pomyślały Niemcy lub Austro-Węgry? Czy przynajmniej zapewniły sobie tę pomoc, o którą Rosja od dawna postarała się we wschodniej Galicji u Rusinów? Na jakiej politycznej podstawie miało Królestwo zerwać się do walki bez wojskowej organizacji i broni? Nie dawała jej odezwa głównego dowództwa

Zatem Arcyksiężna Fryderyka przy przekroczeniu granicy, która zdawała się obejmować dobrodziejstwa niemieckiej kultury, nawet o urodzeniu bycia nie wspominała a kwitowała wspomnieniem o Sobieskim. — W Królestwie przestano wierzyć w potęgę i w zdolność czynu Austro-Węgier, ~~nie~~ brakło im wszelkich danych, wszelkich zadatków austryjacko-węgierskiej polityki zmierzającej do expansji w polskich dziedzinach. ~~Postępowanie austryjackiego rządu~~ Absorbcji zaś przez Prusy ~~niemieckiej~~ życzyć sobie nie mogło. —

Przedewszystkiem własnego podziału. — Postępowanie austryjackiego rządu w ostatnich latach z Polakami w Galicji nie było dla Królestwa zachęcającem. ~~Rząd zmusza obchodzić się z nimi po macoszemu.~~ Ze niezbliczalną dla nich i monarchii szkodą zmusił ich do współdziałania w zaprowadzeniu powszechnych wyborów do Rady Państwa, co podkopało ich w kraju i państwie stanowisko, tak bardzo dziś potrzebne Austryi. Uczynił to ~~z~~ że zaślepieniem na interes monarchii, ~~z wszystkiemi wzglądami~~ co do Polaków z bezwzględnością, posługując się zbyt

powołanemi narzędziami. To był początek wszelkiego złego wrogiego stosunku Polaków do państwa.— Już wprost odstraszającem mogło być dla Królestwa narzucenie galicyjskiemu sejmowi za pomocą dalekoidącej ustawności zgubnej dla polskości ruskiej reformy; przy czem sądzić można było iż kierunek austryjacko-węgierskiej polityki jest raczej ruski niż polski, zatem że porada ruskich dziś a nie polskich.— Chyląca się z winy rządu ku upadkowi polska hegemonia w Galicji nic dobrego nie wróżyła Królestwu.— Nie czyniono tam z tego tajemnicy, iż wcale nie życzono sobie najazdu galicyjskich polityków, ostatniej doby, epigonów znakomitego okresu, niezliczonych przywódców, niezliczonych stronnictw.— Królestwo wie że ekonomicznie zyskałoby przez przyłączenie do Austryi, ale niezawodnie przebolałoby to dla narodowego bytu i wszelkie cłowe względy ustąpiłyby przed polskim sejmem

w Warszawie, polską administracyą, polskiem wychowaniem publicznem. Królestwo podbite czy zajęte przez Austro-Węgry użyczyłoby im wszelkiej i chętnej pomocy do przeprowadzenia dzieła połączenia, przyjęłoby ze zadowoleniem panowanie habsburgskiego monarchy; do czego zgoła przedwczesne powstanie dopomódz by nie mogło a tylko wystawiłoby na Polskę nawet potrzebny Austro-Węgrom zniszczenie polskiego kraju i nowy pogrom polskiego narodu. Nieuniknione następstwa, przedwczesnego, zbrojnego powstania w czem mogłyby być pomocnemi i dla czego miałyby być pożądanemi dla Austro-Węgier? Byłaby to ~~desperacka~~ [rozpaczliwa] polityka! Nie ma dotąd rękojmi aby Austro-Węgry, w razie zwycięstwa zapanowały ~~nad~~ w Królestwie Polskiem, nie wiedzieć nawet czy tego pragną, czy nie wolałyby nabycia ruskich ziem a uzasadniony jest obawa, iż ~~At~~ Prusy mogłyby przywłaszczyć sobie najlepszą część Królestwa Polskiego lub ~~za pomocą~~ [chwilowo] stworzyć coś polskiego, bez warunków ~~żywiotnych, jakto~~ życia, dla tem łatwiejszego pochłonięcia z czasem tego ~~tworu~~ państewka.. Zresztą ~~teraz~~ [na razie] ~~wcale~~ najkorzystniejsze [połączenie] ~~przyłączenie~~

Królestwa z Galicją nie jest ~~nazwane~~ przypuszczeniem na czasie a tylko znowu powiedzieć przychodzi, co od dawna przewidzieć należało, że albo Austrja zdobyć by musiała Królestwo albo utracić Galicję. W tych warunkach zbrojne powstanie w Królestwie nie tylko byłoby bezcelowym porywem bez przekonania, wytadzaniem bezsilności ale nawet wystąpieniem i Ballplatz którym nie potrafił pozyskać ani [illegible] nie dla prawa dzieci się że przepełnionym nie został. ~~Królestwo [illegible]~~

~~[illegible]~~

Z ogólną służbą wojskową i milionowemi armiami, o ile powstania utrudnionemi zostały, o tyle straciły na znaczeniu. Stąd mogłyby nigdy mniej surowo niż militaryści obchodzić się z obcemi przy wszech bezwzględności obecnych czasów w państwie narodowościami, iż nie potrzebuje się z niemi liczyć.— Tylko stąd wyciągną naukę,

prawdopodobnie

Szef sekcji w ministerstwie spraw zagranicznych

Hr. Forgách z powodu zachowania się Królestwa Polskiego, uskarżał się na Polaków. Wytłumaczyłem mu powyższe powody i dodałem, że mogę zapewnić, iż polski naród nie jest rusofilskim i pragnie zwycięstwa Austro-Węgier.— Odpowiedział „Gdyby było inaczej byłoby to samobójstwem!“— Niezawodnie, ale nic nie przyszło ze strony środkowych mocarstw na poparcie tej prawdy.—

Im bardziej zbliżała się europejska wojna, tem mniej Niemcy i Austro-Węgry ważyły sobie Polaków, tem mniej dbały o nich, tem mniej starały się pozyskać ich sobie; dość wspomnieć o ustawie wywłaszczeniowej w Prusach i o ukraińskiej polityce Austrji. Główne zaś główne dowództwo jedynie za austrjacko-węgierskiej armii poparcie N. N. Komitet i legiony narzędzia we wojennych widokach.— Przyjęta wprawdzie Polsce w pomoc obca, niezbędna siła, bez której nie mogła wydobyć bytu, ale niedobrowolna i zamierzona przypadkowa.— Nie jest więc wyjątkiem.—

Królestwo nie powstało tak samo jak Ukraina i Lotaryngia nie powstały, chociaż wiedziały, że Francja za niemi stoi.– Potrzeba było jak zwykle, zwalić na kogoś winę. Wrodzeniem (?) po porażkach pod Lwowem próbowano przypisać je temu że Królestwo nie powstało.– Najprostszy ale zdrowy rozsądek nie dopuści nigdy tak błahego rozumowania i niewczesnego usprawiedliwienia, tem mniej oskarżenia.–

Polscy posłowie do Dumy z racji kilku obecnych w Petersburgu złożyło, conajmniej zbyteczne oświadczenie za Rosją, że zapomnieniem ciężkich, zżytych krzywd, w imię walki z germanizmem i grunwaldzkiej idei. Właściwe zachowanie się wskazanem było w porządku między zgubną i niepotrzebną ruchawką a nieuzasadnionem zaufaniem.– Konieczną w tak trudnych okolicznościach rozwagą (?) odznaczała się odezwa obywatelskiej warszawskiej straży podpisana na pierwszem miejscu przez ks. Włodzimierza Czetwertyńskiego, tej straży prezesa. Wystrzegała się wszelkiej polityki, okazywała dbałość o ład. obyw. (?) stolicy i kraju, na wszelki wypadek.–

~~Można się posługiwać złymi narzędziami dla wielkiego celu~~

~~ale najpierw cel musi być wielki a w Polsce dotąd zazwyczaj konserwatyści~~

~~którzy myślą iż złymi ludźmi narzędziami stają się narzędziami~~

~~zawodzą~~

~~82~~ ~~99~~ 122 143

14 sierpnia 1914.

Odezwa

~~Proklamacja~~ głównodowodzącego W. Ks. Mikołaja Mikołajewicza z Grodna ~~wzmianka~~:

~~Wzmianka~~ wzmianka: Granice które dzielą ~~Polskę~~ ziemie polskie zatrą się. Polska połączy się pod berłem Cesarza Rosyi, pod tem berłem odrodzi się wolna w swej wierze, języku i autonomii.—

Odpowiedź na tę proklamację, podpisana w Warszawie przez przedstawicieli wszystkich stronnictw była wykolejeniem.— Czy uwierzono w obietnice ~~W. Księcia~~, odpowiedź była ~~naiwnością~~, czy też chciano ukrywać za słowa [?], wyjściem z równowagi.— Hr. Berchtold który [?] dobroduszną; nie potrzebnem wyjściem z równowagi.— Hr. Berchtold, nie tylko przykro był się [?] na Rosi z czasu swej w Petersburgu ambasady, nie tylko przykro był dotknięty, ale ~~[?]~~ wydziwić się nie mógł tą łatwowiernością po tylu doświadczeniach, po tylu zmarnowanych, zaprzepaszczonych sposobnościach, gorąco przyjęta [?] ~~Zaufania~~ [?]

Odpowiedź wyraziła wiarę w stworzenie Polski pod rosyjskim berłem, ~~Tem~~ stanęła, w sprzeczności z dwoma historycznemi faktami: Rosi zaufania [?]. Tem stanęła, w sprzeczności z dwoma historycznemi faktami, jego istnieniem [?] uciemiężeniem, zniszczeniem polskiego narodowego bytu w Rosi, jego istnieniem i rozwojem w Austryi.—

~~Wskazany i konieczny~~ Czy ~~to~~ wskazaną i konieczną była taka ostateczność wątpić ~~wolno~~ można. Coś jeszcze gorszego zapowiadają, oto Galicyjskie legiony którym Rosja nie chce przyznać praw strony wojującej, wywołać mają ~~utworzenie~~ w Rosji polskich gwardzistów ~~polskich gwardzistów~~ strzelców i przyjść wreszcie do tego że pod hasłem polskiej myśli w imię zwołanej Polaków do Polaków strzelać będą. — ~~Skutek~~ Skutek braku politycznego zmysłu i politycznej miary. — Ci sami Polacy którzy nie umieli dojść do porozumienia z Rosją podczas Japońskiej wojny i rewolucji którzy zmarnowali tę sposobność szukają go teraz kiedy są widoki wyzwolenia się z upadlającego ~~i ...~~, rosyjskiego jarzma ~~...~~ zniesławia=jącego. — Położenie polskiego narodu jest tak dalece wyjątkowem, zawiłem i trudnem, że nietylko

przywiązanie do jego sprawy, także ~~[illegible]~~ zamiłowanie politycznej sztuki u autora

rozważanie * jest, bowiem do ~~badań~~ technicznych badań, „przedmiotem rozmyślań"

statysty. Z pism moich ~~wyjęto~~ przypisano mu wyrażenie „potrójna lojalność". ~~Właściwego~~ Słów

tych ~~żadnego~~ w nich nie użytem. — ~~Sam~~ Z treści ich istotnie wynikała ona po doświadczeniach

powstaniowych, zwłaszcza 1863 r. — Rozumieć ją należało tak, że ~~naród~~ polski

naród we trzech dzielnicach powinien ~~stać~~ stać na prawnym ~~państwowym~~ gruncie każdego

z trzech rozbiorowych mocarstw. — Jedyny to był sposób w pokojowym okresie

zapewnienia sobie narodowego bytu, lub też przynajmniej odwracania jego mordercze ~~prześladowania~~,

* tępienia, jego ostrza, osłabiania ciosów, utrudniania zniszczenia, zarazem zapobiegania

zgubnym spiskom i ~~mordowczym~~ nierozważnym, periodycznym powstaniom, słowem ogólnemu

pogromowi polskiego narodu. — Na to była zgoda znacznej, rozważnej, wytrawnej

patryotycznej części ludności i systemat ten przyjęty został przez nią oraz zastosowany

w trzech dzielnicach przez legalne ~~przedstawicielstwa~~ polskie przedstawicielstwa. — Zacho=

=dziła wątpliwość ~~nawet~~ czy ten systemat ~~da~~ da się utrzymać na wypadek wojny, zwłaszcza

między rozbiorowemi mocarstwami, albowiem wtedy polska sprawa, polski interes mógłby się ściśle zespalać z jedną z wojujących stron i narodowy obowiązek nakazywać całemu narodowi stanąć przy jej boku, zatem opuścić względem drugiej państwowe stanowisko. – Siła rzeczy, wyjątkowe położenie narodu sprawiły, iż obecna wojna dowiodła, że [illegible] na wypadek jej między rozbiorowemi mocarstwami, polski naród w trzech dzielnicach nie mógł przy jej wybuchu zejść z państwowego stanowiska i musiał na niem pozostać dla zażegnania bezużytecznych a niszczących klęsk. – Okazało się to w rosyjskim zaborze, gdzie niezawodnie wypróbowani patryoci pozostali na niem także w pruskim pomimo świeżych krzywd jak świadczy list pasterski ar. Likowskiego; i w nim, a w austryackim zaś na podstawie półwiekowego zapewnionego narodowego bytu. Powody były w każdej dzielnicy inne, wynik położenia narodu ten sam. I pokazało się że pomyślaną ale nie przezornie nazwaną „potrójną lojalność" narzucała mu tego położenia konieczność i żywiołowa siła, tak w polityce jak we wojnie. – Przytem widocznem jest że zejście z państwowego stanowiska w tej lub owej dzielnicy, zgoła nie mogłoby

przechylić szalę na rzecz tej wyjątkowej strony której zwycięstwo korzystnem by było dla polskiego narodu a przepełniło by czarę jego niedoli. – słowa „potrójna lojalność" znaczyć mogło, właśnie w takich jak dzisiejsze wypadkach, to coś więcej, czego nie zaleca rozsądek, interes, godność narodu konieczność jego położenia, czego można i należy unikać a czego nie wymaga państwowe stanowisko. Serwilizm chętnie ubiera się w lojalność. – Pozostała, na państwowem stanowisku Odezwa warszawskiej obywatelskiej straży podpisana naczelnie przez Ks. Władzimierza Czetwertyńskiego. Dalej poszły oświadczenia polskich posłów w Dumie i odpowiedź na proklamację W. Ks. Mikołaja, dla uprawiania wielkiej polityki, której Polakom wystrzegać się w obecnych wypadkach należy, albowiem są w niej bezsilnemi. – Unikając jej, można było oszczędzić sobie tego czegoś więcej co nigdy użytecznem nie jest. – Przytkwany [illegible] być może ale jeżeli kiedy to stawać [illegible] rozchodzić się siłą będące o nas bez nas i nic na to poradzić nie możemy

Polacy którzyby usiłowali wpłynąć na obecne wypadki podobni by byli do tonących się w morzu, którzyby próbowali nadawać kierunek falom. A przecież są tacy [illegible] się także. – Polacy poddani Austrji, znajdują się dziś w tem szczęśliwem położeniu [illegible]

że nietylko z konieczności i rozsądku ale z przekonania stoją na państwowem stanowisku i mogą zgodnie z narodowem sumieniem i interesem spełniać swoje obowiązki względem monarchy i monarchii, bez serwilizmu, bez narażenia narodowej godności, zgodnie z nakazem honoru składać dowody nie kłamanej, nie obłudnej lojalności, albowiem mają za sobą półwiekowy narodowy byt w tej monarchii, przez tego monarchę zapewniony, albowiem zachować go w przyszłości musi być ich staraniem, albowiem pragnąc mogą i przyczynić się im należy do zwycięstwa katolickiej monarchii i zachodniej kultury. – Ponieważ wreszcie nie uprawiają tem „potrójnej lojalności" –

Skoro legiony [illegible] stały się cesarza i wcielone są w jego armię [illegible] można nie widzieć ich niezbędności ubolewać nad sposobem stworzenia ich, sztucznym patryjotyzmem, radykalnemi zgrzytami, fałszywemi hasłami, i szerokiemi gestami, ale uznać je trzeba jako cześć zbrojnej siły i życzyć im zaszczytnego spełnienia „lekkomyślnie podjętego zadania. –

~~patryjotyczna karta~~ ~~..nego~~ kraju, ~~ale ... że trzeba jako część armii i ...~~ ~~aby wszystkie spełniły ... korzystnie ... żadanie~~. – Zapoczątkowania przez prezesa Koła Polskiego ~~Utworzenie Koła Polskiego~~, ~~Zapoczątkowanie przez prezesa~~ Leo, w sprawie legionów miało być ~~uzasadnione~~ ~~socjalistyczno-bojowych~~ potrzeby czy chęcią uporządkowania różnych wojskowych organizacji (założonych od dwóch lat przez bar. Conrada i wojskowe władze. Dla zapobieżenia zamętowi i dowolnym działaniom a doprowadzenia ich do cesarskiej przysięgi i wcielenia do armii. Zamiar był chwalebny, sposób spełnienia go nieszczęśliwy. – Pokazuje się że ~~władze~~ rząd i władze wojskowe z umysłu ociągały się a nawet nie pragnęły wciągnąć legionów do armii ~~i utworzyć z nich zaczątków polskiego wojska~~, w płochym zamiarze, wywołania za ich pomocą powstania w Królestwie Polskiem. ~~co godziło było dawniej, austryjackiej przezorności, który jednak brak dziś zszedł~~ Kiedy się okazało że cel dopiętym być nie może. ~~Wiedz~~ a odczuto

że powstaje w Galicji, coś po za państwem, wówczas kiedy usłyszano, przestrzegające polskie głosy, niechętnie, ale zaliczono legiony do armii, co odrazu należało uczynić. Pierwotny pomysł strzelców ~~i ich~~ względnie legionów pochodził od polskich socjalistów i radykałów. Którzy ofiarowali ~~polskie~~ wojskowe formacje głównemu sztabowi, na wypadek wojny z Rosją. D. Daszyński ~~przyjął zaskarbił sobie~~ pozyskał dobre wojskowe władze i rząd obietnicą powstania w Królestwie Polskiem której dotrzymać nie mógł. Jak autor jemu podobnych był naiwnym dzieckiem. Które nie dopisało. — Przyznać trzeba że rzecz była zamętem dla kraju. Skoro państwo żądało, chociaż bezużytecznej pomocy polskich ochotników i ci weszli z armią do Królestwa Polskiego, nie można było ~~tego potępiać a należało zręcznie sprawę z prostaczego gruntu postawić na gruncie państwowego. Dokonał tego N. K. Komitet. Od tej chwili należało ... wystąpić lub porozumieć się z Komitetem dla legionów a nie przybierać maski Rządu Narodowego~~ ~~z dalekiego~~ politycznego ~~rozmachem – Zastosowanie aparatu jego wywołało było~~

się sprzeciwiać. Państwo ma prawo zużytkowania wszelkich sił, którymi
przychodzi mu rozporządzać. Kraj którego losy z niem związane
i którego byt narodowy w niem zapewniony, usiłuje mu je dostarczyć. –
Należało zapewne sprawy z powstańczego gruntu, postawić na austryjacko-
państwowym. Dokonał tego Naczelny Narodowy Komitet i to jego zasługa. –
Odtąd winien był ustąpić, lub przemienić się w Komitet Legionów a nie
przybierać oblicza Rządu Narodowego z dalekim politycznym rozmachem. –
Należałoby mu się wtedy uznanie i wdzięczność byłby sobie zaskarbił. –
Zamiast tego, lekkomyślnie użył swej organizacji; niewłaściwym jest jego styl
zapożyczony ze zużytych polskich ruchów. Do tego trzeba było szerokich
sumień i dobrodusznych serc. Nie należy skąpić w politycznych przedsięwzięciach
ale Kraj dotknięty klęską, jest zubożałym, zrujnowanym.

~~Ustosunkowując się wystąpieniem styczeń 1863 r. Nie należy szukać przyczyny w politycznych [illegible], ale że dla [illegible] [illegible] odwagi [illegible] Rząd Narodowy [illegible] trzeba było szczerych słów i prawdziwych słów.~~

Nie należało ~~[illegible]~~ wyjącej ! konserwatywnej pieczątki, dla przypieczętowania ~~r~~radykalno-socjalistycznego pomysłu Rządu Narodowego ~~[illegible]~~, oraz ustępstwami okupywać ... zgody.- Teraz skoro legiony są częścią składową armii niechże nie słyszy się o nich słowa więcej jak zaszczytnie z pola walki. N.N. Komitet niech zakończy swoje rządy obok rządu.- Wszak kraj ma swój prawowity, narodowy rząd i prawowitych przedstawicieli. Można popełnić błąd, upierać się przy nim nie wolno. Ale najtrudniej wyleczyć się z nałogu. I dlatego N.N. Komitet wcale ustąpić nie myśli, głosi że teraz jest: polskiem ministerstwem wojny a zamierza budzić ducha w Galicji, rządzić w Królestwie Polskiem. Niemieckie wojskowe władze nic przeciw temu nie mają, nie mówiąc o austryjackich. Niemcy nawet schlebiają, wychwalają te zapędy, tworząc na ich użytek.

~~Z ogłoszeń [illegible] [illegible] sekcji N.N. Komitetu p. [illegible] [illegible] legion przybył. Do [illegible] dalej~~

Z ogłoszeń naczelnika wschodniej sekcji N. N. Komitetu p. Lisińskiego pokazuje się, że wschodni legion przybył do Mszany dolnej,

tam wspiął się i nie ośmieje. Podobno skrajne jego i demokratyczno-narodowe żywioły nie chciały złożyć cesarzowi przysięgi.— Co za dziwny znowu pomysł wyprowadzać ze Lwowa legion aby wspomnieć go na odmowie cesarskiej przysięgi. Czegoś podobnego z dołu-być mogli tylko nierozumni w prostaki — narodowi demokraci.—

Z Krakowa przybywają tu gromadnie starzy i młodzi, osiemdziesięcioletnie matrony i niemowlęta, ubodzy i zamożni, chrześcijanie i Żydzi.— Jest od dawna przyjaciel i sześćdziesięcioletni polityczny towarzysz Stanisław Tarnowski. Jedyny jego syn we wojsku, na wojnie.—

Zaroiło się we Wiedniu od Polaków. Słyszy się wszędzie polską mowę.

Może nareszcie Wiedeńczycy nauczą się odróżniać ją od rosyjskiej.—

~~10~~ 13~~4~~

155

Niedorzeczne rozgoryczenie przeciw Galicji, wprost przeciw Polakom rozszerzenie tylko we Wiedniu już także na prowincji, tak dalece, że rząd nawet naocznie potrzeby przeciwdziałania i pod polskim naciskiem ogłosił w Fremdenblatt dość niechętnie, komunikat suchy, kronikarski, niedostateczny. Nie obeszli się na oszczerstwa które Polakom i polskim urzędnikom przypisują zdradę, lecz ~~wogóle~~ zaznaczył tylko w ogóle iż nie prawdą jest, co wykazały dochodzenia, aby administracyjni i wojskowi urzędnicy w Galicji winnemi byli nie ~~spełnienia~~ obowiązkowej wierności względem monarchii. –

~~Płytkość [illegible] z lekkiem [illegible] przeżywają [illegible] tutaj [illegible] bez [illegible] lub [illegible] Galicji [illegible] przebłagać; [illegible] nie [illegible] polski [illegible] [illegible] nigdy nie [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible] jest [illegible] [illegible] [illegible] lub [illegible] nie [illegible].~~

~~106~~ 135

156

~~kolejowych urzędników w Galicji, stwierdził że nie prawdą jest, a wykazały to dochodzenia, aby winnemi byli nie spełnienia obowiązkowej troski względem mocarstw~~ –

Kommunikat umieszczono w kronice Fremdenblatt i wyraźnym był zarzut zamiar oszczędzenia Rusinów, nie obrażenia ich chociaż wiedziano, że oni na kolejach dopuszczali się zdrady. – Nikt i nic nie wybije z austryjackiej biurokratycznej głowy ukraińskiego ćwieka. Do zabicia go przyłożyli rękę ~~zaślepieni~~ niektórzy Polacy – jedni przez sentymentalizm drudzy przez oportunizm. –

Nadeszły ~~(?)~~ 28^20 wiadomości potwierdzone 27 o wkroczeniu Rosjan do Węgier i walkach w ~~Komitatach~~ Karpatach, w Komitatach Ung i Maramos. Może znowu z „dobrowolnie" dopuszczono do tego, że do dostania Rosjan do Karpat dopuszczało zaparcie ~~się~~ od dawna przewidzianym przez główny sztab planowi. –

~~Psiałki niemieckie pokątki podobno w ... Kilka korpusów nadeszły o ...~~

„Przykrości" potworzona z ~~(?)~~ konsekwencją poczynają wywoływać też ze zdaniem że utrata lub ustąpienie Galicji, musiałaby przeboleć; nawet nie byłoby bez korzyści pozbyć się jej, zawsze kosztowała, nigdy nic nie przyniosła, skarbu nie zasilała; jest bierną prowincją: passive. Polityczn–ych następstw nie widzą lub się o nie nie troszczą. –

~~[illegible] zakończę swoje uwagi [illegible]. – Można popełnić błąd, ale [illegible] przy nim niewolno. – Ale najtrudniej wyleczyć się z nałogu. –~~

We Lwowie ~~dowodzi jenerał Pacenski. Podobno~~ Rosjanie obchodzą się [podobno] łagodnie, nie niższy, w nadziei że zachorują. – ~~[illegible] [illegible]~~. Metropolita Szeptycki który pomimo przestróg i prośb nie chciał Lwowa – a jak rzekł – swoich owieczek opuścić, aresztowany został przez ~~[illegible]~~ rosyjskie władze i wywieziony. – Próbował nawrócić Rosję na Unię podczas gdy prawosławie podkopało ją w Galicji. Szlachetny ale ideolog. Mówił kiedyś do matki, znakomitej, pełnej wdzięku córki Aleksandra Fredro iż przeczuwa, że przeznaczonem mu jest męczeństwo. – ~~Mówią~~ Od jego jeszcze przedtem że znosił się z Rosjanami, z jenerałem Wannowskim że nawet pisał do cara. ~~Oczywiste oszczerstwa, Dowodem~~ [Dowodem oszczerstwa] zresztą zupełnie zbyteczny, wywiezienie go podobno do Niżnego-Nowogroda. – Stoi on ponad podejrzeniami, wierny z pewnością do zgonu Ojczyźnie i Kościołowi Katolickiemu. –

przyjmował

Mówią że wice-burmistrz Lwowa demokrata Rutowski,

Rosjan ~~pod~~ wiernymi poddanymi odezwa, bez godności. (Słowo Polskie Narodowo-demokratyczne) którego dalej wychodzi we Lwowie z dwoma dodatkami nazywa dobrowolnie wojska armii ,,naszemi wojskami" ~~była~~ byłoby to nie zachowaniem granicy między roztropnością a podłością. Inaczej burmistrz w Czerniowcach. Zaczął przemowę do rosyjskiego dowódcy od tego, że jest wiernym poddanym swojego monarchy i dodał, skoro zbrojna, rosyjska siła tu przybyła oddaje miasto i jego mieszkańców pod jej opiekę. – Dotąd nie doniesiono tutaj o zajęciu Czerniowiec, gdzie urzęduje rosyjski gubernator. – Gubernator Lwowa sprowadza ~~za Żytomierza~~ arcybiskupa Eulogiusza. ~~aby Sprawił u S. Jura prawosławne nabożeństwo.~~
To było niemniej ...

Gdyby po wojnie nie zaszła zmiana terytorialnego statusquo ante w polskich ziemiach, Galicja ze zmichrzonemi swojemi stosunkami, ~~z~~ ~~wykolejonemi~~ politykami, ze zgubną, wąską reformą wyborczą, sejmową ~~ekonomiczną~~ ~~wojną nie przedstawiałaby już wielkiej wartości dla polskości. Politycznej, zawsze~~ z coraz bardziej rozstrojonem kołem Polskiem w Radzie Państwa, z ekonomiczną nędzą ~~nie mieć już wielkiej wartości~~

straciłaby wiele ze swej wartości dla polskości. Półurzędową, zaszczytną polityczną przestrzeń zastąpiłaby smutna teraźniejszość, byłaby z tem świadectwem polskiej i austryjackiej umiejętności rządzenia sobą oraz rządzenia. – Galicja utraciłaby pięćdziesięcioletnią ~~półtora wiekową~~ dobrą sławę. Stopniowo polski naród utraciłby wschodnią część kraju na rzecz ruskiego plemienia, jak ją chwilowo teraz ~~s~~ utracił, w zmiennych losach wojny. –

Dowiaduję się, że po proklamacji W. Ks. Mikołaja Mikołajewicza, z której z rosyjskiej strony wypierać się poczynają, twierdząc że nie podpisana przez cara, obowiązującą nie jest, poczuły obawiać się tutejsze rządowe koła, aby Polacy nie poszli na jej lep. –

Hr. Berchtold i hr. Stürgkh od początku pragnęli wówczas podobnemu zapobiedz i stworzyć austryjacko-polską politykę. Wtedy to – jak wiadomo – wezwali p. Bobrzyńskiego, aby dał mu pełnomocnictwo dla zarządzania, przy boku jenerał-gubernatora Colarda, Królestwem Polskiem i zamierzano jednocześnie wydać odpowiedni manifest cesarza. Hr. Tisza sprzeciwił się, biorąc za powód czy pozór, że nie można wysuwać i narażać cesarza przed zwycięstwem. Chciano wtedy aby proklamację wydał głównodowodzący Arc. Fryderyk ~~ale~~ i do tego hr. Tisza nie dopuścił. –

Dalsze wypadki przeszkadzały ~~niedojrzałym~~ zamiarom, tych, którzy mniemali, że Królestwo jest zdobyte i zajęte. Dlatego ~~[illegible]~~ wypłoszono kilkanaście setni kozaków i wilka wojskowych patroli; dlatego, że w Kielcach burmistrzowali ~~[illegible]~~ polscy strzelcy, ~~[illegible]~~ a nie przypuszczali wcale, że Niemcy cofnęli się aby powrócić. ~~Trzeba było hr. Tiszy aby zaciągnąć pomysły, niedopuścić do uspokojenia. [illegible] [illegible] [illegible] że europejski kataklizm [illegible] na [illegible] [illegible] go i [illegible] zadośćuczynienie za [illegible] który zgotował sobie, [illegible] reformy wybierze, która w [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] jest zastąpi. [illegible] w sprawozdaniach o walkach które [illegible] w [illegible] [illegible] o bitwie i bohaterstwie wszystkich partii prawie polskich które prawie bitwy i to walecznie. [illegible] jest w tem metoda~~

~~Tutaj bezmyślność. Hr. Berchtold wytworny ale niedostateczny.~~ Ktoś z ~~Ballplatzu~~

~~Tutaj bezmyślność. Hr. Berchtold zaś [illegible] jest [illegible] [illegible] [illegible]: Ktoś~~

Gdyby Austro-Węgry były w razie zdobyły i zajęły Królestwo Polskie bez pomocy czy też z nieznaczną niemiecką, widoki byłyby pomyślne ~~i wtedy mogłyby~~ go połączenie byłoby się nader korzystnie wyrysowało dla tworu austryjacko-polskiego; mogło natychmiastowe nastąpić połączenie Królestwa Polskiego z Habsburgską monarchią, mniej lub więcej podobne do wcielenia przez Włochy Libii, przed zakończeniem wojny. – Do tego złudna nie dorosły były Austro-Węgry ani wojskowo ani politycznie, przerastało je i na spóźnione już ich stać nie było. Zmieniło to dziś. – Z tem wiążą się stosunki, całość zadania i widoki polsko-austryjackie. Z tem należało: trzeba było się liczyć: chociaż celu z oka spuszczać nie należało. –

Uderza, że w sprawozdaniach o walkach w tutejszych dziennikach, mowa o bohaterstwie wszystkich pułków, prócz polskich, które przecież bijące walczą. Czy jest w tem metoda?

Hr Stürgkh prezydent gabinetu 141 162

Hr Stürgkh zacny, uczciwy patryjota, parlamentarny biurokrata, z natorską swadą. — Obchodzi go więcej przyszła Rada – Państwa niż europejskie zapasy.

Hr. Berchtold minister spraw zagranicznych, reprezentacyjny, inteligentny, szlachetny, wytworny, miły jest. — Le Médecin malgré lui, Molièra. Pokazany i dobry w Petersburgu ambasador, nie ubiegał się o ministerstwo spraw zagranicznych, był bowiem więcej wolał używać dobrodziejstw szerokiego bytu, dla uprawiania sztuki, literatury, sportu rodzinnego szczęścia. — W habsburskiej monarchii los z dziejami cesarza jest wokarem historii uznawa nawet skrupuły. Ktoś z Ballplatzu mówił: „Nasz minister ma więcej upodobania w zegarach Ludwika XVI niż w polityce." — Został lekarzem z musu.

Przestarzałem jest przekonanie o dawnej perfidii austriackich kół rządowych, nie są już jej zdolne. Ale nieraz prawi ludzie są w polityce niedostateczni. —

~~107 [VII]~~ ~~141~~ ~~142~~ 163

~~Stały walny~~ Wrogi ruch przeciw Austryi wzrasta we Włoszech. Król i rząd wachają się jeszcze, czując że ~~ruch~~ jest republikańskim. W Rzymie były groźne demonstracje przeciw Austryi. Wytoczono armaty. Nazwano ten dzień, dniem przesilenia.

Włoska dyplomacja zastanawia się tem że sprzymierzeńcy pominęli Włochy w uświa=domieniu o ich zamiarach a wiedeński gabinet nie przedłożył nawet rzymskiemu noty wręczonej w Belgradzie. Niebezpodstawny zarzut, istotnie tak było. Zdaje się że nie chciano opóźnienia a obawiano się że włoski rząd który ~~utrzymywał~~ dawniej utrzymywał ścisły związek z Petersburgiem wystąpi z pośrednictwem. Dotąd zaś ta dyplomacja dwóch [illegible] nic nie umiała czy nie zdołała przysporzyć sobie.–

Porta zamknęła Dardanelle dla handlowych statków, co Porta uzasadnia ukazaniem się w ich pobliżu angielsko-francuskiej floty, przyczem sprzymierzeńcy zatrzymują wjeżdżające i wyjeżdżające statki, przeszukują je, badają ładunki, co uniemożliwia swobodny przejazd. Z tych powodów rząd turecki nie otworzy Dardanelli dopóki floty nie oddalą się i nie ustaną nieprawidłowe stosunki.–

Tymczasem sprzymierzone floty nie wypuściły tureckiego torpedowca który chciał wypłynąć z Dardanelli. —

Angielski ambasador zawiadomił Portę że ~~statki~~ statki nabyte od Niemiec Geoben i Breslau, które umknęły ciężkiemu angielskiemu pościgowi na morzu Śródziemnem i schroniły się w Bosforze, Anglia uważa za nieprzyjacielskie i gdyby wypłynęły odpowiednio z niemi postąpi. Na to Turcja zamknęła Dardanelle. —

144 165

Znowu ten poseł w Zofji hr. Adam Tarnowski.

Bułgarja jak inni neutralni czeka na zwycięstwa niemiecko-austrjacko-węgierskie aby się oświadczyć, przyczynić się do nich ich wcześnie i nie od=

=ważni.— Na ogólne położenie i następstwa wojny Tarnowski czarno się zapatrywał.—

Austro-Węgry wyjść mogą z tego światowego, krwawego przesilenia, napozór te nawet zwiększone, stracić mogą Galicję, Bośnię; wtedy byt ich może być podkopany — ale Austrja i dom Habsburgów mogłyby się rozwatować.— W razie zwycięstwa Austro-Węgier i Niemiec nietylko dalej pierwsze ostatnie będą, ale przeciw takie takie korzyści zapewnić sobie zdołają.— Istotne do potaczenia z Polską. W razie wspólnej przegranej nastąpi nowe ukształtowanie się Rzeszy Niemieckiej, Prusy utracą w niej przewagę i przewodnictwo. Austrja powrócić by mogła do niej i prawdopodobnie, przewodnictwo w tej starej rzeszy, mniej więcej z przed 1866 r. przyznanem i oddanem by było Habsburgom. Wtedy dla Austrji i habsburgskiej dynastji wybić by mogła czarna godzina, gdyby zwycięskie Niemcy, kosztem pobitych Austro-Węgier, zawarły pokój. Ale to trudno warunkiem przypuszczać, bo taki pokój nie dał by Niemcom wielkiej...—

Dla Austryi i habsburskiej dynastii przetrwanie tej wielkiej wojny, ogniową dla monarchii próby.—

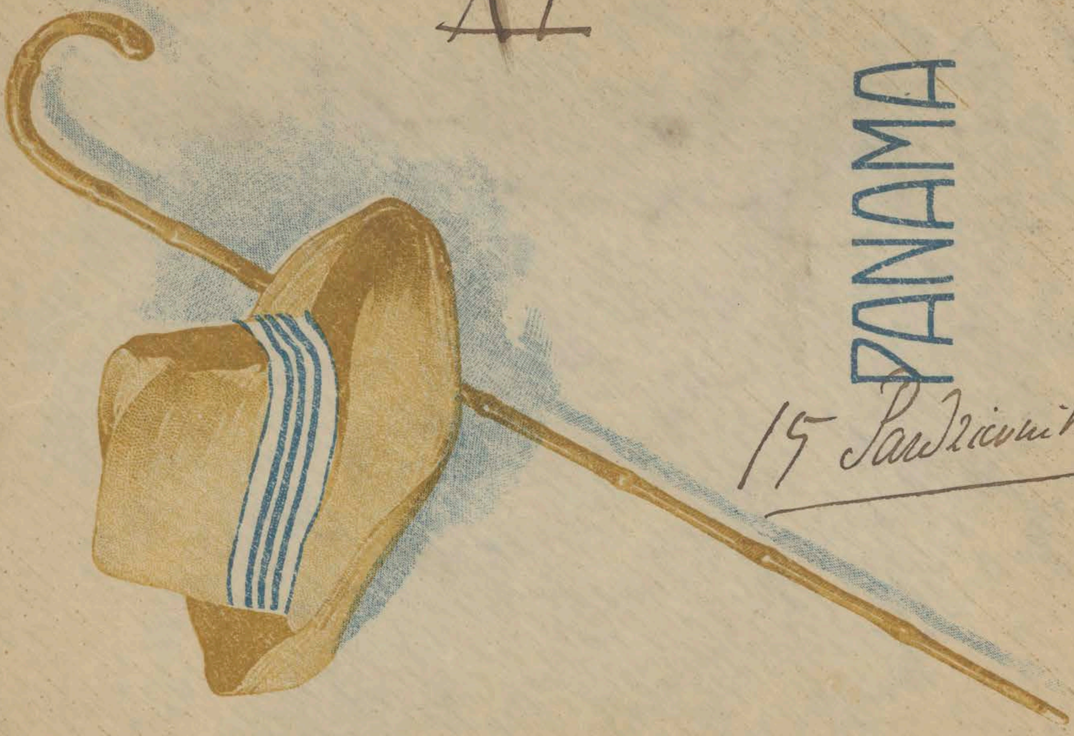
Wszelka polityka, wszelka dyplomacja ustały, rozstrzyga wojna.—

Cycero śpiewał: Cedant arma togae, przychodzi teraz togże ustąpić przed bronią. Trudno objąć położenie a już zgoła nie podobna przewidzieć przyszłości, nie tylko kto zwycięży ale co po zwycięstwie stanie się—

30 Września

XI

16F

PANAMA

15 Października 1914r

90

XI

W. Ks. Mikołaj i Rennenkampf. Rozkaz dzienny ar. Fryderyka. – Hindenburg i Conrad. Hindenburg naczelnym wodzem sprzymierzonych wojsk przeciw Rosji. – Zwiedzenie wojskowe potoczne. „Rosja przy nadziei!" Ofensywa niemiecko-austryjacko-węgierska. Austryjacko-węgierscy jenerałowie. – Baron Conrad von Hötzendorf. Armia. – Po dwóch bitwach pod Lwowem. Rosjanie ufają się nad Sanem. – Rosjanie w Karpatach. Nasze wojska musiały opuścić Marmarosz. – Polskie legiony w przedniej straży. Odznaczyły się. – Pomyliłem się – Polskie legiony rzeczywistością, ukraińskie fikcją. Przemyśl uwolniony od oblężenia. – Cesarz Mikołaj i prezydent Poincaré na frontach. – Niemieckie

pod dowództwem Beselera

wojska zdobyły Antwerpię. — Niemieckie

— 42 i austryjacko-węgierskie 30½ działa.

Tsingtau. Francuski opór. — Daleko

do rozstrzygnięcia. Spóźnienie w polityce. —

Następstwa. Przewidywania. — ~~[illegible]~~

Ujemne następstwa dla austryjacko-polskiego

rozwiązania. ~~Ani nie można innego~~

Niepodległa Polska i ukraińska pozorna. — Różnica

~~Skutki~~, zawadne skutki. — austryjacko-polskiej

warunkowo dawniej a teraz. — Nota

Kombinacji wiedeńskiego gabinetu o polskich legionach. — Dlaczego nie

Królestwo Polskie nie powstało? Dlaczego nie powstała Ukraina? Jerzy Żuławski o Legionach. Zarzuty

Rosjanie we Lwowie. Prawosławie. — Rozmowa z hr. Forgáchem

uczynione we Wiedniu Polakom. Urojony nieprzyjaciel. Odezwa

Powody niechęci. —

Rutowskiego. — Rozmowa o niej z hr. Forgáchem ~~Dawniej~~

Ukraińcy i mazurzenie. — ~~Bankructwo~~

Wzajemny kwas. — We [illegible] [illegible]

Zgon króla rumuńskiego. — Anglia w Egipcie i [illegible]

Dawna Galicja — Neutralni. ~~Rumunia~~ — Grecja. — W Albanii. — ~~Kreta~~ —

Znamiona tej wojny. — Owoc dziesięcioletniej europejskiej polityki. —

15 Października

XI

W. Ks. Mikołaj Mikołajewicz naczelny wódz był wraz z jenerałem Rennenkampfem przy armii w Prusach Wschodnich pobitej przez Hindenburga. Mało o włos brakło aby popadli w niewolę.. Gotowali się zaś wkroczyć do Berlina i dlatego W. Książę nie był przy galicyjskiej armii, ale tłumaczył rosyjski rząd, usprawiedliwiał się przed francuskimi, że ta musiała być najznaczniejszą i najliczniejszą.—

Rozkaz dzienny Arcyksięcia Fryderyka do armii z 30 września zawiastuje dobre widoki ani jednego pomyślnego zdarzenia, kończy słowy „To jest prawda o położeniu" Nazwał go mianem: Przylądkiem Dobrej Nadziei.— ; potrzeba podniesienia ducha a że nie było sczynowo zastawiono stół życzeniami.— Rozkazy dzienne zwykłe wyliczać spełnione dzieła, ten zapowiada powodzenia.—

~~Fremdenblatt zachwycał ... o literaturze ... ~~

Hindenburg spotkał się z Conradem w Krakowie czy Nowym Sączu. Conrad miał poddać się jego przewodnictwu. Po naradzie Hindenburg udał się do majątku hr. Henkla-Donnersmarck, aby tam jednak chybił drugiego i stać na czele wszystkich niemieckich sił walczących wspólnie z austro-węgierskiemi przeciw Rosji. — Powstała rezygnacja. Sądzem

niemieckich korpusów przybyło z pomocą austryjacko-węgierskiej armii — Podobno niektóre brały udział w zdobyciu Namur .. Zmieni to może wojenne położenie w Galicji i Królestwie Polskiem

~~110~~ 148

171

Niemiecka armia 1 i 2.t.m pobita znowu nieprzyjaciela pod Augustowem i znowu gdzie rosyjskie wojsko spotkało się z niemieckiem, dotrzymać mu placu nie mogło. Rosjanie jednak raz jeszcze ukazali się w Prusach Wschodnich, w Łycku.-

W dniu imienin Cesarza 4.t.m Arc. Fryderyk przesłał z głównej kwatery życzenia do Schönbrunn i doniósł, że wraz z cesarską sprzymierzoną, niemiecką armią, nasza ramię przy ramieniu z nią, rozpoczęła, w tym uroczystym dniu, nowe zaczepne działania, na północnem polu wojny. Cesarz w odpowiedzi zaznaczył i podniósł, chwałę „przydzielonej do zwycięskiej niemieckiej armii"!-

Oddalają tu jenerałów, padają jak gruszki. Są to jenerałowie Belwederu..-

Plotkują o zdradach najzupełniej bezpodstawnie. ~~Nasi jenerałowie nie zdrajcy lecz nieudolni~~.. Przypomina to Francji w 1870r gdzie wszędzie wietrzono zdrajców, widziano szpiegów.- ~~Główny sztab [illegible]~~,

Nasi jenerałowie nie zdrajcy, lecz nieudolni.-

~~149~~ ~~IV~~ ~~116(III)~~ ~~116(V)~~

172

Choroba Auffenberga ma być nieporozumieniem z Bar. Conradem, wywołanem nieposłuszeństwem podwładnego. Zdaje się że jego zwycięstwa były problematycznemi. Zwycięstwa po których przychodzi się cofać i opuszczać zajęty kraj są porażkami. Brudermann miał uderzyć pod Lwowem na nieprzyjaciela 2a września, wbrew rozkazowi Conrada, tłomacząc się że rozkaz był niewyraźny. Podobno usłyszawszy o zwycięstwie Auffenberga chciał mu sprostać i powetować porażkę którą zadał mu był podczas manewrów urządzonych przez Arc. Franciszka-Ferdynanda w ten sposób, aby Auffenberg był pobity, chciał się go bowiem pozbyć. Tymczasem stało się że Auffenberg pobił na głowę Brudermanna.

Jan Stadnicki zwykł mówić, austryjacko-węgierska armia jest dobrą ale zawsze brak jej czegoś. W pierwszej kampanii brakło jej ilości, dostatecznego kontyngentu, połowy artylerii w porównaniu z wrogiem, wywiadowczej służby, dowódców, nawet wodza.. To wszystko zastąpić musiała bitność i dzielność żołnierza. Powierzono nominalne dowództwo Arcyksięciu którego Wiedeńczycy nazywają: Frederyk der gute, „Frederyk dobry". Który ma tę zaletę iż wie że nie jest wodzem. —

157 ~~113~~ ~~112~~ (II) ~~110~~ (II) 174

~~iż wie że nie jest wodzem~~. Dowództwo jest w rękach ~~[illegible]~~, zagadkowego naczelnika głównego sztabu Conrada von Hötzendorf. A przecie przyszłoby z trudnością zastąpić ich — Ktoś co z bliska zna bar. Conrada mówi, ~~[illegible]~~ i ideologowy, inteligentny, niepraktyczny, nieporadny w codziennem życiu. „Nie potrafi nająć mieszkania, kupić rękawiczek, bez pomocy. Świetny teorytyk i wojskowy pisarz!" — ~~[illegible] miał uwagi na nie~~ W Berlinie wielce cenią jego zdolności — jak tu tarów dzą —

Wojsko bije się dobrze, nie było dotąd popłochu, ucieczek, były odwroty, umiejętnie zarządzone przez br. Conrada. Są w armii niedostatki; dzięki dziesięcioletniemu zastojowi który zawdzięcza się temu że nie umiano dobrze dać rady z parlamentarnemi obstrukcjami. A tu przedewszystkiem trzeba zacząć kuracje.

Nasza zagraniczna służba zawiodła. Wojskowy attaché w Petersburgu bawił przed wojną w Londynie. Ambasador w Petersburgu hr. Szapary przebywał w Austrji przy chorej żonie a Wiedeńczycy powiadali, że za krótkim urlopem jeździł do Petersburga.. Niemiecki wojskowy attaché we Wiedniu pułkownik, adjutant cesarza hr. Kageneck bystry i obrotny, bawił w naszej głównej kwaterze. Okazało się że lepiej jest obeznajmionym ze stanem naszej armii i właściwościami jej dowódców niż główny sztab austryjacko-węgierski. To też słuchają jego rady także co do osób. Br. Conrad nie obcował z korpusem oficerów, nie zna jenerałów, ich zalet ani ich wad.–

~~Jan Stadnicki zaczął mówić, austryjacko-węgierska armia jest dobra, ale zawsze brała jej [illegible] — W pierwszej kampanii brakło jej [illegible] sztabowego kontyngentu, połowy artylerii w porównaniu z wojskiem, dowództwa i wodza. — To wszystko zostało [illegible] zniszczone.~~ — Austro-Węgry nie były gotowe do wielkiej wojny. Niemcy i Opatrzności mogą monarchii zawdzięczać przed klęską.

Po dwóch zwycięstwach pod Lwowem albo wojskowi dowódcy nie umieli z nich skorzystać, albo ~~byli~~ ich wojska były ostatnie i wszystkich takowych nie mogli. Dość że pozostawili naszej armii czas do wypoczęcia i wydobrzenia, uzupełniania, przedewszystkiem, niemieckim korpusom do nadciągnięcia. Zawdzięcza się to także przezorności bar. Conrada, ~~głównie~~ waleczności i karności austryjacko-węgierskich wojsk, które przeszkodziły dalszemu zalaniu ziem monarchii aż w głąb Węgier a także Prus-

Główny nasz sztab który przebywa w Nowym-Sączu, doniósł,

15 I

6. t.m. o pomyślnej austryjacko-niemieckiej ofensywie. Reszta dywizji rosyjskich poszło po ciężkiej walce ustępować z pod Łańcuta ku Sanowi. Nowy szturm na Przemyśl odparta załoga. — Odebrano Tarnobrzeg, zdobyto oszańcowany most pod Sandomierzem. Pod Opatowem stoczono zwycięskie spotkanie. W Karpatach 9 t.m. nasze wojska musiały pod przewagą cofnąć się do Hoszczewa i opuścić Marmaros-Sziget. — Węgierski prezydent ministrów Tisza miał żądać zgromadzenia wszystkich honwedów we Węgrzech, dla zasłonięcia ich przed rosyjskim najazdem. Węgierski Minister wojny Krobatin udał się w tej sprawie do Pesztu. Walki na Węgrzech trwały jeszcze 6 t.m. Dziwna że nie obsadzono karpackich przesmyków nadających się do obrony. Dwa tysiące polskich legionistów brało udział jako przednia straż w karpackich spotkaniach. Musimy przyznać że ponieważ ten się i legiony wyruszyły w pole i jak zapewniają, że odznaczają się. — Przyczem legionistów pochodzi z pod wszystkiego panowania, są między niemi głównie z tamtąd socjaliści bojowcy. Władze wojskowe ułatwiły ich uzbrojenie a oddawna organizowano ich;

~~155~~ ~~114 (II)~~ ~~140 (IV)~~ 178

w Galicji, tłumacząc powstańcze szybkie Legionów.— Zastępca naczelnika sztabu jenerał v. Höfer donosząc o potyczkach w Karpatach dodał że „odznaczył się w nich także ukraiński oddział". Nie wojskowa lecz polityczna wzmianka dla schlebiania ukraińskim przywódcom, dowód że ukraiński obłęd nie opuścił rządzące koła w Austrji.—

Polskie legiony są owem rzeczywistością, ukraińskie fikcją. Są Rusini w armii ale ukraińskiego wojska nie ma.—

Przemyśl uwolniony został 11. ta z oblężenia. Nieprzyjaciel 13 zajmował już tylko wschodni front twierdzy. Walczono pod Chyrowem.—

Cesarz Mikołaj odbył przegląd wojsk w Brześciu Litewskim, Kownie, Białymstoku, Wilnie, w twierdzy Ossowiec; przyjął raporty głównego sztaba oraz dowódców jenerałów Ruzskiego i Iwanowa, powrócił do Carskiego-Sioła. Prezydent Poincaré i minister wojny Millerand odwiedzili do głównej francuskiej kwatery pod Verdun, potem powrócili do Bordeaux.—

~~19~~ ~~11.X~~ (IV) ~~110...~~

179

Niemiecka główna kwatera donosi 9-t.m. że od popołudnia Antwerpia jest w ~~rękach~~ niemieckich rękach ale że jeszcze niektóre forty są w posiadaniu nieprzyjaciela. Anglia, a raczej pierwszy lord admiralicji Churchil nakłonił Antwerpię do oporu. W. Brytania usiłować będzie wojnę przedłużyć do ostateczności. Dnia 11-go Antwerpia wraz ze wszystkiemi fortami zdobytą została. – Znamienity wojenny czyn który może mieć doniosłe polityczne następstwa. Anglia doczekała się czego obawiała się, czemu przeszkodzić usiłowała. Dawniej szło jej o to aby Antwerpia nie dostała się Francji, teraz aby nie stała się własnością Niemiec. Stąd może się wojna znacznie przedłużyć. Nie ma zdaje się fortec któreby oprzeć się mogły niemieckim 42" i 30-5 austryjacko-węgierskim działom

Także w Tsingtau, Niemcy stawili dzielny, rozpaczliwy opór pierwszemu wtargnięciu japońsko-angielskiemu. Austryjacko-węgierski krążownik Cesarzowa Elżbieta walczył przy boku niemieckich statków.–

Na zachodzie Francji uporczywie, zacięcie prowadzą wojnę i od miesiąca

180

przedstawiają ci niewyczerpane zapasy. Szczegóły Francji już nie byłaby swobodna. –
Niemcy muszą ponownie zdobywać stracone stanowiska. Kanadyjskie wojsko
przybyło do francuskich portów; indyjskie wyładowało w Marsylii. –
Na Wschodzie i Zachodzie środkowe mocarstwa natrafiły na silny, nie oczekiwany w tym stopniu opór.
Nigdzie do stanowczego wyniku doprowadzić nie zdołały. – Daleko do rozstrzygnięcia. –
Iswolsky miał powiedzieć „To moja wojna. –"

15~~[illegible]~~ ~~145 (?)~~

Sprzeczne w polityce mści się, najczęściej ~~[illegible]~~ nie da się naprawić. — Wrzesne 181 411

a przy wielkich sposobnościach nie podjęte przez habsburgską monarchję, wzmocnienie się polskiemi dzielnicami — byłoby było dla niej zbawiennem, dla polskiego narodu pożądanem. Teraz ~~[illegible]~~ przedstawia się, ~~[illegible]~~ jako wątpliwe, ~~[illegible]~~ zawiłe i trudne zadanie. ~~[illegible]~~ Szczęśliwie nie jest na czasie, bo Austryja zamiast związać się Królestwem Polskiem ~~[illegible]~~ ~~straciła~~ umniejszona na razie wschodnią Galicję. Gdyby ~~[illegible]~~ ostatecznie zwyciężyła i zajęła Królestwo Polskie powstaje dla mnie, który zawsze za tem wrażeniem przemawiałem, wątpliwość, czy byłoby jeszcze owocodajnem, żywotnem, płodnem, nie mówiąc o tem, czy jest możliwem.. Zdaje mi się Austryja już nie ma w sobie warunków ~~potrzebnych~~ do takiego zwrotu w swojem istnieniu, nie ma dostatecznej życiowej siły do tak doniosłej expansi i do ~~[illegible]~~ nowego kierunku. — Po zakończeniu wojny rozpoczną się znowu, małostkowe, wyczerpujące wewnętrzne spory, parlamentarne rozterki ~~[illegible]~~ które dziś są jej główną ~~[illegible]~~ twórczością hr. Stürgkha. ~~Ani jednego wyższego męża stanu nie ma Austryja, który~~

Nie ma Austryja wyższego męża stanu który

~~158~~ ~~115 (VII)~~ ~~159~~

potrafiłby kierować nawą państwa przy ~~[illegible]~~ dziejowym zwrocie. Ministrowie i politycy austriaccy, biurokraci, nie uznawanie stanu, ~~nie zapoznana niemocie~~, niedorośli do dzisiejszych wypadków, nie zapoznana nicwości.. Brakłoby silnej ręki. Do rządzenia Polakami ~~których~~ którymby przyszło przyznać szerokie narodowe byt. – ~~[illegible]~~

Armia dzielna ale niedostateczna. Jeśli Opatrzności – bo nie ludzie – wydobędzie habsburgską monarchię z tej opresji ~~to~~ dzięki Niemcom i więcej niż kiedykolwiek popadnie w zależność cesarstwa Hohenzollernów – ~~[illegible] ~~

~~zbyt natury~~ Nawet ~~Zwycięska~~ zwyciężywszy, staby byłaby, bez nabytku Królestwa Polskiego.. Zwyciężywszy, nie byłaby zwycięska.–

183

~~116~~ ~~159~~ 160

~~Jenerała Steina~~

Nawet po zwycięstwie ~~zwycięstwie~~ finanse Austro-Węgier byłyby rozstrojone i trzeba by lat aby je odstroić. Poseł Koleischer obliczył, że w razie zwycięstwa, Korona warta będzie siedemdziesiąt halerzy.

Wiedeński finansowy świat okazuje pewność ~~woli~~ mówiąc: Zwyciężymy! Mówi dla tego, że nie chce uwierzyć, coby się stało gdybyśmy nie zwyciężyli.—

Monarcha zbyt sędziwy, następca tronu zbyt młody.—

Może jedne hr. Tisza mógłby sprostać obecnym wypadkom. Musiałby objąć we Wiedniu kanclerską władzę a mówią mi, z poważnej węgierskiej strony, że możliwem by to teraz było, przy powierzeniu przewodnictwa węgierskiego gabinetu hr. Juliuszowi Andrassemu. – W ogóle Węgry jeszcze okazują, najwięcej politycznego zmysłu. – Ale by wewnętrznemi, przedwojennemi sprawami nie zbyt zużyli? Nic gorszego jak upieranie się. Pomimo że zawsze obstawałem za austryjacko-polską kombinacyę, widzę spierniczej, ujemne strony. A przecież nie widzę nie tylko korzystniejszego ale nawet innego wyjścia z obecnych wypadków dla habsburgskiej monarchii i dla polskiego narodu. – A może dziś negacyę austryjacka i polska połączone wydałyby – afirmacyę. – Wreszcie jest historyczna gwarancya Austryi, w prawdzie polskiej nie było. –

mają sobie życzyć –

185

Owa niepodległa Polska, którą by Niemcy [...] nie mogłaby istnieć bez zachodniej Galicji i Krakowa. Przyszłoby Austryi takowe ustąpić a szukać wynagrodzenia w zachodnich ruskich prowincjach Rosji i wtedy stworzyć tak ulubioną przez austryjacką biurokracji ukraińską prowincję. – Jedyna to przypuszczalna kombinacja prócz austryjacko-polskiej. Ale ani Austryi ani polskiemu narodowi nie można jej życzyć. Rewolucja niebawem doznałaby gorszego zawodu i żałowałaby każdego innego załatwienia. – Na nią zgodziłaby [illegible] drugi [illegible] by jej prócz zespolenia z Austryą, chciwości i marności w Rosjach. –

Ludzie są tu tak mali, że nieprzyjemną im jest każda wyższa myśl zatem i austryjacko-polska. Nie! Austro-Węgry nie są do wielkich rzeczy, zostały porwane w ich wir przez Niemcy. –

Kiedy w 1886 r. zanosiło się niby na wojnę z Rosją, minister spraw zagranicznych hr. Kalnoky był jej przeciwny i mówił „Jeżeli będziemy pobici, to najgorzej do tego przyjdziemy – ale co po-zrzucimy jeżeli drugiej życzymy. 12"

Austryjacko-polski zabór mógł się teraz powieść szybkiem zwycięstwem, dowodem siły. Tego brakło. Nie mogę też pominąć że przesłanki kombinacyi za którą obstaję, zupełnie innemi były podczas krymskiej wojny kiedy Austryja byłaby zdobywała wraz ze zachodniemi mocarstwami, lub 1863 r. kiedy byłaby wkroczyła do Królestwa Polskiego wraz z ~~[illegible]~~, ~~nie~~ Francyą, niż obecnie kiedy Austro-Węgry wystąpiły w przymierzu i ze współudziałem Niemiec. — A także nie zachodzi tu wypadek odzyskania niepodległości, za pomocą obcej siły, gdyż ta nie o nią walczy. —

Pierwsza kampania austryjacko-węgierskiej armii nie dopisała. Austro-Węgry nie doszły do zadania; na wypadek ostatecznego zwycięstwa środkowo-europejskich mocarstw, już nie zawarły przy pokoju tak, jak tego życzyć sobie należało. —

Opowiadano mi, że w Krakowie, w otoczeniu p. Bobrzyńskiego, tak pewnem było zdobycie Królestwa Polskiego przez austryjacko-węgierską armię i jego w niem rządów, iż obawiano się tylko aby cesarz Wilhelm ~~nie~~ zbyt spiesznie ugodził się z Francyą i ~~[illegible]~~ przyszedł z pomocą, dla podzielenia się łupem polskich ziem. —

Wiedeński gabinet przesłał do neutralnych państw notę która, uzasadnia prawo strony wojującej dla polskich legionów, odmówione im przez Rosyę. Stwierdza że są częścią c. k. armii. Przez to przestały być szkodliwemi chociaż nie były koniecznemi. Główny sztab prawdopodobnie przekonał cesarza o ich użyteczności. Wątpią o niej starsi wojskowi

Przed dwoma laty, kiedy organizacje wojskowe w Galicji zachęcane przez główny sztab przybierały rozmiary, minister Wacław Zaleski, zwrócił uwagę monarchy na ich niestosowność, odrywanie inteligencji od nauki, karmienie jej złudzeniami, stąd na niezadowolenie rodziców, zaniepokojenie kraju, wreszcie na możliwe wejście ich do rozległych i ogromnych robót. Zauważył, że cesarz nie wziął tego przedstawienia zbyt do serca, wysłuchał obojętnie raczej niechętnie. —

Na przestrogę iż na powstanie w Królestwie Polskiem liczyć nie można, cesarz miał powiedzieć: „Czyż więc zadowoleni są tam z naszych rządów?" Odpowiedziano, że między zadowoleniem z rządów, a powstaniem, jest znaczna różnica. — Kiedy cesarz [illegible] pytają: dla czego Królestwo nie powstało? Odpowiadam: a dla czego Ukraina, na którą tak bardzo liczycie, nie powstała?

165 188

9 Jerzy Żuławski ogłosił pismo: „Honor Polaków”, w którym ślicznie, ogniście, rozumnie odwołał się na Ks. Józefa Poniatowskiego i uzasadnił własne wstąpienie do legionów: ~~„Opasujemy dziś pisze – my polscy legioniści~~ „Dziś – pisze – my polscy legioniści, co walczymy za naszą ojczyznę, opasujemy uzbrojoną naszą prawicę czarno-żółtą wstęgą i możemy ją nosić

~~166~~ 166 ~~122~~ ~~117~~ 189

~~które walczymy za naszą ojczyznę i uzbrojoną prawicą naszą, czarno-żółtą opaskę~~

~~i możemy ją mieć~~ bez uszczerbku naszych, narodowych uczuć, albowiem jest oznaką państwa które użycza swoim obywatelom największej miary swobód i wolności — jak Polska jest szańcem ~~przeciw~~ naprzeciw barbarzyńskiego Wschodu" Trudno lepiej i piękniej powiedzieć. ~~Tutaj~~ Polityka i honor desygnują [?] Polaków z Austrią.— Przychodzi żałować że nie wystąpiono z czarno-żółtą ~~opaską~~ wstęgą tak stanowczo i wyraźnie zaraz przy tworzeniu Legionów. Nie byłoby było nieporozumienia.— ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Rosjanie uczą we Lwowie rosyjski i polski język, nie uczą i niedopusz=
=czają ruskiego narzecza. Sprowadzili Arcybiskupa Eulogiusza. Odprawiał
uroczyste, prawosławne nabożeństwo, nie u St Jura, w prawosławnej cerkwi.
Prawosławie ogłoszonem zostało, państwową religią w Galicji. Petersburgski
Synod przesłał błogosławieństwo, tym unitom którzy je przyjęli.–
Gdyby Auffenberg wkroczył do Chełmu, czy pomyślano by o utwierdzeniu
katolicyzmu i wskrzeszeniu zgubionego?? Austro-Węgry nie mają żywotnej
podbojowej siły. Brak im polotu i rozpędu.–

Rosjanie działać mają na polską ludność przyszłem uwłaszczeniem, strasząc iż zastosowanem będzie w Królestwie Polskiem także do chłopskiej własności. Do tutejszych niedorzeczności zaliczyć przychodzi rosnącą przeciw Polakom niechęć. Oskarżają ich ~~bez ny~~ nawet, bez najmniejszego uzasadnienia, o szpiegostwo i zdradę, nazywają Moskalofilami. Zarzucają Królestwu Polskiemu że nie powstało, że przeciwnie przechyliło się na stronę Rosji. ~~Pierwszy~~ Szef politycznej sekcji w ministerstwie spraw zagranicznych hr. Forgách mówił mi o tem z goryczą, chociaż na początku wojny przyznawał mi był, że powstanie, przed zajęciem Królestwa, byłoby niepotrzebnem. Teraz mówią tu że po zwycięstwie nie potrzebują powstania. Odpowiadam, że i przed zwycięstwem nie potrzebują go. — Zaznaczyłem hr. Forgach że aczkolwiek nie ma w Królestwie powstania, Polacy są we wielkiej większości po stronie Austro-Węgier, odrzekł na to „Gdyby było inaczej, byłoby to samobójstwem". —

Zarzucają niedostateczną polską ofiarność wogóle, także na Czerwony Krzyż. Zdają się zapominać, że Galicja jest tą prowincją na której bezpośrednio ciąży wojna, że srogo jest nią nawiedzona. Zniszczona, zajęta ~~w~~ w znacznej części przez nieprzyjaciela. Zła wola wyszukuje i nie szczędzi bezpodstawnych oskarżeń. Karmią je ukraińscy przywódcy, którzy [illegible] ~~[illegible]~~. — ~~[illegible]~~ ~~Polakach, ~~ ~~[illegible]~~

192

Odzywają się dawne wszędy o Polakach, wyobrażenia z przed 1860 r. czerpane z ich ówczesnego nieprzyjaznego do monarchii stanowiska, spiskarzy i rewolucyjnych wichrzycieli. – Odzywa się także to wrogie uczucie które zawsze wytwarzają uprzedzone

Kierunki. Odzywają się z dobrem pięćdziesięcioletniem pojęciem zakorzenione razy. Także zazdrość powodzeń i stanowiska jakie Polacy potrafili zdobyć sobie w monarchii i wreszcie Austryjacy Niemcy obawiają się polskiego przyrostu. –

Odezwa wiceburmistrza Kintowskiego rozlepiona we Lwowie, która przekazuje tu sobie co przekładnie, przyczyni najzupełniej nieprzewidziane przeciw Polakom wrażenie. Rząd nie oddziaływa. Austryja do wszystkich nieprzyjaciół przysparza sobie wrogiego. –

~~129~~ ~~126~~ ~~127~~ ~~167~~ 170 193

Dostałem wreszcie ~~Teraz dopiero~~ ~~dostałem~~ oskarżoną odezwę lwowskiej Rady-Miejskiej podpisaną przez Rutowskiego, wydaną przy wejściu Rosjan do Lwowa. Czyniony jej zarzut był oszczerstwem. Nic innego powiedzieć nie można było wobec wszystkiej rosyjskiej przedniejstraży. Odezwa stwierdza przegraną austryjacko-węgierskiej armii, nadejście rosyjskiej, zaleca spokój i godność, czem oszczędzi się miasto i ludzie – co jedynie jest dziwnem – oraz zapewni się zachowanie języka ~~oraz~~ autonomii. – Prawdopodobnie to ostatnie ~~Kozacy~~ rosyjskie władze poleciły umieścić; wzmiankę może autonomii miasta. – Wtedy powiedziałem hr. Forgacz, iż odezwę nareszcie przeczytałem i że nie znalazłem w niej nic nagannego, zważywszy przymusowe okoliczności, że przeciwnie zalecała ~~ona~~ pożądany spokój i chwalebną godność, że być może, iż przekład który miał w rękach był wadliwy, a powiedział, że przecież mógł p. Rutowski użyć wyrażenia „Nasza armia", ~~co przyjąłem~~

~~Odkąd niemieckie wojska przyszły w pomoc naszym duch wstąpił we Wiedniu i austryjackie~~

~~koła. Teraz nie wstąpiło [illegible] co do sytuacji. Przeczuć ustąpić czy potrafiłby skorzystać się~~

Cesarz ~~złożył ofiarę~~ przesłał ofiarę Komitetowi dla ukraińskich wychodźców także św. Stańczyk który chce ~~[illegible]~~ pozyskać p.p. Wasilkę i Lewickiego w przewidywaniu ~~[illegible]~~ sesji Rady Państwa.— Dobroczynny czyn jest zawsze usprawiedliwiony.— Ale w kołach władczych więcej ~~[illegible]~~ polityki, pomimo ostatnich doświadczeń, myślą raczej o ukrainizmie. Koniecznie rozróżniać chcę ~~[illegible]~~ Ukraińców i Rusofilów. Ćwiek w austryjackiej głowie.— W ministerstwie spraw zagranicznych odzywają się głosy że korzystniejszem by było przyłączenie do monarchii Wołynia, Podola, Ukrainy niż Królestwa Polskiego, Kijowa niż Warszawy.— Bogate—mocne—przyszłe.— ~~Kiedy [illegible] że Królestwo nie powstało, pytam dlaczego nie powstała Ukraina na słowo tak bardzo łatwa.— Nie ma rady z krótkowidzeniem.— Nie~~

~~Wiedeński finansowy świat okazuje pewność; uważa przetarg za rozstrzygnięty.~~

~~Ależ dla tego że niechce widzieć, co się stało gdybyśmy nie zwyciężyli.~~

Nie ma rady na krótkowidzenie.—

Ukraińskie przedstawicielstwo we Wiedniu ogłosiło 8. t.m. ognisty protest przeciw ustanowieniu przez władze rosyjskie prawosławia panującą w Galicji religją. Albo przywódcy (?) z Rosji (?) wyparci zostaną, albo nie spodziewający się wrócić na Ukrainę. — Jest to protest dla wzmocnienia się przeciw Polakom, raczej nie wymierzony przeciw Rosji; przeciw Rosji bowiem wymierzony byłby manifestem wodzów bez armii. Ale to woda na młyn tutejszej biurokracji —

Co pocz. 2,

~~132~~ ~~(VIII)~~ ~~129~~ ~~171~~ 196

Przedewszystkiem trzeba pobić Rosjan z Galicji.- Ale wtedy utrzymanie status quo ante pożądanem by nie było. Galicja bowiem nie byłaby już tą samą, przestanę ani podporą polskości co przez pół stulecia.-

Galicja ante straciła wiele ze swego wartości demokratyzacją i ukrainizmem.- Te dwie straty spowodował w znacznej części centralny rząd, wyborami z powszechnego głosowania do Rady-Państwa, oraz sejmową, ruską ustawą wyborczą.- Do czego bardziej demokratyczne niż patryjotyczne polskie żywioły skwapliwie a grzesznie przyłożyły rękę, przez co dały pierwszeństwo demokratyzacji przed polskością.- Po tych dwóch ciosach Galicja straciła wiele dla polskości. Przez wybory z powszechnego głosowania stanowisko i wpływ Koła Polskiego w Radzie-Państwa i monarchii ucierpiały, zwolna omdlałyby. Wzmogło się niepomierne znaczenie Rusinów.-

Sejmowa ustawa wyborcza doprowadziłaby stopniowo – bez wszelkiego podboju – do utraty kraju po San, dla polskiego narodu. – Wszechnik rząd, nie widzi lub widzieć nie chce, że ukrainizm prowadzi do podziału Galicji, chyba że go sobie życzy. – W jednym i drugim wypadku jest politycznie niepoczytalny

175

198

Odkąd niemieckie wojska przyszły w pomoc naszym, Dach wstąpił we Wiedeń i austryjackie wojska. Teraz nie wątpią o zwycięstwie. Przezorni wątpią czy potrafiono by z niego skorzystać i ja także. Jest tu polityczna nędza. Ministrowie dają posłuch, niepoczytalnym polskim politykom, intrygantom, faktorom. – Polski żywioł chciano by zużytkować dla wojny nie dla polityki, wojskowo nie politycznie; przyczem wspierają się przy Ukraińcach nie. Hr. Berchtold o tyle nie ma w głowie ukraińskiego ćwieka, że rozumie iż zwiedzeniem jest wygranie wszelkiej sprawy przeciw Rosji, zna bowiem jej stosunki ale i on rozróżniać chce Ukraińców od Mazepofilów a Polakom powiedział że to trudno albowiem tę samą mają skórę. –

Ukraińska polityka austryjackiego rządu, nieuzasadnione żale do Polaków, wymyślone, Watykańskie zawody, szukanie dziury na całem, z jednej strony; z drugiej rozgoryczenie tworzych tu bawiących Polaków, z powodu rosyjskiego

najazdu Galicji, zniszczenie, niezliczone klęski i straty, stąd także nieuzasadnione skargi na rząd, który temu przecież zapobiedz nie mógł a tego, na razie i spieszno naprawić nie może, podczas gdy ciężary i nieszczęścia wojny należy umieć znosić, nieopatrzne odzywania się, niepotrzebne, nie z przekonania lecz z niecierpliwości pochodzące – wszystko to wytwarza wrażenie kwas, który mógłby sposobnym podkładem austryjacko-polskiego rozwiązania zadania. – Wszystko to jednak nie miałoby następstwa w razie zręczności i mądrej polityki. –

Wiele niedowierzania utonie w ~~głębokich~~ ~~[illegible]~~ głębi wypadków. –

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ 177 200

Lokalanzeiger donosi że z uwagi na zachowanie się Polaków we wojnie Ostmarkverein postanowił zawiesić swoją działalność – prawdopodobnie na czas wojny – i oddać się na usługi Czerwonego Krzyża. Pamiętać należy, że tego, co się podczas wojny obiecuje, nie dotrzymuje się po wojnie. – Czy zapomnieli o tem ci którzy we Warszawie podpisali odpowiedz na odezwę W. Ks. Mikołaja?

Pruskie ministerstwo wyznań i oświaty wprowadziło że w niższych klasach nauka religii ma być po polsku wykładana. To mało, lepsze niż ~~duże obietnice~~. Duże obietnice –

List Kanclerza Bethmanna do Arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego Likowskiego, z powodu jego ingresu, poprawny, ale nic nie znaczący –

Tutejsze dzienniki popadają w śmieszność; zarzucają Francji i Anglii wprowadzenie w bój czarnych i żółtych żołnierzy, iż wciągnęły Afrykanów i Azjatów w europejską wojnę. We wojnie nie idzie o to, kim się zwyciężyło, lecz o zwycięstwo.–

Na Ballplatzu mają lepszą nadzieję co do zachowania się Rumunii. Gdyby Król Karol był umarł przed tygodniem, można by było obawiać się jej przechylenia na stronę Rosji. Po zdobyciu Antwerpii, przybyciu Niemców na polski plac walki, oswobodzeniu Przemyśla, rozpoczęciu austryjacko-węgiersko-niemieckiej ofensywy, zaszedł dla Rumunii psychologiczny moment, który przynajmniej, na razie, skłania ją do dotrzymania neutralności. Neutralnymi zostaną Włochy i Rumunia oczekując przechylenia się szali.– Dla środkowych mocarstw neutralność stała się maximum czego sobie życzą, wtedy, kiedy traktat zobowiązuje Włochy do współdziałania, kiedy ~~mniemały~~ mniemano że Rumunia stanie po ich stronie i przypuszczano że jest z niemi związana wojskową konwencją, kiedy przewidywano że Szwecja skorzysta ze sposobności aby odzyskać Finlandię, Bulgaria Macedonię, żywiono nadzieję że Turcja rozprawi się z Rosją w Azji Mniejszej i myślano że Japonia zechce się jej pozbyć na Dalekim Wschodzie.–

54

Król Karol Rumuński umarł w Sinaja 10.t.m. Ten Hohenzollern zdobył sobie w przybranej ojczyźnie ~~wielkie~~, zasłużone znaczenie i zeszedł z widowni świata z [illegible] wagi, jak przepowiadano mu przez Bismarcka wspomnie-[illegible] bo z przekonaniem, że położył podwaliny pod żywotne państwo.- Jako drugorzędnego monarcha, zajął pierwszorzędne, osobiste stanowisko. Rzadko się zdarza aby władca niewielkiego kraju wznaczył się w tym stopniu co on wojskowo, politycznie i dyplomatycznie. Był jak mówią Anglicy: <u>Builder of Empire</u> „Budowniczym państwa" Król Karol rozumiał że żywotne interesy, bezpieczeństwo, przeszłość i przyszłość Rumunii nakazują jej stać po stronie środkowych mocarstw. Jak się ona zachowa pod jego następcą? Podobno istnieje porozumienie i ciągłe znoszenie między Bukaresztem i Rzymem.- Opowiadają, że Rosjanie przepołowili Bukowinę granicznemi słupami, wypisali na nich od południa napis: <u>Rumuńskie Królestwo</u> od północy: <u>Rosyjskie Carstwo</u> i ~~pół~~ z południowej ręki usunęli się. Rumuni nie dali się zwalić; wtedy Rosjanie powrócili.-

~~177~~ ~~128~~ ~~134~~ ~~174~~ 150 - 203

~~Essad basza wybrany prezydentem albańskiego rządu i naczelnym wodzem. Zwycięstwo włoskiej polityki~~

46

Prezes greckiego gabinetu Venizelos rzekł w izbie: Grecja pozostanie neutralną ale ma przymierzowe zobowiązania ze Serbią i postanowiła — gdyby zaszedł casus foederis — spełnić je. To znaczy że gdyby Bulgaria uderzyła na Serbię, Grecja przyszłaby jej w pomoc. —

Essad basza wybrany prezydentem albańskiego rządu i naczelnym wodzem. — Zwycięstwo włoskiej polityki.

135 ~~179~~ ~~183~~ ~~117~~ ~~178~~ 187 204

~~Wszystkie wojska wyładowały w Marsylii~~ –

Anglia korzysta z wypadków aby ~~obrzuć~~ usunąć egipski rząd i zastąpić go własnym wojsko=wą władzą. ~~Ambasa~~ Angielski ambasador zażądał aby Kiedyw opuścił Konstantynopol i dał mu do wyboru pobyt w Neapolu, Palermie, Florencji, na co ten odpowiedział, że nie ma żadnych rozkazów Anglii.– Porta o tyle się ugięła w zniesieniu kapitulacji że do wprowadzenia ustawodawstwa odpowiedniego europejskiemu, procesy cudzoziemców będą, nie przed ottomańskiemi ~~lecz~~ konsularnemi sądami wytaczane, jednak nie we wszystkich wypadkach.. Porta zapewne za radą przyjaznych mocarstw.–

~~P. Jerzy Żuławski ogłosił pismo: ...~~

~~... odwołał się ... Józefa Poniatowskiego ... Stanowisko i ... własne wstąpienie do legionów~~ ~~... dzi – pisze – my polscy legioniści~~

Tutejsze dzienniki zadają sobie marną pracę, przekonania Anglię że popełniła błąd udziałem we wojnie.-

45 Srogość jej, potworne rozmiary są następstwem ogólnej służby wojskowej, ludowych wojsk, co zawdzięcza się demokratyzacji społeczeństwa. Nadużycia, pomiatanie wszelkiem prawem międzynarodowem i prywatnem, nieposzanowanie własności, ~~[illegible]~~ okrucieństwa, bezlitosność, brutalność wzmogły się; podjęte usiłowania nie złagodziły ich, srożą się więcej, w tej wojnie, niż w poprzednich.- ~~Coś~~

Przy niezmiernym, technicznym postępie, etyczne cofnięcie się. Narzędzia wojny wydoskonalone, jej obyczaje zdziczałe. Demokracja jest nieokrzesaną, jest surowym kruszcem, ~~[illegible]~~ przewagą ilości nad jakością.- Gnieździ dzikie popędy nawet w kulturalnych narodach.-

Słyszę zdanie że te olbrzymie zapasy skończą się bez rozstrzygnięcia, z fizycznego zmęczenia i finansowego wyczerpania; że partia rozegrana nie będzie lecz odłożoną, że po zawarciu pokoju, zbrojenia nie ustaną, współzawodnictwa, nienawiści się wzmogą. Świadczyłoby to znowu że dzisiejsze wypadki przerastają dzisiejszych ludzi.- Przypuszczam że tak nie będzie, chociaż do mądrości mężów stanu doby, nie można mieć zaufania.-

7

~~137~~ ~~198~~ 183

206

Cewar wadliwy ustrój społeczeństw, błędne kierunki; zanik zdrowej polityki, bezbożność, ~~ludzi i wiela~~ samolubstwo jednostek, apetyty stanów, brak znakomitych spadkowców brak mężów stanu, niedostatki te i inne gromadziły się, piętrzyły się, aż doprowadziły do światowej katastrofy. Moralny upadek spowodował materialną klęskę. I nie dziwić się przychodzi że wybuchła ~~[illegible]~~ wojna ale że czterdziesto letnia, europejska polityka uczyniła ją ~~[illegible]~~ nieuniknioną, koniecznemi jej potworne rozmiary. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

15 Października

Vom Präsidium des Herrenhauses des Reichsrates.

An Seine des Herrn

Schriftstellers, Mitgliedes des Herrenhauses des Reichsrates 2c. 2c.

Stanislaus von Koźmian,

Hochwohlgeboren.

1. Listopada 1914 r.

XII

Krakau.

Wien,

IV., Mayerhofgasse 11.

207

In Reichsratsangelegenheiten.

XII

Armie środkowych mocarstw pod Warszawą. Obrona
Przemyśla i jenerał Kusmanek. — Wyruszenie
przez Kraków hr. Zdzisława Tarnowskiego. Zniszczenia. —
— Hr. Plater u Hindenburga. Walki na różnych
polach. Strzeleckie rowy. Sprzymierzone armie
Hindenburga i Dankla zmuszone cofnąć się
z pod Warszawy. — Maltański sanitarjusz(?)
u Hindenburga. — Oddział w Radomiu.
W Galicji twarde walki. Twardo w Serbii.
W Belgii i Francji krwawy opór. Belgijski rząd w Hawrze.
Dawniejsza rozmowa z ambasadorem Crozier.
Rozmowa ze Slatin baszą. — Japończycy. — Nowoczesne
pole walki. Przeistoczenie wojny. — Punkty sejmu(?) — Wiara
Z Berlina. O początku wojny. O jej przyczynach. — Zgoda(?)
w zwycięstwo. i skromności(?) — We Włoszech. — Niemiecka potęga.
markiz di San Giuliano — Walna(?). Włochy i Ballplatz. —
a Niemcy wszystko — Rozmowa z hr. Albricci
— niemieckie wyspy
Powstanie Burów. — Japonia zajęta na morzu —
Karoliny. Starcia turecko-rosyjskie Wojna
między Turcją a Rosją. — Wyrok
w Sarajewskim procesie —

Wysoka nuta

Znowa N.N. Komitet. Obywatelu! | Wystąpienie ~~Wysoka~~
z Komitetu Wschodnich Konserwatystów.–
~~nuta~~ — Rozpuszczenie wschodniego legjonu.
Rada dana N.N. Komitetowi. Nie nowe
teorie i hasła. Uwzgl zmienionych warunków
wojny. Zmienione znaczenie powstań. Rozmowa
marszałka galicyjskiego Niezabitowskiego z prezesem
gabinetu hr. Stürgkh.– Były minister spraw zagranicznych hr. Agenor Gołuchowski.– Niemieckie
próby, z niedalekiej przeszłości, polskiej
sprawie.– Hr. Bobrzyński gubernatorem
we Lwowie. Dikcja.– Watykan i Galicja..
Odezwa pisma czeskie o Galicji.. Finanse.–
Honor. Obowiązek i interes Polaków w Austryi.– ~~Ukrainie~~ ranka
Kombinacja austryjacko-polska i Liechtenstein-
sprawa.– Rozmowa z Ks. Ludwikiem Liechtenstein. Zachodnie
Podzymistwie.– Odepchanie w Batkam i polskich
Skierownie. Habsburgska monarchia w polskich i wszystkich ziemiach. Trzeba widzieć o co się walczy.–

1ª Listopada

XII

Główny, niemiecki sztab doniósł 15 października, że połączone sprzymierzone armie odparły osiem rosyjskich korpusów i stoją pod Warszawą.–
Jenerał Kusmanek dowódca w Przemyślu, rycerską wielce godną odpowiedzią, na wezwanie, Dimitriewa, Bułgara w rosyjskiej służbie, oddania twierdzy i dzielną jej aż do wczoraj obroną zdobył, sobie piękne stanowisko, stał się ulubieńcem publiczności. Pokazuje się że była ona znamienitym, wojennym czynem.– Można było, z przebiegu walk pod Przemyślem przypuścić że rosyjska armia nie jest

tak znakomitą jak poczto sądzić.— Rosjanie miejscami, nie wszędzie, niszczyli; zabrali z Galicji tak zwanych zakładników. Najciekawsze wrażenie sprawia uwięzienie hr. Zdzisława Tarnowskiego z Dzikowa, podobno do Lublina. Pozostał w Dzikowie do końca; ~~przyjmował~~ ~~został lekko ranny w twarz~~. Wszystkie wojskowe władze odbyły w zamku rewizję.— ~~[illegible]~~ ~~[illegible], na który hr. Zdzisław Tarnowski [illegible] sumę [illegible]~~ Chciały mu ułatwić położenie ~~[illegible]~~; ~~[illegible]~~ Szlachetnie ~~[illegible]~~ odpowiedział, że jest wiernym poddanym cesarza habsburskiej monarchii. ~~[illegible]~~. Mają go stawić przed rosyjskim sądem wojennym, choćby jednak było to wyrokiem uwolnieniem. Z różnych stron czynią starania aby mu włos z głowy nie spadł. Hr. Berchtold ~~[illegible]~~ robi co tylko możliwe i miał zagrozić odwetem.— Zabiegi jego są utrudnione a wraz z danym Ballplatzu nie dobrze się przedstawia.— Polskie społeczeństwo ~~[illegible]~~ umie ocenić zasługi tego prawdziwego patrioty, ofiarnego i oddanego służbie publicznej, dla tego żywo odczuwa troskę.— Coraz więcej nadchodzi wiadomości o spustoszeniach w Galicji. Trzeba czekać, bo o przesadę, w tych czasach nie trudno. Niezawodnem jest że kraj niesłychanie ucierpiał.— Wielka osób między innemi hr. Platen Niemcy także wywieźli z Królestwa Polskiego do Wrocławia.— Kiedy zwrócił się do jenerała Haidenburga o sprowadzenie pow~~[illegible]~~ otrzymał odpowiedź, iż to jest nie możliwe, lecz że obiecuje mu ~~[illegible]~~

~~ukradziony i dotrzymać~~ czuwać ~~będzie~~ nad jego majątkiem i do=
=trzymać.–

~~Z naszej głównej kwatery Walczono pod Warszawą~~

~~Walczono w Galicji, pod Warszawą~~

Stoczono w Galicji, pod Warszawą, we Francji krwawe walki nietylko nie rozstrzygające ale, takie, które zgoła ogólnego stanu rzeczy nie zmieniają; dowiedziono że były pomyślnemi dla środkowych(?) mocarstw. Nasze główne dowództwo zawiadomiło o zaciętych zapasach nad Sanem oraz iż ~~[illegible]~~ że z [illegible] przepuszczono nieprzyjaciela na zachodni jego brzeg, aby go zgnieść. Tymczasem ~~musimy iść~~ ufać podstępom(?) naszego ~~[illegible]~~ sztabu. Jakoż ~~musiał~~ przyznać, że Rosjanie przypuścili w dalszym ciągu szturm pod Jarosławem. ~~[illegible]~~ i Na wszystkich frontach powolną jest walka. Obydwie strony nie posuwają się naprzód. Wojska ~~[illegible]~~ sprzymierzające(?) [illegible] wrogi(?)

55

chronią się w nich, zakopują się w ziemię. Jest to sposób, najpierw zastosowany przez Burów, następnie przez Japończyków. Zmienia postać pola walki i warunki wojny. Przedstawia się. —

Austryjacko węgierski wojenny sprawozdawca generał Höfer doniósł 28 października z rana, właściwym mu sposób, że w Polsce sprzymierzone wojska — zatem Hindenburga i Dankla — ustąpić musiały wobec nowych rosyjskich sił i stosownie do położenia ugrupują się ponownie. — Znaczy to w stylu Höfera, że nie sprostały zadaniu i nie zdołały dotrzeć do Warszawy. Jeżeli Rosjanie stawią czoło, także Niemcom, przyjdzie zmienić sąd o Rosji oraz lekceważące o niej zdanie Berlina. — Pewnem jest, że ~~[illegible]~~ sprzymierzone armie bliżej już stały Warszawy niż teraz i oddalić się musiały od niej. — Pierwsza porażka Hindenburga. —

188

213

Przybył tu na czele maltańskiego, sanitarnego oddziału z Radomia ks. Franciszek Liechtenstein był ambasadorem w Petersburgu. Na dworcu w Krakowie w krótkiej przemowie serdecznie bardzo wyraził się o Polakach i polskim narodzie. W Radomiu poznał głównodowodzącego jenerała Hindenburga; najkorzystniejsze zrobił na nim wrażenie. Winszował mu zwycięstwa na co Hindenburg odrzekł „Zawdzięczam je Bogu, waleczności moich żołnierzy a także może nieco błędom nieprzyjaciela". – Był dobrej myśli. – Cofnięcie się z pod Warszawy miało mieć na celu wciągnięcie Rosjan między nożyce jak w Prusach Wschodnich. Czy po raz drugi dadzą się wprowadzić takie samo w błoto nie można wiedzieć, raczej przyszłoby powiedzieć: non bis in idem. Austrjacko-węgierskie wojska pod dowództwem jenerała Dankla oraz barona Kirchbacha w okolicy Warszawy tudzież Radomia wspólnie działają z armią Hindenburga. Wrakim ciężkich dział. Straszny stan dróg w Królestwie nie pozwolił ich sprowadzić. Przeraził ks. Liechtensteina a zadziwiła go zamożność Radomia. [illegible] zachwat jak zapewnił apatje chłopa – Arc. Fryderyk – to jest bar. Conrad – zachwat.

Księga. Hindenburg, samodzielność ~~w~~ Galicji.–

Na zachód od Warszawy Rosjanie z wolna postępowali za sprzymierzonemi wojskami. Które na nowo ~~się ugrupowują~~ uszykowują się.– Jenerał Brusiłow dowodzi wszystkiem wojskiem na wschód od Przemyśla. W Galicji trwają walki.–

Nasza główna kwatera wciąż w Nowym-Sączu.– Hr. Berchtold mówił że ~~w Serbii nie~~ idzie twardo i trudno i radził aby wstrzymać się parę tygodni z powrotem do Galicji.

W Serbii także nie łatwa sprawa. Serbowie dzielnie się biją. Cały naród i kobiety pod bronią. ~~Serbia wcale nie zgnieciona. Rosja i Francja~~ Serbskie wojska przekroczyły granicę w Bośni. Serbia wcale nie zgnieciona. Rosja i Francja zasilają ją.–

W Belgii i Francji toczą się na północy zacięte, krwawe i nierozstrzygnięte walki. Biorą w nich udział angielskie pancerniki; niemieckie działa ostrzeliwują je i uszkadzają. Belgijska armia która uszła z Antwerpii wspólnie działa z Królem na czele.– Belgijski rząd urzęduje w Hawrze.–

Przypominam sobie że po bałkańskiej ~~wojnie~~ przesilenia, był francuski ambasador we Wiedniu Crozier. Kiedy nadmieniłem, że zapewne nie zaraz przyjdzie do europejskiej wojny, albowiem trójprzymierze nie rozpocznie jej a trójporozumienie ~~nie~~ mogłoby już z niem się zmierzyć, powiedział, że wedle jego obliczenia — jest uczniem Szkoły Politechnicznej i b. oficerem — trójporozumienie mętlik sprawić może ~~trójporozumieniu~~ trójprzymierzu ale bodaj czy nie ma już nad niem, w tej chwili, wyższości. Wątpiłem, bo rozumiałem że gdyby tak było, trójporozumienie nie ociągało by się z wojną i nie unikało by jej, jak to czyniło podczas bałkańskich wypadków. — Prawda, że teraz trzeba doliczyć na jego rabat przekształcenie Bałkan i wyparcie z nich Turcji. Nie wiem jak go Crozier wciągnął w ~~swój~~ rachunek Włochy, także Japonię. —

56

~~[illegible crossed-out text]~~

Mówiłem wczoraj ze Slatin baszą. W chwili wybuchu wojny był angielskim generałem, inspektorem w Sudanie; miał tam znaczne stanowisko, a nadto był w Anglii cenionym i poważanym, nie mało się zasłużył. Rząd angielski chciał ~~aby~~ żeby pozostał w jego służbie postawił warunek aby podpisał rewers którym zobowiązałby się nie walczyć nigdy przeciw Anglii i jej sprzymierzeńcom. Slatin, wierny syn Austrii złożył angielskie godności przybył do Wiednia i ofiarował swoje usługi we wojsku w randze nadporucznika w której wyszedł był z niego. Przecież jego miejsce byłoby w głównym sztabie. — ~~Nie użyto go dotąd~~ Nie użyto go dotąd. —

Wiedeńczycy mają nadmiar doświadczonych, zdolnych i wypróbowanych sił. — Zapytałem co sądzi o widokach wojny, rzekł, są nieobliczalne, tak daleko się ważą. ~~Każdy myślący~~ Myślący wojownik przyznać musi, iż dziś nic innego powiedzieć nie można. —

217

~~1..~~ 192

Wojskowy Korespondent Voss. Zeit mniema że w Prusach Wschodnich byli oficerowie japońscy w rosyjskich szeregach i japońskie działa. Mówią że także pod Przemyślem. Korespondent ~~jak inni~~, stwierdza że nowoczesne pole walki zupełnie jest innem niż dawne. Nic się na niem nie widzi. Już podczas ostatnich manewrów w których cesarz Franciszek-Józef ~~brał udział~~ uczestniczył, uskarżał się: ~~że~~ nic nie widzę.

Warunki wojny zmieniły się na lądzie i morzu, zdemokratyzowała się. Zdaje się, że wobec niemieckich dział 42" i austryjackich 30-5 twierdze straciły dawne znaczenie; wobec min i podwodnych łodzi drednauty. Ten zwrot we wojennej sztuce pociągnie za sobą następstwa w polityce.-

Pruski sejm zebrał się 22 października na wojenną sesję.- Rząd zażądał kredytu półtora miliarda na wynagrodzenia i gospodarcze odbudowanie Prus Wschodnich spustoszonych przez rosyjski najazd. Ustawa uchwalona została bez rozpraw, jedno=myślnie, w trzech czytaniach.-

Wiadomości z Berlina, wprawdzie z niezadowolonych kół, nieco opozycyjnych i niechętnych wojnie mówią, o powolnem zakłopotaniu, nie równem wielce oczekiwaniu potoczenia. Koła owe nie przewidują, nawet po zwycięstwie, korzyści — Nie mniemają aby można zatrzymać Belgię, bo przywłaszczenie Antwerpji, pociągnęłoby za sobą, zaciętą dziesięcioletnią wojnę z Anglią. Polskiemi ziemiami nie życzą sobie zepsuć niemiec=kiej, jednolitości cesarstwa i przysporzyć sobie polskich kłopotów. Składają nieco winy za wojnę, na Wiedeń, nadmieniając o liście cesarza Franciszka-Józefa do cesarza Wilhelma, na który ~~[illegible]~~ stronnice, w którym uzasadnić miał konieczność ultimatum do Belgradzie i zawezwać pomocy Niemiec, na wypadek wmieszania się Rosji; wobec czego — twierdzą — cesarz Wilhelm nie mógł jej odmówić. Niemcy — ręczą — nie chciały wojny. Kanclerz Bethmann był zdziwiony że ją Rosja rozpoczęła. — Mniemano

zapewne że niemiecka groźba wystarczy, jak kilka razy dotąd. Nie znano dokładnej znajomości sił, ani Rosji ani Austro-Węgier, niedoceniano pierwsze, przeceniano drugie. Zarzucają w Berlinie niemieckim attachés wojskowym we Wiedniu, między innemi von Bülow który zginął pod Namurem, że za pochlebnie oceniali i donosili o stanie austryjacko-węgierskiej armii. — Te próby zepchnięcia winy na sojusznika nie są dobrą wróżbą. — Ktokolwiek ponosi odpowiedzialność za wojnę i jakikolwiek będzie jej wynik, nie może być potępionym, albowiem była nieuniknioną jeżeli nie w bieżącym roku, to w gorszych warunkach za dwa lata. — Wbrew woli Niemiec nie byłaby wybuchła obecnie. — Nie ulega wątpliwości że wobec niemieckiego veta Austro-Węgry nie byłyby kroku zrobiły, nie byłyby szorstkiem ultimatum w Belgradzie wywołały europejskiego starcia. —

~~Tych którzyby wywołali wojnę z powodu serajewskiej wojny bez innej przyczyny należałoby stawić przed sąd~~

Trudno przypuścić aby cesarz Wilhelm dał się sentymentalizmowi porwać, ~~tak~~ łatwiej, że poszedł za radą wojskowych powag, które uchwyciły serajewską zbrodnię i list sojusznika, jako pożądaną sposobność. Berlińskie rekryminacje świadczyły by, że nie tylko Austro-Węgry ale także Niemcy nie wiedzą o co walczą. Wojna nie z wyrozumowania jej konieczności, lecz z porywu, nie przemawiałaby za tymi, którzy ją podjęli. — Tych którzyby ją wywołali, z powodu serajewskiej zbrodni, bez innej głębiej przyczyny, ~~to~~ należałoby stawić przed sądem. —

W takich walkach, jak obecna strzec się należy upadku ducha. Wiara w zwycięstwo jest siłą, wtedy nawet, kiedy jest jedyną. Sami którzy z początku wątpili tutaj, nastrajają się na

niewzruszoną nadzieję, potęgują walczących.– Jest to obowiązkiem.– Ale małostką jest, w tych olbrzymich zapasach, prześladowanie obcych kultur, światowych języków, ostracyzm uświęconych francuskich i angielskich nazw i słów, śmieszne wysilenia zastąpienia ich niemieckiemi, nawet w jadłospisach. Tak samo małostką jest, przezwanie Niemców: Boches oraz ukazem cara Mikołaja, przymusowa zmiana Petersburga na Petrogród. To nie patryjotyzm to ~~nam~~ krótkowidzenie-namiętności.–

Przez zgon włoskiego ministra spraw zagranicznych markiza di San Giuliano utracił europejski świat polityczny, wybitnego dyplomatę. Był to okaz włoskiej kultury.– San Giuliano był uczniem szkoły która od Machiavella do Cavoura uprawiała polityczną sztukę, wytwarzała niezwykle uzdolnionych, biegłych i przebiegłych, nieraz mistrzowskich publicznych ludzi, utrwalonych w dziejach Włoch i światowej grze.– Miał znaczny udział w nabyciu Libii, we wzmożeniu ~~tej~~ stanowiska ojczyzny, co mistrzowsko przeprowadził. San Giuliano uprawiał trójprzymierze, wyzyskiwał je umiejętnie.–

Wiedział że Włochy niczego nie potrzebowały się obawiać od Niemiec i Austro-Węgier prędzej od Francji, Anglii, Rosji a teraz Grecji na Morzu Śródziemnem. Był, na razie, za neutralnością. Nienawidził nie zawahałby się zwrócić przeciw sprzymierzonym mocarstwom i ~~sprzymierzeńcy~~ przeciwstawić się im, gdyby nakazał mu to interes Włoch a ~~sprzyjały~~ upatrzyłby do tego sposobną chwilę. Jaki wpływ mieć może jego zgon na wypadki? Mówią że pomimo iż Król Wiktor Emanuel nienawidzi Austrję i Kościół ~~[illegible]~~, na razie, ~~[illegible]~~ trzyma się neutralności, przez co musiał dotrzymywać trójprzymierza. Włosi twierdzą że traktat obowiązuje ich do czynnego współudziału tylko wtedy, jeżeliby sprzymierzeńcy byli zaczepieni z dwóch stron, utrzymują zaś że oni ~~zaczęli~~ zaczepili. Rzadko kiedy dowie się da kto zaczepił. Pisze mi z Rzymu „Nie da się powiedzieć jakie Francja czyni zabiegi aby pozyskać sobie ludność" dla trójporozumienia. — Zachowaniu się rządu zawdzięczamy, że się udało dotąd stawić czoło temu parciu"

Pozostanie dziwnem, że tak potężne mocarstwo jak Niemcy nie potrafiły czynić zdołały ~~do tej pory pozyskać do wielkiej~~ przed wielką ~~wojny~~ naprawdę ~~[illegible]~~ ani pozyskać sprzymierzeńców, ani pozyskać pomocy, przez wytworzenie wrogom ~~[illegible]~~ wewnętrznych niebezpieczeństw. Potęga

~~42~~ 198 223

Niemiec była większą niż ich wpływ.—
Włoskie wojenne statki przybyły 25 października do Walony. Zarządzono włoską sanitarną opiekę dla albańskich uchodźców z Epiru, prześladowanych przez Greków.
Włoskie statki krążą naprzeciw środkowej Albanii, dla przeszkodzenia przywozowi broni i ochotników, zapewnienia neutralności ~~Albanii~~.— Włoski admirał Patris dowódca eskadry we Walonce.— Doniósł 30 października, iż zajął wyspę Sasseno a w Baja San Nicola wylądował baterię i oddział wojska.— Nadmieniają o ustępstwach Austro-Węgier na rzecz Włoch w Albanii. ~~nie~~ Zdziwiony jestem, że podczas gdy, do niedawna, austrjacko-węgierska dyplomacja mówiła że nigdy nie można by dopuścić do zajęcia Walony przez Włochy, gdyż wtedy Adriatyk byłby dla monarchii zamkniętym teraz obniża jej znaczenie i nadmienia, iż zbyt wielką doniosłość przypisywano jej.— Przecież Walona była głównym powodem podniesienia albańskiej sprawy i Noli me tangere było, co do niej, uznaniem wiary Ballplatzu.—

~~Wskutek ustąpienia ministra Marka Rubini, gabinet Salandry podał się do dymisji.—~~

Greckie wojsko ponownie zajęło okręgi Argyrokastro i Premeti w Epirze.
Venizelos oświadczył że tymczasowo, dla zapobieżenia chaosowi, ale Grecja uszanuje postanowienia mocarstw. Agencja Ateńska zapewnia, że uznaty one powody obsadzenia północnego Epiru.—
Wskutek ustąpienia ministra skarbu Rubini, gabinet Salandry, podał się do dymisji.—

Spotkałem włoskiego, wojskowego attaché hr. Albricci – powiedział że jest odwołany i do głównego sztabu powołany. – Niepodoba mi się to – ~~zauważyłem~~ nadmieniłem – Niebyłby Włochem gdyby nie znał się na żarcie. Zapewnił, że Włochy zachowają ~~...~~ neutralność; i nie należy brać do serca ulicznych krzyków i dziennikarskich ~~...~~ judzeń. Król i rząd dotrzymają przymierza. ~~Za~~ Na to zauważyłem, że radbym wiedzieć kiedy zajdzie, wedle traktatu, casus foederis jeżeli teraz nie powstał. Gdyby – rzekł – sojusznik zaczepiony został z dwóch stron, a tym razem, on zaczepił. – Do tego – ciągnął – nie przestrzegł nas, bo zapewne ~~...~~ wiedział, że Włochy wojny nie chciały i że byłyby się starały zażegnać ją pośrednictwem w Petersburgu. – Dotrzymające zatem przynajmniej życzliwej neutralności – zakończyłem – a prawdopodobnie jeszcze zyskacie coś. – Nie – odparł – skoro Włochy nie biorą udziału we wojnie, niczego żądać nie będą. – ~~Pożegnałem go~~ Nie dałem temu wiary. – I ~~...~~ pożegnałem. –

ze wszystkich przepowiedni o buntach przeciw W. Brytanii; jedna dotąd się ziszcza.
W południowej Afryce pułkownik burski Maritz, w porozumieniu ze sąsiednią niemiecką kolonią, wyruszył w pole, z zamiarem wskrzeszenia niepodległej rzeczypospolitej. — Południowo-afrykański angielski rząd zaprowadził stan wojenny. Jenerał Botha z dowodzi przeciw powstaniu, które rozszerza się. Jenerał Dewet przystąpił do niego; inni przywódcy Burów poszli za jego przykładem. Niemcy wspierają ruch. Maritz pobity 27 października i ranny uszedł do niemieckiej kolonii. Powstanie to nie zgotuje W. Brytanii zbyt wielkiego kłopotu. — Japończycy zajęli niemieckie wyspy Marshall, Mariany i pomniejsze Karoliny. Odsłaniają się zaborczości Japonii. Mogłaby natrafić na Stany Zjednoczone. —

Turecki krążownik ostrzeliwał Theodozję w Krymie a Hamidié stanął przed Noworosyjskiem, zażądał poddania się; lecz oddalił się. Co to miało znaczyć? Dalsze doniesienia mówią, że rosyjska flota zaczepiła turecką, że torpedowce próbowały przeszkodzić jej wypłynięciu z Bosforu. Wtedy przyjęła walkę. Stąd ostrzeliwanie Theodozji 29 października także, zatopienie

wszystkiego torpedowca i innych statków. Czyżby wreszcie miał przybyć środkowym mocarstwom sojusznik? Wtedy ocenić by przyszło odstąpienie Turcji niemieckich pancerników Goeben i Breslau. Skuteczność w ostatniej godzinie nadchodzącego sprzymierzeńca zależałaby od bitności tureckiej armii, musiałaby być lepszą niż w bałkańskiej wojnie czy lepiej dowodzoną, oraz od następstw w mahometańskim świecie. Współdziałanie Turcji mogłoby wpłynąć na bałkańskie państwa, pociągnąć jedne w jedną, drugie w drugą stronę. Rozmiarom światowej walki nie sprostałyby zdzieranie i przerażenie.

Podczas gdy angielska flota krążyła przy Dardanellach, rosyjska ukazała się przed Bosforem. Turcji przyszło baczyć na neutralność, ale zrozumieć także musiała, że rozchodzi się o jej byt. Zamknięta Dardanelle, czem odcięta ziemi od zachodu i sprzymierzeńców, związała jej dowóz i wywóz. Zaczepiona wtedy na Morzu Czarnem przyjęła walkę. Urzędowy turecki komunikat twierdzi, że 30 października rosyjska flota rozpoczęła ogień do tureckiej która odbywała ćwiczenia. Znowu trudno dociec kto rozpoczął. Rosyjska flota usiłowała przeszkodzić wypłynięciu tureckiej; zatopieniem u wyjścia Bosforu min, ta odpowiedziała strzałami i wyruszyła na czarne Morze.

~~Japończycy rajce niemieckie wyspy Marshall, Marianen i pamiętne Karoliny. Odzyskawszy je przy [illegible] Japonii to obecnie [illegible]~~

~~[illegible] na [illegible]~~

203 ~~156~~ 228

Dzisiejsze wiadomości potwierdzają stan wojenny między Turcją i Rosją. Tureckie statki ostrzeliwały Odessę, zatopiły ~~[illegible]~~ łódź Donec, uszkodziły kilka rosyjskich i francuskich parowców. Ambasadorowie Rosji, Francji, Anglii ~~[illegible]~~ Porta wręczyła paszporty

Turcja staje po stronie urodzonych sprzymierzeńców. Do walki o ~~[illegible]~~ był słowo środkowe mocarstwa się we wojnie z odwiecznym, nieubłaganym, pożądliwym jej wrogiem. Powinny one były stanąć po stronie Turcji, przez bałkańskiego pewności, bo nie było wątpliwości o wspólności niebezpieczeństw i interesów; ~~także z polskiego narodu. Staje na porządku dziennym odwieczna sprawa cieśnin i Konstantynopola~~. Europy wiązanie trzecie.

~~W sarajewskim procesie zapadł 28 października wyrok. Główny zbrodniarz Princip, jako~~ ~~[illegible]~~ małoletni skazany na dwadzieścia lat ciężkiego więzienia. Inni na śmierć przez powieszenie inni na ciężkie dożywotnie, inni na kilkoletnie więzienie. Znowu ~~[illegible]~~ najzręczniejszy, szczęśliwszy uniknął kary niż współwinni. Proces przypomniał, że sarajewska zbrodnia wywołała światową katastrofę. Rozwiązanie wiązania Europy. Nie mogła być zbrodnia aby była przyczyną. Jako pozór nadawała się niewątpliwie.

~~Ze wszystkich przygotowań [illegible] o [illegible] przecież. W Anglii [illegible] się dotąd jedna,~~

~~w mniejszych rozmiarach. W październiku [illegible] spotkanie [illegible] Manitu jest w obozie~~

~~powstańczym i Niemcami, podniósł bunt [illegible] tamże wskazując zamiar wykonania~~

~~niepodległości rzeczypospolitej. [illegible] Petersburgu [illegible]~~

~~południowej [illegible] Manitu wydały 27 października [illegible] Jakimiński [illegible]~~

~~[illegible] przeciwności [illegible] nie sprostał wykonaniu~~

~~Gwardii niemieckiej sztab. Dowiódł 15 października [illegible] otoczone wojska niemieckie [illegible]~~

~~regimentów stoją pod Warszawą i odpierają wszystkich [illegible]~~

~~[illegible]~~ 204

229

N.N. Komitet w Krakowie wcale nie ustąpił, bawi się dalej w Rząd Narodowy. Wyznacza Naczelnemu Dowództwu armii, jak ma używać legionów, i tylko na polskiej ziemi. [Poseł, redaktor Czasu, prezes zachodniej sekcji N.N. Komitetu] Władysław Leopold Jaworski wystawia patenty patriotyzmu z republikańskim nadgłówkiem: Obywatelu! P. Leo [prezydent Krakowa, prezes Koła Polskiego, stąd prezes N.N. Komitetu] wszystko podpisuje. Rząd obok władczy Polakom przystoi wnosić metod.- Przyszło do ~~zmiany~~ zatargów, do ~~za~~ zmiany Dowództwa legionów, do niesnasek i zgrzytów z powodu wschodniego legionu, który najnieszczęśliwiej rozwiązano w Mszanie Dolnej. Po niezdrowej mowie Daszyńskiego, który oskarżył z tego powodu o zdradę, demagodzy wraz z pseudo krakowskimi konserwatystami i demokratami wyparli z N.N. Komitetu konserwatystów wschodnich, czego można im powinszować. Zachowaniem się wobec wschodnich członków Komitetu ~~[illegible]~~ zmuszono ich do wystąpienia z niego.-

205 230

P. Władysław Leopold Jaworski bierze ewentualność [illegible] i Kogaty [illegible], Wydaje manifesty do narodu. Wobec tego nic prawdziwszego i rozsądniejszego jak uzasadnienie wystąpienia z N. K. Komitetu pp. Ciemiewskiego, ks. Witolda Czartoryskiego, Głąbińskiego, ks. Andrzeja Lubomirskiego, Korwadowskiego, ks. Marchka, Strońskiego, Sulistyckiego, Vogela. „Utrzymanie tej instytucji w dotychczasowym charakterze i składzie okazało się niemożliwem. — Nie mogliśmy się zgodzić i bierność patrzeć na samowolne i daleko idące działania polityczne, wbrew najważniejszym zasadom układu z dnia 16. sierpnia, dokonywane przez jedną grupę a przez inne tolerowane."

206 ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ 231

Ale także nic bardziej niedorzecznego, jak, że ci sami politycy,
którzy opiekowali się i zachciali różne wojskowe organizacje, Bartoszowe
Drużyny i niepodległościowe zastępy, wyprowadzili wschodni legion
ze Lwowa do Mszany, na to, aby go rozpuścić z powodu
~~przysięgi~~ cesarskiej przysięgi! ~~[illegible]~~!
Nie myliłem się, kiedy nazwałem sztuczną i kłamliwą ową „maślaną"
zgodę w Krakowie 16 sierpnia. To co zaś teraz z niej zostało ~~[illegible]~~
~~[illegible] tam dzieje~~, to już ani N.N. Komitet, ani legiony ~~[illegible]~~
ani polityka, ani wojna to – krakowska szopka.–

~~[illegible]~~

Antoni Wodzicki mówił mi, że po zaliczeniu legionów do armii, [illegible] do całkowej „Trafna"
N.N. Komitetu", teraz zamknięcie rachunków, złożenie je i rozwiązać się. N.N. Komitet
z [illegible] rada, jedyna za którą pójść należało.. Nie usłuchano jej. – To stara teoria
~~[illegible]~~ postępuje za jedno ze swoich zadań – budzenie ducha..–, N.N. Komitet
~~[illegible]~~ przez Mierosławskiego opowiadano, a przez nas Staszykiem potępiona. To także z przeszłości
oskarża szlachtę że zmaterializowana, oliżała i że trzeba ją przebudzić. Wszystkie jego wystąpienia ~~[illegible]~~
znane. Samodzielności posłużyć się N.N. Komitet nie może.– narodowym ideałom.
to cement dany dawnym.

Niedołężny czy współwinny rząd powołała. W N.N. Komitecie oraz nawet Daszyńskiego wiceprezesa, który jak wielu mu podobnych bezmózgów może jest, narzędziem głównego sztabu, do wywołania w Królestwie powstania. Utworzyć miał z bezrobotnych Dąbrowskiego Zagłębia Legion w Częstochowie, który przyjęły ~~polskie~~ niemieckie władze wojskowe i były obecne przy ~~[illegible]~~ legionowej uroczystości.—

… – Na wszelki wypadek Rosyi jest na rękę zniszczenie i osłabienie polskiego żywiołu oraz warstwy polskiego społeczeństwa przez rewolucyjne czynniki a także pożądanem to jest socjalizmowi.–

Los miast ludności i okolicznic pewnie moie w dzisiejszych wojnach. Dowodem Belgia gdzie niczemu nie przeszkodził a ściągnął na kraj nieszczęścia. Powstanie w Królestwie Polskiem to jedno przyniosłoby Habsburgskiej monarchii, że wyniszczyłoby potrzebny jej polski żywioł conajmniej ostatecznie, bez żadnej dla niej korzyści, lecz co pożądanem być by mogło prusskiemu rządowi.– Warunki wojny zmieniły się, także warunki powstań; ich wytrwałość dla wielkiej wojny całkiem zmalała, wzmogły się trudności uzbrojenia ich, zaopatrzenia ich trwania.– Gdyby powstanie w Królestwie mogło załatwić pomyślnie sprawę polską, oświadczyłbym się za niem. Gdyby powstanie w Królestwie mogło przechylić szalę na stronę Austro-Węgier, przemawiałbym za niem.–

Marszałek Niezabitowski przybył do Wiednia ze Zakopanego dla popierania krajowych spraw. Silnie wywarł się w rozmowie z prezesem gabinetu hr. Stürgkhiem, rzekł że najgorsze sprawia wrażenie ciągłe stawianie na równi wiernych i oddanych monarchii Polaków z Rusinami zdrajcami, obok zamieszczanych wzmiankach o walkach polskich legionów umieszcza się takie same o fikcyjnych ukraińskich strzelcach, których nikt nigdy nie widział, że to nie wojskowe sprawozdania ale polityczne schlebianie, polityczna tendencja, która musi obrażać i niepokoić. Ciągnął dalej w tym duchu. Hr. Stürgkh zaczerwienił się, wiercił się na stołku, tłomaczył, ale nie wytłomaczył, niemało był zakłopotany, ale na tem się skończyło. Groch o ścianę. Zaślepienie nie ustąpi bo jest nałogiem.— Hr. Stürgkh wciąż naradza się z p. Wasilko wiernym mu sojusznikiem i cieszy się że go pozyskuje dla przyszłej sesji Rady Państwa—

~~Mamatek Niezalitowski pragnął mieć osobne ponadto~~ Były minister spraw zagranicznych Agenor

Hr. Gołuchowski zdrowo sądzi wypadki, jasno widzi. Ostro wyraził się przed pierwszym ~~..~~ naczelnikiem politycznej sekcji w ministerstwie spraw zagranicznych hr. Forgachem o ruskiej polityce rządu, tak silnie, że ten uznał za potrzebne zawiadomić ministra hr. Berchtolda który poprosił hr. Gołuchowskiego o rozmowę. Hr. Gołuchowski trzymał się od zastąpienia ze zagranicznego ministerstwa, zupełnie na uboczu; ~~..~~ teraz uznał obowiązek względem monarchii i własnego narodu, którego jest wiernym i gorliwym synem. Udał się zaraz do hr. Berchtolda i wyłożył lakonicznie całą rzecz o Ukraińcach; o niebyt szczęśliwym pomyśle ~~...~~ przystania Colarda do Koła Polskiego ~~i wyprawy ...~~. W ten sam sposób przemówił do hr. Stürgkha. Ma się widzieć z hr. Tiszą który pragnie z nim spotkania. Nareszcie polskie stosunki i ich związek z wypadkami, przedstawiane będą rozsądnie, uczciwie, rozumnie i odważnie. — Jest to wielce pożądanem i będzie przeciwdziałaniem niezdrowym robotom i fałszerskim zabiegom. — Wielki brak Wacława Zaleskiego w radzie Korony i swoich rodaków. —

Dowiedziałem się że na początku wojny, zaufana osoba niemieckiego rządu, hr. Betusi-Hauck przybył do Krakowa, z polecającemi listami, do Ks. Witolda Czartoryskiego i przedłożył mu utworzenie w granicach Kongreso=wego Królestwa niepodległej Polski, pod berłem Hohenzollerna lub jednego z licznych, niemieckich Książąt, pod opieką niemieckiego cesarstwa, może w pewnym związku z Rzeszą. Życzył sobie aby Książę przybył do Berlina dla bliższego omówienia i utorowania drogi. Na wzmiankę Ks. Czartoryskiego o W. Ks. Poznańskiem powiedział odparł, że wykluczonem jest z kombinacji, że strategicznie i także tamtejsze niezbędnem jest Prusom. – Na zapytanie co w takim razie dostałaby się Austro-Węgrom, zdziwiony odrzekł, że nigdy nie styszał, aby coś z polskich ziem przeznaczonem było dla nich, jeżeli zechcą mogą się wykłodować od strony Kijowa. – ~~To samo mniej więcej~~ To samo wówczas

62

zalecał ambasador Tschirschky, w rozmowie z posłem Rosnerem, którą zarządał Ks. Czartoryski iść do Berlina, do Wiednia pospieszył z hr. Zdzisławem Tarnowskim i zdał sprawę hr. Stürgkhowi i Berchtoldowi. Ten był ~~[illegible]~~ oburzony: Przeczytał [illegible] sprawozdanie ~~Krzyknął~~, „quelle infamie", „co za niegodziwość"! ~~[illegible] sprawozdanie ks. Czartoryskiego~~ i zachował ~~je~~ takowe. ~~[illegible]~~

We Lwowie gubernatorem został hr. Jerzy Bobrzyński brat Włodzimierza słynnego panslawistycznego wichrzyciela, tego samego, co on [illegible] przedstawiciel. Jest to program. Ma szerokie pełnomocnictwo. W przemowie do radnych i deputacji obywateli ogłosił Galicję odwiecznym, ruskim krajem, stosownie do tego zapowiedział rządy. Obiecał że w zachodniej Galicji spełni zapowiedzi proklamacji W. Ks. Mikołaja, pod warunkiem że Polacy nie będą prześladowali prawosławia. Gdzie z Wiernym jest temu, co w procesie przeciw Moskalofilom na Węgrzech wygłosił jego brat jako dobrowolny. ~~[illegible]~~ — Hr J. Bobrzyński złożył wizytę Arcybiskupom Bilczewskiemu i Teodorowiczowi. Nie opuścili swoich diecezji. Zachowują się z wielką godnością, ściśle w duchu i wedle zasad Katolickiego Kościoła. — Zjednało im to ogólny, także najeźdźcy szacunek. —

We Watykanie wielce są zaniepokojeni obrotem rzeczy w Galicji, ustanowieniem prawosławia państwową religią. Oburzeni są uwięzieniem Metropolity Szeptyckiego. Ojciec Święty Bene=
=dykt XV zaraz, na wiadomość o tym gwałcie, zażądał rozmowy z rosyjskim pełnomocnikiem Nelidowem. Pod różnemi pozorami p. Nelidow stronił od Watykanu. Zapoczątkowano, bardzo stanowcze działanie przeciw zamierzonemu zniszczeniu unickiego Kościoła w Galicji. Watykan poczytuje się uprawnionym, na mocy dawnych zobowiązań i obietnic rządu rosyjskiego, pójdąc wobec niego z całą siłą prawną i założyć protest. –

We Watykanie ~~mile~~ obawiają się zwycięstwa prawosławnej Rosji ~~i bezwyznaniowej Francji~~, wiedzą że i tak osoby Wielkiego Księcia i wszystkie inne względy ustąpią wobec tego. Nie mylą się. ~~arcybiskup~~ archimandryta wołyński ~~Eulogiusz~~ Eulogiusz zakłada ~~[illegible]~~ prawosławną cerkiew w Galicji. Siedemdziesiąt pięć parafii unickich przeszło już na prawosławie-

~~to jest bez [illegible] zachować samodzielność! — Ks. Liechtenstein powraca i [illegible] straszny stan dróg w Królestwie, [illegible]~~

Odręczne pismo cesarskie z 25 października o pomocy dla Galicji i Bukowiny, dla pocieszenia ich, wydane na naleganie zastępcy galicyjskiego ministra ~~Moraw~~ Zdzisława Morawskiego jest smutnem. Więcej w niem nadziei niż pomocy, poleca rządowi szczególną troskę o nawiedzone wojną kraje oraz ~~[illegible]~~ zarządzenie ulg dla cięższej biedy. — Dobre chęci i zamiast utagodzenia rozżalenia, zarazem niemoc. — ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~2~~ 216 241

Trzeba by wiedzieć jak daleko Galicja jest, na razie, w ~~posiadaniu~~ mocy Austryji aby pozyjć jej z pomocą. – Polityka oskarżanie rządu o zmienne losy wojny i jej klęski jest, bezpodstawnem i bezrozumnem. –

63 Zkąd bierze się pieniądzy na wojnę? Nie zaciągnięto pożyczki, niepodobna aby kasowe zapasy wystarczyły, innych źródeł niema, zwykłe dochody uszczuplone. – Po zwolnieniu Austryjacko-Węgierskiego Banku z dawnego ograniczenia, bije banknoty po za metalowem pokryciem, dostarcza pieniądzy na wojnę. Idzie się do bankructwa. Stare pochłonąć nowe niezliczone byty. Staje przed oczyma redukcja wartości papierowej monety w 1811 r. ~~Obliczono się z przeznaczonych na wojnę siedem miliardów; dwa już wydano~~

Obliczono iż można, bez bankructwa, wydać na wojnę siedem miliardów Koron. –

Dwa już ~~kosztuje~~ dotąd kosztuje. –

Czyż na to Polacy w Austryi oddani byli przez pół stulecia dynastii monarchii, staczali do nich przywiązanie, aby można przypuścić, iż w stanowczej chwili zmienili by polityczny kierunek? Czyż na to polscy postanie [illegible] skrzwaglinie wielkie wojskowe kredyty, wielkie mocarstwowe potrzeby, zgadzali się na przymierze z mocarstwem, którego rząd krzywdził ich współrodaków, aby przyszło na myśl że Polacy nie dopiszą w rozstrzygającej walce o losach habsburgskiej monarchii: Byłoby to nietylko przeniewierzeniem się samym sobie ale zmarnowaniem pięćdziesięcioletniej pracy, półwiekowej, politycznej roboty; także sponiewieraniem polskiej [illegible] racji która tu, nietylko jest idealnem dobrem, ale istotną, realną wartością. —

A chociażby austryjacka orientacja nie miała mieć dla Polaków niższej korzyści, to ma tę wielką że chroni ich przed ochydę rosyjskiej. Także ich zastania ich przed upokarzające pruską. —

Nie należy jednostronnie sądzić polityczne zadania ani upierać się ślepo przy własnym sposobie myślenia.- Austryjacko-polska kombinacja którą uważam za najlepszą dla Austro-Węgier i polskiego narodu pozycję, na nie mało natrafia trudności. ... Nie najmniejszą stać się mogą pretensje zachodnich krajów, Wołynia, Podola, Ukrainy.- Nie można tego przed sobą zataić.- Przyjmijmy - do czego jeszcze dziś daleko - pogrom Rosji.- Wczoraj marszałek ks. Ludwik Liechtenstein rzekł: na ten wypadek winna Austryja przyłączyć Królestwo Polskie; ale także Wołyń, Podole, Ukrainę.- Królestwo Polskie niezawodnie odpowiedziałem ale aneksja trzech zachodnich Rusi prowincji nie byłaby dodatnim nabytkiem. Co z nimi począć? Oprzeć się w nich na Rusinach odpadł.- Rozwiązanie utrudnia zamierzytem(?). Lepsze zatrzymać(?) książę nie pozostawienie Rosji tych krajów.- Przyznać musiałem że miał słuszność.- Po zwycięstwie nad Rosią, jednem z głównych zadań byłoby odepchnąć ją od Bałkan.- Niemniej przeto by

oddać Besarabię; ale zachodnie kraje Rosji, trzeba by jej odebrać. Co z niemi począć? Samodzielne ruskie księstwo nie miałoby warunków bytu a pociągnęło by za sobą odstąpienie mu wschodniej Galicji, tak jak samoistna Polska wymagałaby odstąpienia zachodniej. Przecież nie można żądać, ani przypuścić aby mocarstwo prowadziło wojnę, na to, by utracić to co posiada. Samodzielne ruskie państwo byłoby przyciągającym magnesem dla węgierskich Rusinów — Nie byłoby obronnym wałem, dla środkowo europejskich mocarstw wobec Rosji, bo nie miałoby potrzebnej, społecznej spójności i części znacznej jego ludności, łączyła by z caratem wspólność religji, obyczaju, tradycji. —

Austro-Węgry nie mogłyby się zrzec Królestwa Polskiego, nabytku ze względów narodowych, kulturalnych, religijnych jedynie zdrowego, wzmacniającego.– One jednakże mogłyby nabyć Wołyń, Podole, Ukrainę. Te dwa przyrosty byłyby militarnie, ekonomicznie, geograficznie zapewne zbyt wielkie aby pogodzić się dały z równowagą europejskich sił, prawdopodobnie z życzeniem niemieckiego sprzymierzeńca. [illegible] nie tak trudno by przyszło habsburgskiej monarchii sprostać im politycznie; kłóciłyby się i nie łatwo dałyby się pogodzić z powodu polskich i ruskich sprzeczności.– Panowanie habsburgskiej monarchii w ruskich ziemiach nie oparłoby się, jak w polskich, na narodowej, kulturalnej religijnej podstawie, na pokrewnych jej zachodnich żywiołach, ich nabytek byłby niezdrowym, nie wzmacniającym, politycznie i społecznie.– Miałaby do czynienia

z ludnością i duchowieństwem prawosławnem, ze społeczeństwem bez warstw, niekultu-
-ralnem, do pewnego stopnia barbaryńskiem, przywykłem do rosyjskiego samowładztwa i
samowoli, przekupstwa i korupcji, bez warstw, bez ruskiej, większej własności, bez silnego ruskiego
mieszczaństwa, z przeważnym chłopskim żywiołem, ze społeczeństwem którego obyczaje i
instynkty są wschodnio-bizantyjskie. Większa własność jest tam w rękach
Rosjan i Polaków, jedynie cywilizacyjnym i politycznym Austryi żywiołem.
Rosjanie wypierali by się i wyrzekli i zapewne przyszło by austryjackiemu panowaniu
szukać podpory w pozostałym polskim żywiole, jedynie cywilizacyjnym i pokrewnym, ale niechętnym i który nie dałby się
pogodzić z ruskim ustrojem i ruską polityką. — Musiałoby znaleźć podporę w nielicznej
ruskiej umysłowo wykształconej części ludności, w profesorach uniwersytetu
Kijowskiego i w galicyjskich ukraińskich przywódcach, stronnikach Ukraińców z ukrytą myślą niepodległego
ruskiego państwa; co nie przeszkodziło by przeważnej liczbie części Rusinów
ciążyć za Dniepr, czuć się rosyjską. — Austryjackie panowanie

byłoby kłopotliwem, kulczem najeżonem, chwiejnem, musiałoby szukać wszelkiego innego sposobu urządzenia i zespolenia jak za pomocą trializmu czy ukrainizmu których utopia wystąpiłaby wyraźnie.

Dlatego to, ukrainizm austryjackiego rządu jest w Galicji szkodą wyrządzaną Austryi i narodowi polskiemu a w stosunku do Rosji i jej zachodnich prowincji bez przyszłości.— Pomimo niezbędnego politycznie dla Austro-Węgier nabytku, jednoczesne z przyłączeniem Królestwa Polskiego natrafiłoby zapewne jak już zauważyłem na opór przy zawarciu pokoju.— Powstało by im zrzeczenie się jednego lub drugiego, dodatniego lub ujemnego.— Zrzeczenie się polskiego nabytku byłoby niepowetowaną szkodą, dziejową stratą, wyzuciem się z istotnego wzmocnienia. Z po- Gdyby go zaś otrzymały, nierozwiązanem by powstało żądanie trzech zachodnich prowincji Rosji od niej oderwanych.— Stąd przyjść mogłoby do niepożądanych kombinacji, z których jedną, byłoby utworzenie, w myśl

niemieckiego rządu, pod jego opieką i organizowanemi siłami, małej, niezawisłej Polski – a zapanowanie habsburgskiej monarchii nad ruskiemi ziemiami połączonemi ze wschodnią Galicją, przyczem wypadłoby jej może odstąpić owej Polsce zachodnią [Galicję]. Kombinacja, któraby nie wzmocniła Austro-Węgier a stworzyła słabą Polskę. Byłby to skutek spóźnionej polskiej, zbyt skorej ukraińskiej polityki Austryi. – To też artykulik niezawodnie wiele przemawia za oderwaniem od Rosji jej zachodnich prowincyi po Dniepr, to przecież najzdrowszą a zarazem wykonalną kombinacją pozostaje, przyłączenie Królestwa Pol=skiego do Galicyi, wtedy zaniechanie przez austryjacki rząd ukraińskiej polityki we wschodniej Galicyi i przeprowadzenie w niej wzmocnionej polonizacyi. Tak połączona silnie habsburgska monarchia i Polska oraz organicznie, byłyby wałem przed panslawizmem, przydatnym także Niemcom. – Wobec ogólnego położenia jak się odgrywać może, trzeba jednak liczyć się z oderwaniem od Rosji jej zachodnich prowincyi a wtedy nie pozostałoby jak pragnąć i dążyć do tego, aby habsburgska monarchia w całej pełni sprostała zadaniu, to jest pożądanemu nabyt=kowi Królestwa Polskiego, jednocześnie ruskich ziem – z konieczności! Daleko dziś do tego ale przynajmniej wiedzieć trzeba o co się walczy. –

1-go Listopada

XIII

15 Листопада 1914

IV

250

XIII

Karzeł i olbrzym.—

Turcja we wojnie z mocarstwami Porozumienia.—

Anglia zajęła Cypr.— Zmieniła w Egipcie
Kedywa.— Manifest cara. Sułtan
ogłasza świętą wojnę.— Porażka środkowych
mocarstw pod Warszawą i Dęblinem.—
Nowa ich bojowa linia.— Opuszczony Kielce.
Kraków zagrożony. Nordd Allg Zeit zapewnia
że nie ma dla Poznańskiego i Śląska niebezpie=
=czeństwa.— Austryjacko-węgierska armia
w Galicji musiała się cofnąć. Powtórny
najazd Rosjan. Rosyjski parowy walec.—
Środkowa i zachodnia Galicja zalana
przez nieprzyjaciela. Przemyśl oblężony po raz
drugi.— Jenerał Potiorek w Serbii.— Na zachodzie.—
„Za wiele nieprzyjaciół"!— Miliardowa, niemiecka,
wojenna pożyczka.— Austryjacka i węgierska wojenna
pożyczki.— Upadek Csingtau. Na morzach.—
~~U brzeg~~ Niemieckie powodzenia u brzegów Anglii;
Bitwa zwycięska u brzegów Chili; ~~Bomby~~ Bomby
rzucone na Dover. Bohaterskie czyny Emden., jego
koniec

Bezwzględność Anglii w morskiej wojnie.
Wojenna kontrabanda. Neutralni.–
Dotychczasowy wynik wojny.– Żądanie
wydało się łatwiejszem niż jest. Koncentrowanie.–
Przesądzać nie można.– Rozmowa z byłym
przy Kwirynale ambasadorem Merey i z auditore
Annuntiatury Rossi.– Przekształcenie gabinetu
Salandry. Baron Sonnino ministrem spraw
zagranicznych. „Neutralni przyjdą z pomocą
zwycięzcy"!! Ustępstwa hr. Tiszy. Memoriały
Ukraińców.– Namiestnik Galicji-Korytowski.–
Urząd obok rządu. Krakowskie stronnictwo.–
Polacy we Wiedniu.– Polska narada u prezesa
gabinetu.– W Krakowie. Rada Miejska rozwiązana.–
Posłuchanie marszałka Niezabitowskiego u
Cesarza.– Uwolnienie hr. Zdzisława
Tarnowskiego.–

19 Listopada.

Światowe przesilenie przewraca europejskie społeczeństwo, jak olbrzym karta, kiedy znienacka stanie przed nim.–

Ambasadorowie Rosji, Francji, Anglii wyjechali z Konstantynopola. Porta odwołała ambasadorów z Londynu i Paryża, zastępcę ambasadora z Petersburga. Serbia, że jest wasalem Rosji, zerwała dyplomatyczne stosunki z Turcją. Porta odwołała posła z Belgradu.– Tureckie dzienniki pisały, „że to wszystko zakończy się małą wojną" jakby jej nie wybuchła.– Mogło się zdawać, że w Konstantynopolu wahano się; zmiany w gabinecie mogły świadczyć o oporze w jego łonie przeciw wojnie, w której Turcja tak silnie stanęła na Konst. Ministrowie którzy ustąpili z gabinetu oddani byli Francji. Urzędowy francuski komunikat ogłasza,

że w ostatniej chwili trójporozumienie przypisało zajście na Czarnem Morzu niemieckim oficerom i zażądało natychmiastowego ich oddalenia. Porta ograniczyła się do obietnicy cofnięcia okrętów do cieśnin a że miało to znaczenie otwartej wojny, ambasadorowie trójporozumienia zażądali paszportów. Urzędowe dzienniki w Londynie i Bordeaux ogłosiły stan wojenny z Turcją.– ~~Już 2 [illegible] [illegible] wkroczyli na tureckie wojska przy kaukaskiej granicy, zostali odparci. Angielsko-francuska eskadra bombardowała Dardanele twierdze bez uszkodzenia szkody, turecka dzieła [illegible]~~

Porta złożyła Włochom zapewnienie co do Libii.– Anglia skorzystała zaraz ze sposobności, przyłączyła Cypr. Ustanowiła w Kairze Kedywem oddanego ~~#~~ jej Hussein Kamila stryja usuniętego ~~Kedywa~~ dotychczasowego Kedywa.–

~~Przytaczamy się teraz do wszystkich momentów we wielkiej grze na morzu. Dla ich [illegible] wartości ostatniej daty.–~~

Cesarz Mikołaj zapowiedział, w manifeście że niespodziewany udział Turcji we wojnie przyśpieszy groźne dla niej rozwiązanie i pozwoli Rosji załatwić historyczne, po przodkach odziedziczone zadanie, na wybrzeżach Czarnego Morza. Potem wyjechał do armii z ministrem wojny; zabawił w Chełmie, skąd podążył do Grodna.—

Sułtan we wojennym manifeście ogłosił świętą wojnę Fetwą, wezwał do niej trzysta milionów Mahometan. Główny dowódca, minister wojny Enwer basza w proklamacji do wojska zagrzewa do walki, obiecując raju Mahometa.

~~[illegible]~~ 227

254

Pokaże się czy te talizmany nie są ~~[illegible]~~ wypięciami.- Wolnomyśli Młodoturcy uznali jednak potrzebę sięgnięcia po nie.-

~~Przyłączenie się Turcji do środkowych mocarstw, we wielkiej grze, ma, na razie, dla ich armii na zachodzie, wschodzie i północy wartość atutowej dwójki.-~~

Już 2. 6.m Rosjanie uderzyli na tureckie wojsko przy Kaukaskiej granicy, zostało odparte. Angielsko-francuska eskadra bombardowała Dardanelskie twierdze bez wyrządzenia szkody, tureckie działa odpowiedziały.-

Przyłączenie się Turcji do środkowych mocarstw, we wielkiej grze, ma, na razie, dla ich armii na zachodzie, wschodzie i północy wartość atutowej dwójki.-

We walkach pomiędzy Warszawą i Iwangrodem (Dęblinem) i przy [illegible] zwłaszcza niemieckie wojska poniosły straty w ludziach i armatach. Austryjacko-węgierskie miały okazać się bitniejszemi niż niemieckie; są lepszego gatunku jak te [illegible] ~~dostawcza Hindenburgowi~~ ~~st~~ niemiecki główny sztab mógł dostawczy Hindenburgowi

~~gdyż~~ gdyż wyborowe są we Francji. Opłakany stan dróg przeszkodził doprowadzeniu ciężkich dział Mozerów, które zapewniają zwycięstwo". Wysunięcie się sprzymierzeńców pod Warszawę ściągnęło na nich porażkę. Główny sztab wyraził się: iż sprzymierzone armie cofnęły się wobec ~~nadchodzących przeważających~~ nadchodzącego, przeważającego nieprzyjaciela. – Fryderyk W. mawiał „Mężczyzny siła nieprzyjaciela, zwalcza się go". ~~Lecz~~ Armie Hindenburga i Dankla musiały więc cofnąć się z pod Warszawy, zmienić bojową linię; zajęły nową Częstochowa, Piotrków, Poznań, Kraków, opuściły Kielce, zamierzały na razie ofensywy. – Kraków zagrożony, zarządzono ponowne jego opróżnienie. – Armia Hindenburga zajęła 7 listopada linię Warty, opartą na twierdzach Poznań i Kraków. – Z Prus nadejść miały znaczne posiłki tak ~~dla~~ ~~zachodniej~~ zachodni jak wschodnio-północny front. Na tym drugim, armia Hindenburga nie zbyła, niepokojona

Kanclerska *Nordd. Alg. Zeit.* pisze, że w skutku długiej granicy Prus Wschodnich, nie można całkiem przeszkodzić jej przekroczeniu przez nieprzyjaciela; zaręcza zaś, że dla poznańskiej i śląskiej prowincji zgoła nie ma niebezpieczeństwa. Zatem w Berlinie przekonani są, że armia Hindenburga i nasza stanią czoło nadchodzącej rosyjskiej i zasłonią Prusy. Sprzymierzone armie mają na linii Warty, oparte o Kraków, Poznań, Wrocław te korzyści jakie mieli Rosjanie na linii Dęblin, Warszawa, Modlin. — Rosyjski parowy walec. —

W następstwie cofnięcia się Hindenburga i Dankla, oraz nowego ich ugrupowania się, austryjacko-węgierska armia w Galicji wykonała ruch w tył i kraj wystawiony został na powtórny najazd Rosjan, którzy znowu ukazali się w zachodniej jego części. Krako=wowi zagroziło oblężenie i ~~[illegible]~~ przyspieszono wypróżnienie twierdzy z kobiet i dzieci. Pod Jarosławiem 8go stoczoną została nie pomyślna dla nas walka. — Środkową Galicję dobrowolnie — jak się [illegible] wyraziło urzędowe sprawozdanie — opuściły nasze wojska; rosyjskie dotarły do Wisłoka, zajęły Rzeszów, zbliżyły się

~~153~~ 236 257

do Liska. Powtórnie oblężony Przemyśl. W dalszym ciągu wkroczyły do Tarnowa Jasła, Krosna. Porażki, wszystkie walce.–

Druga niemiecko-austryjacko węgierska kampania przeciw Rosji nie powiodła się. Rozpoczyna się trzecia.–

Nasza armia poczyniła postępy w Serbii.– Przypuściła szturm do Szabacu i zdobyła go. Zatem po raz drugi.– Naczelny dowódca jenerał Potiorek wyraził się w rozkazie dziennym, iż należy skończyć przed zimą z poskromieniem Serbii. Zauważono, iż w rozkazach dziennych stwierdza się czyny a nie zapowiada się takowych.–

Wojska niemieckie na zachodzie zdobyły Dixmuiden, odparły Francuzów na południu Ypern, miasto stanęło pod pociskami w płomieniach.– Obecna wielka wojna jest szeregiem małych wojen.– Osoby które znają Paryż i Francję dzisiejszą utrzymują, że pomimo patryjotycznego, bohaterskiego, wytrwałego, zaciętego oporu francuskich wojsk, nie sprostają one wrogom niemieckim.– Współudział zasobnej i upartej Anglii może przedłużyć wojnę.–

W tutejszem ministerstwie spraw zagranicznych, poczytują położenie za pomyślne; w przeciwnym razie — powiedziano mi — starano by się o pokój. — Położenie — dodano — budziło troski po drugiej pod Lwowem bitwie, nie teraz. Rachunek może być oparty na wojskowej sile Niemiec, ich zasobach finansowych, obyczajowem zdrowiu, patryjotyzmie, karności oraz na liczebnej przewadze ludności, w stosunku do Francji; do czego ~~przyjdzie~~ pomoc Austro-Węgier, doliczyć należy. Ta pozwoliła Niemcom walczyć przez trzy przeszło miesiące ze Zachodem.. Ale zapasy trwają o wiele dłużej niż pierwotnie sądzono w Berlinie i Wiedniu. I ~~więc~~ przypominam sobie słowa ministra pełnomocnego barona Szeglebena, na początku wojny, kiedy wszystko nam się uśmiechało „Za wiele nieprzyjaciół!"—

Miliardowa, wojenna, niemiecka pożyczka wyjawiła swojem wielkiem powodzeniem, że Niemcy z niezmierną militarną potęgą tyrą, znaczną finansową

i gospodarczą, co jest zadatkiem powodzenia. Węgry i Austryja rozpisują wojenne wewnętrzne pożyczki, które załatwią trudne, może już niebezpieczne finansowe stosunki, lecz nie zmienią ich. — Dotychczas nie oznaczono wysokości pożyczek, zależeć będą od subskrypcji, co nie było w zwyczaju. — P. Plener, wyznawca Niemców liberalnych i były minister finansów, mniema, że chwila źle obrana, należało uchwycić tę, w której publiczność była w dobrem usposobieniu po zapowiedzi ar. Fryderyka ofensywy a nie, tę, w której po jej niepowodzeniu jest, źle usposobioną. —

Cingtau po walecznej obronie upadł 7.11. co było przewidzianem przed przeważnemi siłami Japonii i Anglii. Przed oddaniem twierdzy wysadzono w powietrze niemieckie statki oraz jedyny austryjacko-węgierski: Cesarzowa Elżbieta. Z upadkiem Cingtau Niemcy utracili dzierżawę Kiaoczou. W długim europejskim pokoju pozyskane kolonialne nabytki przepadają im podczas wojny. —

Anglia uzyskała teraz więc Japonię bezpośrednio przeciw światowym mocarstwom —

W tem przy brzegach Anglii pod Yarmouth zaszło spotkanie niemieckich z angielskiemi statkami. Pociski padały na angielską ziemię. ~~zatem~~ Niemcy mogą do niej dotrzeć.- Nadeszła wiadomość z 1-go b. m. u brzegów Chile, w sąsiedztwie wyspy Santa-Maria, niemiecka eskadra krążowników Scharnhorst Gneisenau, Nürnberg, Leipzig, Dresden pobiła angielską, zniszczyła pancerny krążownik Monmouth, ciężko uszkodziła Good-Hope. Pierwsze znaczniejsze spotkanie wypadło na korzyść nowej, niewypróbowanej niemieckiej floty.- Dwa powyższe zdarzenia, zasłyszane bohaterskie czyny niemieckiego krążownika Emden w azjatyckich morzach, zrzucenie przez niemieckich lotników bomb na Dover wszystko to razem sprawiło, nie mało wrażenia, podniosło wątpliwości o niezwyciężonej potędze W. Brytanii na morzu, skąd tutejsze dzienniki, za szybko chyba, wróżą jej upadek. Przełamaną nie jest.- ~~te nie~~ Daleko do tego, aby te niemieckie powodzenia były rozstrzygającemi.- Zaraz po nich nadeszła wiadomość że Emden i

i Königsberg, po walecznych czynach na indyjskim Oceanie uległy, pod przeważa-
-jącemi, połączonemi angielsko-australsko-japońsko-francuskiemi i rosyjskiemi
siłami. Po zaciętej walce Emden został spalony, Königsberg zamknięty w ~~rzece~~
rzece Rufidżi, w niemieckiej, wschodniej Afryce. Dowódca Emdena, Müller
i porucznik Ks. Hohenzollern w niewoli, nie ranni. – ~~Chwała~~ Los tych walecznych
statków był nieuniknionym. – Są to bohaterstwa bez wpływu na ostateczny wynik. –

Anglia jak zawsze jest i teraz bezwzględną w morskim handlu, podczas wojny i
zwycięsko wyzyskuje nie przełamaną dotąd swoją na morzu potęgę. – Niezmienne postanowienie londyńskiej
deklaracji a zarządzeniami o kontrabandzie i względnej kontrabandzie, ~~ograniczeniem~~ ścieśnieniem handlowej
żeglugi na Północnem Morzu wyrządza znaczne szkody neutralnym; ich niezadowolenie
wzrasta też i obmyślają sposoby zaradzenia drakońskim, angielskim postanowieniom
– wprawdzie nie śmiało – Także Stany Zjednoczone chociaż widocznie sprzyjają
~~Anglii niezado~~ Anglii ~~nie~~ zgadzają się ze wzmiankowanemi ~~[illegible]~~ ograniczeniami –
~~Do W Heilbronn ogłoszonym został tygodnikowy, powstańczy [illegible] Wrocław~~ –

Dotychczasowy w Europie wynik wojny.- Podbój Belgii ~~pr~~ i zajęcie północnych departamentów Francji przez Niemcy. Podbój wschodniej Galicji i znacznej części zachodniej przez Rosję. Dwa obozy jak sitarze mocują się, żaden nie powalił drugiego o ziemię. Belgia zamożna, bogata zniszczona.- Uboga Galicja najwięcej cierpi, wystawiona na trzy klęski, pochód i rekwizycje własnych ~~wojsk~~ i niemieckich wojsk, na rosyjski podwójny najazd, na swawolę wojskowego motłochu. Prusy Wschodnie zrabowane, zapobiegliwością i zamożnością państwa odbudowują się spiesznie.-

Pierwsze zwycięstwa Niemców nad Francuzami, pogrom Belgii, pomyślne dla austryjacko-węgierskich wojsk potyczki w Galicji, cofanie się Rosjan z Królestwa Polskiego, mniemanie o wojskowej niższości Rosji zaczerpnięte z japońskiej wojny, wiara w nieograniczoną wojskową potęgę Niemiec — sprawiły, że zadanie wydało się łatwiejszem niż jest. Stąd teraz rozczarowanie, niecierpliwość. Wojna ma swoje prawa, przebieg jej jest zmienny, jej losy niepewne jak proces i egzamin i nie można przewidzieć jej wyniku.-

Rozmawiałem z byłym ambasadorem przy Kwirynale Merey, który dla poratowania zdrowia bawi w Baden. Twierdził że Ballplatz nie zdawał sobie sprawy z następstw <u>ultimatum</u> w Belgradzie, nie przypuszczał aby Rosja pospieszyła z pomocą zbrojną Serbii na co przytacza dowód iż zgromadzono osiem korpusów na serbskiej nie rosyjskiej granicy. Zauważyłem że do europejskiej wojny Niemcy bezpośrednio przystąpiły. Przyznał mi słuszność. Nie zbyt badałem go o Włochy, czując że to nieco drażliwa rzecz dla niego. Odniosłem jednak wrażenie, że mniema, iż Włochy czekają, ~~aby~~ aby bezpiecznie ~~[illegible]~~ się przeniewierzyć ~~„przyjść z pomocą zwycięzcy"~~ + Po chwili spotkałem auditora nuncjatury Mons. Rossi, zaledwie zawiązaliśmy rozmowę, przeszedł koło nas ambasador Merey. Mons. Rossi zwrócił na niego uwagę z włoskim uśmiechem „Opuścił ~~[illegible]~~ Rzym, z powodu choroby, na drugi dzień widziałem go na Kärntnerstrasse nie spostrzegłem aby niedomagał"!!

"Chorobą - odrzekłem - była zapewne neutralność Włoch" Mr Rossi mrugnął znacząco "teraz - dodałem - już tylko życzyć sobie można aby Włochy, które nie dotrzymały przymierza, dotrzymały neutralności." Aditore mniemał że mogłoby przyjść do wojny podczas świąt i gdyby ten doprowadził do pokoju, pożar zostałby ugaszony, w przeciwnym razie szerzyć się będzie na wiosnę i zaznaczył szerokim gestem jego rozmiary i spustoszenia. "Jaka mogłaby być dziś ~~[illegible]~~ podstawa pokoju - zapytałem - chyba status quo ante." "O co - rzekł - właściwie toczy się wojna." "O potęgę Niemiec" powiedziałem "Dla tamtych, dla trój porozumienia" "a dla środkowych mocarstw o jej utrzymanie." Mr Rossi nie ma złudzeń co do losu Kościoła we wschodniej Galicji, ~~[illegible]~~ przewiduje jej rozmiary na wypadek pozostania jej w posiadaniu Rosji "Dziwić się tylko przychodzi - zakończyłem - iż można było wątpić, że Rosja jest i będzie nieprzejednanym wrogiem Kościoła!"

Po dymisji gabinetu Król polecił dotychczasowemu prezesowi Salandra utworzenie nowego. W jego skład weszli członkowie poprzedniego a jako minister spraw zagranicznych baron Sonnino, kiedyś pierwszy minister, nieprzyjaciel Austryi. Salandra zatrzymał prezesostwo i sprawy wewnętrzne. Zdolny, bystry, przebiegły.- Jego drugi gabinet nie zmieni bezpośrednio polityki wobec wojny. Nazwać ją można: wyczekującą neutralnością.- Ktoś powiedział, „Neutralni przyjdą z pomocą zwycięzcy!"-

Hr. Tisza zapowiada niewęgierskim narodowościom, zwłaszcza Rumunom, ustępstwa językowe i wogóle narodowe, w uznaniu zachowania się ich podczas wojny. Są zdania że nieco za późno.- Szkolna ustawa hr. Alberta Apponyego w rosyjskim stylu rozdrażniła i wiele złego narobiła.-

Czytałem memoriał ukraińskich przywódców złożony rządowi. Jest to stek zdradzieckich oskarżeń Polaków o rusofilizm i sofistycznych dowodów

że tylko Rusini są lojalnemi. Dla obeznanych ze stosunkami jest to zbiór zuchwałych przeinaczeń i kłamstw. Dalej iść nie może podstęp. Ale memoriał wymienionej ~~[illegible]~~ dostrojony jest do sposobu myślenia tutejszych rządowych kół i zręcznie ułożony aby przekonać tych, którzy radzi być przekonanemi. —

Widziałem się z namiestnikiem Korytowskim; przybył z Białej gdzie jest siedziba namiestnictwa na jeden dzień. Rozbolały. W opłakanych stosunkach przypadło mu być namiestnikiem Galicji. — Licznie tu bawiący Polacy których główna kwatera jest w hotelu Erzherzog Karl odbywają jałowe, puste narady, raczej są to gadaniny, narzekania. ~~Rzucają na niebie podejrzenia~~. Dawne stronnicze spory przenoszą z Galicji przeszłości do nieświadomej Galicji teraźniejszości i przyszłości. —

Poratowania godni są biedni wychodźcy z potrójnie nawiedzonego kraju, zrozumieć by jednak powinni że klęska jest żywiołową, że oskarżać o nią rządu ani nikogo nie można. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Nie przystoi żebrać i wymyślać! Nastrój jest najgorszym objawem. Krakowskie stronnictwo w rzym Dunajewskiego uległo niepożądanej zmianie, że zachowawczego stało się oportunistycznem, zespolone z N. N. Komitetem, wręcz zajęte jest szersze sporem, współzawodnictwem ze wschodniemi konserwatystami i przychodzi do niego zastosować słowa Macaulaya „Stronnictwa zapominają łatwiej dawne zasady niż dawne urazy". – Stąd oskarżenia. – Czas z dziennika zachowawczego i poważnego przemienił się w organ N. N. Komitetu –

70

Ten oparty o krakowskie stronnictwo przywłaszcza sobie monopol polskiego patryjo-tyzmu i polsko-austryjackiej polityki oraz lojalności, czem każdego drażni, tych którzy nie uznają jego potrzeby i uprawnienia, rzuca bowiem bezwiednie na nich podejrzenie rusofilizmu i staje się nietylko zbytecznym ale jest szkodliwym. –

„Jak możecie porwać, jak rząd zerwać może, na rząd obok rządu?" – zapytałem namiestnika Krzyżtowskiego. „Rząd nietylko zerwała – odrzekł – ale zachęca". Kiedy tak, to współczuję i ubolewam że przychodzi ci w „takich

warunkach przedstawiać go, a do tego nie wiesz, z dnia na dzień dokąd sięga się twoje namiestnictwo a dokąd gubernatorstwo hr. Bobrzyńskiego..!"

Nie za klęski i szkody wojny odpowiedzialnym jest rząd, ale za miękkie, bezradne, czy też dwulicowe zachowanie obchodzenie się z rządem obok rządu; za zaślepienie w ruskiej polityce, która miała jeszcze ma nadzieję zwalczyć Rosję. – Z początku wcale nie był zamierzony pochód na Warszawę, lecz na Kijew.–

~~174~~ 242

~~[illegible] tam być radca dworu Władysław Fedorowicz. Na Ukrainie Polak, w braku odpowiedniego Ukraińca. – [illegible] ruskiej polityki Austrii.~~

Około sto dwadzieścia tysięcy uchodźców z Galicji, między niemi dużo żydów schroniło się do Wiednia. Drożyzna i ciasnota potworne. Polacy nie wiedzą do kogo należeć będzie Galicja czy też ją „oddać" nie zamierza rząd. Polacy nie wiedzą co posiadają i co posiadać będą wszyscy ~~kwapią~~ dogodnie. – Zawieszeni w powietrzu jak lotnicy. – Rząd troszczy się o uchodźców o ile go stać.

Publicyści poczynają uznać, co zawdzięczają znacznie żydom. Wzrasta wzajemne rozgoryczenie. Wzbronić mają uchodźcom przyjazdu do Wiednia

W sobotę 7. t. m. odbyła się narada u hr. Stürgkha, galicyjskich dygnitarzy o 5 po południu.

Prezydent Leo spojrzał na zegarek, wstał, przeprosił że musi wyjść, ale obowiązek powołuje go do Krakowa.

Wielkie na to wrażenie obecnych ministrów i uczestników w naradach. Hr. Stürgkh powstał w kilku dobrze dobranych słowach wyraził życzenie, aby Prezydent Leo szczęśliwie przebył niebezpieczeństwa, w zagrożonym Krakowie w tej chwili które oczekują tam Prezydenta miasta, wyraził głębokie uznanie dla jego poczucia obowiązku i powierzył go boskiej opiece.

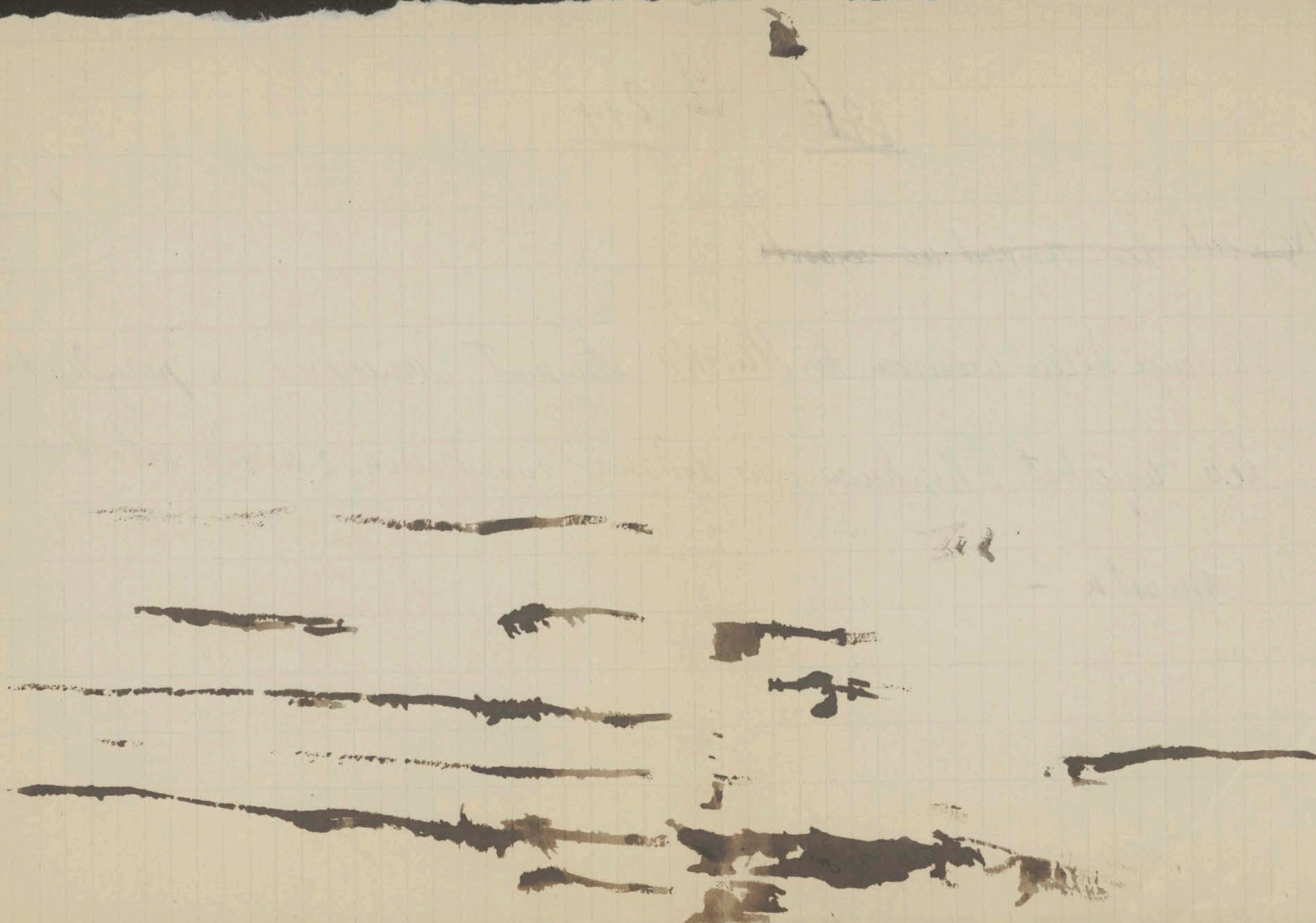
Serdecznie dłoń uścisnął z każdym osobno.

2 71

~~196~~ 244

~~Prezydent Leo spejrzał na zegarek~~

Na drugi dzień wieczorem hr. Stürgkh otrzymał doniesienie że prezydent Leo wyjechał z Krakowa ovar żądanie zawadzenia z urzędu potrzebom miasta.--

Hr. Stürgkh nie mógł doświadczać niepotrzebnego wrażenia i para też zbytecznych. ~~Mianował~~ Zamianowano rządowym Komisarzem radcę miejskiego Nowaka, zastępcami Bandrowskiego i rektora Uniwersytetu Kostaneckiego. Rada Miejska została rozwiązana. — ~~Niezadługo~~

~~Niepewna p. Leo po p. Leo~~ jakaś [niespodziewana] ~~konieczność~~ spowodowała [powrót] ~~wyjazd~~ p. Leo do Wiednia. ~~Stąd niezadługo powrócił do Krakowa i przygoto-~~

~~-towany został w Wiedniu prezydenta miasta. — P. Leo [illegible]~~

~~[illegible] zastępca [illegible] chciał [illegible] na [illegible] i [illegible] urzędach~~

~~[illegible] zatatuować [illegible] potrzeb Krakowa, [illegible] Krakowa, [illegible]~~

~~[illegible] tak [illegible] zabiegów [illegible] przygotowań~~

~~go w Wiedniu~~

Marszałek Galicji Niezabitowski miał w Schönbrunn posłuchanie u cesarza 9°. t.m. Prócz uroczystego nie mogło mieć na razie innego znaczenia. Cesarz osobiście wyraził ubolewanie z powodu klęski Galicji, zapewnił o ojcowskiej, najserdeczniejszej trosce i opiece. Zdrów, dobrze wygląda.-

274

~~1??~~ 247

Marszałek dziękował za reskrypt o Galicji.- Dodał - ~~że~~ smutkiem przyjmuje Polaków myśl rosyjskiego panowania, na co cesarz uśmiechnął się i odparł, że tego przypuszczać nie trzeba, że o tem mowy być nie może, że się to nie stanie.- Uskarżał się na sposób prowadzenia wojny przez Rosję, na wywożenie ~~ob~~ austryjackich obywateli; na co marszałek opowiedział uwięzienie hr. Zdzisława Tarnowskiego z Dzikowa i jego wzorowe, lojalne zachowanie się.

Cesarz rzekł „Biedny człowiek".-

Telegram hr. Adama Tarnowskiego ~~dzi~~ wysłany ze Zofii do matki zawiadomił dziś o uwolnieniu przez ~~wł~~ rosyjskie władze, brata hr. Zdzisława Tarnowskiego.-

15 Listopada

275

XIV

2 Grudnia 1914

XIV

Pomyślny początek drugiej połowy listopada. Zwycięstwo Hindenburga pod Kutnem. Umyślny jego odwrót z pod Warszawy. Poznańskie i Śląsk zasłonięte. Mackensena powodzenia.. Nowe przeważające siły wojskowe. Hindenburg feldmarszałkiem. Ludendorff [illegible] naczelnik jego sztabu. — Polska i wojna. [illegible] niemieckie [illegible] na Warszawę. Obrona Przemyśla. Austryacko-węgierska główna kwatera w Cieszynie. [illegible] i [illegible]: Około Krakowa - Dowódca twierdzy. Kuk. - Walki w zachodniej Galicji i Karpatach. Rosjanie w dwóch węgierskich Komitatach. - Nasze wojska opuszczają Czerniowce. Zaszczytne walki polskich legionów. Piłsudski. W Serbii zwycięskie powodzenia. Walijewo zdobyte. Zajęcie Belgradu. Dwa miliardy pożyczki wojennych w monarchii

Na morzu i w powietrzu.— Francuzcy
jenerałowie. Zacięte nie stanowcze
walki. Monarchowie we wojnie.— Przed
zwycięstwami odznaczenia.— Z maho=
=metańskiego świata.— Z Domu Matki Bożej.
Kanclerz Bethmann o pertraktacjach i pokoju—
W Berlinie i w Niemczech. Usposobienie.—
Ambasador Tschirschky o wypadkach—
Zamieć.— Hr. Tisza w głównej, uciemnickiej. Przygotowania
Kwaterze— Portugalia i Anglia.— Rozmowa
Angli.. Neutralne państwa. Rozmowa
ze szwedzkim posłem.— Essad basza w
Albanii. Harden przeciw Polakom.
Hr. Hoyos i N.N. Komitet.— Galicyjski Wydział
Krajowy we Wiedniu.— Znamienna wojna w stolicy—
Galicja we Wiedniu.— Z listów Morawskie
zastępca ministra dla Galicji. S. Leo pertraktuje
prezydentem Krakowa. Z tego przewodnictwo
N.N. Komitetu, którego prezesem został
p. W. L. Jaworski.— Wspólny minister skarbu Biliński.—
Hr. Bobrzyński we Lwowie. Metropolita Szeptycki w Kursku—
Nota do Belgradu i hr. Tisza. Nowe, przypuszczenie osobi=
=stej wojny.— Myśl lub bezmyślność.—   Z Grudnia

XIV.

Początek drugiej połowy listopada pomyślnym był dla środkowych mocarstw – Armia Hindenburga pobita i wyparta pod Włocławkiem i Kutnem kilka rosyjskich korpusów, wzięła do niewoli 23,000 ludzi, zdobyła siedemdziesiąt przeszło karabinowych maszyn. – Zwycięska główna bitwa stoczona została pod Kutnem które po zaciętej, uciernej walce zdobytem zostało. We Warszawie nie wiedziano o niej – Warszawski gubernator baron Korff udał się automobilem w kierunku Kutna, natknął się na niemieckich dragonów i wzięty do niewoli. Wysłany został pociągiem do Gniezna niechciał z nikim się widzieć, gdyż – jak się tłomaczył – nie był w dobrem usposobieniu ~~co~~ łatwo zrozumieć. ~~Po tej bitwie [illegible] [illegible] bez [illegible] do 21 list~~ Potwierdza się ~~[illegible]~~ "Norddeutsche Allg. Zeit" iż Pomorskie i Śląsk nie są zagrożone. – Hindenburg

powrócić jedynym w tej wojnie wodzem, zarówno, mądrym, umiejętnym odwrotem z pod Warszawy, jak zajęciem nowych stanowisk i zwycięstwem pod Kutnem. ~~Którym~~ zmusił nieprzyjaciela niem do dalszych walk. Które 18 listopada ogarnęły cały front. bez ~~[illegible]~~ rozstrzygnięcia. ~~do 21~~ .– Dalsze posuwanie się sprzymierzonych mogłoby ich postawić w tem samem niekorzystnem położeniu w jakiem znaleźli się pod Warszawą Modlinem i Dęblinem i oddalić od własnych twierdz. ~~Latające niemieckie maszyny bomby na Warszawę. Jaki tego cel, jaki pożytek, nieprawdopodobne zwrócić, nie mogą one im zjednanie sobie Polaków. Tymczasem~~ Tymczasem Rosyjska ofensywa z Warszawy i okolic Łowicza spełzła.– Hindenburg zajął rozstępnie na wschód Częstochowy. wobec nowych znacznych, nieprzyjacielskich sił odporne stanowisko, już dla tego korzystne, że Rosjanie zawsze słabszemi są w ofensywie niż w defensywie.–

71

Niemieckie główne dowództwo donosiło 26° listopada że w walkach pod Łowiczem i Łodzią wojska jenerała Mackensena – jest przyjacielem Hindenburga – zadały

trzem wojskim korpusom ciężkie straty. Prócz poległych i rannych wzięto do
niewoli 40,000 Rosjan. Zdobyto siedemdziesiąt armat i sto pięćdziesiąt sześciu
karabinów maszynowych, zagwożdżono trzydzieści armat. Raport mówi „także
w tych walkach część" naszych młodych wojsk, pomimo wielkich ofiar, jaknajświe=
=tniej odznaczyła się" Ciągnie raport dalej „Jeżeli pomimo tych powodzeń nie udało
się jeszcze wywalczyć rozstrzygnięcia, to dlatego, że weszły w grę nowe siły, nie=
=przyjacielskie zastępy od wschodu i południa. Ich uderzenia wszędzie odparte
zostały, ale ostateczny wynik ~~jeszcze~~ nie osiągnięty" Wciąż wzmaganie się i zawsze
ten sam powód nierozstrzygnięcia, „nowe, przeważające, rosyjskie siły."–

Cesarz Wilhelm mianował Hindenburga jenerałem feldmarszałkiem za unicestwienie
zamiarów przeważnego nieprzyjaciela i ochronę wschodniej granicy cesarstwa. Jakikol=
=wiek będzie dalszy przebieg wojny, Hindenburg pozostanie w jej dziejach znakomitym
wodzem. Naczelnik jego sztabu Ludendorff mianowany jenerałem-porucznikiem

Feldmarszałek Hindenburg w rozkazie dziennym zawiadamia o swej nominacji, wylicza ostatnich dni zdobycze, dodaje – ale nieprzyjaciel zwyciężonym nie jest, dlatego, dalej naprzód z Bogiem, dla Króla i ojczyzny aż ostatni Rosjanin pokonany legnie na ziemi. Hurra!–

Cesarz Wilhelm 29go znajdował się na wschodniem polu walki przy armii Hindenburga aby być świadkiem pogromu Rosjan lub dla podniecania i jednocześnie jeszcze ducha. Odwiedził następnie wojska w Prusach Wschodnich i przybył do Poznania, gdzie zamieszkał w zamku z Hindenburgiem i jego sztabem. Przesłał żelazny krzyż następcy tronu Ar. Karolowi Franciszkowi-Józefowi.

Polska zmartwychwstała. Nikt już o niej nie mówił, nikt jej po nazwisku nie wymieniał. Wojna sprawiła że się wciąż pisze i mówi „W Polsce"!– Nadeszły szczegóły o rzuceniu bomb na Warszawę z niemieckich aeroplanów. Jaki tego pożytek, jaki cel? Nie może nim być, zjednanie sobie Polaków.–

72

W Prusach Wschodnich niemieckie wojska odparty nieprzyjaciela. W Prusach Zachodnich zatrzymały ich zagnisko i wepchnęły w kierunku Płocka. Rennenkampf i Miszczenko pobici, powrócili jednak na czele nowych sił lecz gorszego gatunku. Prusy pograniczne wystawione tylko znowu na napady.-

Załoga Przemyśla wykonała pomyślną wycieczkę. Twierdza pod dowództwem walecznego wypróbowanego jenerała Kusmanka zaopatrzoną jest teraz w ~~zb~~ Mörsery które straszne sprawiają spustoszenia w rosyjskich szeregach

Nasza główna Kwatera z naczelnym wodzem Arc-Fryderykiem i bar Conradem przeniosła się do Cieszyna. Arcyksiążę zamieszkał we własnym pałacu. ~~Jego~~ ~~ochmi~~ Ochmistrz Arcyksięcia jenerał hr. Herbert Herberstein przybył na parę dni do Wiednia. Zdaje mi się że w naszej głównej Kwaterze jest mała

<u>Schadenfreude</u> z porażki Hindenburga pod Warszawą. To ludzkie..

Uzasadnia się też powtórne cofnięcie się naszej armii w Galicji. Anglicy [illegible]

Fryderyk opłakuje serdecznie los Galicji, ale dwukrotne oddanie jej na pastwę nieprzyjaciela było wojenną koniecznością. — odwrocie Niemców z pod Warszawy.—

Piłsudczycy mieli oddać cenne usługi, przy odwrocie [illegible]

Zauważyć tu można, pomimo sojuszu, stary do Prus nieprzyjazny [illegible] żyjących jeszcze Austryjaków dawnej szkoły i wiary. Za nic nie poświęcono by przymierza sojusz z Niemcami, ale cięży ono, cięży wdzięczność, acz się bowiem, że nadal nie mają jest dziś jedynym ratunkiem a przecież nie bez zadowolenia Im nie będzie lżejsza jest jego pomoc o zwycięstwach niemieckich porażkach sprzymierzeńca [illegible] tem! milszemi są jego niepowodzenia.

Na wspólne prowadzenie wojny złota to nie wpływa. — Wielka publiczność i niemieckie pochodzeniem polityczne stronnictwa, olśnione są potęgą Niemiec, z niemi zespolone, wierzą ślepo w sojusz i jest im drogim.—

Kraków nie jest oblężony. Dowódca twierdzy jenerał Kuk ostro pociągnął zarządzenia
Doraźne sądy i zapowiedział rozstrzelanie opornych wobec ewakuacji, także tych przy
których znalezi osoby odezwy rosyjskie nawet illustracje.- Wojska Dankla
wyruszyły z ~~Krakowa~~ obszaru Krakowa 17 listopada; zajęły umocnione niezwyciężone=
=wielkie stanowiska na północ ~~z~~ granicy. Wzięły do niewoli pięćset Rosjan
w okolicy Wolbromia i Pilicy.- Nowe ~~N~~ rosyjskie oddziały posunęły się ku Karpatom.
Pod Gorlicami nasza artyleria wyparła wojska rosyjskie. W Karpatach
dalej walczono. Rosjanie wpadli ~~[illegible]~~ do pogranicznych węgierskich komitatów
Ungi i Zemplin.- Wojska nasze opuściły znowu Czerniowce, tym razem
~~[illegible]~~ jenerał Höfer nie napisał „dobrowolnie".-
~~W Serbii naczelny dowódca Potiorek otrzymał za „dzielność" i „nieudolność" [illegible]. Jego 5ta i 6ta armie~~
~~[illegible] głównego sztabu bez Conrada.~~

Nadchodzą zaszczytne wiadomości o polskich legionach. Mówiono nam o nich z wielkiem uznaniem w ministerstwie spraw zagranicznych. Odznaczyły się walecznością, wszędzie gdzie ich użyto. Dowódca pierwszego pułku Piłsudski wyszczególnił się, nietylko męstwem także wojskowemi zdolnościami, pomysłowością, przytomnością umysłu. W pierwszej wyprawie pod Warszawę oddał sprzymierzonym armiom istotne usługi, przy odwrocie cenne. Naczelny wódz Arc. Fryderyk pismem do N. N. Komitetu mianował go brygadierem „w polskich legionach", za jego znakomite czyny wobec nieprzyjaciela." Legiony okazały się bitnym żołnierzem tak w Karpatach jak w Królestwie Polskiem. Wojskowa władza i najwyższe koła sprzyjają im, życzą sobie ich zwiększenia. Idzie

Teraz – za radą p. Daszyńskiego – o pomnożeniu legionów, bezrobotnymi, ze zagłębia Dąbrowskiego, co wciąż przytaczanem jest ze szkodliwego i niewykonalnego zamiarem wywołania niepotrzebnego powstania w Królestwie Polskiem –

W Serbii naczelny dowódca Potiorek otrzymał samodzielność, niezależność od naczelnika głównego sztabu Conrada. Jego 5ta i 6ta armie

znaczne poczynili postępy. Po zwycięskiej, krwawej walce zajęty Walejewo i Obrenowac przez co otwarty w zachodu drogę do Belgradu. Wzięto do niewoli osiem tysięcy Serbów, zdobyto czterdzieści dwie armat, trzydzieści jeden karabinów maszynowych. Jenerał Potiorek w raporcie do naczelnego wodza Arc. Fryderyka mówił, że pomimo tych powodzeń nie można już spocząć, lecz wówczas wolno że zadanie zupełnie zakończonem zostanie. Uporczywemi i wielkiemi były te zwycięstwa. Za te powodzenia nad Driną i zdobycie Cer-Krajin cesarz nadał jenerałowi Potiorekowi własnym pismem Krzyż zasługi wojskowej I klasy.

Po zwycięstwie pod Walejewem trwały zawzięte, trudne dalsze walki. Szesnastoletni wnuk wojewody Putnika dostał się do niewoli. ~~w ieś~~ ~~Od najstarszych do najstarszych wszyscy ze zamiłością prowadzą tę wojnę~~ Najmłodsi i najstarsi idą na tę wojnę.—

Nadeszła dziś od dowódcy piątej armii jenerała Franka kondolencyjna depesza z prośbą aby w dniu zakończenia sześćdziesiąt szóstego roku panowania Naj Pana

raczył przyjąć życzenia piątej armii oraz doniesienie, że wzięta dziś w posiadanie miasto — Belgard. Spóźnione nieco wykonanie ultimatum; niemniej politycznie i moralnie zadośćuczynienie, powodzenie, zostawia zadowolenie. — Tu rozumieją teraz, że wojna serbsko-rosyjska nakazywała rozprawić się najpierw ze serbską armią. Pozostaje jeszcze zagadką

jj pogrom ~~[illegible]~~ nieprzyjaciela który dostarczył powodu do europejskiej wojny. Nie wystarczyłby on.

Nie Serbię, Rosję pokonać trzeba dla bezpieczeństwa monarchii i zdobycia stałego, trwałego pokoju. —

Nastała ~~Nadeszła~~ zalecona przez barona Plenera korzystna chwila dla wojennej pożyczki

Pomówiła się, podpis na austryjacką wynosi miliard czterysta czterdzieści jeden milionów koron, na węgierską ośmset milionów. — Rabelais pisał:

Les pecunes sont les nerfs des batailles. —

Oddział niemieckiej floty ostrzeliwał główne wojskowe gmachy Libawy, zatopionemi statkami zamknął ~~port~~ port. Jednocześnie ~~czarnomorskiej~~ ~~część~~ czarnomorskiej, rosyjskiej floty pierzchła 2

pod Trapezuntem przed turecką ~~[illegible]~~. schroniła się w Sebastopolu.—
Rosyjski pancernik ciężko został uszkodzony.— Podwójny dowód niemocy floty na morzu.— Stoczona została pierwsza, znaczniejsza bitwa w powietrzu. Niemiecka, powietrzna eskadra spotkała się zwycięsko na francuskiej granicy z nieprzyjacielską, zmusiła dwa aeroplany do wylądowania, strąciła trzeci.—
Wraz z ~~[illegible]~~ wodzem Joffre i jego naczelnikiem sztabu Berthelot odznaczają się francuscy jenerałowie Castelnau, Pau, Gallieni dowódca Paryża. Oni kierują godną podziwu obroną przeciw potężnemu nieprzyjacielowi, trzymają w zawieszeniu losy Francji i Europy.— Odnawiają się wciąż uporczywe, krwawe walki o każdy strzelecki rów, o każdą piędź ziemi. Ani z jednej ani z drugiej strony nie zaszło nic stanowczego, nic rozstrzygającego.— Śniegi i słota zwolniły, na razie i tak już powolne zapasy.—
Car Mikołaj udał się z Piotrogrodu do głównej kwatery i powrócił do Carskiego-Sioła— Król Angielski Jerzy podążył ~~[illegible]~~

do Francji dla odwiedzenia angielskiej armii, spotkał się z prezydentem Poincaré i prezesem gabinetu Viviani, po czem powrócił do Anglji.— Monarchowie są od tego aby we wojnie wojskami dowodzić a jeśli nie umieją aby wraz z niemi walczyć, jak belgijski król Albert.— Obecnie ~~bez udziału~~ wszystko w zwyczaj ~~odznaczać się~~ obdarzać odznaczeniami i orderami ~~i mon~~ władców i książąt którzy nie biorą w krwawych zapasach osobistego udziału, szafuje się więc zawcześnie i przed[illegible] ~~[illegible]~~ dygnistwami. Jenerał Joffre nie przyjął ofiarowanej mu przez prezydenta Poincaré marszałkowskiej buławy, uzasadnił odmowę tem, że jeszcze nie odniósł zwycięstwa.—

~~Kanclerz Bethmann podczas [illegible] z przyjaciółmi stronnictwa [illegible] wojennem przed [illegible] parlamentu których [illegible] że [illegible] [illegible] [illegible] wojny do niemieckiego [illegible] takie [illegible] jest [illegible] [illegible] jest na to, że [illegible] takie [illegible] [illegible] być może, którzy [illegible]~~

Mahometański świat przegrał ze Rosją, Anglją, Francja gnębią w swoich posiadłościach wyznawców proroka, podczas gdy Niemcy nie mają mahometańskich poddanych, Austro-Węgry tylko w Bośni gdzie się nadzwyczaj dobrze z niemi obchodzą. Stąd – (nie mówiąc o ważnych politycznych powodach) wspólność mahometańskiego świata ze środkowemi mocarstwami. Dotąd jednak [illegible] niemocy nie siły składa dowody.– O dalszych zwycięstwach donoszą fantastyczne tureckie biuletyny, tak w Kaukazie, na drodze do Batum jak na granicy Egiptu, także na Morzu Czarnem. Szkoda czasu na ich czytanie. Wprawdzie tureckie wojska dotarły do Sueskiego Kanału, ale to wcale nie znaczy iż go opanowały.– Zagrożona jest przecież wszechświatowa. Obecna potęga W. Brytanii i stracić by ona mogła [illegible] nabytek Disraelego.– Środkowe mocarstwa wojna może [illegible] [illegible] świata.–

zaznaczają solidarność z Turcją. Cesarz Wilhelm mianował gubernatora Belgji, byłego organizatora tureckiej armji feldmarszałka Goltza, przybocznym adjutantem sułtana. Udaje się do Konstantynopola. Na jego miejsce gubernatorem Belgji został jenerał bar. Bissing. – Sułtan mianował Zekka basze przybocznym adjutantem cesarza Wilhelma. –
Platin basza przystępuje, głównem zadaniem Turków w Egipcie, uszkodzenie Suezkiego Kanału, aby go Anglicy używać nie mogli. Strzegą ~~Ba~~ go też pilnie i wciąż. Turcy nie mają innego przystępu do Egiptu. Powstanie miejscowej ludności poparte turecką armją stworzyłoby ~~grom wiele [illegible]~~ Turcja mogłaby tam poważne potożenie. Skutek ostateczny zależy w sił. Wtóre Turcja mogłaby tam poważne potożenie. Skutek ostateczny zależy w sił. ~~wtóre~~ Turcja przeważnie z Indyjskich wyprowadził i od angielskich wojsk złożonych, nawet, przeważnie z Indyjskich Australskich, Kanadyjskich pułków. – Sudan mógłby także się ruszyć. –

~~215~~ 265

292

Kanclerz Bethmann ~~zaznaczył~~ podczas narady z przywódcami parlamentu. Który dziś się zbiera, że zajmowane przez Niemcy stanowiska na zachodzie zdają się wykluczać przeniesienie stamtąd wojny do niemieckiego cesarstwa; na wschodzie także położenie jest zupełnie korzystnem. ~~[illegible]~~ To też - ciągnął - zgoda jest na to, że ~~tylko~~ także pokój zawartym być może, któryby obejmował

jego ~~Iż~~ ~~będzie~~ bezwzględnej trwałości ~~trwałości~~ i któryby zlikwidował wszystkie ofiary krwi i mienia. Kanclerz ograniczył się do tego, że od zachodu nie grozi najazd o pochodzie na Paryż ~~już nie~~ zamilczał.–

W Berlinie wyższe wojskowe koła pomijają ogólne położenie jako poważne. Niektórzy jenerałowie popadli w melancholię. Mocno zagadkową jest choroba * naczelnika głównego sztabu Moltkego, niespodzianka jego urlop. Kierownictwo ~~Do tego~~ sztabu dostało się w ręce pruskiego ministra wojny Falkenhayna.–

Cesarz Wilhelm miał powiedzieć, przejęty jest do żywego ofiarami ludzi, zmartwiony jakimś błędem następnym, podobno pod Paryżem.–

Nie ma wielkiego Moltkego ani Bismarcka.– Zapasy ważą się i niepodobna przewidzieć na czyją stronę przechylą się ani też jak ukształtuje się Karta Europy w razie zwycięstwa jednego lub drugiego obozu.

Niemiecka publiczność podniecona na duchu, pełna otuchy i wiary nie zachwianej pewności ~~zwycięst~~ ostatecznego zwycięstwa.–

Ambasador przy tutejszym dworze Tschirschky powiedział – ani wojny ani pokoju, do upadłego walka. Mamy dziewięćdziesiąt dzielnic Korpusów każdy liczy osiemdziesiąt tysięcy ludzi. Wysoko ceni zdolności naczelnika sztabu Hindenburga, jenerała Ludendorfa. Według ~~hasła~~ berlińskiego hasła twierdził że Rosja chciała wojny i ona wywołała ją. – Kiedy nadmieniłem że wolałaby ją odwlec do dwóch lat, zaprzeczył. –

Coraz trudniej ogarnąć całość niezmiernych wypadków. – Ktoś powiedział – za wiele! Może przyszłoby dodać tu słuszniej niż niegdyś – mniej byłoby więcej. –

~~Po naradzie~~ Na naradzie ministra spraw zagranicznych z prezesami ~~g~~ austryjackiego i węgierskiego gabinetów postanowiono aby hr. Tisza udał się na Berlin do głównej ~~niemieckiej~~ kwatery cesarza Wilhelma

Dla wzmocnienia – jak się wyrażono w Komunikacie – osobistą rozmową porozumienia między sprzymierzeńcami, co chętnie z niemieckiej strony powitano. Niezawodnie ważne powody zniewoliły do tej podróży hr. Tiszę i ~~sp~~ oczekiwać należy odpowiednich większych i politycznych wyników. Hr. Tisza odbył narady z cesarzem Wilhelmem, kanclerzem i niemieckim sztabem. Po jego powrocie ~~[illegible] ogólnikowe~~ ukazały się ogólnikowe zapewnienia wzajemnego zadowolenia, sojuszniczej, stałej wierności. – Przyjęty został przez cesarza w Schönbrunn 24 listopada. – Węgierski sejm zebrał się 25-go, rozpoczął patryjotycznemi, lojalnemi oświadczeniami, życzeniami wszystkich stronnictw dla armii. – Ci którzy chcą wiedzieć powód podróży hr. Tiszy ~~[illegible]~~ zapewniają, że była nim rumuńska sprawa. O ile danem mi było zbadać, rozchodziło się o ogólne [illegible] i porozumienie, przyczem rumuńskie rzeczy mogłyby być szczegółem. –

~~Królestwo Polskie przyłączone zostało do Austryi, stanie się to lub nie stanie się.~~

~~Co którzy mniemają że wiedzą jaki był powód pobytu hr. Tiszy w głównej niemieckiej kwaterze zapewniają:~~ Mówią że w Bukareszcie poproszono cesarza Wilhelma aby wymógł ~~większe~~, dały ulgi ustępstwa, nie te, które hr Tisza obiecał węgierskim Rumunom. Cesarz Wilhelm zażądał miał rozmowy z nim ~~z hr. Tiszą~~ Hr Tisza zaś przedłożył, dokąd może iść w ustępstwach bez szkody dla węgierskiego państwa i ~~dalej~~ oświadczył, że dalej nie posunie się. — Cesarz miał uznać słuszność jego wywodu i rozstano się w najlepszem porozumieniu. Zdaje mi się że jest to z mówieniem pobytu hr. Tiszy w niemieckiej głównej kwaterze wiedeńskim tokiem. — ~~[illegible]~~ Narady ~~[illegible]~~ nie ograniczyły się do Rumunów ~~[illegible]~~ niezawodnie dotyczyły się do ogólnego położenia. Zwłaszcza ~~zapewne~~ postarały do obliczenia wszystkich, wzajemnych sił ~~[illegible]~~ ~~i użycia ich~~ miejsc i czasu użycia ~~ich~~ ich. —

Portugalski Kongres upoważnił ~~cały~~ rząd, na podstawie przymierza z Anglią, wmieszać się w międzynarodowe przesilenie, w sposób jaki uzna za stosowny. Miała być zarządzona ogólna mobilizacja. Anglia żądała dotąd więcej bezpośredniego [natychmiastowego] udziału Portugalii we wojnie a ta ociąga się. —

Pułkownik Moritz zawarł umowę ze rządem niemieckiej, południowo-zachodniej Afryki dla stworzenia i zabezpieczenia, niepodległego ~~południowego~~ państwa Burów. —

Angielska izba gmin uchwaliła wojenny kredyt 225 milionów funtów oraz powołanie pod broń drugiego miliona ~~...~~ żołnierzy. Anglia przygotowuje się do długiej wojny. —

~~Skandynawskie państwa sprawdziły protest przeciw prowadzeniu przez Anglię wojny z pominięciem neutralnych i międzynarodowego prawa~~

W Hollandii pomimo dawnych, ~~angielskich~~ skłonności do Anglii i obawy Niemiec, oburza postępowanie angielskiego rządu z neutralnemu

i zmniejsza liczbę zwolenników W. Brytanii. Poseł przy tutejszym dworze de Weede mówił mi że Hollandia narażoną jest na znaczne straty przez belgijskie wychodźctwo i zbrojenia.–

Skandynawskie państwa sporządziły protest przeciw prowadzeniu przez Anglii wojny z pomiataniem prawa neutralnych i międzynarodowych ustaw.–

Szwedzki minister przy tutejszym dworze baron Beck-Friis objaśnił mnie, że pomimo antyrosyjskiego usposobienia Szwecji jej „neutralność" tem także tłomaczy się, że już obecnie Finlandia

nie byłaby dla niej pożądanym nabytkiem. – Szwedzki żywioł we Finlandii jest nieliczny, przedstawiają go wyżsi właściciele, arystokracja i z demokratyzacją kraju stracił on wszelkie znaczenie. Dawniej przed oderwaniem Finlandii od Szwecji, z finskim chłopem nie liczono się, szlachta szwedzka była panującą, wyłącznie rządziła krajem i posiadała panowała w nim. – Obecnie przez demokratyzację finski żywioł jest jedynym z którym mają do czynienia. Jest zupełnie obcym szwedzkiemu, język jest inny, tak dalece, że Fini i Szwedzi nie rozumieją się. – „Musielibyśmy – ciągnął – bar. Beck, utworzyć zupełnie autonomiczny, odrębny kraj i powstałby trudniejszy, gorszy stan rzeczy niż ten, który doprowadził do oderwania się Norwegii od Szwecji!! –

W Albanii władzę Essad basza i zwrócił się z serbskim rządem. Bunty – Albania – poskramiania. Marzeniem były rachuby iż przeciwstawi się Serbii –

Przycinki pruskie zaczepki nie szczędzone z początku Polakom. Harden w nienawistnych przeciw polonizmowi artykułach oskarża Polaków w Austrii o zdradę, przestrzega przed wszelkim kompromisem z polskością, przedstawia grozy dla Niemiec wskrzeszenia jakiejkolwiek Polski. – Nie ma on wprawdzie urzędowej pieczątki, ale wyraża, do niedawna przynajmniej, rozpowszechnione zapatrywanie. –

Naczelnikiem prezydialnego biura hr. Berchtolda jest hr. Hoyos ~~brat księżny Herbert~~ współwłaściciel fabryki torpedów w Fiume: Whitehead, brat księżnej Herbertowej Bismarck. Dzielnie służył w austryjacko-węgierskim oddziale który podczas powstania bokserów zajął Pekin. Hr. Gołuchowski przydzielił go do tamtejszego poselstwa wyjątkowo bez dyplomatycznego egzaminu. Zdolnościami i ~~prze~~ usilnością potrafił sobie torować drogę, zdaje się że zaczerpnął coś z powstania bokserów; trafił do niego ów N.N. Komitet a on mu niesłychane prawi rzeczy, którym Komitet daje wiarę, bo chce w nie wierzyć. Hr Hoyos zachęca go bowiem do wytrwania i powstania w Królestwie Polskiem. – Nalegał

na marszałka Niedziałkowskiego aby skłonił byłych wschodnich od którego N.N. Komitetu do powrotu, uzasadniał, nie zgodnie z prawdą, twierdzeniem że i Stanisław Tarnowski popiera Komitet. Wątek nadużycia ~~przez p. W. L. Jaworskiego~~ konserwatywnej firmy. ~~Hr. Gołuchowski [illegible] [illegible] legiony na wschodzie i zachodzie; [illegible] polskie legiony~~

Hr. Hoyos mówił do marszałka że czy galicyjscy Polacy zechcą czy nie zechcą powstanie wybuchnie w Królestwie Polskiem „Mamy tam — mówił — wszystko przygotowane, ludzi pod dostatkiem". Co znaczyło że liczy na owych p. Daszyńskiego robotników i Dąbrowskiego zastępy. Powstanie na socjalistycznem tle. Dawna przewrotność, dzisiejsze krótkowidzenie. Byłoby to pierwszem Austrji dobrodziejstwem dla Królestwa. Zamiast zjednać ~~je~~ umysły rozgoryczyłoby je. Powstanie w Królestwie Polskiem byłoby szkodą Austrji i polskiego narodu. Jest ~~do~~ zresztą niepodobieństwem.-- ~~[illegible] [illegible] wojskowe i rząd [illegible] [illegible] [illegible]~~

Ballplac i władze wojskowe chciałyby go bez dostarczenia mu broni ~~przemysłowej~~ [illegible]idły i politycznej podstawy.-
Marszałek Niezabitowski przybył tu z Wydziałem Krajowym ze Zakopanego.-
Galicja we Wiedniu.- Wojna owocuje daje w stolicy jedynie, owoc liczniejszemi ranami, galicyjskiemi żydami na Ringach i polską mową na Kärntnerstrasse i Grabenie.- Zresztą nie daje się jeszcze wcale poznać.-
P. Dawid Abrahamowicz zauważył, że podczas gdy z początku lekceważono tu sobie gospodarczo Galicję, uważając, że jednak ta bierna przerwa dostawcza nafty, węgla, soli, bydła na wiedeński targ i nawet zboża.-
~~We Lwowie~~ Polacy podkopują tutaj namiestnika Korytowskiego. Jedni z natury, inni aby przygotować miejsce czy też powrót.- Rząd nie mianuje ministra dla Galicji bo zachowuje posadę jako stawkę w parlamentarnej grze. W danej chwili przynajmniej ~~i~~ Galicji zadowolnić się Kandydatami na ważne stanowiska. Są one przedmiotami intryg i zabiegów wtedy nawet, kiedy zagadkową jest ich przyszłość.-

~~225 (71)~~ 274

3 OB

Zastępca galicyjskiego ministra Zdzisław Morawski dowcipnie ~~wedoer~~ ~~powiedział: Ich bin nicht der Leiter, sondern ich bin die Leiter~~

powiedział: Ich bin nicht der Leiter, sondern die Leiter.

~~Demik~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Ocenia ~~P. D. Morawski ocenia~~ szkodę z nieobsadzenia ministerstwa dla Galicji, widzi że osobiste żądze są tego przyczyną; oświadczył hr. Stürgkh, że gotów jest ustąpić ze zastępstwa aby ułatwić pożądane rozwiązanie. Prezes gabinetu zapewnił go, że nie może być o tem mowy, nie dopuści bowiem zmiany statusquo. — J. Leo powrócił do Krakowa i na mocy §§ 53 miejskiego statutu objął ponownie urząd prezydenta miasta na którym nieprzerwanie najlepiej się zasłużył krajowi i społeczeństwu. ~~[illegible]~~ Dla dar chodzenia w ministerstwach i wiedeńskich urzędach za sprawami, wymuszenia i przyspieszenia ich załatwienia. ~~[illegible]~~ Prezes gabinetu ~~[illegible]~~ ~~przyrzeczenia go do ministerstwa~~. — Codet [illegible] po ~~wyjeździe~~ jego wyjeździe. —

~~J. Leo złożył zaraz nominalne przewodnictwo N. K. Komitetu. [illegible]~~

~~objął zostat — [illegible] uchwale 16 [illegible] — przewodnictwo tego Komitetu, który [illegible]~~

~~że [illegible] jego sekcj[illegible] [illegible] [illegible] z tej [illegible]~~

~~polski naród! Nie [illegible] [illegible] — [illegible]~~

~~Dziś teraz przedstawienia we Wiedniu [illegible]~~

~~275 (bis)~~ 305

P. Leo złożył – zresztą nominalne – prezesostwo Naczelnego Narodowego Komitetu
P. W. L. Jaworski objął prezesostwo tego Komitetu, wbrew uchwale 16 sierpnia
Ustawa orzeka że prezesem ma być prezes Koła Polskiego we Wiedniu. –
P. Władysław Leopold Jaworski profesor Jagiellońskiego Uniwersytetu, poseł do
Rady Państwa, redaktor Czasu członek i jeden z przywódców zachowawczego
stronnictwa krakowskiego czyni zadość tym licznym obowiązkom usilną pracą, niezmożoną
organizacją, rzadką w Polsce wytrwałością. Czyni potrzebą ciągłego działania nawet niepotrzebnego pragnieniem znaczenia
Niewątpliwie ożywiony jest polskim patriotyzmem, nie mniej, Ubolewam, iż nie mogę
i władzy ~~[illegible]~~czego w życiu publicznem za złe wziąść nie można z pomotaniem i żądaniem Dziennika
się zgodzić z jego metodą. Zdaniem mojem, nie zgodną z konserwatywnego nie raz Wiem,
członka zachowawczego stronnictwa i redaktora „Pragnę aby
P. Jaworski powiedział mi „N. N. Komitet to ja"
inaczej, nie mógłbym mu tego powierzyć ~~N. N. Komitetu~~. ze zachodnią, istnieje tylko
~~Po odłączeniu wschodniej sekcji N. N. Komitetu~~ nazwę i przemawiać
Po rozwodzie wschodniej sekcji N. N. Komitetu, że zachodnią polski i przeistoczony
ta zachodnia pod wspólną nazwą a chce przedstawiać Tak uszczuplony i schronił
w jego imieniu. Idzie tu o władzę i rządy. się we Wiedniu gdzie obłężenia –
N. N. Komitet daje teraz przedstawienia we
po wyzwoleniu Krakowa w przewidywaniu

276

Krakowa. — Czy Polacy i N.N. Komitet nie zechcą lub zechcą przyłączenia Królestwa Polskiego do Austryi, stanie się to lub nie stanie się — Mucha bzykająca nie przyśpieszy jazdy powozu, ani jej przeszkodzi: — Hr. Berchtold uspakaja Polaków, są mówi, zabezpieczeni, mają poręczę w radzie Korony Bilińskiego. Ten niezwykle zdolny i dziś doświadczony mąż stanu zastąpić może w pewnej mierze niedostateczne polskie przedstawicielstwo w radzie i czyni z pewnością u cesarza, co mu nakazuje polski patryjotyzm zgodnie z interesem monarchii. P. Biliński mistrz w parlamentarnej strategii i kompromisach ma szczególne upodobanie w układach ze skrajnemi żywiołami, lubi głaskać wywrotowców. Zapewniał hr. Berchtolda, że wprawdzie p. Daszyński jest nieco radykalnym ale zresztą dobrym, pewnym Austryjakiem na którego liczyć można, na którym budować trzeba. Mniema więc że go ugłaskać. Mizerka co

Hr. Bobrzyński rządzi ze Lwowa nadpełtwiańskim krajem.

W namiestnikowskim pałacu. Zastanie podobno [illegible] następcę: Bobrzyński – Bobrzyński. Uprzejmym jest dla Polaków, stwierdza jednak że nikomu dogodzić nie może ani we Lwowie ani w Petersburgu, pomimo się że będzie to łatwiej w Krakowie, gdzie nawzajem się mówić po polsku. – Doradcami jego są oczywiście moskalofile, Dudykiewicz i Głuszkiewicz. Zaprowadzona jest rosyjska administracja. –

Metropolita Szeptycki jest w Kursku, pod ścisłym, domowym aresztem. Nie dają mu dzienników, zezwolono na abonament książek w czytelni. Chciał zwiedzić [illegible] klasztory, zabroniono. – Apostolska gorliwość nie opuszcza go.

Mówią mi, że kiedy urzędnik gabinet przysłał wyzywającą notę – dzieło bar. Musulina – do Belgradu przypuszczał, że nie wywoła [illegible] wystąpienia bezpośredniego Rosji. Innego zdania był hr. Tisza, twierdził, że mylna jest ta rachuba, że skoro na niej opiera się krok w Belgradzie, jest przeciwnym [illegible]. Na wspólnej radzie ministrów został w mniejszości, zdaje się dlatego, że urzędnicy

gabinet zachęcany przez Berlin do ostrego w Belgradzie wystąpienia liczył i liczyć musiał, na wszelki wypadek, na czynne poparcie Niemiec. Hr. Tisza dał się przekonać przez wojskowe władze.–

Rozumowanie cesarza Wilhelma miało być następujące: jeżeli Rosja nie odważała będzie to dowodem że czuje się tak słabą, iż nie może się zmierzyć ze środkowemi mocarstwami i zadowolnić się będzie można na razie jej porażką, jeżeli zaś zechce zbrojnie wystąpić nie będzie już chwili do stracenia i natychmiastowa wojna okaże się korzystną.– Skoro cesarz Wilhelm spostrzegł że dawniej stosowana groźba poparcia z pomocą Austro-Węgrom nie dopisuje, zdążał szybko do wojny i aby ją wywołać zażądał od Rosji rozbrojenia w dwunastu godzinach, czego nie stawiając się i w ten sposób, mocarstwa z Rosją nie chce się zerwać.–

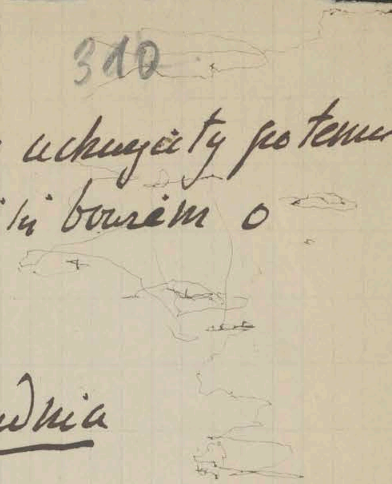
Utajone spór o bezpośrednie wywołanie wojny jest bezprzedmiotowy.– Trójpo=rozumienie, jego polityka okolenia Niemiec, jego zbrojenia, zwichnięcie równowagi sił nowem ukształtowaniem Bałkanu, naruszały środkowym mocarstwom

Konieczności wojny. Stąd wolno twierdzić że Rosja ją spowodowała. Byłoby dowodem przezorności i politycznego rozumu gdyby środkowe mocarstwa uchwyciły jako pozór do bodaj czy już nie spóźnionej rozprawy, zajście ze Serbią; nierozumnem i nieuspra=
=wiedliwionem, gdyby do niej przystąpiły jedynie z powodu sarajewskiej zbrodni.-
Zrzucenie winy na Rosję za rozpoczęcie wojny było wskazanem, chociażby nie było uzasad=
=nionem. Zgodnie z tem ambasador Tschirschky, w rozmowie wyżej przytoczonej, zaprzeczył też aby Rosja zamierzała wojnę dopiero w 1916 r i obstawał za tem, iż ona ją wywołała bezpośrednio.- Gdyby zaś wiedeński gabinet nie przewidział był lub nie życzył był sobie wojny z Rosją w następstwie kroku w Belgradzie, złożyłby dowód braku przezorności, mylnej orientacji.- Z tego co już wiadomem jest, wynika, że nie zupełnie tak było.-
Zaszczytnem świadectwem dla polityki środkowych mocarstw byłoby, gdyby okazało się, że wiedziały czego chciały i co przedsiębrały, że zrozumiały iż wybiła godzina

~~2~~ 280

310

Konieczny wyrwany z twój pororaniem i że zastanowieniem uchwycony potem sposobności a zewnątrz zrzucony wiry na Rusi.— Rozchodzi się bowiem o myśl lub bezmyślność.—

2go Grudnia

XV

Vom Präsidium des Herrenhauses des Reichsrates.

16 Grudnia 1914 r

An Seine des Herrn

311

Schriftstellers, Mitgliedes des Herrenhauses des Reichsrates rc. rc.

Stanislaus von Koźmian,

Hochwohlgeboren.

TAGESORDNUNG

~~Krakau.~~
Wien,
IV., Mayerhofgasse 1[illegible].

In Reichsratsangelegenheiten.

XV

Niemiecki parlament. Socjaliści podczas wojny. — Mowa Kanclerza —
Potęga Niemiec przyczyną wojny. Polska
tylko o ile wojna toczy się na polskich ziemiach —
Austro-Węgier w wojnie stanowisko —
Kanclerz zrzuca odpowiedzialność na Anglię —
Niemcy podjęły narzuconą im wojnę. Zapewnia —
Prowadzić ją będą aż do zabezpieczenia ziemiach. —
Przyszłość Austro-Węgier a polskich ziemiach. —
Na razie opłakany, bolesny w nich stan rzeczy. —
Przyłbicowa bratobójcza walka. — Niezastąpiona
Belgika. — Zagadkowa przyszłość. Moltkego. Falkenhayn
w Częstochowie. Ustąpienie Moltkego. — Salandra nazadnicą
naczelnikiem głównego sztabu. — Neutralność czynna, przezorna,
neutralność Włoch. — Neutralność czynna, przezorna
silnie uzbrojona na wszelki wypadek — Rządy we Włoszech
„Dawna mniejszość silniejsza niż nowa większość". —
Ks. Bülow ambasadorem przy królu włoskim.
Wypadki przerastają ludzi. Wzięty Hindenburg
i sztuka okolenia. — Dwa niemieckie korpusy
ocalone — Niemcy zdobyli Łódź. Walka
okopów. — W Francji Niemcy musieli
opróżnić Versailles Klemenkampf
i kilku generałów wyższych oddalonych —

Walki pod Krakowem. Rosjanie w pracy. Stosunki
w wszystkiej armii -- „Ilość" i jakość -- Arcy Fryderyk
feldmarszałkiem -- Zwycięstwo naszych wojsk
pod Limanową. Walki w Karpatach,
w Królestwie Polskiem, w Serbii -- ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Odwrót naszych wojsk w Serbii; ze ~~[illegible]~~
stratami. Wojska serbskie zajęły Belgrad -- Jenerał Potiorek.
~~[illegible]~~ Porażka dotkliwa. -- Niemiecka eskadra
Polityka wobec Serbii -- w pobliżu wysp
zniweczona przez angielską
Falklandzkich -- ~~[illegible]~~ Nieporozumienia; powstanie a Burów
Wewnętrzne stosunki ~~[illegible]~~ porozumienia, Wyjątkowo
bez wpływu na wojnę -- W Czechach --
Izabella i legiony -- Cesarz o legionach --
Pomyślana ~~[illegible]~~ przymusowa wojna -- Rozmyślania
o obecnej wojnie i w ogóle o wojnie -- Doczesny i
wieczny ~~[illegible]~~ byt. -- Papież zaleca wszędzie podczas
Świąt Bożego Narodzenia -- Anglicy nadużywają przed tym -- W. Prezydent Wilson
Ojciec Święty -- Katolicyzm we Francji -- ~~[illegible]~~ Żółta Księga francuska --
także za pokojem --
Nie powód, pozór wojny --

16 Grudnia

313

XIV

281

Parlament Niemiecki Rzeszy odbył wojenne posiedzenie 2^go^ grudnia, i uchwalił dalszy wojenny kredyt pięciu miliardów, wszystkiemi głosami, prócz jednego socjalisty Liebknechta, aczkolwiek jego stronnictwo pochwaliło i zgodziło się na odnośną ustawę.– Posiedzenie to było nowym dowodem męskiego patrjotycznego ducha niemieckiego narodu oraz postanowienia, walki aż do uzyskania rękojmi bezpieczeństwa i trwałego pokoju.–

Dwie zasady socjalizmu: międzynarodowość i antymilitaryzm, nie wytrzymały próby. — Prócz Liebknechta i wszystkich socjalistów, wszyscy socjalistyczni przywódcy oświadczyli się za narodową obroną i zbrojną dla niej walką, bo zrozumieli, że w szerokich warstwach ludności patryjotyzm i ~~[illegible]~~ narodowe poczucie przeważają międzynarodowość i antymilitaryzm. W zamian wojna wymusza na państwie do zastosowania w całej wypadkach socjalistycznego systemu. —

~~Gdyż [illegible] że powodem wojny jest potęga Niemiec, że jak [illegible] wojna była nieuniknioną koniecznością, ponieważ wielkie mocarstwa zazdrościły rozwoju państwa niemieckiego" to te wątpliwości [illegible] usunęłaby mowa Kanclerza Bethmanna wypowiedziana 2 grudnia na posiedzeniu parlamentu to mowa Kanclerza Bethmanna na posiedzeniu parlamentu 2 grudnia, potwierdziłaby temu [illegible]~~. Gdyby mogła jeszcze powstać wątpliwość, iż powodem wojny jest potęga Niemiec, że jak powiedział hr. Tisza „Wojna była nieuniknioną koniecznością, ponieważ wielkie mocarstwa zazdrościły ~~[illegible]~~ niemieckiemu cesarstwu jego rozwoju" usunęłaby ~~[illegible]~~ ją mowa Kanclerza Bethmanna, wypowiedziana w parlamencie 2 grudnia

283 315

„I skoro – rzekł kanclerz – wybuchła wojna, Anglia głośno i szczerze wypo-
-wiedziała, że chce walki aż Niemcy pokonane zostaną gospodarczo i wojskowo. –
Panslawistyczna nienawiść Niemiec, radośnie temu przyklasnęła. Francja żywiła
nadzieję odwetowania, całą siłą starego żołnierskiego narodu, szczerby 1870 r. Na
to mieliśmy dla naszych wrogów jedyną odpowiedź: Niemcy nie dadzą się zniszczyć".
Oto jedynej, prawdziwej przyczyny wojny! Oto powód
toczącej się walki a niezawodnie nie „wolność Polski" –
„Potęga Niemiec lub jej upadek
stawką. Wszystko inne szczegółem podrzędnym, nawet Austro-Węgry
o których tyle tylko kanclerz powiedział, mimochodem, „że Rosji przeciwieństwo do
Austro-Węgier czyniło, niemożliwemi z nią umowy, któreby na wypadek
przesileń politycznych, wykluczały niebezpieczeństwo wojny". – Dopiero w tym austro-węgierskim
szczególe, zaledwie szczegółem są rzeczy polskie i to dla tego tylko że wojna toczy się
musi na polskich ziemiach. – Mógł jeszcze kanclerz dodać że jak Francja pragnęła odwetu za klęskę 1870, tak
Rosja życzyła go sobie musiała za japoński pogrom. –

Z posiedzenia niemieckiego parlamentu mogło się odnieść wrażenie podrzędnego stanowiska wyznaczonego habsburgskiej monarchii w światowem przesileniu.—

~~Prezydent Kaempf w zagajającej mowie na posiedzeniu wyznaczonym jej ... w chwili~~ w prawdzie przyszło jej podzielić los z cesarzem Wilhelmem o którym ~~także~~ prezydent nie uznał za stosowne wspomnieć.— ~~w niezawodnie stosownym niebyto~~ Kanclerz naprawił podwójne zapomnienie słowy „Nasza pierwsza myśl należy się cesarzowi, armii i marynarce, naszym żołnierzom w polu i na pełnem morzu którzy walczą za honor i wielkość" cesarstwa. Z dumą i niezachwianem zaufaniem patrzymy na nich, patrzymy zarazem na naszych austryjacko-węgierskich wojennych braci, którzy wiernie z nami złączeni, na świętą ~~niezłomną~~ niepokalaność stawiają wielkie walki." Wtedy dopiero, pod koniec posiedzenia, ~~...~~ prezydent Kaempf uznał potrzebę poproszenia parlamentu o przesłanie wyrazów sympatii „wiernie sprzymierzonym z cesarstwem niemieckiem krajom, Austro-Węgrom oraz ottomańskiemu cesarstwu," czem obydwa na ~~jednej~~ wojny postawił ~~...~~ i głównego dawnego Sojusznika w przypadku=
= wojny nowego ~~...~~ nie dwórował. Cesarzowi zaś ustawnemu posyłał, okrzyk ~~...~~ przeznaczony także ~~dla~~

dla narodu, ludowej armji, ~~marynarki i giełdy~~." ~~Miło słyszeć dla czterdziesto=~~
=letniego sprzymierzeńca i dla ~~swojej~~ własnej monarchji. Naczelny prezydent Kaempf przesłał austrjackiemu i węgierskiemu parlamentowi zapewnienie niemieckiego, iż Niemcy ~~ciągle są zespoleni w celu z austrjacko-węgierską monarchją, wiernym sprzymierzeńcem~~
Kanclerz przypisał Anglji winę wojny tak daleko, iż przyszłoby przypuścić że się główna walka odbywa między W. Brytanją i Niemcami przy pomocy Francji i Rosji oraz Austro-Węgier i Turcji. Stąd oszczędzanie zwłaszcza Francji, zwalenie całej odpowiedzialności na Anglję. „Temu lat pięć — ciągnął Kanclerz — stało na przeciw trójprzymierza silnie zespolone trójporozumienie, dzieło Anglji, przeznaczone do Balance of power co przetłomaczone na niemieckie znaczy, że od stuleci wyznawana zasada angielskiej polityki, zwracania się przeciw najsilniejszemu mocarstwu stałego lądu, miała znaleźć swoje ~~najmocniejsze~~ najlepsze narzędzie w trójporozumieniu. W tem, od początku, tkwiła zaczepność" ~~trójporozumienia~~ trójporozumienia

naprzeciw wytworzenie dziwnej dziwności trójprzymierza, w tem tkwił zaród gwałtownych wybuchów". – "W ciągu stuleci angielski, wyspiarski sposób myślenia wytworzył dogmat: iż Anglii przypada Arbitrium mundi, co zachować może jedynie przez niezaprzeczone panowanie na morzu, z jednej strony, z drugiej przez stałą równowagę sił, na stałym lądzie. Poczytywałem za jedynie możliwe, że wzrastająca potęga Niemiec i wzrastające ryzyko wojny, mogłyby zniewolić Anglię, do uznania, że ten dawny jej dogmat nie da się utrzymać i przestał być wykonalnym, że lepszą będzie pokojowa ugoda z Niemcami. – Ale dogmat ten zawsze stawał na przeszkodzie porozumieniu." Tymczasem Anglia wciąż myślała o coraz ściślejszem nawiązaniu stosunków z Francją i Rosją, główną i pierwszą zasadą jej polityki pozostało: Niemcy muszą być zaszachowane we swobodnem wykorzystaniu ich sił przez Balance of power, przez

i za pomocą ~~stosunków w całe~~ wzmocnienia do ostateczności trójporozumienia. Pierwsi na raz, zamknąć się – ~~zamkniętym zostać~~ – Niemcy muszą być powstrzymane". – Więc prawdą jest że ~~wojn~~ konieczność" wojny narzucało ~~Angli~~ Niemcom trójporozumienie z Anglią na czele. Ale nie mniej prawdą jest, że słowo ~~kanc Wilhelm~~ cesarz Wilh i Niemcy to dostrzegły, ~~one cesarz Wilhelm i Niemcy~~ ~~ca już~~ bynajmniej nie z [illegible] zbrodni spowodowały ~~wypowiedziały~~ przystąpiły ~~do~~ do już i tak spóźnionej wojny", z całości potwierdza – rzekł bowiem Kanclerz – wyciągnęliśmy następstwa. Śpiesznie przedłożyłem wam, jedne po drugich największe ~~wojenne~~ wojskowe ustawy, jakie znają dzieje Niemiec a wy w pełnej świadomości niebezpieczeństwa jednomyślnie i ofiarnie uchwaliliście, co niezbędnem było dla samoobrony". – Wojna była nieuniknioną, bo trójporozumienie gotowało się do niej przeciw niemieckiej potędze a Niemcy uznały że wybiła ostatnia godzina uprzedzenia wrogów. ~~A teraz konkluzja „ Potaczmy się – zawołał Kanclerz~~

Nieocenioną jest mowa Kanclerza dla historyka obecnej ~~wojny~~ wojny. –

A teraz konkluzja „ Potaczmy się – zawołał jest ~~zawołał~~ Kanclerz –

w przyszłości, wytrwania do ostatniego tchnienia, aby nasze dzieci i wnuki mogły dalej pracować dla wielkości cesarstwa we wzmocnionych Niemczech, wolnie i bezpiecznie, wobec obcych gróźb i gwałtów". „Wytrwamy, aż pozyskamy pewność, że nikt już nie odważy się zakłócić naszego pokoju, w którym chcemy, jako wolny naród, rozkwitu i rozwoju niemieckiego bytu i niemieckiej siły"! – Zatem wojna toczy się o potęgę Niemiec i albo w niej upadnie, albo z niej wyjdzie wzmocniona. – „Stoimy niezachwianie i silnie – kończył kanclerz – na polach walki i możemy z pełną ufnością patrzeć w przyszłość. Ale siła oporu nieprzyjaciela nie jest złamaną. Nie koniec naszym ofiarom!" –

W zamienionych z powodu mowy kanclerza wynurzeniach i gratulacjach między hr. Berchtoldem i p. Bethmannem jest, w odpowiedzi tegoż ustęp, który zdaje się uwzględniać Austro-Węgry przy ostatecznem zawarciu pokoju. „Wystosowane do mnie przyjacielskie

wywary żywo mnie uradowały i ponownie dały, pożądany dowód, że nasze wspólne usiłowania zmierzają do zapewnienia wreszcie sprzymierzonym monarchiom, odpowiedniego wielkości wysileń wyniku!!

83

Wynik taki Austro-Węgry znaleźć mogą w przyłączeniu polskich ziem. – Czy dobrze o tem są przekonane i czy Niemcy gotowe na to się zgodzić, od tego zależy, w razie zwycięstwa, przyszłość". – Tymczasem ziemie te doznają swojego losu, niszczone kilkakrotnie uginają się dwie główne, Galicia i Królestwo Polskie, pod ciężarem i okrucieństwem wojny. – Młody hr. Siemieński położył trupem rosyjskiego żołnierza, który w chwili zgonu zawołał „Jezu Chryste! Matko Boża". Z ręki Siemieńskiego wypadł rewolwer i już go więcej nie użył. – Rozdzierający obraz, strasznie wymowny, położenia narodu, rozdzielonego przez mocarstwa wojujące. – Przymuszona bratobójcza walka. – Dla polskiego narodu pozbawionego politycznej niepodległości, dzisiejsze zniszczenie ekonomiczne i spustoszenie kulturalne są już utratą części bytu, są klęską, która tym razem i wszystkiemu winami swojemi i błędami nie ściągnął na siebie, jest złowrogą. –

Do tego polityczne dla niego widoki są wciąż jeszcze zagadkowe. – I nie jemu występować z polską sprawą, z niewiadomą, której rozstrzygnięcie nie w jego rękach i mocy. Postawić ją powinny ~~dla siebie~~, jako ~~w kształcie~~ wynagrodzenie za wojnę a zabezpieczenie ~~bezpieczną~~ potęgi ~~z jasną świadomością, że~~ Austro-Węgry, z jasną świadomością, że tylko nabytkiem polskich ziem, przyłączeniem Królestwa Polskiego mogą podwójny ten cel osiągnąć. –

84

Tego samego dnia w którym parlament odbył powyższe pamiętne posiedzenie, cesarz Wilhelm miał we Wrocławiu rozmowę z arc. Fryderykiem któremu towarzyszyli arc. Karol Franciszek Józef i naczelnik głównego sztabu Conrad v. Hötzendorf. Na drugi dzień cesarz odwiedził w okolicy Częstochowy ~~wojska~~ austryjacko-węgierskie i niemieckie wojska i jak mi z naciskiem powiedział, ambasador Tschirschky – War auch bei Czenstochau. – ~~był w Częstochowie~~ Do deputacji niemieckich i austro-węgierskich adiutantów wystosował cesarz ognistą mowę w właściwym mu oratorskim sposobie, w której wyraził przekonanie, że Niemcy i Austro-Węgry zwyciężyć muszą, gdyż walczą za słuszną sprawę, za wolność, prawo bytu narodu i na rzecz przyszłego, długiego pokoju. – Austro-Węgrom, ich armii i sędziwemu

Przesłał monarsze nadzwyczajnie gorące wyrazy, uznania, przyjaźni, sojuszowej wierności, i "zakończył okrzykiem na cześć" cesarza Franciszka-Józefa. — Zatarło to niecałkiem korzystne wrażenie jakie niektórzy odnieśli byli tutaj z posiedzenia niemieckiego parlamentu, na którem, jak sądzili, za mało i za chłodno wspominano o habsburskiej monarchii. —

W Berlinie — jak mi mówią — na powierzchni jeszcze zapał, pewność zwycięstwa. W głębokich warstwach w Niemczech zwłaszcza południowych, już nieco znużenia, pragnienie pokoju. — "Zwycięzcy jesteśmy mówią, ale kiedy się to skończy?" — Jenerał Moltke ustąpił ostatecznie ze stanowiska naczelnika głównego sztabu i objął je jenerał Falkenhayn który zajmował takowe w zastępstwie chorego Moltkego, przy czem pozostał pruskim ministrem wojny. — Ustąpienie Moltkego ma być w związku z przegraną bitwą nad Marną. —

Dawny sprzymierzeniec środkowych monarstw zabrał z kolei głos. Przy ponownem zebraniu włoskiego parlamentu prezes gabinetu Salandra nie omieszkał ponowić zarzutu, iż Włochy nie zostały zawiadomione przez sprzymierzeńców o przebiegu przesilenia. "Bez naszego — mówił — udziału albo porozumienia z nami, wybuchł nagle, bardzo szybko konflikt, który dla pokoju i cywilizacji usiłowaliśmy bezowocnie zażegnać!" Stąd rząd musiał rozważyć, czy postanowienia traktatów, nakładają na Włochy obowiązek udziału w konflikcie; sumienne zbadanie litery i ducha istniejących

84

291 324

umów jak również znajomość widocznego początku oraz końcowego celu konfliktu, doprowadziły nas do lojalnego i pewnego przekonania, że nie jesteśmy obowiązani brać w nim udziału." Dlatego Włochy ogłosiły neutralność". Zdaje się że jeżeli teraz nie zaszedł dla Włoch casus foederis, to chyba już nigdy nie przyjdzie. Można dowieść jak wszelkich traktatów i umów wolnem jest tłomaczenie i że tylko zawsze jest różnica dotrzymania ich literą oraz ducha. – p. Salandra traktatem więc nie związany oświadczył, „Nie wystarcza neutralność aby nas zapewnić przed następstwami nieobliczalnych przewrotów" które z każdym dniem większe przybierają rozmiary i których końca nikt nie jest w stanie przewidzieć. Na stałym lądzie i na morzach starego kontynentu których polityczne ukształtowanie może już począć się przeistaczać, mają Włochy

żywotne interesy do strzeżenia, uprawnione żądania do stawiania i spełnienia oraz muszą zachować mocarstwowe stanowisko, nietylko nie naruszone ale także, któreby w stosunku do przypuszczalnego zwiększenia się innych państw, zmniejszonem nie było – Dla tego nie było i niema mowy o ospałej i opieszałej neutralności, musi raczej być i będzie czynną oraz pozorną, nie bierną, lecz na wszelki wypadek silnie uzbrojoną. – "Nie można było jaśniej i szczerzej postawić polityki wynagrodzeń, względnie, wolnej ręki. Włochy prezentowały się w europejskiej hipotece. Włochy są neutralnemi nie z skromności ~~[illegible]~~ ale z wyrachowania. "Nordd. Allg. Zeit." zapewniła, że sprzymierzeńcy najzupełniej rozumieją, iż Włochy nie mogą się dać wykluczyć przy europejskich rozstrzygnięciach. Zatem przyznanie odszkodowania. Czyim kosztem? Więc gdyby Austro-Węgry zwiększyły się polskiemi lub czerwonej prowincjami, musiałyby Włochom odstąpić terytoria. – We Włoszech szerokie warstwy, lud, republikanie są za wojną przeciw Austro-Węgrom, bo jak rzekł, jeden z deputowanych "taką jak dziś sposobność raz tylko nadarza się". – Umiemy ją [illegible] Król jeszcze nie chce wojny ~~[illegible]~~, rząd i wojsko która również ~~[illegible]~~. W towarzystwach toczą się namiętne, polityczne rozmowy, które niemile echem się dają w odległych stolicach. – Izba uchwaliła zaufanie do rządu wielką większością, czem uznała jego interpretację potrójnego traktatu –

Podczas obrad w izbie liczne wciąż odzywały się głosy: Trientino! Triest! Nawet Niech żyje Serbia! Sekretarz tutejszej włoskiej ambasady Cerrutti, który bawił w Rzymie za urlopem, po powrocie, w rozmowie z panią de Weede żoną posła holenderskiego zauważył, że ~~wielkie masy~~ obchodzenie się Anglii wojenną kontrabandą z neutralnemi statkami ~~przez Anglii~~ budzi także we Włoszech niechęć do niej. Na to pani de Weede odrzekła, iż może to ~~przechylić~~ je przechylić na stronę ~~dwóch~~ ~~środkowo europejskich~~ środkowych mocarstw. Cerrutti odrzekł „Dawna nienawiść silniejsza niż nowa niechęć". –

Włoska dyplomacja i b. prezes gabinetu Giolitti zgodnie stwierdzają, że ~~środkowe~~ już ~~dawniej [illegible]~~ dawniej bo w 1913 r., z powodu ~~groźby~~ przewidywanego starcia ze Serbią, środkowe mocarstwa uznały że ich sojusz z Włochami jest zerwany. Włochy zaś ~~[illegible]~~ przyznają, że ich sprzymierzeńcy podjęli zaczepną wojnę i nie poczuwają się do obowiązku współdziałania w niej z niemi. –

85

P. Giolitti mówił „Włosi muszą zachować lojalną neutralność, do chwili, w której przyjdzie wyruszyć w pole, dla strzeżenia naszych najważniejszych interesów" Nie jest wykluczonem że Włochy mogłyby w ich obronie zwrócić się przeciw sprzymierzeńcom.

~~Włochy rachuba mogłaby zawieść~~

Wynagrodzenie po wojnie, bez udziału w niej mogłoby się okazać spóźnionem i ta rachuba mogłaby zawieść. Przyrzeczeń danych podczas wojny, zwykle nie dotrzy=
=muje się po wojnie; poczytuje się je za wymuszone. Środkowe mocarstwa muszą się dziś obchodzić z Włochami w aksamitnych rękawiczkach. Zwycięskie jutro, nie liczyłyby się z chciwością Włoch, zwyciężone nie zaspokoiłyby jej.

Stąd Włochy mogłyby porzucić neutralność, w chwili w której przebieg wojny zapewniałaby ~~sobie~~ ~~powitanie by~~ ~~Zen~~ dałby im możność, zbrojnem wystąpieniem ~~zapewnić~~ nabytków, przed europejskim pokojem. — Widocznem już jest, że trójprzymierze

~~242 (10)~~ ~~296~~ 328

nie wytrzymało ogniowej próby, bo nie było oparte na wspólności interesów lecz zaliczywało ich sprzeczności.— Austryjacko-węgiersko-niemiecki sojusz wytrzymał je bo opartym jest na wspólności interesów.— Z trójprzymierza on tylko pozostał. ~~W najlepszym razie neutralności Włoch~~ W najlepszym razie a już obecnie jego duchem, trójprzymierza Włochy pozostaną do końca neutralnemi. Po zawarciu trójporozumienia ~~bezwartościowem byłoby ich~~ bezwartościowem byłoby ich sporne współdziałanie ~~wspólne~~ ze środkowemi mocarstwami, owo przyjście z pomocą zwycięzcy, które przyjęłoby ~~[illegible]~~ opłacić. Wyzyskanie zaś przegranej środkowych mocarstw przez Włochy jest dziś nieobliczalne.— Cesarz Wilhelm powierzył kierunek niemieckiej ambasady przy Kwirynale [illegible] ks. Bülowowi, dla ubicia targu lub zyskania na czasie. Ktoś powiedział, że exkanclerz gotów przysłużyć się Austro-Węgrom.—

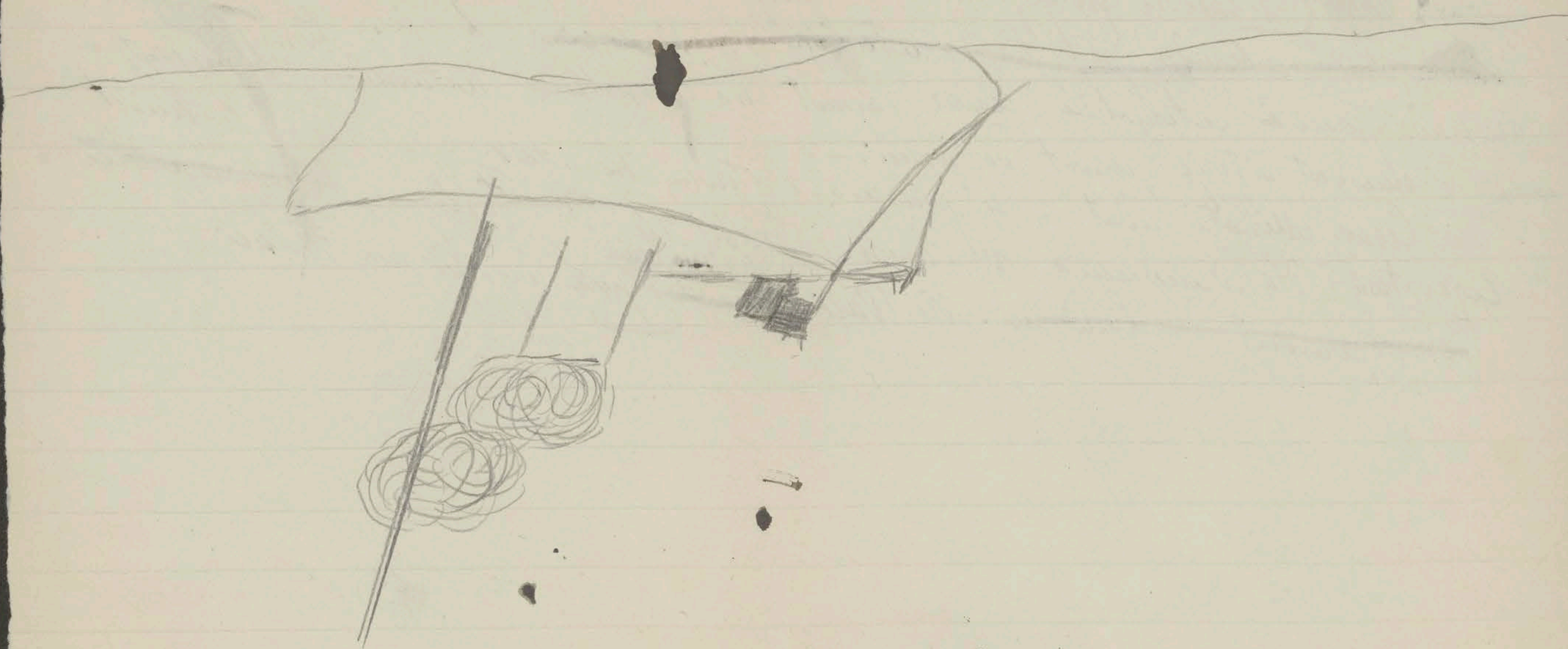
Wypadki zagmatwaniem i rozmiarami coraz więcej przerastają dzisiejszych ludzi

Nie ma męża stanu któryby jak Bismarck w ~~[illegible]~~ 1870 r opanował położenie

Nie ma wodza któryby jak Moltke opanował wojnę.—

Cesarz Wilhelm przybył na krótki pobyt do Berlina. Zdaje się że [illegible] brzęczyk [illegible] przeładowywania automobilu cesarz zapadł na [illegible], katarem [illegible] i musiał wtórnie powrót do armii.-

Cesarz Mikołaj udał się 4° grudnia z głównej kwatery do różnych miast cesarstwa, dla zwiedzenia rannych. Przybył 10" do Tyflisu. Ks. Wali bawi przy wojsku we Francji

Feldmarszałek Hindenburg zapytany: Kto jest głównym jego wzorem we wojennej sztuce? miał odpowiedzieć: Hannibal, Cesar, Fryderyk W. Napoleon, Moltke i — Król Edward VII. Na co zauważono: „Excellencja chce żartować. Jak może być wzorem Król Edward VII?" „W sztuce okolenia" odrzekł Hindenburg..

Dwa korpusy jego armii przedarły się z niesłychaną walecznością przez Rosjan. Zagrożone były oskrzydleniem koło Łodzi, przez świeżo nadeszłe rosyjskie siły. – Przyszły im w pomoc dwa inne niemieckie korpusy, skierowane w otwór nieprzyjacielskiego pierścienia. –
Z biura prasowego naszej głównej kwatery stwierdzono, że należy oczekiwać rozstrzygnięcia obecnego okresu wojny w Rosyjskiej-Polsce. Zatem ~~[illegible]~~ Hindenburga. –

Łódź zdobytą została przez niemieckie wojska 6go po południu. Rosjanie ze znacznemi stratami uciekli, „Nad silnemi rosyjskiemi zastępami — mówi niemieckie dowództwo — otrzymaliśmy znaczne powodzenie" Jenerał major Höfer telegrafował „Posuwanie się rozstrzygające na rosyjskiem polu walki trwa". ~~W zachodniej Galicji i w Karpatach dalej walczono~~. Pod Łodzią ~~widocznie~~ niemieckie wojska stoczyły zwycięską bitwę lecz ~~jeszcze~~ nie rozstrzygającą. Dnia 8go postępowały za szybko od Łodzi cofającym się nieprzyjacielem. Ten zatrzymał się na silnem stanowisku za Mrogą i walczono o Łowicz.— Urzędowe niemieckie doniesienie mówi, że Niemcy opuścili we Francji Vermelles dla uniknięcia niepotrzebnych ofiar, przyczem użyto po raz pierwszy właściwego jenerałowi Höferowi wyrażenia planmässig „planowo" ~~W zachodniej Galicji i w Karpatach walczono dalej~~.—

Bukareszteński „Adevărul" donosi z Odessy że jenerał Rennenkampf został aresztowany gdyż spóźnił się był o 18 godzin na polskim placu boju, przez co powiodło się wyżej wzmiankowane przedarcie się dwóch niemieckich korpusów. Wielu rosyjskich jenerałów miało być odwołanych. Słusznie mówił Hindenburg że zawdzięcza powodzenia „dzieło także błędom przeciwnika." Rennenkampf obiecywał sobie ~~przepę~~ obchodzić Święta Bożego Narodzenia — w Berlinie.—

~~W wschodniej Galicji i w Karpatach rozstrzygną się walki~~ ~~2/..~~ ~~2..~~ 200 332

~~Według doniesienia jenerała Höfera~~ Nasze wojska wyparły nieprzyjaciela z jego stanowisk między Dobczycami a Wieliczką, zatem w pobliżu Krakowa i dalej odrzuciły na niego.– ~~[illegible]~~ Rosyjska armia wykazuje niezmiernie większą lotność niż w japońskiej wojnie oraz niezwykłe = =ważne od tego czasu postępy, których ~~[illegible]~~ nie przewidziano ~~[illegible]~~ takie w Berlinie. Zawdzięcza to podobno w części radom i pomocy francuskich wojskowych a do tego warunki walki są dla niej niezmiernie korzystniejsze niż we wojnie z Japonią. Wreszcie ożywiona jest innym duchem bo nienawiścią do Niemców i nie ma na tyłach rewolucji.– Przecież znaczne są braki i dowództwo szwankuje, czego dowodem Rennenkampf i oddaleni jenerałowie.– Korespondent Timesa z Petersburga zauważył, wielkie w armii braki, które ~~[illegible]~~ nie pozwalają spiesznych pochodów ~~[illegible]~~ i działań.– Alkoholizm jest w niej zwielka surowością i stanowczo zwalczany, jednak ~~[illegible]~~ dodaje tenże korespondent – „Wprawdzie należy żołnierza odzwyczajać od pijaństwa ale nie od jedzenia" ~~Nasze wojska~~

~~[illegible]~~

~~Jakość" we wojnie jest ... [illegible]~~

~~[illegible]~~ „Dzieci nieba ~~[illegible]~~ naszych dusz jest [illegible]"

333

~~246 (II)~~ 301

Jakoś w tej wojnie jest po stronie walczących mocarstw, i coś po stronie twój porozumienia. Jakoś porówna zwycięży. Xenofontes pisze o wyjściu dziesięciu tysięcy Greków nad Artakami: ~~"Dzięki niebu~~ ~~kant naszych Dusz jest lepszy"~~ "Dzięki niebu, kant naszych dusz jest lepszy"

~~[illegible]~~

Stosownie do przyjętej metody żył specjalnych odznaczeń cesarz mianował Arc. Fryderyka feldmarszałkiem. ~~Nigdy~~ Tytułu nie ponosi za jaką wygraną bitwę. Ale że Arcyksiążę był Fryderykiem dobrym, nadzwyczaj poważnym i obowiązkowym wojskowym bez protestu przyjęto jego wyniesienie, tem chętniej, że skromnie i szlachetnie przypisał je nie swoim zasługom lecz waleczności armii.— Nadanie feldmarszałkostwa Hindenburgowi nakazywało zrównanie z nim naczelnego wodza armii austryjacko-węgierskiej.— W piśmie wrzesnem do Arcyksięcia cesarz zaznacza tylko, że wraz z spojrzeniem w zmieniających się działaniach, ~~umiał~~ arcyksiążę ~~[illegible]~~ przeszkodził ~~[illegible]~~ oczekiwanym przez nieprzyjaciela powodzeniom.—

~~[illegible]~~

~~Potay ktory nie umieli dojść do porozumienia z Rosią podczas japońskiej wojny i niewoli, ktorzy zamanowali ty sposobności, szukają go teraz kiedy w widoku wyzwolenia ich z rosyjskiego jarzma.~~

Nasze wojska odniosły znaczne, świetne zwycięstwo pod Limanową, zajęty Nowy Sącz i Duklę. Walki trwają jednak ~~dalej~~ w Karpatach mianowicie koło Dukli.

Również w Królestwie Polskiem na północ od Łowicza. Naczelnym Dowódcą wojskiem pięciu armii nad Wisłą, między Toruniem a Krakowem jest jenerał Russkij, zdobywca wschodniej Galicji.—

Urzędowe doniesienie z pola walki w dniu 25 grudnia brzmiało: „Na zachodzie i południowym zachodzie Arangielowa, walka trwa dalej, nadzwyczaj zawzięcie, ze znacznemi stratami!"—

~~27~~ ~~2??~~ 304

338

Nie było tam zgoła ostatecznego rozstrzygnięcia. Zajęcie jubileuszowe
opuszczonego Belgradu nie zakończyło serbskiej kampanii. Urzędowe
doniesienie 7.-go brzmiało: „Działania połączone ze zajęciem Belgradu
wymagają obecnie uszykowania naszych sił.“ – Można było stąd wnosić
albo że znaczyło to cofnięcie się, albo ~~chwilowe~~ zawieszenie walk. Kto
ewangelizować. Wyrażenie uszykowanie, Umgruppierung jak kilka razy
zapowiedziało niezbyt pomyślny obrót rzeczy. – Jednak 8.-go doniesiono że uszykowanie
odbywa się programowo i że próby przeszkodzenia mu zostały odparte; ofensywa
na południe od Belgradu pomyślnie postępuje naprzód. Ale 9.-go zawiadomiono że
natrafiono na zachodzie na silne, nieprzyjacielskie wojska i cofnięto się
na korzystniejsze stanowiska. – Niebawem, przewidywania że nowe uszykowanie
nie zapowiada nic dobrego, ziściły się. Urzędowe doniesienie z 14.-go brzmiało: „ofensywa na
południowy wschód Walijowo natrafiła, przy znacznych stratach, na bardzo przeważnego nieprzyjaciela
i nietylko zaniechana być musiała, ale także dokonanym został dalej, wtedy wreszcie naszych sił. –
Na potem urzędowe doniesienie przypomniało i stwierdziło zajęcie Belgradu. – Wynikłe stąd położenie
= żenie – dodano – wymagać będzie nowych postanowień i zarządzeń, które postawią mają do wyparcia
nieprzyjaciela. – W mieście twierdzono że Walijowo znowu w rękach Serbów. Było to prawdopodobnem
wobec ocenianym bowiem był odwrót. – Stracić miano przy nim sześnaście armat i wojskowe
rzeczy. – Wreszcie nadeszła wiadomość: „Belgrad zajęty przez
Serbów. – Sarajewo gotowało się do oblężenia –

~~Na zaproszenie Króla szwedzkiego Gustawa zjadą się 18 w Malmö monarchowie Szwecji, Norwegii, Danii, towarzyszyć im będą ministrowie spraw zagranicznych. Spotkanie ma stwierdzić dobre stosunki między skand. państwami, solidarność i zgodność co do zachowania neutralności oraz sprawach gospodarczych ... krajów dla trzech krajów przeciągnięta wojna.~~

Wczorajsze wiadomości o opróżnieniu Belgradu w następstwie widocznej, ciężkiej porażki głównej armii w Serbii i o jej odwrocie, nietylko wojskowo przygłębie ~~za~~ zrobiły wrażenie ale także politycznie i duchowo albowiem niemoc w pokonaniu nieprzyjaciela, którem szczudna monarchia, ostre i pogardliwe postawiła była ultimatum, nie mówiąc odtąd, przez cztery miesiące, złamania małego państwa, nietylko że na Wschodzie i w Europie przynosi ujmę jej powadze i stanowisku, ale karmią i ożywiają nurtujące w jej łonie odśrodkowe, słowiańskie prądy, wzmagając panslawistyczne.

Belgrad zatem opuszczony. Jubileuszowy dar odebrany. A ja myślałem na o ~~...~~ polskim adresie do Cesarza z powodu wzniesienia habsburgskiego sztandaru na belgradzkiej twierdzy!

~~250~~ ~~251~~ ~~259~~ ~~256~~ ~~znane pojedyncze~~ 306 338

~~pustanie była niemożliwa (ultimatum), nie możności przez ostatnie miesiące odtąd, stawiane go, nie tylko na Wschodzie i w Europie innej przyczyny jej wskazanie stanowiska, ale Bułgarię nastające to jej także odwieczne słowiańskie przejdy i wznawiające przed = mityczne~~ – –

~~Nie mam upoważnienia do sądu o wojennych działaniach, ale~~

Nasuwało mi przypuszczenie, że niezdolna w Austrii chęć ~~uczcz~~ uczczenia jubileuszu ~~przeznaczona~~ przywiązania mogła do przedwczesnego zajęcia Belgradu, do czego trzeba było zaliczyć dnie w boju stojące armie Sawicie ~~Franka~~ ~~nowe z górskiemi nie przyjacielskiemi siłami~~ ~~która~~ na Belgrad a tem samem ostali się ~~przeciw~~ pod ~~Potiorkiem~~, która po zwycięstwie pod Walijewem walczyła z górskiemi, serbskiemi siłami a której teraz porażka pociągnęła za sobą ~~także~~ ~~oczywiście~~ także porzucenie, opróżnienie Belgradu. Jeszcze onegdaj pomimo Höfer

—

~~278~~ ~~260~~ ~~251~~ ~~27~~ 307 339

~~w najwłaściwszy sposób~~ [*] donosząc o odwrocie głównej armii ~~tajemnicą~~ przyspieszeniem Belgradu, co zaś przyszło mu zawiadomić o jego opuszczeniu. — Nie świadczy to ~~[illegible]~~ głów o sądzie głównego sztabu. Dziś jenerał Höfer probuje zastąpić powodzenia w Serbii pomyślnemi ale nie ~~[illegible]~~ znaczącemi postępami naszej armii w Zachodniej Galicji i ~~dotarciem~~ dotarciem jej do linii Jasło – Rajbrot. — Do nieprawdziwych wojennych przyczyniają się stylistyczne. —

~~Nawiązując austryjacko-serbską politykę wobec Serbii nie można lepiej że [illegible] Nie mówiąc już o dawnych błędach o sporządzeniu, w chwili w której zamierzono wojnę ze Serbią 24 lipca 1914 gabinet wiedeński zobowiązał się, że jeśli wojna ze Serbią powstanie zlokalizowaną, ani integralności ani państwa Serbii [illegible] nawet jaką [illegible] ze Zatem jakiż był cel jakiż mógł być skutek wojny ze Serbią [illegible] Obecnie w wypadku [illegible] naturalnie by [illegible] [illegible] [illegible] zgotowała by [illegible]. —~~

Głównodowodzący ~~po~~ południową armią [jen. Potiorek] nigdy nie był na polu walki. Przesiadywał w swej willi w Sarajewie.. W skutku sarajewskiej zbrodni doznał był wielkiego, nerwowego wstrząśnie-nia, tak, że przestał być poczytalnym. Mimo tego nie odwołano go. Pozostawiono ~~go~~ przy dowództwie czy nominalnem czy istotnem jest wątpliwość, albowiem stąd, że wojenne działania w Serbii kierowane być miały z wojskowej, cesarskiej kancelarii.– To tylko wiadomem jest, że w przededniu klęski, podwładni dowódcy wbrew powziętym przez [nich] przestrogom, otrzymali rozkaz iść naprzód i uderzyć na nieprzyjaciela, z osłabionemi siłami, albowiem Frank odciągnięty był dla jubileuszowego zajęcia Belgradu. Podobno ~~tak~~ do tego nie dostateczną była amunicja a znużenie żołnierza nadzwyczajne.

Rozważając austryjacko-węgierską politykę wobec Serbii nie można wyjść ze zdziwienia. Nie mówiąc o dawnych błędach, o ~~opuz~~ spóźnieniach i zmarnowanych sposobnościach zażegnania niebezpieczeństwa, 24° i 27 lipca 1914, kiedy postanowiono wojnę z Serbią, gabinet wiedeński zobowiązywał się, wrazie jeśli pozostanie zlokalizowaną, nie naruszać ani całości ani państwowości Serbii – ~~i zapewniał że nie zamierza żadnej wyprawy w skutkach~~ Zatem, jaki był cel i jaki mógł być skutek wojny z Serbią? Jaka kara i jakie wyzyskanie? Czyż mogła je dać karna wyprawa, która zwarta, jak obecne wypadki dowodzą, nie ~~miała~~ zostawała by zawady.–

~~16 Grudnia~~

Eskadra niemiecka, która odniosła była zwycięstwo nad angielską na chilijskiem morzu pod Coronel, zniweczoną została 8. tm przez angielskie okręty, pod dowództwem admirała Sturdee w pobliżu wysp ~~Fal~~ Falklandzkich. Niemieckie krążowniki Scharnhorst z flagą wiceadmirała hr. Spee oraz Gneisenau, Nürnberg i Leipzig zostały zatopione. Wiceadmirał Spee poniósł śmierć.

Odwet ~~nie dał się spóźnić~~ nie spóźnił się. Na dłuższą metę Niemcy nie mogłyby się mierzyć z W. Brytanią na morzach. Przewidywał to Bismarck i obawiał się dla nich achillesowej pięty. — Wprawdzie zmieniły się ~~warunki~~ warunki nie tylko lądowej, także morskiej wojny i prezydent Wilson w ostatniem orędziu zapytał: Kto nam teraz powie, jaki rodzaj floty mamy budować? —

310 ~~254~~ ~~260 (?)~~ 342

Spodziewane ~~(~~przepowiadane) powstańcze ruchy, spiski, bunty, ~~ruchy~~ zaburzenia, ~~powstania~~ w mocarstwach trójporozumienia i ich posiadłościach nie wybuchły lub nie przybrały dotąd groźnych dla nich, pomocnych dla środkowych sprzymierzeńców rozmiarów. W Indiach i Egipcie rządy W. Brytanii nie zostały zachwiane aczkolwiek jest tam nieprzyjazne dla niej usposobienie i nawet wrzenie.- W południowej Afryce powstanie Burów ponosi klęski.-

311 ~~255~~ ~~260 (VI)~~ 343

Główny i najdzielniejszy ~~dowódca~~ zbuntowanych Burów Dewet wzięty
do niewoli przez Brytów. Powstanie to nie zbyt wiele przysparza
kłopotów W. Brytanii. Prezes gabinetu ~~gen~~ jenerał Botha wierny jej,

89

zwalcza bunt, z którym zresztą rozprawy. Ogłosić by (można) dziś później
Ogłosił on że jest zakończone i że pozostaje jedynie pokonać Maritza
i Kempa który z niemieckich posiadłości usiłuje urządzać najazdy. – Inne kolonie
są wierne W. Brytanii, dostarczają kontyngenty. – W Irlandii objawia się częściowe
antyangielskie usposobienie, ~~[illegible]~~; wichrzenia przeciw zaciąganiu
się Irlandczyków do wojska, przeważnie jednak w niektórych dziennikach, cenzur
towarzyszą widoki niemieckiej pomocy. – Znagliło to rząd do wzmocnienia ~~stanu woje~~
wyjątkowego stanu wojennego i ograniczenia wolności słowa. – Persja trwa w neutralności. –
W Marokko powstają wprawdzie miejscowe bunty i Francuzi mieli ponieść straty
pod Kenifra, ale nic nie pozwala wnosić aby nie pozostali panami położenia. –
O powstaniu na Kaukazie nie słychać ~~a~~ ani też o rewolucji w Rosji. Są tylko
aresztowania socjalistów i socjalistycznych deputowanych Dumy; także robotników i studentów
w Rydze, Rewlu, Kijowie. W Helsingfors zawieszono finlandzką konstytucję, ale trudno
będzie doczekać się powstania we Finlandii. –

312 ~~277~~ ~~266~~ ~~(VII)~~ 344

Mówią tu o czeskiem wrzeniu w Pradze, o zdradach niektórych czeskich pułków. Nadmieniają o zachwianiu stanowiska namiestnika ks. Thuna o nieporozumieniach z niem. wojskowych władz.– Narodne Listy ultraczeskie zawieszone zostały na ośm dni. Prawdopodobnie przy sposobności zajęcia Belgradu. Stosunki Czechów ze Serbami nie są tajemnicą. Wyjątkowy, wojenny stan powstrzymywał objawy niezgodne z wojną i poczynają się pojawiać.– Burmistrz Pragi Dr Gros przesłał był w imieniu miasta powinszowanie jenerałowi Frank z powodu „historycznego zwycięstwa" lecz uniknął wymienienia Belgradu.– W odpowiedzi jenerał Frank podziękował za powinszowanie i dodał z wyraźnym naciskiem „z powodu zdobycia Belgradu"!– Przyszło obchodzić w ~~praskich~~ czeskich kołach jego zajęcie prawdopodobnie z wyższego rozkazu.–

~~Wojenna, austryjacka pożyczka przekroczyła dwa miliardy. Galicja [illegible] zajęta przez nieprzyjaciela nie mogła [illegible] udziału [illegible]~~

~~857~~ ~~313~~ 345

Na prośbę polskich pań, przedłożoną Arcyksiężnie Izabelli przez hr. Siemieńską i hr. Jerzego Mycielskiego o objęcie protektoratu nad Komitetem świątecznych darów dla polskich legionistów, przyjęła Arcyksiężna takowy.-

346

~~348~~ ~~258~~ 314

~~Któr~~y nader uprzejmie i chętnie, serdecznie, podczas gdy — jak nadmieniłem — odsunięta była dotycząca współudziału w sprawie legionów ~~kiedy~~ Gdy ta zapomoga, oddzielne wspomnienia z pobytu w Krakowie i zawsze okazując zrozumienie z wojennym z owego kraju ~~[illegible]~~ cesarz zezwolił, na objęcie powyższego protektoratu przez Arcyksiężnę i przy tej sposobności wyraził ~~[illegible]~~ uznanie dla męstwa legionów, których czyny nazwał bohaterskiemi. — ~~Nadmienić przychodzi że~~ Naczelny wódz Arc. Fryderyk kiedy szło o rotę przysięgi legionów, wykreślił z niej ~~[illegible]~~ dodane słowa o polskiej sprawie i pozostawił wyłącznie dla cesarza przysięgę. — W armii może być tylko jednobrzmiąca przysięga. —

~~[illegible]~~

~~257~~ ~~315~~ 347

Wiele mówi się o utrwaleniu trwałego pokoju, ale nie ma się jasnego zrozumienia jak i czem zapewnić go można. Wojna z konieczności nie przedstawiałaby dla zniewolonych ją podnieść, tych korzyści i rękojmi które by miała zwyciężywszy ~~[illegible]~~ z przewodnią myślą. Trójporozumienie prowadzi ją dla poskromienia, dla pogromu prusko-niemieckiej potęgi. Gdyby środkowe mocarstwa przystąpiły do niej tylko z konieczności, jej obrony, bez innego, pozytywnego, ~~dodatniego~~ zamiaru, znalazłyby się w mniej politycznie pomyślnem, w mniej uzasadnionem położeniu. Byłaby to ~~[illegible]~~ [illegible] negatywna polityka, która narzucona im, zaskoczyłaby je była zamiast coby one dodatnią i płodną zapoczątkować były. Byłby to historyczny błąd.—

Wojna polskiemu narodowi przyniosła dotąd tylko klęski, z których nie łatwo przyjdzie mu się podnieść, chociażby możliwe ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ zdobyła mu polityczne korzyści. Ale się ... Dopiero po ~~[illegible]~~

Dziś nie da powiedzieć o przyszłem położeniu i zadaniach polskiego narodu. Dopiero po wojnie, po ujrzeniu całem zjawiska, przyjdzie zastanowić się nad jego przyszłem losem, jako całości i obmyśleć sposoby i środki dalszego narodowego istnienia.—

Tutaj początkowy zapał nieco zwiększa, sztuczny stygnie. Ci co z pola walki powracają nie zbyt mają ochoty do powrotu; poczucie obowiązku przymusowości, wreszcie rozkazy skłaniają ich do tego. Wojna zmieniła swoje znamiona, straciła urok z wolna. Jakby na urągowisko całej pokojowej robocie ostatnich lat, przybrała niebywałe rozmiary, wzmogły się jej srogości, okrucieństwa, nadużycia, ofiary. – Ani środkowe mocarstwa ani zachodnie są barbarzyńcami, ale ta wojna jest barbarzyńską. – I raz jeszcze wieczny pokój okazał się utopią, wojna nieodłączną od światowych stosunków. – Nic nie zapowiada aby obecna wojna była wojną przeciw wojnie przyszłości.

Jeżeli najwyższa w ludzkości potęga: chrystianizm ze swoją nauką miłości, przebaczania, pokoju między bliźnimi nie położył końca wojnom między państwami, to zapewne nic już nie zdoła tego dokonać, z pewnością ~~wnet~~ nie uchwały pacyfistycznych konferencji i kongresów ani socjalistyczne wiece. Kościół potępił mord między bliźnimi nie zdołał zakończyć go między państwami. Karze morderstwo między ludźmi, lecz nie między narodami, karze morderstwo lecz nie wojnę, morderców lecz nie karze ~~wodzów~~ monarchów i wodzów którzy przez wojny prowadzą tysiące na śmierć i tysiącom zabijać każą, tysiącom zabijać każą. – "Pourquoi me tuez-vous? – pisze Pascal, – Eh quoi! ne demeurez-vous pas de l'autre côté de l'eau? Mon ami, si vous demeuriez de ce côté, je serais un assassin, cela serait injuste de vous tuer de la sorte; mais puisque vous demeurez de l'autre côté, je suis un brave et cela est juste. –"

Na wojnie musi się nietylko stosować: oko za oko, ząb za ząb lecz dwa oczy za oko, dwa zęby za ząb; za policzek trzeba oddać podwójny – co przeciwnem jest chrześcijańskiej nauce, czego jednak chrześcijaństwo, z wojny, nie usunęło, nawet usunąć nie próbowało! – Zdaje się że inne są boskie prawa dla człowieka inne dla państwa. Jest to jedna z boskich tajemnic. Zrozumieć ją może trudno, wytłomaczyć można, tem, że państwo ~~ma~~ ~~tylko~~ doczesny byt, człowiek wieczny. – Nie usprawiedliwia to wcale ~~człowieka~~, który pod pozorem potrzeb lub dobra państwa, dla własnej niecnej korzyści lub dla dogodzenia namiętnościom ~~dopuszcza się~~ chwyta się zbrodni; i wtedy przychodzi powiedzieć ~~[illegible]~~ z lordem Chesterfield „Kiedy zaczyna się zbrodnią, kończy się zwykle wielkim błędem." –

Przypomniałem sobie, wyżej wzmiankowaną rozmowę z Monsignorem Rossi o przypuszczalnem rozejmie podczas zimy, kiedy Osservatore Romano doniósł, że Ojciec Święty zwrócił się poufnie do wojujących mocarstw o zawieszenie broni podczas Świąt Bożego Narodzenia wszystkich chrześcijańskich narodów. – Większość mocarstw życzliwie przyjęła wniosek Papieża; ale że niektóre nie umiały aby danem im było praktycznie zapewnić jego przeprowadzenie, nie mógł z braku potrzebnej jednomyślności sprawić pożądanego odwracającego skutku. – Niemcy, Austro-Węgry i Turcja przyjęły wniosek Ojca Świętego. Francja i Rosja nie zgodziły się na niego. –

Protestancka Anglia mianowała przy Stolicy Świętej Sir Henry Howard nadzwyczajnym posłem w rzeczywistej misji. Niewzruszony francuski rząd nie pomyślał o zawiązaniu na nowo z nią stosunków, choć z różnych stron zabiegano o to. – Sir Henry Howard pochodzi z pobocznej gałęzi rodu książąt Norfolk, i jest katolikiem. Jest to w związku z wojną. – Rząd angielski powodowany jest Irlandią i jej usposobieniem przeciwnem wojnie. Francuskie głosy za zbliżeniem się do Stolicy Świętej, mają prócz innych ważnych względów, a głównie na myśli, że w razie Francji francuskie wpływy na Wschodzie i protektorat tam katolików który wypadnie

(III)

~~260 (IV)~~ 319 351

Do tego Katolickie poczucie i religijna gorliwość wzmogły się we Francji od wybuchu wojny.–

Prezydent Wilson w orędziu do amerykańskiego Kongresu wyraził życzenie aby Stany-Zjednoczone mogły znaleźć sposobność przywrócenia pokoju, pośrednicząc wystąpieniem.– ~~Namiestnik~~ Głowa ~~Katolick~~ powszechnego Kościoła i głowa protestanckiej rzeczypospolitej ten sam wytykają sobie ~~cel~~ cel.–

Komitet Nobla postanowił nie udzielać w tym roku pokojowej nagrody.–

320

Rząd francuski przygotował dla ich Które zbiorową i 22 wojenną żółtą Księgę. — Pomimo usiłowań tutejszych dzienników przekonania że sprawczyni ona że nie Niemcy ale trójporozumienie chciało bezpośrednio wojny, potwierdza ona, że Niemcy przekonane o jej końcu=czności, postanowiły do niej natychmiast przystąpić, widząc że jest nieuniknioną i że wybita ostatnia godzina prowadzenia jej z przypuszczalnemi jeszcze

Według zdania wojskowych, widokami powodzenia; — lecz że cesarz Wilhelm czuł potrzebę wobec własnego narodu, zrzucenia za nią odpowiedzialności na trójporo=zumienie; że wreszcie serajewski zamach nie był jej powodem lecz do niej pozorem.

321 358

Wyczytać to można w Avertissements który są wstępem żółtej księgi. – Francuski ambasador w Berlinie Cambon w sprawozdaniach do swojego rządu przestrzegał, że Niemcy zamierzają wojnę, świadczą od wniesienia w 1913 nowej ustawy wojskowej. – Jest tu pewien związek z ostatnią mową kanclerza Bethmanna w parlamencie, w której przyznał, że odkąd dowiedział się o flotowych układach między Anglią i Rosją, widział przed sobą wojnę i dla tego wniósł do parlamentu ucizwate zwiększenie siły zbrojnej. – P. Cambon donosi, że uzasadniono je, wobec niemieckiej opinji publicznej, słowiańskiem niebezpieczeństwem i przygotowywano ją innemi jeszcze sposobami do wojny. – Mówi dalej o tajnym niemieckim dokumencie z marca 1913 dowodzącym, że Niemcy muszą przygotowywać wojnę, którą lud z powodu gniotących zbrojeń uważa za wyzwolenie z wielkiego najwyższego politycznego potrzeba pocytać za wyzwolenie. – Przyjdzie zatem krótkoterminowe ultimatum postawić, po którem natychmiast nastąpi najazd. Ze strony niemieckiej zaprzeczają autentyczności tego dokumentu. Chcąc słusznie, to przecież P. Cambon

przytacza słowa naczelnika głównego sztabu Moltkego które wyrażały to samo przekonanie, z jakiem tutejszy wspólny minister wojny Kro=
=batin, wezwał się przed księżniczką Aleksandrą Windischgrätz, o czem wyżej pisałem. – „Jeżeli – miał powiedzieć Moltke – jest, jak dzienniki do dziesięciu, że przyjdzie do wojny, to my musimy ją zacząć bez dalszego ociągania się i musimy gwałtownie przełamać wszelki opór”! –

W sześć miesięcy później 22 listopada 1913 Cambon donosił, że wzmaga się nieprzyjaźń przeciw Francji i że cesarz Wilhelm przestał być zwolennikiem pokoju. Król belgijski to samo odniósł wrażenie z rozmowy z cesarzem w obecności Moltkego. W chwili – czytamy w „Pillement issements" – w której cesarz dowodził, wpływ wojskowych kół wziął górę i kiedy wojskowe stronnictwo uszykowało się i zyskało wpływ w masach, które instynktownie są pokojowe, lecz podniecone, powstaną jak jeden człowiek, zaszedł wypadek w Serajewo, wywołał austryjacko-węgierską notę do Belgradu. Francuski Konsul w Bernie d'Apchier Le Maugin pisał do ministerium spraw zagranicznych „Mniemają tu że Francja jest rozstrojona i niezdolna obrony, chcą uniknąć że Rosja nie ruszy się tak samo jak podczas aneksji Bośni." Wreszcie żółta księga zdaje sprawę z pokojowych w ostatniej chwili zabiegów niemieckiego ambasadora w Paryżu Schoen, które miały na celu odciągnąć Francję od Rosji oraz zrzucić na nią odpowiedzialność za wojnę. Skoro dowiedział się o nich ambasador Iswolsky natychmiast telegrafował do Petersburga:

„te próby niemieckiego ambasadora mają niezawodnie na celu wywołanie rozdźwięku między Rosją i Francją, zwabienie francuskiego rządu na drogę przedstawień w Petersburgu i w ten sposób wystawienie na szwank naszego sprzymierzeńca, wreszcie w razie wojny zrzucenie za nią odpowiedzialności z Niemiec, które przyjęły niby wszelkie usiłowania utrzymania pokoju". Zjadliwa ale przenikliwa przestroga Iswolskiego mogła utwierdzić rosyjski rząd w przekonaniu, że Rosja nie uniknie w bieżącym roku wojny, nawet kosztem upokorzenia w austryjacko-węgiersko-serbskim zajściu. – Zatem polityka trójporozumienia i jego zbrojenia uczyniły wojnę nieuniknioną, zrozumiawszy to, Niemcy bezpośrednio do niej przystąpiły i użyły Austro-Węgier oraz serajewskiej zbrodni za pozór do niej. – W zbiorowej Książce: Wojskowa siła Rosji hr. Witte napisał: „Im później rozpoczęłaby się wojna, tem korzystniejszą byłaby dla Rosji"

16 Grudnia

XVI

357

PANAMA

31 Grudnia 1914 r.

358

XVII

Austrjacko-węgierskie i niemieckie wojenne
sprawozdania.- Powodzenia nierozstrzygające.
~~Obok wielk~~ Walki w Karpatach i powrót ~~Rosjan~~
do Galicji zachodniej.- Bezowocne ~~walki~~
zapasy podczas Świąt Bożego Narodzenia.- Cesarz Wilhelm
podczas wojny.- Szczegóły klęski w Serbii.-
Wojska serbskie na terytorium monarchii
austrjacko-węgierskiej podawane także
odznaczyły się.- Wojenna pożyczka.- ~~Pola~~ [illegible]
Prawne stanowisko polskich legionów;
nie istniejących.- Niemiecka eskadra ostrze-
=liwała angielskie wybrzeża.- Anglia ogłosiła
protektorat nad Egiptem.- Włosi we Walonie.- Rozmowa
z dyplomatami.- Ambasador ks. Avarna.- Rozmowa
z pierwszym sekretarzem włoskiej ambasady
Cerrutim.- Ambasador ks. Hohenlohe we Wiedniu.- Francuski
brak stanowczego dyplomatycznego i neutralni.- Francuski
parlament.- Rząd powrócił z Bordeaux do Paryża; że
Francuscy i angielscy politycy oświadczają; Parlament
powodem wojny potęga Prus.- W Japonji.
oświadczył się przeciw przemieszczeniu wojska do
Europy.- Stany Zjednoczone i kontrabanda

Zjazd skandynawskich monarchów w Malmö. – Anglia i Hollandia. – Hr Stürgkh i Rada Państwa. – Zastępca galicyjskiego ministra Morawski i hr. Stürgkh. – Moja rada dana N. N. Komitetowi. – Ministerium spraw zagranicznych, naczelne dowództwo i N. N. Komitet. – Początki i pochodzenie polskich wolnych strzelców. – Legiony a N. N. Komitet. – Poufne zebrania u marszałka Niezabitowskiego. – ~~Niewiadoma~~

Adres do cesarza. ~~i wiadoma~~ – Światowa niewiadoma i wiadoma wielka Polska. –

31° Grudnia

XVI

~~Orędzia~~ Dowództwa ~~sprzymierzonych~~ armii ~~sprzymierzonych~~ środkowych mocarstw zwiastowały pod datą 17. t.m. przełamanie oporu głównych rosyjskich sił w Galicji i w Królestwie Polskiem oraz ~~ich~~ ich odwrót.- Niemieckie sprawozdanie którego zawsze lepiej się ~~przyjmowało~~ przyjmowało: „Przez Rosjan zapowiedziana ofensywa przeciw Śląskowi i Poznańskiemu złamała się zupełnie. Nieprzyjacielskie armie zmuszone zostały w całej Polsce do odwrotu, po zaciętych, twardych, frontowych walkach. Nieprzyjaciel wszędzie jest ścigany" Wnosić stąd można było znaczne powodzenie Hindenburga.- Tyle jednak już było w tej wojnie odwrotów i powrotów, że wypadało czekać na dalszy przebieg aby powziąć ~~stanowczy~~ sąd o położeniu. Walczyło się ~~jeszcze~~ wciąż z Rosjanami w Karpatach, Przemyśl był oblężony, Lwów, wschodnia Galicja, część zachodniej, Czerniowce były w rękach nieprzyjaciela. Rosyjska armia w Warszawie ale nie rozbita.-

~~Nadchodzą wiadomości o wycieczce niemieckiej eskadry do wschodnich wybrzeży Anglii bombardowaniu Hartlepool i Scarborough, zatopieniu dwóch angielskich [illegible] [illegible] obawy i zaniepokojenie Anglików, także ich wystraszenie [illegible]~~

360

326

Wiadomości 21 grudnia doszły, iż zgoła nigdzie nie zapadło rozstrzygnięcie. Jenerał Höfer we właściwy mu sposób, ubarwiwszy doniesienie zwiędłemi [illegible], przyznać musiał, że Rosjanie ze znacznemi siłami ponownie stanęli w zachodniej Galicji, że w Karpatach trwają walki większych rozmiarów, walki w przesmykach Łupkowa, że nie ustały nad dolnym Dunajcem. Również, że potwierdzone doniesienie niemieckiego naczelnego dowództwa brzmiało: w Polsce armie rosyjskie próbują zatrzymać się na nowem, przygotowanem stanowisku, między Rawką a Nidą. Wszędzie uderza się na nich.

Otrzymaliśmy we Wilię wiadomość że na całym froncie w Galicii i <u>Królestwie Polskiem</u> nowa toczy się bitwa. Rosyjskie sprawozdania mówiły że nienapoczęta armia, uszła, nowem uszykowaniem, niebezpieczeństwa, na które wystawioną była

Austryjacko-węgierskie wojsko w przesmykach koło Dukli cofnęło się ku Karpatom – Krosno. Jasło dostały się ponownie w ręce Rosian. Nasze siły między Rzymanowem i Tuchowem nieco się cofnęły przed rosyjską ofensywą. –

Wbrew życzeniu i wstawianiom Ojca Świętego wszędzie walczono podczas Świąt. –

„<u>Nie mniemajcie żebym przyszedł puszczać pokój na ziemię; nie przyszedłem puszczać pokoju lecz miecz</u>". –

Nie zaszła przecież zmiana we wzajemnych położeniach. Bezowocnie lała się krew. –

Rosianie dalej stawili opór w Galicii zachodniej i <u>Królestwie Polskiem</u>. Francuzi i Anglicy próbowali ogólnej ofensywy – bezskutecznie

Cesarz Wilhelm powrócił na front.. – Nie nawraca się głównemu sztabowi

i doświadczony ale jest przyjemny. Piszą mi z Berlina, że wiele kosztowało go powołanie Ks. Bülowa na włoską ambasadę, przezwyciężył jednak żal do niego, albowiem w Niemczech także brak zdolnych dyplomatów. –

Cesarz Mikołaj przybył z rodziną 22. t.m. z Kaukazu do Moskwy

~~265~~ [illegible] ~~329~~ 363

Coraz to nowe szczegóły nadają coraz wyraźniejsze znamiona klęsce w Serbii. Odczuto ją tu żywiej niż zajęcie Galicji przez nieprzyjaciela, bo dotknęła habs=burską dumę. Cesarz zbolały opłakuje lekkomyślny jubileuszowy dar Belgradu. Zawiódł śledztwo, które prowadził zastępca naczelnika wojskowej cesarskiej Kancelarii jenerała Bolfrasa. Spiesznie zakończonem zostało. Zarzucono głównemu w Serbii dowództwu niedostateczne liczenie się z trudnościami. ~~Różne krążą~~ Główno dowodzący Potiorek ~~postawiony~~ przeniesiony został w stan spoczynku; marszałek porucznik Sarkotić mianowany dowodzącym ~~naczelnikiem~~ w Bośni i Hercegowinie oraz naczelnikiem krajowego rządu; głównodowodzącym armią Arc. Eugeniusz. Za późna znowu zmiana. Arcyk. Eugeniusz odznaczał się w pokoju wielu zaletami i przymiotami, jest najpokorniejszym między Arcyksiążętami. — Różne krążą wieści o powodach klęski i winach Dowództwa. Mówią o odmowie w boju czeskiego pospolitego ruszenia, z czem łączą ~~antypatia~~ nielojalne usposobienie części czeskiego społeczeństwa. Stanowisko namiestnika w Pradze Kr. Thuna ma być istotnie zachwiane; wrzekomo dziś wojskowe władze uskarżają się iż ~~jest~~ ~~jest~~ nie dość ~~stanowczo~~ jest stanowczym wobec owego usposobienia. — Inaczej nie chce dolewać oliwy do ognia. W Hercegowinie

Serbowie wysadzili w powietrze most w Semlinie.

364

Na wschód od Trebinji ukazały się słabe, czarnogórskie oddziały. Na wschód Driny w Foca Visegrad stanęły serbskie wojska. Tak więc po klęsce w Serbii, nieprzyjaciel znajduje się na terytorium monarchii i spisana nota ministra pełnomocnego barona Musulina nietylko pozostaje martwą literą, ale wprost przeciwny sprowadziła od zapowiedzianego skutek. Niesprawdzone pogłoski mówią, że bion Rosja przesłała Dunajem posiłki; to nieprawdą jest że dostarcza i amunicję wspólnie z Francją.

~~Jakby dla pocieszenia~~

W Bośni, Hercegowinie, południowej Dalmacji. Serbowie zajmują pogranicze Czarnogórcy są w Spiżu. Bodaj i przedsiębrali nieudałe ostrzeliwanie wspólnie i francuskiemi działami Bocche di Cattaro. Francuska flota ostrzelowała jednocześnie nadbrzeżne fortyfikacje „Wojenny port – mówi urzędowe sprawozdanie – nienaruszony w naszych rękach" co przypomniało „Lwów jeszcze w naszych rękach"! –

Jakby dla pocieszenia po klęsce w Serbii, podnosi się czyn ~~[illegible]~~ podwodnej łodzi U XII która na drodze Otranto trafiła dwoma torpedami admiralski francuski okręt. Niewiadomo jednak jaką wyrządziły mu szkodę. Nadbrzeżna bateria zatopiła francuską podwodną łódź Curie! –

Pożyczka na wojenną austryjacką pożyczkę wynosi ostatecznie dwa miliardy sto trzydzieści pięć milionów koron. Nie rozwiewa to finansowych obaw

Cesarskie rozporządzenie o prawnem stanowisku legionów mowa o polskich którzy istnieją i ~~dzielnie~~ biją się dzielnie ale także o ruskich, których nie ma. Dowód że nie wie się w którą stronę przyjdzie się zwrócić, polską czy ukraińską. Mowa żadna i myśli się tylko o dawnej grze w dawnej Galicji —

Niemiecka eskadra przedsięwzięła wycieczkę do wschodnich wybrzeży Anglii, bombardowała Hartlepol, Scarborough, zatopiła dwa angielskie torpedowce. Wzmogło to obawy i niechęć Anglików, także ich wytrwałość. Nie zechcą znieść tego upokorzenia w pobliżu Hull. wielkiej podstawy floty-

– Niemieckie okręty wyrządziły dalej miastom szkody, odpłynęły bezpiecznie. – Miny nie przeszkodziły im w tem zamiarem i obywatelom [illegible] wrażenia na niezłamite dotąd angielskie zybudzenia. –

Anglia ogłosiła protektorat nad Egiptem, który zajmowała nim tylko, jak twierdziła, tymczasowo. – Utworzyła pod strojną dotychczasowego z Egiptu, sułtanat i osadziła jako sułtana Kedywa, Hussein Kemala a Kedywa Abbas Hilma zdetronizowała. – To się kwitło korzystać z okoliczności. Zwierzchnictwo tem samem Konstantynopolitańskiego sułtana zniesione. Oto pierwszy skutek wojny wypowiedzianej przez Turcję. Pułkownik sir Artur Henry Mac Mahon został mianowany nadkomisarzem angielskim w Egipcie. Wojska tureckie nietylko nie zdobyły sueskiego Kanału ale opuściły półwysep synajski. Anglicy usadowili się silnie nad Kanałem

Włoscy marynarze obsadzili Walonę, włoski rząd uzasadnił to zarządzenie zabezpie=
~~71~~ =czeniem miasta przed powstańcami, których podniecito ogłoszenie świętej wojny, koni=
374 =eczności zapobieżenia rozruchom, utrzymania porządku, przyczem podnosił nacisk Włoch na utrzymanie neutralności,
363 Włoch. Wystąpiono następnie, przeciw Beriegleriviu. Pierwszy to owoc wyczekującej neutralności i pokój z
niedobrowolne ustępstwo środkowych mocarstw, którem okupują jej utrzymanie i pokój z ani opuszczała
95 włoskiem ~~[illegible]~~ sprzymierzeńcem: Włoska polityka dowiodła że neutralność ani zapłatę ani opuszczała i obrotną. Włochy
one jest i że nie dopuszcza — za późno. — Okazała się znowu zręczną i obrotną. Włochy niczego bezpośrednio
zajęty przedmiot nie zajęty a większej ~~jest~~ dla nich wartości; nikogo bezpośrednio ani środkowe ani trójporo
nie uszczuplity, a zabezpieczyły się, w chwili, w której ani środkowe ani trójporo
=zumienia mocarstwa, z obawy narażenia ich sobie

368

~~377~~ ~~268~~ ~~272~~ 335 369

nie będą się im sprzeciwiać. ~~Wypada w końcu to co mogło być~~ ~~zapowiedziom~~ ~~w zapowiedziach~~ ~~Sabaudyi~~. Najprawdziwsi dyplomaci wszelkich mocarstw zaczęli wypuklać się. Zapytałem ks. Hohenlohe z ministerstwa spraw zagranicznych: czy mają tam wiele do roboty? Nie zbyt wiele – odrzekł dowcipnie – mamy bowiem obecnie stosunki tylko z panującym ks. Liechtenstein. –

Włoski Ambasador ks. Avarna pozostał z Rzymem, przyjęty biorąc w cichem, smutnem usposobieniu, z czego możnaby wnosić, że polityka ta, o której zamilkam jest jego rząd ~~zbyt~~ wierności trójprzymierzu, którą przedstawia, od żądania ~~wło~~ jego rządu poczytaje, nie bez stanowisko nie jest zabezpieczone. Albo też że żądania części włoskiej dyplomacji możliwych terytorialnych zbyt są wygórowane. Przychylna trójprzymierzu nie omówiono. możliwych ambasadyi ~~...~~ zwrócić się stanowisku za błąd, że przed rozpoczęciem wojny nie sprowadzono z pierwszym delikatnem ambasady mogłyby zwrócić się ... nie przeciągnąć zmian. – Długo miałem o tem rozmowę z ~~...~~ Cervatti. – Kiedy ~~wspomniałem~~ nadmieniłem że Włochy mogłyby ... ~~z przypomnieniem~~ w stronę Sabaudii i Nicei, odrzekł, iż Sabaudii nie posiadały dodałem a Tunezja? A to co innego odpowiedział – ~~przedtem~~ wszelkie mocarstwa zlekceważyły zdawać by się mogło ...

336 ~~269~~ ~~272~~ 370

stosunek do Włoch ~~przed wojną~~.. Niemcy chociaż chełpliwemi nie są
zaufali bezgranicznie w swoją wojskową siłę i przewagę.—
Bawił tu podczas Świąt ambasador nasz w Berlinie Ks. Godfried
Hohenlohe. Zauważył że tam poczynają ~~już~~ nie mieć tej samej, co na wstępie,
pewności zwycięstwa, zwłaszcza łatwego i szybkiego. Potrzebaby stanowczego aby ~~[illegible]~~
zapanować nad neutralnemi, może powstrzymać. ~~Takowe nie [illegible]~~ w obecnych warunkach
[illegible] Są tacy którzy mniemają że nie zdaje się być możliwem, gdyż ich wojsko
wojny Włochy prawdopodobnie nie rozpoczną wojny w zimie, gdyż ich wojsko ~~[illegible]~~ psychologicznie
nie przywykło do niej i to w Alpach, zbyt by ucierpiało.. Mówią iż i złożył dowód mistrzego
chwila Dla nich i Rumunii będzie rozstrzygające.— [illegible] się w Paryżu 22 grudnia i złożył oświadczenie, którego [illegible]
Francuski parlament jak było zapowiedziane zebrał się w Paryżu. Minister prezydent Viviani złożył oświadczenie, czyli prawdziwej potęgi.— Przyczem Belgia
patryjotyzmu. Wyborny panował w nim duch. Minister prezydent militaryzmu, czyli pruskiej potęgi.— Przyczem Belgia ... to jest wyzwolenia Europy.
wytknięto jako cel wojny złamanie pruskiego militaryzmu walczyć będzie aż do dopięcia celu to jest wyzwolenia Europy. Trzeba przyjąć wszystkie nu[...]
ma być przywrócona. Francja — dodał — walczyć będzie aż do ... nie było mowy. Serbia zostanie zamknięta. Prezydent
słowa te wywołały burzne oklaski. O Austro-Węgrach nie było mowy. Serbia została zamkniętą. Prezydent
561. głosami prowizoryum budżetowe oraz wojenne kredyty. Zakończenie z Bordeaux i pozostali co
rzeczypospolitej Poincaré, rząd, ministrowie przybyli na [illegible] bezpieczeństwa? Także niewo później przeniosą się do stolicy
Paryża. Widać że czują się w nim bezpiecznemi. Zatem: non bis in idem.
ministerium wojny.—

~~273 (80)~~ ~~276~~ ~~274~~ 337 371

Prezydent gabinetu ~~Nie tylko~~ p. Viviani w mowie swej powiedział, że potęga Prus i ~~wzr~~ wzrost jej dzięki przywódz-
-twem Niemiec jest powodem wojny; to samo ~~przedstawiał~~ wypowiedzieli naczelnicy
unionistycznej opozycji w Anglji, Balfour i Bonar Law.- (Na zebraniu
w Bristol ~~dla~~ Balfour rzekł: ~~Z wojnę spowodowały głębokie przyczyny. Belgijska~~
~~i serbska tragedie są tylko epizodami we wielkiej walce przeciw cywilizacji zbrodni~~
że wprawdzie Anglia zobowiązana była stanąć w obronie Belgji z powodu naruszenia jej neutral-
-ności, ale wojnę spowodowały głębsze przyczyny. Niemcy zamierzały zapanować nad całym cywili-
-zowanym światem, czego dowodem niemieckie teorie nadludzi i nadpaństwa.- Bonar Law pisze
w liście do Asquitha ~~[illegible]~~ że nie ochrona neutralności Belgji uzasadnia interes Anglii we wojnie.-

~~W rozdzierania Ojca Świętego walczono między [illegible] Świata bez zmiany we [illegible]~~
~~Kraina i Jasna [illegible] się ponownie w ręce [illegible]~~ ~~[illegible] dostały się ponownie [illegible]~~

~~Z powodu rozbieżnych [illegible] [illegible] Polskie [illegible]~~
~~-[illegible] zebrania [illegible] galicyjskich. Polskie stronnictwa [illegible]. Wojna~~
~~i Polska [illegible] zajęcie Galicji przez [illegible]~~
~~niepewności co do [illegible] przyszłych losów [illegible]~~

Gabinet demokratyczny hr. Okuma poniósł w japońskiej izbie
Deputowanych porażkę. Znaczną większością odrzucona utworzenie
dwóch nowych dywizji i parlament został rozwiązany. Parlament
oświadczył się podobno przeciw wojnie, przynajmniej przeciw
rozszerzeniu jej i przeniesieniu do Europy. — Gabinet zachował sobie
wolną rękę do marca, wtedy bowiem dopiero odbędą się wybory. Okazać się
może jak daleko sztucznym jest udział Japonii we wojnie, co przynajmniej z zagranicznych oświadczył
Rosja. Przed rozwiązaniem izby minister spraw zagranicznych japońskich wojsk na
że żadne mocarstwo nie żądało wysłania japońskich wojsk na
europejski plac boju. —

Waszyngtoński rząd przesłał do Londynu silną notę w sprawie
wojennej kontrabandy i zatrzymywania statków. — ~~[illegible]~~ Hiszpania niezawodnie
Trójporozumienia, ~~Dania~~ stanęły niby w obronie neutralnych, co do bezwzględnej i
względnej kontrabandy, zaliczył do drugiej zboże. Hollandia także same
złożyła w Londynie oświadczenie.

Na zaproszenie króla szwedzkiego Gustawa zjechali się z nim 18. ta w Malmö monarchowie Norwegji i Danji Haakon i Christian. – Królom towarzyszyli ministrowie spraw zagranicznych. – Odbywały się narady.

Spotkanie miało stwierdzić dobre stosunki między skandynawskiemi państwami wobec w [illegible] zamącone, zgodność co do zachowania neutralności, oraz zapobiedz gospodarczym trudnościom które dla trzech krajów wytwarza wojna. – ~~Neutralności~~ O neutralności stąd powstać miały, ~~[illegible]~~ obawy iż trójporozumienie jak też [illegible] probować wymódz przewóz wojennej kontrabandy przez Norwegję i Szwecję do Rosji ~~[illegible]~~ na co obydwa państwa nie zgodziły się –

Sposób zaś ~~[illegible]~~ zastosowany przez Anglję ~~[illegible]~~ do bezwzględnej i ogólnej kontrabandy oraz ostatnie zamknięcie północnego morza ~~[illegible]~~ [illegible] skandynawskim państwom. Stąd potrzeba porozumienia się między niemi.

Podczas gdy środkowe ~~[illegible]~~ mocarstwa przychylnie powitały zjazd, trójporozumienie nie zbyt chętnie ~~[illegible]~~ go widziało. –

Anglja wywiera taki nacisk na Hollandję aby przystąpiła do trójporozumienia, lecz przykład Belgji jest odstraszający i ~~[illegible]~~ Hollandja ~~[illegible]~~ nie daje się uwieść namowom – wystawiona na bezpośrednie wkroczenie niemieckich wojsk –

Prezes austryjackiego gabinetu hr. Stürgkh używa dobrodziejstw § 14, za któremu troska o przyszłą władz Państwa, pociesza się że wojna, pokojowe rokowania, rozwiązanie izby, wybory ~~oddalają~~ ją oddalą jej zebranie. A przecież kłopocze się już o sesję, prowadzi układy z przywódcami stronnictw, p. Kramarz przesiaduje u niego; z p. Wasilko ~~[illegible]~~ ruskim przywódcą i agitatorem Suste ~~[illegible]~~ łączą go stosunki; pragnie zażegnać obstrukcję w izbie która może się zbierze dziś, stąd chce każdego sobie zjednać, nikomu narazić się. To też ostrożnie i pobłażliwie obchodzi się z N.N. Komitetem, w którym zasiada kilku posłów. Kryje go przychylne ~~obchodzenie~~ zachowanie się wojskowych władz wobec tego Komitetu. Ceni jednak jego niewłaściwość

Żal! ~~Wtedy N.N. Komitet posłał [illegible] Dowództwa werbunek do legionów w Królestwie Polskiem, tak samo jak dawniej wojskowe namówiono do wojskowych organizacji w Galicji; do dziś [illegible] wydatki związku [illegible] i rozpoczęcia go do wojskowego wydziału N.N. Komitetu przeniesiono się do [illegible] do wojskowego wydziału N.N. Komitetu [illegible] Piłsudski Daszyński [illegible] werbunku — [illegible]~~

Zastępca galicyjskiego ministra Zdzisław Morawski, przedłożył mu, że odkąd legiony weszły w skład armii, N. N. Komitet nie ma powodu bytu, że Polakom pozostaje stwierdzić lojalność służbą w cesarskiem wojsku. Przez gabinetu zdawał się podzielać to zdanie, lecz odpowiedział: „Nie wtrącaj się Pan w to!" – Starałem się także przekonać panów z N. N. Komitetu że należałoby go rozwiązać, conajwięcej zamienić na Komitet legionów z wyłączeniem polityki. Ale oni nie życzą sobie być przekonanemi! – Zdaje się że na pewne wypadki zamierzają, jakieś, niedookreślone polityczne wystąpienie, prawdopodobnie w rządzie w Królestwie Polskiem. Za niemi stoi gen. Bobrzyński. – Ministerstwo spraw zagranicznych i główne dowództwo nie zniechęcają, zachęcają N. N. Komitet, tak że z tego labiryntu dziwolągów nie ma, na razie, wyjścia. –

~~274~~ ~~342~~ 376

Temu lat trzy radykały i socjaliści podsunęli sztabowi myśl wojskowych organizacji w Galicji. Sztab przyjął ją bez zastanowienia, rad wszelkiej i jakiejkolwiek pomocy na wypadek wojny z Rosją. P. Piłsudski który na czele I legionu znamienicie tu wtedy odznaczył się i okazał niezwykłe wojskowe zdolności, chociaż nie służył we wojsku, był członkiem socjalistycznej bojówki w Królestwie Polskiem w 1905 r.; za pośrednictwem p. Daszyńskiego ofiarował głównemu sztabowi usługi i powstanie w Królestwie, znosił się już od dwóch lat z wojskowemi władzami z bar. Conradem który przyjął jego wnioski i współdziałanie, na wypadek wojny z Rosją. Ogłosił się dyktatorem w Galicji i wziął się do organizacji wojskowej z wielką energią i żołnierską sprzyjającą.– Powstały strzelcy. – Cel był dla socjalistów ~~[illegible]~~ i demagogicznym, dla głównego sztabu wojskowym, pomocniczym, dla młodzieży idealnym, dla Żydów użytecznym, dla krajowców rzeczowo i wyłącznych polityków sposobnością. – Więcej w tem ~~[illegible]~~ było nienawiści Rosji i despotyzmu carskiego niż miłości Polski. – ~~[illegible] i poważnym~~ ~~kraju ludzie, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] przedstawienia a władz, [illegible] [illegible] [illegible] byli tej całej robocie, nawet zatwierdził ich, [illegible] [illegible] radykalno-socjalistyczne [illegible]. Pochodzenie wojskowych wojskowych organizacji już~~

~~279 (17)~~ ~~343~~ 377

Cieszono otwarcie przygotowywano wojskowe organizacje w Galicji do wojny z Rosją, bez względu na to czy i jak obejmie sprawę polską. Ofiarowano gotowemu sztabowi i wojskowym władzom na usługi te organizacje, bo widziano że wojną tą [illegible] Rosji, chociaż będą — na wypadek wojny Austro-Węgier z Rosją — przeciw Rosji, chociaż nie uwidziano, bo widzieć nie podobna było, czy i jak dla dobra i bytu kons-polskiego narodu. Poważni i rozsądni w kraju ludzie, ojcowie rodzin, konserwatyści przeciwni byli całej tej robocie, nawet zatwarzy tacich: czynili przedstawienia u władz, bezskuteczne, chociaż podobno krajowe poparty ich zdaniem i obawy. ~~Ludzie~~ Pomysł tych organizacji był demagogiczny ~~[illegible]~~ ~~zaczerpnięty ze socjalistycznej bojówki. Pochodzenie wojskowych organizacji w Galicji jest radykalno-socjalistyczne z przymieszką~~

zaczerpnięty ze socjalistycznej bojówki i z [illegible] pod rosyjskim panowaniem. Pochodzenie wojskowych organizacji w Galicji, zasilanych z pod rosyjskiego zaboru jest radykalno-socjalistyczne z przymieszką

polskiego nierozważnego patryjotyzmu i dekadenckiej literatury, poezji Wyspiańskiego. Książka przysłaniała ini wałkiem ołtarza w oczach młodzieży. — Do strzelców zatem wstępowali młodzi entuzjaści wychowani na Wyspiańskim i nowoczesnej literaturze, w dobrej wierze polscy patrioci. To był kwiat legionów.

Oni widzieli w strzelcach wcielenie modernistycznej poezji i natchnień Wyspiańskiego. Każdy polski poeta musi mieć swojego barda i w polskiej polityce musi być więcej poezyi niż matematyki. — Obok tych szlachetnych młodzieńców stanęli we wojskowych organizacjach przedstawiciele wszystkich radykaty, socjaliści, demagogi, sekciarze, spiskowcy desperaci — Wreszcie żydki gwałtem otwarte wytworzyła i wyzyskała powstańcza, rosyjska rewolucja — przez rosyjski rząd i rosyjskie społeczeństwo, że znana solidarność i zawziętość i pragnienie zemsty i odwetu. Zapalali się. Korzystali ze sposobności aby wykładać zaprześladowania za pogromy. Żydowscy uczniowie Uniwersytetu Jagiellońskiego,

Do strzelców :—

~~345~~ ~~287~~ 379

Podkład tej roboty był wszystkiem innem tylko nie ~~zachowawczym~~ zachowawczego patrjotyzmu, miał znamiona niepolitycznego ale szkodliwego patrjotyzmu i mógł wytworzyć katastrofalne przedsięwzięcia.

Skoro wojna z Rosją wybuchła ~~rząd władze wojskowe~~ i Ballplac i wszystkie władze ~~[illegible]~~ porozumiały się ze socjalistycznym posłem Daszyńskim i uszczęśliwione były że go pozyskały. – Po długich rokowaniach na jedną i drugą stronę utworzono ze wszystkich wojskowych organizacji w Galicji polskie legiony i naraz zaliczył ich cesarz do armii i ~~[illegible]~~ cesarzowi złożyły przysięgę. W czem zastąpił się N. N. Komitet. ~~[illegible]~~ Radykali, socjaliści, niepodległościowego stronnictwa członkowie, musieli się zgodzić na cesarską przysięgę, albowiem inaczej nie mogliby mieć udziału we wypadkach ale ich myśli i zamiary gdzieindziej dążyły. Byli oportunistami kiedy składali przysięgę. Dowódca brygadier Piłsudski miał we wszystkiem wojskowem znakomicie udawać wariata; ~~[illegible]~~

Odkąd legiony ~~[illegible]~~ stały się częścią składową armii, to pomimo pochodzenia i podkładu wojskowych organizacji, pomimo prawdopodobnych mentalnych zastrzeżeń dowódców i wielu legionistów, rzecz ~~[illegible]~~ zmieniła się i ~~[illegible]~~ przyjąć ją trzeba było jako rzecz dokonaną na legalnym gruncie.– z tą chwilą ustawał powód !

~~246~~ ~~202~~ 380

były N. N. Komitetu i logika oraz zdrowa polityka nakazywały mu ustąpić.— Tak się nie stało. Przyjęciono do cesarskich polskich legionów N. N. Komitet dla zadośćuczynienia skrajnym żywiołom które chciały Rządu Narodowego i dla zaspokojenia większych i mniejszych ambicji i żądz rządzenia.— ~~Z [illegible]~~

~~byli to [illegible] [illegible] [illegible] przez niego~~

~~P. W. L. Jaworski prawem Kaduka przez~~ ~~nawet P. W. L. Jaworski~~ nieprawidłowych wobec ~~uchwały~~

Dziś ten Komitet jest ~~[illegible]~~ ~~nawet~~ P. W. L. Jaworski jest prawem Kaduka 16 sierpnia na którą się odwołuje — P. W. L. Jaworski jest prezesem N. N. Komitetu jego prezesem, albowiem ~~ona~~ uchwała opiewa że prezesem N. N. Komitetu jest prezes Koła Polskiego.— wiceprezesem jest p. Daszyński P. W. L. Jaworski zawiesił prezesa Koła Polskiego p. Leo aby zwołać zebranie w składzie 16 sierpnia, albowiem N. N. Komitet, z porządku zawiesić swoją działalności wszystkich z chwilą na północnym planie boju postanowił na Królestwo Polskie, jednak dopiero za zezwoleniem N. N. Komitet zapewniał że nie chce powstania polskich stronnictw w Królestwie Polskiem a zdecydował się demagogicznemi żywiołami

~~347~~ ~~[illegible]~~ 381

którą przedewszystkiem zyskał go sobie. ~~Bierny [illegible] i [illegible] [illegible]~~ jest
~~następstwem polityki takiej jak p. Bilińskiego~~. Skrajni przy tej zasadzie i nalegą do
wahanie w Królestwie Polskiem a N.N. Komitet pragnie w nim rządzić. – Nader
niezrozumiałem wydaje chęci do rozszerzenia działalności na Królestwo Polskie,
wtedy kiedy w największej części jest w posiadaniu Rosji, a w mniejszej Niemców
kiedy niemal cała Galicja w rękach Rosjan. – Stan Królestwa jest opłakany niemal
wszędzie zniszczenie, ale też budząca samopomoc i niezmierna dobroczynność. –
P. Leo rozsądnie nie zwołał ~~żeb~~ żądanego zebrania. Wtedy N.N. Komitet
podsunął naczelnemu Dowództwu werbunek do legionów w Królestwie Polskiem. Po dłuższem
tak jak dawniej nakłoniono sztab do wojskowych organizacji w Galicji. – N.N. Komitet
wahaniu wydało ono żądany rozkaz przeniesienia wojskowego wydziału N.N. radykalny ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~go
do Sosnowic i rozpoczęcia werbunku. Wykonawcą ~~został~~ prezes i zapewnił członków
~~Daszyńskiego~~. – R. L. W. Jaworski uciekł się do fortelu rady, rzekomej dla po-
Krakowskiego stronnictwa, pewne innych postaci dla zasięgnięcia rady, wywołanego
= działania odpowiedzialności wobec rozkazu głównego dowództwa armii, sprzeciwienia się
przez N.N. Komitet, który nie miał mocy a może i chęci
skrajnym ~~[illegible]~~ zapędom –

~~286~~ ~~284~~ 348

382

P. Bobrzyński

przybył na to zebranie. Zaznaczył że znaczna część Królestwa Polskiego zajętą jest przez wojsko austryjacko-węgierskie i że możnaby już tam rozpocząć działanie. Pp. Bobrzyński i Jaworski pytali się czy N. N. Komitet ma przystąpić do niego. Poseł Czajkowski w imieniu konserwatywnego stronnictwa w Kole Polskiem silnie przeciw temu sprzeciwiał się i zagroził wystąpieniem z N. N. Komitetu. Poseł Starowiejski wniósł aby N. N. Komitet pozostał obcym zarządzeniu głównego dowództwa i nic w tej mierze nie orzekał, gdyby go zapytano, aby odrzekł że nie ma nic z niem wspólnego albowiem jego wyłącznem zadaniem galicyjskie legiony. Poseł Halban poparł ten wniosek. Pp. Bobrzyński i Jaworski wiedząc z kąd pochodzi rozkaz [illegible], do czego przyznali się w końcu. Wzięli jednak [illegible] do rozważania. P. Bobrzyński nie bez słuszności zwrócił uwagę, twierdził że w Królestwie Polskiem legionom logicznem następstwem jest powstanie [illegible]

To właśnie mogło przeciw nim przemawiać. –

~~285~~ 349 383

Przytaczają słowa cesarza, kiedy p. Bobrzyński miał być wysłany do Królestwa Polskiego z jenerałem Colard „Chcę aby Bobrzyński był przy tem, to jasna głowa" Cesarz ~~[illegible]~~ a w Stürgkha liczył się z wiem. ~~[illegible]~~ – Chować p. Bobrzyński nie piastuje obecnie ~~żadnego~~ urzędu, ma też znaczenie i wpływ –

Teraz nie można się sprzeciwiać głównemu dowództwu we werbowaniu ochotników w nieprzyjacielskim kraju, zwrotę między niem a powstaniem znaczna jest różnica. Ale występować w Królestwie Polskiem jest zadaniem Austro-Węgier nie Galicji, i dla tego N. N. Komitet nie tylko nie potrzebny ale szkodliwy – Zamiast powstania na rzecz Austro-Węgier wywołał w Królestwie Polskiem ~~[illegible]~~ rzeczpospolitej objawy ~~[illegible]~~. Stał się sprzymierzeńcem wrogów społeczeństwa. –

W polskim narodzie, warstwą w galicyjskiem zwycięstwie ~~[illegible]~~. Konserwatyzm ~~[illegible]~~ nie można to ~~[illegible]~~ Z czem nigdy zgodzić się których ~~[illegible]~~

Można nie być konserwatystą, ale nie wolno nim być na to, aby się – konserwatyzmu przemienić z przekonania osobistego powodów przejść do innego stronnictwa, ale trzeba to jakieś uczynić jak p. Leo –

~~Nadużycie~~ Używanie konserwatywnego sztandaru do niezgodnej z nim roboty mąci pojęcia społeczeństwa, skrzywia myśli i czyny; rozbija tak polityczny co narodzie, nie harmonię lecz zamieszanie wprowadza. Taką robotą jest rząd obok rządu, budzenie ducha wedle recepty Mierosławskiego; łączenie się z radykalnem stronnictwem, pobłażanie mu, w końcu uleganie. N. N. Komitet jest niezdrowym tworem z radykalnym podkładem i konserwatywną firmą.

Czerstwą jest tylko waleczność legionów

Rządowe koła mówią teraz że nie zamierzały wywołać powstania w Królestwie Polskiem lecz że go oczekiwały. Dowód niesłajomości stosunków, powierzchownego obchodzenia się ze zadaniem

~~351~~ ~~350~~ ~~287~~ 385

Z powodu rozbieżnych zapatrywań licznych też Polaków, manifest galicyjskiego sejmu Nikratitowski zapoczątkował poważne zebrania, Polskie stosunki są zawite. Wojna, klika kraju, zajęcie ~~w~~ Galicji przez nieprzyjaciela, niepewna przyszłość, N. N. Komitet, secesja z niego wschodnich postaci: ~~zamącają umysły, niepokoją sumienia~~ zaciemniają ~~zamącają~~ umysły, niepokoją sumienia. Niechęć do Polaków [illegible], z rządem [illegible] radykalno-socjalistycz[illegible]. Z jednej strony niepotrzebny N. N. Komitet z podkładem radykalno-socjalistycz=nym i nudnym niepodległościowym; z drugiej, śmieszne, niedorzeczne wszystkie zachcianki, przewodnictwo kobiet, wiec zaznaczane w kawiarniach, gorliwość niszczenia i

nie zawsze ~~270~~ 352 ~~287~~ 386

nie zawsze zasadnicze do rządu żale, wytwarzają w stolicy monarchii chorobliwe stosunki, nie licujące z dostojeństwem i powagą chwili. – Zebrania u marszałka Niezabitowskiego zmierzają do przywrócenia równowagi i zażegnania niepożądanych, niezdrowych objawów. Na pierwszem, hr. Gołuchowski określił, doskonale, jasno położenie, zadania i obowiązki Polaków w Austryi. Wykazał konieczność ścisłej austryjackiej polityki i dowiódł, że jedynym celem musi być przyłączenie do Austryi Królestwa Polskiego. Stanowczo odrzucił wszelkie inne załatwienie; zaznaczył że jakaś niepodległa, wątła Polska nie tylko nie byłaby pożądaną ale nie potrafiłaby się rządzić. – Stwierdził ~~ześ~~ ze siłą przekonania

~~258~~ ~~253~~ ~~27?~~ ~~28?~~ 387

że kto dziś nie był z Austrią nie byłby Polakiem. — Zdaniem jego legiony ~~były najpotrzebne~~ nie byłyby potrzebne, skoro są częścią armii, trzeba je przyjąć i nie można przeciw nim występować. Ale — dodał — sposób w jaki je stworzono był ~~nie~~ wstrętny (?), ~~[illegible]~~ mieszczański (?), niezręczny (?). Skoro były dwa legiony, zachodni i wschodni, powinny były być — polskie legiony. Powstał przeciw N. K. Komitetowi, przeciw temu rządowi obok rządu i zażądał zastępca galicyjskiego ministra Zdzisława Morawskiego, jak może rząd ~~[illegible]~~ na to pozwalać, jak znosi coś podobnego skierpieć (?). — ~~[illegible]~~

~~[illegible] do jego wywiadów i [illegible] p. Morawskiego, jako dobrego [illegible] Piłsudskiego, aby oficerzy zaczęli [illegible] jego stanowiskiem i potrzebami. [illegible] to w sposób [illegible]. — Wykazał niezadowolenie, podejrzliwości zgubność [illegible]. — Królestwo podejrzliwiem [illegible] niemieckie [illegible] [illegible] się podziać. — To [illegible] teraz obyczaj [illegible]~~

Przyłączyłem się najzupełniej do jego wywodów; od początku bowiem zgadzam się z niemi i jest moje zapatrywanie. – Poprosiłem, znanego ze świetnych publicystycznych prac p. Tadeusza Smarzewskiego, dobrego znawcę Królestwa Polskiego, aby zaznajomił zebranie z jego stosunkami i położeniem. Uczynił to znakomicie, wyczerpująco. – Wykazał zgubność, zewnętrzną niepodobieństwo rachuby. Królestwo odczuwa przedewszystkiem niemieckie panowanie, następnie obawia się podziału. Tłumaczy to niektóre tam objawy, nie wszystkie usprawiedliwia, zwłaszcza wadliwą, niestosowną formę pewnych oświadczeń. Zauważył, że istnieją sympatie dla Austryi; niemożliwem jest dać im wyraz przed zajęciem kraju przez jej armię, są zaś wątpliwości o jej zamiarach i możliwości nadania wypadkom pożądanego obrotu. – Polacy zaś w Austryi – dodał – gdyby się dziś jej przeciwstawili byliby słusznie przez świat cały potępieni, przestano by ich szanować. – Zebranie przyjęło z wdzięcznością cenne objaśnienia p. Smarzewskiego i zgodziło się na postępowanie zalecone przez hr. Gołuchowskiego. – Nie powziął określonych postanowień. – Hr. Gołuchowski zakończył był swoje wywody słowy „Musiemy zwyciężyć. Zwyciężemy!" –

(10) Na drugie zebranie 26 grudnia przybył wspólny minister skarbu p. Biliński. – Zaznaczył w obszernem przemówieniu, niebezpieczeństwo, połączeni, zarzutów, oszczerstw, niechęć

do Polaków we Wiedniu, zwłaszcza w bieżących ciężkich czasach, potrzeby ścisłego zaufania. –
Zbytecznem byłoby to – mówił – wobec monarchy, który nie daje wiary oskarżeniom i zachowuje
dawną dla Polaków życzliwość, ale koniecznem jest wobec publiczności i dla poskromienia wrogich
dziennikarzy, które w przyszłości mogłyby się dać we znaki. – Zdał sprawę z narady z prezesem gabinetu
hr. Stürgkhiem, który po wahaniu zgodził się na lojalną deklarację Polaków, nawiązaną do
cesarskiego reskryptu o odszkodowaniu Galicji. – Hr. Gołuchowski uznał potrzebę aktu lojalności,
ale stanowczo odrzucił sposób wskazany przez hr. Stürgkha, jako małostkowy, nieodpowiedni
chwili, nawet niegodny. – Wniósł adres do monarchy i prośbę o audiencję dla deputacji szlachty,
któraby złożyła go u stóp tronu. – Rozpoczęła się dłuższa nieco rozprawa. Przyłączyłem się do wniosku
hr. Gołuchowskiego, uzasadniłem potrzebę adresu, którędy wyrządzona Polakom oszczerstwami
których głównemi twórcami są nasi przywódcy, lecz także N.N. Komitet, który ogłasza się
jedynym przedstawicielem polsko-austryjackiej polityki, przywłaszcza sobie jej monopol, a już
tem samem, stawia innych w podejrzanem świetle. – Zebranie przyjęło jednogłośnie wniosek
hr. Gołuchowskiego. Ks. Witold Czartoryski przedłożył projekt adresu ułożony wraz z hr. Janem
Stadnickim a na mój wniosek uchwalono przyjąć go za podstawę adresu, którego
ułożenie zgromadzenie powierzyło hr. Stanisławowi Tarnowskiemu, członkowi Wydziału Krajowego
Dąbskiemu i mnie, ~~[illegible]~~ proszono, ministra Bilińskiego aby wraz ze Zastępca

galicyjskiego ministra uzyskał audiencję dla złożenia ~~go~~ adresu cesarzowi. – W końcu przemówienia p. Biliński wyłożył znamiennie rozumowanie, które ja nie raz sam tu posługuję, że jedynie korzystnem i jedynie możliwem rozwiązaniem jest przyłączenie do Austrji Królestwa Polskiego. Wykazał jak zbawiennem byłoby dla narodu przez przeszło sto lat pozbawionego państwowego bytu, ~~połączyć~~ zespolić się z monarchią, która posiada wszystkie warunki i narzędzia takiego bytu, armję, dyplomację, skarbowe urządzenia, administracyjny aparat. Dał wielką cenną wiadomość, że to przyłączenie jest celem polityki hr. Berchtolda. –

Wprawdzie domyślać się nawet tego dotąd nie można było a jedyny urzędowy dokument, o wojnie w polskich ziemiach, odezwa głównego dowództwa, nie pozwalała tego przypuszczać. ~~Ale~~ ~~[illegible] [illegible] wysyły i zaniedbać żądania~~

Nierzadko liczne względy i zamilczeć żądania nakazywały ostrożność, ale obustronną rządu i społeczeństwa polskiego przy sposobności zajęcia Belgradu.

Uchwalony adres był zaszczepieniem myśli którą powziąłem już był przy sposobności .- Byłem przekonany o potrzebie dokonania rzeczy; co tem lub ów sposób.-

P. Biliński zaznaczył że głównym powodem podejrzeń i oskarżeń Polaków było odmówienie cesarskiej przysięgi przez wschodni legion, w Mszanie Dolnej i wypuszczenie go. Hr. Stü=rgkh poprosił był do siebie p. Bilińskiego i powitał go słowy „Wielka polska zdrada w Mszanie Dolnej" – „Co takiego?" zapytał przerażony p. Biliński. Prezes gabinetu zawiadomił go o tem co zaszło w Mszanie Dolnej, że legioniści odmówili przysięgi na cesarza i że przywódcy wypuścili ich. Zdrady w tem zapewne nie było, ale było pomieszanie pojęć, niesłychane bałamuctwo, warcholstwo.- Wyprowadzić wschodni legion ze Lwowa i na odmowie cesarskiej przysięgi, zniszczenie, było niedorzecznością i zarazem dostarczyło pozoru do oskarżeń narodowej demokracji.- Zawdzięcza się to, jak tyle innych szkód .- Minister Biliński ocalił przed cesarzem ze zarzutu nielojalności wschodnich posłów Ks. Witolda Czartoryskiego.. Ks Andrzeja Lubomirskiego p. Vogla

358 ~~208 LVI~~ 392

uzyskanego im, dla tego, że wystąpili z N. N. Komitetu, znalazł u monarchy przychylny oddźwięk, zrozumienie, czuł jednak jeszcze potrzebę czegoś, coby usunęło wszelkie wątpliwości i dla tego poddał myśl deklaracji czy adresu. P. Biliński nadmienił, że z początku Cesarz ~~[illegible]~~ nie był zachwycony wciągając polskie legiony do armii, wzdrygał się: ~~[illegible]~~ ~~Może~~ wedle słów Goethego obawiał się ~~[illegible]~~: Ein fremder Tropfen im Bluth, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ W końcu, prawdopodobnie na życzenie głównego dowództwa i bar. Conrada zgodził się przyznać legionom polską komendę, zezwolił „jeśli chcą" na białego orła.—

Rozchodziło się jeszcze o to, czy adres ma być wyłącznie szlacheckim.— Zauważyłem, iż szlachecki wyjdzie z współzawodnictwa, albowiem Rusini nie dopuszczą ukraińskiego, iż będzie miał korzyść i nie dopuści ukraińskiego szlachecki adres.— Postanowiono szlachecki — nie ma ukraińskiej szlachty.—

Złe w polskich stosunkach stąd w pewnej części pochodzi, że dawne galicyjskie stronnictwa z lipca zwalczają się po dawnemu na zmienionym, ogromem wypadków gruncie. Przyjaciele p. Bobrzyńskiego szukają odwetu za ~~[illegible]~~ ćwiczenia na Mont Blanc.— ~~[illegible]~~ przy sejmowej reformie wyborczej, na wschodnich Konserwatystach.— ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Stronnictwo Krakowskie, ~~od zgonu Dunajewskiego przeistoczone~~ powoduje się walką z niemi. ~~Z jego śmiercią przechodzi~~ — Zapatrzywszy się wielce na świat, z maryjackiej wieży. —

Nieszczęsna, sejmowa reforma wyborcza stała się zarzewiem niechęci Polaków wschodniej Galicji, do austryjackiego rządu bynajmniej zdrady względem monarchii. Niedobrze o nią oskarżenie Polaków, było potrzeby zrzucenia winy za niepowodzenia. Nie wystarczała istotna ruska zdrada, dotknięto do niej, wojenną politykę.—

~~289~~ 360

394

We wiedeńskich biurokratycznych kołach widoczna jest niechęć do Polaków zasycona intrygami i potwarzami ukraińskich przywódców. – ~~Mówiono mi że~~ Jeden z ministrów, ~~podobno baron Heinold~~ utyskiwał ~~że~~ przed cesarzem ~~z powodu~~ z powodu zbyt licznych polskich [illegible] ~~przybyszów~~, wystąpił ze skargami ~~na Polaków~~. Cesarz umiał się zniecierpliwić, ostro zaprzeczył aby Polacy nie byli lojalnemi i w końcu powiedział, że przyjdzie mu dać im schronienie w Schönbrunn – Cesarz [illegible] Zofja Polakom, pamiętny własnego dzieła, pojednania ich z monarchią. –

Kończy się rok bez rozstrzygnięcia, olbrzymich, strasznych zapasów. Zwycięstwo pozostaje niewiadomą, niewiadomą, następstwa zwycięstwa, jednego lub drugiego obozu, niewiadomą, koniec wojny – niewiadomą los polskiego narodu – Wiadomą jest klęska polskich ziem,

31º Grudnia